

...jepisná
...anka
pro lid slezský

1906
V OPAVĚ

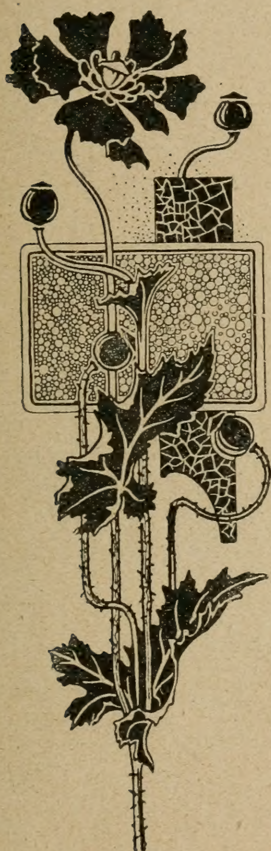

Zeměpisná mapa Slezska.
Slezsko rak.
Morava a její enklávy ve Slezsku.
Slezsko pruské (Horní).
Odra
Pah. Třebnické
Olešnice
Lehnice
Vratislav
Bobrava
Hory Kačbašské
Rus. Polsko.
Kruciburk
Hiršberk
Sobotka
Svidnice
Střelin
Poděbrad
Mettajer
Břeh
Pruské Slezsko
Krkonoše
Trutnovský pr.
Broumov. skály
Minstrberk
Opoli
Sovi hory
Nisa
Nisa
Náchodský pr.
Kladsko
Kladské hory
Javorník
Bělá
Ziegenhals
Osoblaha
Osoblaha
Kozlí
Tarnovice
Hlubčice
Katovice
Čechy
Sněžn. král
Frývaldov
Sedlo Ramsouské
Ratiboř
Praděd
Krnov
Holasovice
Opava
Benešov
Kateřinky
Ilešovice
Visla
Strumeň
Hrušov
Fryštat
Pol. Ostrava
Karviná
Těšín
Skočov
Bilsko
Frýdek
Ústroň
Svinov
Klimkovice
Bílovec
Odry
Odra
Morava
Halič
Lysá h.
Jablunkov
Beskydy

DĚJEPISNÁ ČÍTANKA

PRO

LID SLEZSKÝ.

SESTAVILI:

I. DÍL

DR. JOSEF POSPÍŠIL,
professor českého gymnasia
v Opavě - - - -

A

II. DÍL

VÁCLAV HAUER, - -
professor českého gymnasia
v Opavě - - - -

NÁKLADEM MATICE OPAVSKÉ - - -

1 K 50 h

V OPAVĚ 1906.
TISKEM EMMY BEKOVÉ V OPAVĚ.

LIBRARY
APR 26 1973
UNIVERSITY OF TORONTO

Lide slezský!

„Poznej sebe sama“ jest jedno z nejlepších pravidel správného, křesťanského života, protože, kdo svoji vlastní úsobnost nepředpojatě prozpytuje, může pak i jiné slušně posouditi a pravou cestu života najíti. Avšak jedno tělo i jednu duši nám představuje také národ, takže pak přísloví svrchu dotčené můžeme rozšířiti ve slova »Poznej svůj národ, jeho doby zlé i dobré, jeho celý život!« A proč? Dějiny jsou učitelem života, v nich se nejenom zrcadlí všechno dobro, jež máme následovati, jako slunce v hladině čisté vody, nýbrž uvádí se nám jimi před oči také mnohé zlo, kterého se máme opět vystříhati. Dějiny jsou takto studnicí dobré, léčivé vody, ze které čerpáme osvědčené příklady správného žití, jsou nám otevřenou knihou hluboké, vzácné moudrosti. Dějiny však nás také mají naplňovati úctou k našim předkům a sebevědomím plynoucím ze skutků, jež národ náš ku blahu lidstva vykonal; ale právě takové uvědomění nás pak musí pobízeti, abychom i my dle vzoru svých otců hleděli národní svůj štít budoucnosti zachovati neposkvrněný, čistý, zářící.

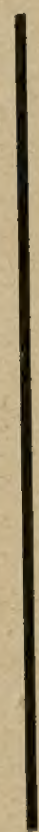
Milý lide slezský! Právě z těchto příčin Ti odevzdáváme tuto malou knížku, jejíž vydání bylo umožněno laskavou obětavostí zasloužilého vlastence důst. pana faráře Jana Vyhlídala, abys se poučil o minulosti své otčiny a poznal doby zašlé slávy i utrpení našeho. Odevzdáváme Ti ji s láskou, s láskou ji přijmi! Čerpej z ní poučení, jak slezský Čech uměl kdysi proti cizotě hájiti svoji řeč mateřskou a tak i svoje celé bytí, a posil srdce své i Ty k spravedlivé obraně půdy zmrvené prachem Tvých otců! Čti pilně v knize své minulosti — **poznej sebe sama!**

DÍL I.

Stručný popis Slezska.

Pode jménem Slezska rozumíme území státu *rakousko-uherského a pruského* po obou březích horní a střední Odry, hraničící na straně jihozápadní a západní s markrabstvím moravským, s královstvím českým a saským, v končinách severních se všemi provinciemi státu pruského, totiž se Saskem, Branibory a Poznaní, na východě s ruským Polskem a na jižním cípu s královstvím haličsko-vladiměřským a uherským. Povrchem svým podobno jest Slezsko mělkému žlabu, po jehož dně odtékají řečištěm Odry všechny jeho vody na sever. Na pomezí jihozápadním pnou se vzhůru malebné *Sudety,* jichž nejsevernější částí jsou *Jizerské hory* a *Krkonoše,* které vystupují nejvýše horou Sněžkou (přes 1600 m). Směrem jihovýchodním táhnou se na straně slezské dále členitá pásma hor *Sovích, Rychlebských* a *Kladských* až k horskému uzlu *Králickému,* vynikajícímu Sněžníkem (1424 m). Mezi Moravou a Slezskem tvoří hranici *Jeseník* s četnými rozsochami postranními a z daleka z nížin oderských viditelným Pradědem (téměř 1500 m). Poslední výběžky tohoto pásma — *Oderské hory* — se končí při památné Moravské bráně, jež je odděluje od blízkých nejzápadnějších svahů karpatských.

Sudety nebyly nikdy hradbou neprostupnou. Již v dobách před nar. Kr. chodívali obchodníci z jižn. krajin do poříčí Odry Čechami, průsmykem Novosvětským, Trutnovským a velepamátnou stezkou Náchodskou, jinak Kladskou nebo Polskou zvanou. Touto posléze jmenovanou brávaly se později i válečné výpravy do země české a naopak. S Moravou spojeno jest Slezsko sedlem Ramsovským, obráceným ve směru k Cukmantlu a Osoblaze, pak starobylou stezkou Jivavskou beroucí se k Bruntálu, Krnovu, Hor. Hlohovu a dále cestou Hradeckou, jejíž památkou při samém jejím ústí do Slezska až dosud jest název vesničky

Branky (jakožto brány zemské). Ze všech stezek slezských však nejpamátnější byla pověstná brána Moravská, údolí to řek Bečvy a horní Odry mezi posledními výběžky Sudet a Karpat, která spojovala od dob dávnověkých pomocí nížin moravských, dunajských, oderských a viselských Evropu jižní s mořem Baltským. Jak znamenitou úsluhu příroda touto cestou lidstvu ve příčině kulturní prokázala, nedá se několika slovy pověděti! Podobnou důležitost v dějinách lidské vzdělanosti má nanejvýše řeka Rýn, po které také vzdělanost národů středomořských již v čase dávno před nar. Kristovým na sever se přenášela. Vedle brány moravské byl pohodlným pojítkem Dunaje s Vislou a Odrou též velmi zhusta navštěvovaný průsmyk Jablunkovský, dělící pásmo hor *Karpatských — Bezkydy* — na dvě části. Toto horstvo jest další hranicí Slezska a sice na straně jižní. Z jednotlivých hor v něm nad jiné vyniká Lysá Hora (1340 m.), od níž nedaleko ale již na půdě moravské strmí k oblakům Smrk a posvátný Radhošt (1125 m).

Jinak pokrývá půdu slezskou mimo menší pahorkatiny, jako jest na př. *Třebnická* (u Třebnic nedaleko Vratislavě) nebo podhoří krkonošské, úrodná nížina oderská podél celého toku této řeky, pokud Slezskem plyne.

Hlavní řekou slezskou jest *Odra.* Vyvěrá na Moravě v horách po ní nazvaných a vtéká trojím ústím u Slovanů polabských kdysi Pěnou, Svinem a Divenem řečeným do moře Baltského. Užitek řeka tato přinášela vždy jen Slezsku nyní pruskému, naznačujíc přirozenou obchodní cestu k severu a dopřávajíc tak při svém toku vznikati četným městům, jako jsou Ratiboř, Opolí, Vratislav a j., jež v nové době důležitou tratí železniční a plavbou oderskou (parníky plují od Kozlí) se náramně zvelebila. Z poboček oderských na pravém břehu nejznámější jsou v Těšínsku Ostravice příchozí od Radhoště a Olše, ve Slezsku pruském Varta s Notečí; po levém břehu posiluje Odru nejprve *Opava.* Tato vzniká pod Pradědem ze tří pramenů totiž z Černé, Střední a Malé Opavy, z nichž první na pouti své spojuje se ještě s Opavou Bílou. Od městečka Vrbna proudí již Opava jedním tokem, pijíc v Krnově z leva Opavu Zlatou a pod městem Opavou *Moravici.* Tato vine se od Praděda překrásným, lesnatým údolím a odvádí čisté, pstruhy bohaté své vody do nížiny opavské branou Hradeckou; po levém břehu do ní ústí nad Kylešovicemi Hvozdnice.

Z nejsevernějšího Opavska spěchá do Odry přímo Osoblaha a řečištěm Nisy Kladské Bělá. V pruském Slezsku vedle právě připomenuté Nisy stékají od Krkonoš do Odry ještě obzvláště památná Slenza, jejíž jméno se přeneslo postupem času na lid kolem ní osedlý a i na celou zemi, pak Bobrava a Nisa Zhořelecká. Konečně na Těšínsku má své vrchovisko i mohutný tok Visly s pohraniční pobočkou Bělou.

Podnebí Slezska jest v celku drsnější než území ležících jižně od Sudet a Karpat. Neníť dále na sever žádného již horstva, jež by přístupu ostrých větrů severních a severozápadních bránilo; proto u nás zima trvá poměrně dosti dlouho a průměrná roční teplota nepřestupuje 9° C. (V Čechách a na Moravě až 11° C). Okolnosti tyto zaviňují ve Slezsku nedostatek stromoví ovocného, ale jinak výnosnosti půdy nikterak nejsou na závadu a zdraví lidskému dokonce prospívají. Poměry zdravotní zajisté jsou u nás (mimo místa s rozvinutým průmyslem a severní část pr. Slezska) velmi utěšené, jak o tom podává nejlepší svědectví poměrně malá úmrtnost a několikeré lázně, jako jsou Karlovy a Janské lázně, Gräfenberg a pak Darkov ve Slezsku našem, Ziegenhals, Dušníky a j. ve Slezsku pruském.

* * *

Obyvatelstva živí Slezsko poměrně mnoho. V Opavsku a Těšínsku žije na rozloze 5148 km čtver. přes 680 tisíc lidí (dle sčítání r. 1900.), počet obyvatelstva však zde oproti jiným zemím rychle vzrůstá; tak v době 1890—1900. o 12%, takže nyní již na 1 km čtver. připadá dle toho asi 120 lidí, kteréžto vysoké číslo v žádné jiné zemi našeho mocnářství napočteno nebylo.[1]) Ve Slezsku pruském měřícím 40.313 km. čtver. obývá lidí na 4½ millionu.

Vyznání jest toto obyvatelstvo u nás ohromnou většinou katolického; evangelického (luteránského) a sice na Těšínsku (Poláci a Němci) jest 14%, což jest poměrně v Rakousku nejvíce. Židů žije v rakouském Slezsku jen něco málo. Poměry náboženské na straně pruské liší se jen tím, že tam malá většina Němců (asi 58½%) vyznává víru luteránskou, ostatní a a pak všichni Poláci a Češi jsou katolíky. Co se tkne národnosti, obývají jak v našem tak i v pruském Slezsku Čechové, Poláci a Němci a sice bylo přihlášeno r. 1900. k obcovací řeči

[1]) V Dol. Rakousích způsobuje větší průměr Vídeň s 1½ mil. obyvatel.

české v rakouském Slezsku na 150.000 lidí (na Opavsku a Těšínsku) a k polské na 230 tisíc (na Těšínsku), ostatní se přihlásili k řeči německé (na Opavsku a v městech na Těšínsku).

Ovšem nesmíme zapomínati, že sčítání lidu dle řeči obcovací se všude děje na úkor lidu českého. Zajisté že tímto způsobem ve Slezsku zmizelo na tisíce českých duší v moři německém a co horší, nepříznivé poměry hrozí nám ztrátami ještě horšími. Co lidí mezi námi jest vlažných a co ubožáků závislých, nemohoucích jíti za přáním svých srdcí! Celé osady namnoze jsou vlastní liknavostí neb i německým kapitálem ohroženy. Srdce se chvěje při těch vzpomínkách a každému věrnému vlastenci sama sebou vkrádají se na rty prosebná slova velebného chorálu svatováclavského „Nedej zahynouti nám i budoucím“!

Na straně pruské napočteno na 1 million Poláků a na 120 tisíc Čechů, kteřížto poslední žijí v jižním Slezsku (po levém břehu Opavy), v Kladsku a jako kolonisté z dob Bedřicha II. ještě v pěti osadách u Střelína, (Husinec Hor., Střed. a Dol., Poděbrad a Meltajer) a ve třech u Polského Vartenberka (Čermná, Bedřichův a Malý Tábor). V kraji lehnickém mimo to napočténo r. 1890. na 30 tisíc lužických Srbů.

O vzdělání lidu postaráno jest ve Slezsku našem i pruském dobře — ale jen pro Němce, Slované, ač jsou vlastními syny této půdy, žijí na ní dnes jako ubozí parobci. Ve Slezsku pruském nedostává se Čechům a četným Polákům v jich mateřštině vyučování ani na školách obecných (a to ani v náboženství!) a u nás musili si Čechové a Poláci střední školy (gymnasia v Opavě a Těšíně) zříditi z peněz po národě sebraných[2]). Jinak obecné vzdělání na Slezsku všude proniklo velmi hluboko. Lidí neznalých čtení a psaní zde skoro neuvidíš. Tímto způsobem se tedy Slezsko řadí k zemím nejpokročilejším.

Výživy skytá půda slezská svému obyvateli s dostatek, zejména v pooderských nížinách Slezska pruského, jež se staly Prusku obilní komorou. Toliko kraje pohorské na straně západní nesplácejí práce svých vzdělavatelů podle zásluhy a tak se musilo obyvatelstvo těchto míst obrátiti k výživě jiné, hlavně k průmyslu, který jest tu zastoupen v prvé řadě výrobou látek

[2]) Učitelský ústav ve Slez. Ostravě pro Čechy a v Ustroni pro Poláky zařizuje stát právě nyní.

a zpracováním železa. Mnoho tisíc lidí se živí také dolováním různých kovů, uhlí a některých hornin.

* * *

Správy veřejné povšimneme si jen ve Slezsku rakouském.

Celé Slezsko naše spravuje politicky zemská vláda v Opavě s presidentem v čele, jemuž podřízeno jest osm hejtmanství (Bílovec, Bílsko, Bruntál, Frýštát, Frývaldov, Krnov, Opava a Těšín) a tři města samosprávná (Opava, Bílsko a Frýdek). V záležitostech soudních úřaduje více soudů okresních, pak krajský soud v Těšíně a zemský soud v Opavě, kteréžto oba poslední jsou podřízeny vrchnímu zemskému soudu brněnskému. Správu berní vede finanční ředitelství v Opavě a řada hlavních berních a berních úřadů po městech ostatních.

Pod správu slezskou patří i tak zvané enklávy neboli obvody moravské. Jsou to území, jež bývala vlastním majetkem biskupů olomouckých a nemohla tedy od Moravy jako ostatní Opavsko býti odloučena, nýbrž zůstala až na naše časy půdou moravskou. Největší z nich jest obvod osoblažský, zahrnující celý stejnojmenný výběžek s 15 osadami a Osoblahou samou. V okrese opavském jest veliká enkláva souvisící úplně s Moravou a jdoucí na příč Slezskem západním až přes Jaktař; tato s jinými menšími dohromady čítá 20 vesnic většinou českých.[3] Soudní okres jindřichovský má obvodů moravských 8, bílovský jeden jediný slatinský. Mimo tyto vyjmenované jsou v nejjižnějším koutě Opavska ještě dvě skutečné enklavy s osadami Butovice a Nové Vrbky, které však zůstaly pod správou moravskou.

O vnitřní poměry země stará se ovšem též zemský sněm. Tento volí pro běžné záležitosti ze sebe zemský výbor, jemuž právě jako sněmu předsedá zemský hejtman a členy jehož jsou zástupce hejtmanův a několik přísedících.

Církevně patří Opavsko jakožto bývalá část Moravy pod arcibiskupství olomoucké, což platí i o pruské části bývalého Opavska a Krnovska, Těšínsko a nejsevernější díl nynějšího Opavska náležejí k biskupství vratislavskému.

Na konec si vyčteme několik důležitějších míst. Na Opavsku hlavním městem jest *Opava* (na 30 tisíc obyvatel se značnou

[3]) Jsou to: Deštné, Jaktař, Lhotka, Litultovice, Mikolajice, Slavkov, Štablovice, Uhléřov, Životice, Nová Ves, Víno. Vlaštovičská a sucholazecká enklava leží mimo tento souvislý obvod.

menšinou českou), sídlo všech ústředních ústavů zemských, několika středních škol a více museí. K předním budovám patří v Opavě několik památných chrámů, pěkné museum, městské divadlo a krásná modlitebna židovská. O rozvoji průmyslu svědčí několik továren.

Lidu českému na Slezsku jest Opava veledůležitým střediskem v každé příčině. Ne nadarmo se říká, že ve středu a v sobotu[4]) jest Opava česká. Nedaleko od Opavy leží směrem západním památný v dějinách *Hradec* a na sev.-záp. starobylá osada Holasovice. Na Těšínsku střediskem jest Těšín (20 tisíc) s dosti vyvinutým průmyslem i obchodem. Z ostatních měst proslul Bruntál a Frývaldov plátenictvím, Bílsko a Krnov soukenictvím a železářstvím (tímto i Ustroň), Cukmantl těžbou drahých kovů a Slezská Ostrava (20 tis.) bohatstvím uhelným. Tato poslední a Klimkovice (2400 obyv.) jsou jediná města s českou správou ve Slezsku. Důležitější osady české mimo to jsou na Opavsku poutnická Hrabyň, pod tlakem německým úpící Kateřinky, pak Kylešovice, Polanka, důležité stanice Studénka a Svinov ohrožený německými továrnami. Na Těšínsku zasluhují zmínky z českých osad Bartovice, Dobrá, krásně položená a proto měšťáky vyhledávaná Morávka, Staré Hamry, Šenov, národně ohrožená Doubrava a Orlová, jakož i Michálkovice a Hrušov. Veliké tyto osady leží při uhelném revíru ostravském a jsou tudíž jako ještě mnoho jiných obydleny ponejvíce dělnictvem.

Čilý průmysl a obchod ve Slezsku pruském rozvoji měst byl velice nápomocen. Jsou to samá starobylá, památná v dějinách slezských jména: *Vratislav* (½ mil. ob.) město hlavní, sídlo vysokých škol a knížete-biskupa, střed průmyslu a obchodu slezského. Na Odře a na důležité trati železniční podél ní běžící leží dále kvetoucí Ratiboř, Opolí, Břeh a Hlohov, západněji památná bitvou s Tatary (r. 1241.) Lehnice a konečně Zhořelice (80 t.), bývalé přední město Hor. Lužice, patřivší kdysi ke koruně svatováclavské.

---

[4]) Trhové dny.

Slezští praobyvatelé.

Území rozkládající se v poříčí Odry bylo již v době tak zv. předpotopní mnoho tisíc let před Kristem obydleno. Jaký život zde v těchto dávných dobách člověk vedl, není dnes možno stanoviti. Stopy jeho byly dosud nalezeny pranepatrné, neboť žil zde asi jen po řídku a mimo to strašlivá doba ledová, za níž i celé Slezsko (až na nepatrné části při jižních Sudetách) pokryl led, trvala zde poměrně dlouho a vyhubila každoukoli památku někdejších obyvatel. Nový život objevuje se tu teprve po dlouhých dobách, kdy se půda nynějšího Slezska stala rozvoji živočišstva zase příznivější. Doba tato rozeznávajíc se od předešlé vyšší již znalostí člověka ve zpracování kamene k různým potřebným nástrojům, sluje novokamennou oproti starší starokamenné. Památky této doby, jejíž rozvoj spadá do druhého tisíciletí před Kr., zachovaly se nám četné. Vedle různých nalezišť ve Slezsku pruském (obzvláště u Otic nedaleko Ratiboře), jsou to naše věkopamátné *Holasovice*, kde člověk žil snad již dva tisíce let př. Kr. Vykopalť se tam veliké množsví různě přizpůsobených kamenů, zpracovaných za nástroje kostí, rohů a p., a sice v jamách až i 2 metry hlubokých, naplněných opálenou hlinou, černým popelem, všelikými střepy a nedokonale zrobenými kostěnými jehlami, noži atd. Od těchto dob žil člověk na Slezsku již trvale a nepřetržitě, postupuje od své původně nepatrné vzdělanosti v před, čím více se stýkal s lidem žijícím na území nynější Moravy a ještě jižněji.

Počátkem prvního tisíciletí př. Kr. vyskytují se v Poodří již nástroje bronzové[1]) a brzo po té kolem r. 500. př. Kr. pracoval, lovil a bojoval již slezský praobyvatel železem. Tak zahájena byla u nás doba železná po oné bronzové.

Toť se rozumí, že předměty z těchto kovů u nás nacházené jsou velmi nedokonalé a k tomu ještě řídké. Jsou to po většině špičky kopí, srpy a hrubé, čárkami zdobené náramky. Že by byl domácí člověk sám si tyto nástroje hotovil, nezdá se býti pravděpodobným, jednak nalezlo se ve Slezsku dosud velmi málo starých přístrojů k slévání kovů, jednak jest známo, že národové jižnější, hlavně však v oněch starobylých dobách italští Etruskové, jsouce ovšem daleko pokročilejší, kovové výrobky své na sever při-

[1]) Bronz jest smíšenina mědi a cínu.

nášeli. A právě Slezsko jest to, kam po přirozené cestě od Dunaje po řece Moravě, Bečvě a Odře tento pravěký obchod se vedl a tím vzdělanost jižní do zemí při moři Baltském ležících šířil. Spojení toto stávalo se tím čilejším, čím více jižní národové žádali si toho času jako zlata ceněného jantaru, kterého tehdy vlny Baltu ohromné množství na břehy vynášely. Jak pilně tento výměnný obchod tehdy byl veden, jest viděti z četných a bohatých nálezů jantaru v Poodří; někde až i několik čtvrcí ho na jednom místě bylo vykopáno. V dobách Kristových tento obchod z různých příčin byl zanedbán a starobylá cesta obchodní branou Moravskou upadla v zapomenutí. Jantaru však ve velikém a zhýřilém Římě v době rozmařilých císařů bylo tolik zapotřebí, že počali se Římané o nový jeho dovoz opět starati. Pověstný císař Nero (zemřel r. 68. po Kr.) vypravil prý rytíře římského, aby zapomenutou cestu nově otevřel a stará naleziště jantaru prohledal; rytíř ten pak prošed zcela jistě územím slezským, vrátil se s velikým nákladem jantaru zpět. V Poodří opět od této doby bylo živo, neboť navštěvovali je vždy více obchodníci římští, jak tomu nasvědčují jednotlivé i hromadné nálezy římských peněz po celém Slezsku, ale hlavně po levém břehu Odry horní a po pravém břehu Odry střední (od Ratiboře) a dolní, kudy Římané k Baltu chodívali. Citelnou a později vůbec smrtelnou ránu tomuto obchodu zasadilo veliké hnutí národů při Karpatech a Sudetách osedlých, jemuž říkáme *stěhování národů.* V prvém a druhém století po Kr. byly totiž tyto kraje již hustě osídleny různými národy keltickými, germánskými a slovanskými, již z nedostatku výživy a pod velkým tlakem východnějších Slovanů se počali hrnouti na západ a hlavně na jih k říši římské. Slezsko stalo se tehdy průchodištěm všem národům, hledajícím nové domoviny.

Než kteří byli první obyvatelé Slezska, o nichž máme zaručené zprávy dějepisné? Při střední Odře to byli germánští Vandalové, jichž ratolestí byli *Silingové.* Jméno tohoto lidu utkvělo na říčce *Slenze* (Lohe od „luh“) vlévající se pod Vratislaví z leva do Odry a na stejnojmenné hoře při ní se pnoucí (Slenz, později Sobotka), odtud pak přeneseno na věčné časy na okolní území a na obyvatele slovanské. Tito sídlili dle mínění všech nepředpojatých učenců slovanských i německých vedle Vandalů od pradávna nejen *na pravé Visle*

nýbrž i *na západ od ní*, ano i *při samé Odře*. Tím se také jen dá vysvětliti přenesení jména germánských Silingů na slovanské *Slezany*. Slované tito, kteří nejdále na západ se byli rozšířili a to dle všeho již i v dobách nad pomyšlení časných, jsou oni *Lugové* u mnohých starověkých spisovatelů v těchto krajích jmenovaní. Jméno jejich odvozené od luhů či travnatých, rozsáhlých rovin v Poodří a Povislí jest vedle jiných okolností zjevným důkazem jejich slovanské národnosti. Lid slovanský opanoval později úplně celé území pod Sudetami, ale šířil se v ohromném množství také směrem západním od Visly a Odry jakož i podél Baltského moře až za Labe; zde povstal, mohutný kmen Slovanů polabských. Slezsko Horní, sev.-vých. Uhry, Čechy, Moravu a nejbližší okolí zabrali Čechové, do většiny Uher a do Alp mocným proudem se prodrali Slovinci a směrem jižním přes Dunaj, Drávu a Sávu postoupili Charváti až k moři Adriatickému. Srbové zabrali území od dolní Sávy na jih a od Chorvatů na východ. Když pak koncem sedmého století Bulhaři, národ žlutého plemene, dobyli krajin po pravém břehu Dunaje a se poslovanili, zbyl císařům řeckým z velké kdysi říše jen Cařihrad s územím okolním. Východ evropský osadili Poláci a Rusové.

Takovýmto způsobem již v 7. století rozložen byl veliký kmen slovanský na více než půli Evropy. Všechny země, kdekoli se usadili, poznáváme podle slovanských názvů řek, hor a měst a po množství polí popelnicových. Byltˇ mezi Slovany všeobecně rozšířen zvyk mrtvoly spalovati a ukládati prach jejich v malých nádobkách — popelnicích — do země na posvátných místech. Tak dálo se i ve Slezsku, v němž polí popelnicových jest takové množství, že bys jich jinde marně tolik hledal. Opavě nejbližší takové veliké pohřebiště jest svah od sv. Kopečku krnovského k Úvalnu; nejznamenitější naleziště však jsou rozsáhlé kraje v Třebnické pahorkatině na severovýchod od Vratislavě.

Tyto jsou památky nejstaršího osídlení slovanského ve Slezsku. Novější zprávy podává nám teprve doba křesťanská, ale až deváté její století, v kterém se vynořuje u neznámého jinak zeměpisce bavorského v našem kraji kmen *Golensici* s pěti osadami.

Není třeba hlubokého přemýšlení, abychom, vedeni jsouce celou souvislostí této zprávy, název ten vztáhli na pozdější

kmen holasovický, jehož jméno se nám až dosud zachovalo na dědině *Holasovicích* u Opavy. Kraj Holasoviců ve starých dobách byl velice rozsáhlý, dotýkaje se na severu území vratislavského, na východě opolského a jinak jsa omezen asi nynějšími hranicemi Moravy, k níž tehdy ovšem celý byl počítán. Stával-li v Holasovicích nějaký hrad jako střed a útočiště celého kmene, nelze dnes rozhodnouti, ale později zcela zřejmě se nám objevuje takovýmto střediskem Holasovska památný, věkovitý *Hradec.*

Vedle Holasoviců sídlili na půdě slezské od pradávna z kmenů slovanských též *Slezané* při řece a hoře Slenzi, *Bobřané* při řece Bobravě, *Dědošané* od těchto na jihovýchod, *Opolané* tam, kde leží město Opolí a konečně *Třebované,* od předešlých všech kdesi severněji.

Bratři solunští.

I.

Pokud první jednotitel Slovanů západních *Sámo* (628—663.) svou mocí do Slezska zasáhl, nelze říci, ale že byly krajiny při horní Odře částí říše velkomoravské jest všeobecně známo. Více jasna dostává se nám teprve v době, kdy od západu z říše německé počaly se dáti pokusy o podmanění Čechů. Bylo to za vlády velikého krále moravského *Rostislava,* v jehož době chtěli Němci pod rouškou šíření víry křesťanské národ český uvésti pod kruté své jařmo.

Nekalé toto dílo však se jim, díky obezřetnosti Rostislavově, nezdařilo. Tento postřehnuv totiž i úmysl Němců i naprostou nechuť lidu svého ke kněžím cizího jazyka, kteří přicházeli nad to s nepřátelskými ozbrojenci, obrátil se do Cařihradu k císaři Michalovi s prosbou, aby mu poslal věrozvěsty, kteří by lid jeho uvedli v lůno církve Kristovy. Rostislav sám totiž i jeho předchůdce Mojmír křesťany již byli. „Nemáme učitele“, kázal zbožný král poslům svým mluviti, „který by nám naším jazykem pravou víru křesťanskou vyložil. Pošli nám, pane, biskupa i učitele takového!“ A přání jeho bylo vyplněno. *Sv.*

Konstantin u nás *Cyrillem* zvaný, sestaviv litery pro řeč slovanskou, aby písma svatá do ní mohl přeložiti, vydal se s bratrem svým *sv. Methodějem* na dalekou pouť apoštolskou k lidu, jenž ho toužebně očekával. Na vždy památným zůstane lidu českému r. 863., kdy tito svatí mužové vstoupili na půdu říše velkomoravské, aby národ náš uvedli do světla pravdy a tím ho i před hmotnou záhubou hrozící od nenasytných Němců uchránili. S velikou ctí přijal apoštolské bratry král Rostislav i všechen jeho lid, neboť mluvili jazykem jeho, od srdce k srdci. A dílo jejich dařilo se znamenitě. Po nedlouhé době přijala křest celá Morava a učení Kristovo zapouštělo i po okolí pevné kořeny. Tak neúnavně svatí věrozvěstové slovanští v díle sobě svěřeném pokračovali! Nedali se odstrašiti útrapami obtížné práce apoštolské a neodvrátilo jich od ní ani nepřátelství Němců, kteří ze závisti nad tím, že svatí bratři solunští se tak velikých výsledků v českém národě dodělali, stále je osočovali. Pro tu příčinu bylo se jim hájiti až v Římě. Povolal je totiž papež Mikuláš, aby se před ním zodpovídali, a tu oni sebravše ostatky sv. Klimenta, jež na Moravu s sebou byli přinesli, vydali se r. 867. na dalekou cestu do Italie. Tehda byl již na stolci Petrově papež jiný jménem Hadrian, který je přijal s velikými poctami a stýkaje se dále s nimi, seznal a za pravé prohlásil jejich učení. Nazpět k lidu českému vrátil se již toliko sv. Methoděj, kdežto sv. Cyrill vstoupil v Římě do kláštera, aby tam brzo po té r. 869. svůj blahu jiných zasvěcený život dokonal.

Bylo to koncem r. 869. když sv. Methoděj již v důstojnosti biskupské se nazpět vracel, zaměřil však tentokráte do území nynějších Uher k slavnému knížeti slovanskému Kocelovi na hrad Blatno. Na Moravu se neodvážil, protože tam trvaly kruté boje s Němci, za to však se vydal za nedlouho znovu do Říma, aby vymohl na papeži zřízení biskupství pannonského.*) Úmysl tento se podařil, Němcům však něco takového bylo hrozně proti mysli a proto strhli křik, že sv. Methoděj se opětně drží bohoslužby v jazyce slovanském a ubírá území k nové diecési od arcibiskupství solnohradského. Aby pak záští svému zjednali průchod, svolali r. 871. sněm do Solnohradu a pozvali tam krále německého Ludvíka, chtíce sv.

*) Pannonie byla v nynějších Uhrách na pravém břehu Dunaje.

Methoděje souditi. Náš světec se tam také dostavil a hájil důstojně svoje právo; Němcům však toužícím jen po šíření panství světského se ubrániti nemohl. Jali ho a půl třetího roku věznili, až teprve hrozbami papeže Jana VIII. dali se pohnouti, aby jej zase na svobodu propustili. I vypravuje pověst, že soud boží krátce po tom stihl čtyři biskupy, kteří sv. Methodějí nejvíce byli křivdili, neboť prý záhy a rychle po sobě zemřeli. Sv. Methoděj však se obrátil z rokazu papežova na Moravu již s hodností arcibiskupskou díla svého dokonat. „Od toho dne pak", tak píše jeho životopisec, „počalo velmi prospívati učení boží . . . . a též i pohané počali věřiti v pravého Boha, bludů svých opouštějíce. Tím více i moravská vlast prostírati a šířiti se počala na všechny strany a vítěziti na vrahy." A toto vše dálo se jen z veliké píle a obětavosti sv. Methoděje. Pověst jeho tehdy zasáhla až i do Čech, takže r. 874. kníže český Bořivoj s manželkou sv. Ludmilou na Moravu přišel a dal se na Velehradě od sv. apoštola slovanského pokřtíti. Sv. Methoděj v potomním čase vůbec rozšířil působnost svoji na zemi českou, ale zavítal časem také do nížin uherských; že však i kraje povislanské buď již se sv. Cyrillem, buď sám navštívil, tomu nasvědčují mnohé okolnosti. Že na př. k Polákům první záblesk křesťanství působením bratří soluňských se dostal, toho zřejmý důkaz máme ve slovech životopisce sv. Methoděje, který píše: „Byla i prorocká milost v něm, jakož jsou se naplňovala mnohá proroctví jeho, z nichž jedno nebo dvě povíme. Pohanský kníže, mocný velmi, sedě na Visle, posmíval se křesťanům a jim příkoří činil. I poslav Methoděj k němu, řekl: „Dobře by bylo, aby ses pokřtil, synu, o své vůli, ve své zemi, abys nebyl zajat a nuceně křtěn v cizí zemi a vzpomněl na mne." Co se i stalo.

II.

Nelze si mysliti ani, aby sv. bratři solunští nebyli bývali ve Slezsku. Přítomnosti jejich v naší vlasti nasvědčují mimo některé zkazky též kříže cyrillo-methodějské. Z prvých jest známa hlavně pověst o studánce Cyrillce nedaleko Slatiny, kde prý sv. Cyrill uděloval okolním obyvatelům svátost křtu. Pověst odnášející se k potůčku Hošťata u Suchých Lazec vztahuje se opět na sv. Methoděje. Tento přišed, kázal prý Lazeckým, oslovuje při tom shromážděné slovy „hoště" a „hošťata"*), což

*) Naše »host«.

by nám nyní znamenalo asi „přátelé“ a „přítelíčkové“, načež mnozí z přítomných přijali křest vodou z onoho potůčku, jemuž od této chvíle jméno Hošťata zůstalo.

U vesnice Rejvízu prý oba světci byly přítomni. Tam, kde dnes viděti dvě malá jezírka, stávalo prý veliké město, k němuž svatí bratří také přišli zvěstovat slova božího. Byli však urputně odmítnuti a s potupou vyhnáni. Hněv boží však za to na zatvrzelce ihned přikvačil. Město proklaté sv. Cyrillem a Metodějem se v tu chvíli propadlo a v jeho místě objevila se třpitivá hladina dvou jezer.

Kříže cyrillomethodějské jsou v pruském Slezsku u Bavorova — jeden u kostela, druhý nedaleko vesničky Děhylova — ale u Dobroslavic a Životic nedaleko Opavy také lid kříže takové ukazuje a ve zvláštní úctě zachovává.

Toto vše jsou jen legendy neboli zkazky, ale zrno pravdy v nich tušiti a předpokládati můžeme bezpečně. Vždyť nedá se ani mysliti, že by mužové ducha tak apoštolského nebyli navštívili i kraje hornoslezské, kde rovněž žila ratolest lidu jim svěřeného. Zejmena však o sv. Methoději nelze se domnívati, že by nebyl prošel všechny kraje celé říše velkomoravské, k níž Opavsko a též Hor. Slezsko slušelo a pro jejíž celý obvod byl arcibiskupem ustanoven. Avšak nechť již jest tomu jakkoli, tolik zůstává jisto, že světlo víry Kristovy přinešeno nám bylo vroucí láskou svatých bratří soluňských.

Sv. Methoděj po smrti svého bratra ještě téměř 20 let utvrzoval národ náš ve víře Kristově a sice s všeobecným úspěchem. Bohužel jen že právě veliký král moravský Svatopluk dílu jeho bránil, dávaje si našeptávati nechuť ano dokonce i nenávist proti muži v pravdě svatému. Co příkoří a trpkosti bylo z této příčiny sv. Methoději přestáti! Pramenem všeho tohoto zla byla zase německá nepřízeň a sice tehdy biskupa Vichinka, který dovedl se ošemetně vetříti v lásku královu, jíž pak používal k nekalým svým záměrům. Odstraniti sv. Methoděje a uplatniti sebe sama a tím vliv německý v lidu českém, bylo jeho tajným přáním. Toho však Svatopluk, ač tolik příkoří od Němcû byl vytrpěl, nechápal. Vichink způsobil i to, že sv. Methoděj r. 880. ještě jednou se musil v Římě ospravedlňovati. Zvítězil tam, jak se samo sebou rozumí, opětně, ale nevraživost německá ho i na dále vytrvale stíhala a provázela až do hrobu.

Sv. Methoděj zemřel 6. dubna r. 885. a pohřben byl prý na posvátném Velehradě. Plodný a blahodárný život svůj skončil tedy i tento veliký světec uprostřed pronásledování, jakoby Prozřetelnost sama byla žádala, aby dílo své obětavým sebezapřením zpečetil.

Od dob sv. apoštolů slovanských žil národ český jiným životem, životem vznešenějším, životem křesťanským. Tím se ovšem postavil do řad jiných národů evropských, kteří rovněž již Krista vyznávali, aby na poli vzdělanosti a pokroku s nimi závodil. I vzkvétalo skutečně dílo sv. Cyrilla a Methoděje utěšeně a nezadlouho oslaveno bylo i jinými světci a světicemi českého původu. Život svůj přinesla mu v oběť národní světice sv. *Ludmila,* ctnostnými skutky svými je posvětila i blahoslavená Přemyslovna *Mlada* a Doubravka, dcera Boleslava I., pojavši za manžela Měška Polského, zvelebila je šířením slova božího mezi Poláky. Avšak i největší světec českého národa sv. *Václav* v těch dobách vydechl vznešenou duši svoji a vzýván je v dědictví svém již bezmála tisíc let jako ochránce svého lidu. Nejinak i apoštol Prusů sv. *Vojtěch* mučednickou svojí smrtí jméno české proslavil, což v neztenčené míře platí i o poustevníku a opatu sázavském sv. *Prokopovi.*

Avšak netoliko toto náboženské a osvětové povznesení sv. bratřím soluňským vděčíme, my dík svůj skládáme jim i za jinou velikou úsluhu.

Český národ v prvé polovici 9. stol. byl velmi ohrožen, neboť byli mu sousedé Němci. Tito přicházeli se slovem Kristovým na rtech, ale v srdci jejich byla bázeň před vzrůstem moci české a z ní se prýštící nenávist. Proto sáhali vždy častěji ke zbrani a sami králové jejich s ozbrojenci vpadali do Čech i na Moravu, aby vliv svůj si zde zabezpečili; národu našemu tudíž hrozil ne-li zrovna osud úplné záhuby, tož zcela jistě osud jařma německého. Přesila proti němu stála veliká, než aby se byl mohl ubrániti. Pomoci mohlo jen rychlé bezodkladné přijetí Krista se strany jiné, aby příležitost přinášeti nám křest a tím porobu Němcům byla vzata.

Toto pak nezapomenutelné dobrodiní prokázali nám sv. Cyrill a Methoděj. Nebýti jich, snad nebylo dnes národa českého; byla by i jej stihla pohroma ubohých Slovanů polabských.

Važ si tedy právě Ty, ohrožený lide slezský, těchto světců a jejich památku chovej hluboko v srdci svém! A neopouštěj

dědictví jejich, nýbrž pracuj na něm s pílí a láskou neutuchající k uctění jejich nehynoucí památky!

Říše Boleslavů.

V dobách, kdy působili v národě českém sv. Cyrill a Methoděj, vládli na Moravě králové z rodu Mojmírova. O vládě prvního nám známého člena rodu toho Mojmíra, víme velmi málo, ale za to již první nástupce jeho *Rostislav* proslul různými blahodárnými skutky. Nejen že o rozšíření křesťanství pečoval, nýbrž založil i mohutnou říši, již zveme *velkomoravskou.* Když pak veliká moc jeho se stávala nepohodlnou králi německému, takže mečem naň počal doléhati, dovedl útoky jeho tak dlouho s úspěchem odrážeti, až černá zrada synovce jeho Svatopluka, údělného knížete nitranského, panství jeho učinila konec. Veliký král Rostislav zahynul ve vězení kdesi v Němcích a panství jeho zabral zrádce *Svatopluk.* Tento při všech svých chybách byl člověk vlády schopný a povznesl v brzku své panství k netušené výši. Všechny kraje kolem nynějšího markrabství moravského byly mu poddány, nevyjímaje ani panství Bořivojovo v Čechách. Též veliká část Hor. Slezska ho poslouchala. Mohutná tato říše pojící většinu Slovanů západních se však rozpadla již po jeho smrti (r. 894.) a v trosky obrácena byla brzy po tom vpádem divokého národa maďarského. Popud k obnovení jejímu přišel teprve později z Čech od Přemyslovců.

Již sv. *Václav,* slavné paměti ochránce a patron národa českého, vymaňoval pomalu prozíravou svojí politikou a moudrou správou Čechy z dřívějšího hlubokého úpadku, avšak žel Bohu díla dobře započatého nemohl k žádoucímu konci přivésti pro náhlou, násilnou svoji smrt (28. září 935.?).

Úloha tato měla připadnouti jeho nástupci *Boleslavu I.* († 967.), který i s Němci své spory příznivě vyřídil i na potlačení Maďarů, odvěkých škůdců českého národa, bral v pravdě lví podíl. Sotva že totiž byli Maďaři r. 955. nad bavorskou říčkou Lechem jeho přispěním poraženi, obrátil Boleslav svůj zřetel k zabrání krajů patřivších kdysi k říši velkomoravské,

a v práci té se mu dobře dařilo. Dobyl brzy na Maďarech Moravy ano i části Uher a zmocnil se i Horního Slezska a Krakova s okolním územím, načež k vůli upevnění vzájemného přátelství provdal svoji dceru Doubravku za knížete polského Měška I. Syn jeho *Boleslav II.* († 999.) v těchto bojích vítězně pokračoval a rozprostřel moc svoji až do nynější východní Haliče. Potvrzovací listina biskupství pražského r. 973. založeného zřejmě vytýká mezi příslušenstvím této nové diecése ve Slezsku župy obydlené Slezany, Třebovany, Bobřany a Dědošany a na východě hrad Krakov s územím až k řekám Bugu a Stýru sáhajícím, což asi byl rozsah českého panství těch časů. O listinu tuto se postaral, jak se zdá, druhý biskup pražský sv. Vojtěch, jenž krajiny naše podle všeho dobře znal a tím tedy i hranice své diecése. Že na svých cestách pastýřských se dostal až do Krakova, víme jistě, z pověstí pak můžeme čerpati poučení, že i po Slezsku déle putoval a r. 984. založil a vysvětil chrámy v Opolí, Bytomi a v Těšíně, ač jinak těchto událostí přesvědčivě prokázati nelze. Za to tím bezpečněji jsme poučeni o rostoucí moci říše polské, jež do Slezska na úkor českých Přemyslovců brzy potom se počala šířiti.

R. 990. dobyl polský kníže Měšek na Boleslavu II. památného hradu Němčí při českých hranicích a výbojnou jeho politiku sledoval i nástupce jeho veliký Slovan *Boleslav Chrabrý.* Moc polská nabývá za něho ve Slezsku rozhodné převahy a marně tedy Boleslav II. na smrtelné posteli napomínal syna svého *Boleslava III.,* aby zachoval neporušeno panství české, které on prý „až po hory Tatry za Krakovem“ rozšířil. R. 1000., když zbožný Otta III., císař německý, spěchal ke hrobu sv. Vojtěcha do Hnězdna, vítal ho polský kníže již ve slezské Jilavě (při stoku Bobravy a Kvizy) nedaleko Šprotavy a sice prý na hranicích své říše v župě Dědošanů. Dle toho by tehdy již veliká část Slezska zase bývala Polskem upoutána. Boleslav Chrabrý však ve své výbojnosti neustával, protože rozhárané poměry v Čechách za vlády nezřízeného Boleslava III. jej k tomu neméně lákaly nežli vlastní jeho záměry založiti veliké panství na západě slovanském, jež by učinilo přítrž dobyvačnosti německé. Bohužel nepodařilo se mu takovou trvalou baštu slovanstvu zbudovati, ač všechny své síly za tím účelem napjal a chtěl i sídlo své do Prahy přenésti a i arcibiskupství hnězdenské. R. 1002. rozhodoval již Boleslav v samých Čechách

a ovládal je až do r. 1004., kdy od Přemyslovců Jaromíra a Oldřicha za pomoci císaře Jindřicha II. byl vypuzen. Císař za těchto bojů pronikl r. 1005. až k přechodu oderskému u Krosna, aby vojensky stíhal svého odpůrce. Slezsko tím trpělo tehdy rovněž jako později za vleklých bojů mezi Čechy a Poláky, kteří na půdě naší vlasti dlouhá léta se navzájem potírali.

Český Achilles.[1])

Po záhubě panství Boleslava Chrabrého v Čechách uvázal se ve správu země *Jaromír* a po něm *Oldřich* († 1034.), šťastný manžel spanilé selské dívky Boženy a zvláště horlivý ctitel poustevníka a opata sázavského sv. Prokopa. Pokleslé a ponížené panství české teprve tento panovník počal zase křísiti, ale úplně z těžkých mrákot minulých je vyvedl teprve jeho syn a nástupce bohatýrský kníže *Břetislav* († 1055.). Po dlouhých dobách úpadku a rozdělení českého národa dostavuje se obnovitel moci české, aby dvě sesterské země Čechy a Moravu na vždy spojil a to tak pevně, že dnes po devíti stech letech stále svazek ten pevně trvá a bude bohdá překonávati zlobu všech nepřátel i na dále. Vždyť ani jinak nelze, neboť srdce obou zemí jedno jest. O toto nezrušitelné upevnění bratrské lásky českomoravské přičiňoval se Břetislav již za života svého otce. Tehdy již prodléval v krajinách našich — tou dobou ještě moravských — a sídlil patrně delší čas na pevném Hradci, dorážeje neustále na hranice polské a setrvávaje také v neunavném boji proti mocnému králi uherskému sv. Štěpánovi. Jméno své těmito boji velmi proslavil, kdyžtě zejména r. 1030. sv. Štěpána porazil a až k samému Ostřihomu s vojskem svým pronásledoval, takže potom Čechové od Uhrů měli na dlouho pokoj. Hmotný výsledek tohoto zápasu bylo právě opanování celé Moravy, kdežto Slovensko, také bývalá část říše Svatoplukovy, navždy bylo připojeno k Uhrám. Takovéto úspěchy otevřely bujarému knížeti českému dokořán cestu do Slezska a vůbec do říše polské, aby tam slávu svou ještě více

---

[1]) Achilles jest bohatýr opěvovaný v básních a pověstech řeckých.

zveličil podmaněním národa polského. Tím se opakovaly ovšem s příslušnými změnami příběhy z dob velikého Všeslovana Boleslava Chrabrého. K provedení velikolepého záměru tohoto naskytovala se Břetislavovi pravě tím časem příležitost znamenitá pro zmatky nastalé v Polsku po smrti krále Mečislava II. Rozervanost Poláků tehdy dostoupila v následcích nespořádané vlády takové výše, že i královnu — ovšem rodilou Němku — s jejím synem Kazimírem vyhnali a mezi sebou ve stálé nevraživosti a v půtkách žili. Blížila však se již na ně pohroma s mohutným vojskem českým. Břetislav prý vpadl jako strašná bouře Slezskem na Krakov, dobyl ho, poplenil a veliké poklady zlata i stříbra tam nabral.

Následujícího r. 1039. obrátil se na sever do Slezska, kde dobyl a spustošil město Vratislav s dalekým okolím, ale nikterak neprodlévaje, vrhl se ihned zase do Velkopolska, jehož hlavního města Hnězdna se stal pánem. Bylo to staroslavné sídlo panovníků polských a střed duchovní správy celé říše již od dob Boleslava Chrabrého a tedy bez odporu místo v říši polské nejdůležitější. A toto památné město opanovali k veliké slávě svojí Čechové.

V hnězdenském chrámu Panny Marie odpočíval nejdražší poklad říše polské, tělo sv. Vojtěcha, kdysi biskupa pražského a tu Čechové, rozradostněni svými výboji, usmyslili si dovršiti své úspěchy vyzdvižením a odvezením tělesných ostatků svého národního světce. Úmysl svůj také neprodleně skutkem provedli. Než-li však těla sv. Vojtěcha se dotkli, zavázal je kníže Břetislav důtklivým oslovením při hrobě světcově k zachovávání některých mravních zákonů křesťanských, před tím často opomíjených. Žádal po nich na př., aby svazků manželských zlovolně netrhali, nýbrž ve stavu tom posvátném svorně a křesťanským způsobem žili. Přísně je dále vyzýval, aby budoucně vraždy se vystříhali, zejména však nikdy aby krve příbuzné neprolévali; mimo jiné zakázal též lidu svému mrtvoly pohansky spalovati a na polích nebo v hájích pochovávati. Teprve když Čechové těchto a podobných přikázání jeho slíbili plniti a tuhé pokání vykonali, otevřel pražský biskup Šebíř hrob a tělo sv. Vojtěcha z něho vyzvedl.

Po té vrátili se bojovníci čeští s velikou vítězoslávou do své domoviny, podřídivše na delší doby svému panství celé Vratislavsko. Král polský Kazimír vykoupil si je teprve až

r. 1054. za roční daň 500 hřiven stříbra a 30 hřiven zlata. Tímto způsobem pak se ustálilo pomezí Moravy s Opavskem a Krnovskem proti Slezsku tak daleko, kam ještě za dnešní doby sahají asi hranice olomouckého biskupství.

Šťastný výsledek tažení polského vzbudil Břetislavovi nepřítele v císaři německém a tím i dlouhotrvající vleklé boje s Němci.

Uvnitř své říše proslul Břetislav upevňováním mravů křesťanských a ustanovením řádu staršinského, tak aby vždy nejstarší muž rodu Přemyslova vládl a ostatní nejbližší opatřeni byli úděly na Moravě. V pověstech zachoval se nám především jako smělý únosce spanilé Jitky z kláštera svinibrodského v Bavořích a vůbec jako panovník ducha odhodlaného a rázného, pročež plnou měrou si zasloužil název Českého Achilla.

Boje mezi Čechy a Poláky na půdě slezské neustávaly ani po smrti Břetislavově. Tak na př. za vlády knížete českého Vratislava r. 1061. vpadl Boleslav Smělý, král polský, Slezskem do kraje holasovského a oblehl s velikou přesilou Hradec, utrpěl však tu od vojska českého velikých ztrát. Boj jeho v srdci Holasovska jest nám proto památný, že zpráva o něm jest také první dějepisnou zprávou o půdě kraje holasovského či opavského.

Avšak i později počátkem stol. 12. trpělo Slezsko bratrovražedným bojem českopolským, k němuž se ještě nad to vše připojily trvalé rozmíšky v královském rodě polských Piastovců. Král Boleslav III. Křivoústý říši svou totiž rozdělil k velké škodě svého národa čtyřem svým synům tak, aby nejstarší *Vladislav* držel Slezsko a Krakovsko a v Krakově sídlil, a ostatek mohutné říše aby ovládali další tři jeho synové, ale s tou podmínkou, aby bratru svému nejstaršímu byli poddáni a ve všem ho poslouchali. Tímto nešťastným skutkem dán byl podnět k nekonečným rozmíškám, ano i k bojům, jež po staletí zmítaly celým Polskem a jež obzvláště i ve Slezsku mnoho zla způsobily. Staršinský řád tedy právě tak Piastovcům jako Přemyslovcům přinesl jen hoře.

Sv. Hedvika.

R. 1186. zavítala do naší vlasti slezské *sv. Hedvika*, dcera Bertholda, vévody meránského v Tyrolsku, aby podala ruku k sňatku bohatýrskému knížeti lehnickému *Jindřichu I.* Byla tehdy ještě mladičkou dívenkou, čítalať teprve dvanácte jar svého života, ale co jí scházelo na letech, nahrazovala její jasná, ušlechtilá mysl, jakož i něžné, všemi panenskými cnostmi se skvící srdce. Dle současných zpráv však byla mladistvá princezna meránská i svým zevnějškem zjevu spanilého. Není tedy divu, že pak mysl i srdce knížete Jindřicha cele zaujala a že naopak i ona sama, vedena jeho vroucí náklonností a rytířskými cnostmi, lásku chotě svého rovnou měrou splácela. Proto také manželství jejich bylo korunováno blahem neskaleným dle známého přísloví: „Kde láska přebývá, tam Bůh požehnání dává“.

Štěstí však jim bylo příznivo i v záležitostech vladařských, neboť slezské jejich državy vůčihledě pod jejich správou prospívaly.

Jindřich I., zvaný později Bradatý, protože na bradě nosil dlouhý vous, přijal již po svém otci Boleslavu Dlouhém úděl opolský a vratislavský dobře uspořádaný, ale přičinil se také sám, aby ho ještě více povznesl. Nebyla to úloha snadná, ježto se Piastovci slezští mezi sebou bez ustání svářili a majetek svůj stále na menší a menší panství dělili;[1]) Jindřich proto chtěl alespoň svůj úděl neporušený potomstvu zachovati. Duchaplná jeho choť sv. Hedvika ho ve všem tomto počínání radou i skutkem horlivě podporovala, takže se spojeným jejich silám skutečně podařilo přivésti své země k netušenému rozvoji. Jindřich totiž brzy po svém nastoupení rozprostřel svoji moc i nad úděly ostatních Piastovců, kteří ho pak od Pomoří až ku Karpatům byli poslušni. Na Slezsku zveleboval území své hojnými přistěhovalci ve městech i po venkově a povznášel je i pilným zakládáním klášterů pro nejrůznější řehole duchovní. Tyto poslední volala pilně především sv. Hedvika. Žel jen, že nezůstal Jindřich Bradatý věren svým vzácným zásadám i ve

---

[1]) Postupem času se stala středem knížectví tato města: Opolí, Ratiboř, Těšín, Osvětim, Zátor, Sěvěř, Bytom, Hlohov, Volov, Vratislav, Zaháň, Krosno, Lehnice, Javor, Svídnice, Olešnice, Břeh, Minsterberk a Nisa; později však sídly knížat bývala i jiná ještě místa jako na př. Opava, Krnov Hlubčice (tato ovšem na půdě původně moravské).

příčině národní a že na úkor pokrevného lidu polského úsilovně napomáhal ve Slezsku bujeti mravu i řeči německé! Této výtky ho nelze ušetřiti, ano tím více chyby té jest dlužno litovati, že od té doby duch odpadlictví jakoby nějaká dědičná nákaza přecházel na všechno jeho potomstvo a je vlastnímu jejich národu odcizoval. Za takovýchto okolností pak přirozeně v nás nemůže vzbuditi podivení ani ten úkaz, že ani sv. Hedvika, žena ovšem bez tak původu německého, ve věcech národních manžela svého neuvedla na správnou cestu, nýbrž ho docela v této příčině i podporovala. Avšak ani tento posléze uvedený zjev nebyl něčím zvláštním nebo neslýchaným, protože v těch dobách všechny německé princezny, jež se za panovníky slovanské provdávaly, bývaly průkopnicemi proudů poněmčujících.

R. 1138. byl Jindřich I. Bradatý potrestán pro některé neshody s duchovenstvem klatbou. Celý svůj život podporoval církevnictví, zakládal kláštery a bohatě je zaopatřoval, ale ke konci života pro upřílišněné vymáhání daní a jiných povinností od kněží propadl přísným trestům církevním. Těžké mu nastaly chvíle. Tři léta tehdy strávil v Lehnici prý ze strachu, že kdyby ji opustil, dle předpovědi choti své zemře. Na jaře r. 1238. však přece z útulku svého odešel, ale již v Krosně byl zachvácen nemocí, z níž mu již nebylo souzeno se pozdraviti. Umíraje, dal prositi vroucně milovanou svoji manželku, aby přišla k jeho lůžku, ale přání jeho bylo oslyšeno. Báláť se sv. Hedvika přistoupiti k loži člověka prokletého a tak zemřel Jindřich úplně opuštěn; pohřben byl před hlavním oltářem kláštera třebnického, který byl z popudu své choti sám založil.

Po smrti svého manžela se sv. Hedvika oddala cele kajícímu životu a starostem o blaho svých nejdražších. V srdcích těchto zůstavila stopy nezničitelné a proto ne nadarmo bývá nazývána mateří slezského rodu Piastova. Ze tří synů jejich má pro nás jakýsi zájem vedle nejstaršího Jindřicha II. i nejmladší Boleslav, již v dětských letech snoubenec dcerušky Přemysla I. Otakara, Anežky. Tato od třetího roku svého prodlévala v klášteře třebnickém na vychování pod ochranou sv. Hedviky, ale vzata byla zase do vlasti zpět po předčasné smrti Boleslavově, a sice pro budoucnost lepší, zasvěcenou blahu jiných; jest to cnostmi proslavená, *blahoslavená Anežka Česká.* Její sestra *Anna* se stala manželkou *Jindřicha II. Pobožného* a při tom zároveň nejoddanější i nejdůvěrnější bytostí sv.

Hedviky. Žily spolu — dvě srdce spojená stejnou láskou ke Kristu a účinlivým milosrdím k lidu — ve vzorné svornosti již za života svých manželů a později po jejich smrti vedly pospolu v příkladné příchylnosti bohabojný život v klášteře třebnickém. Anna Přemyslovna proto požívala úcty všeobecné, ale přiblížila se i jinak ještě k srdci svěřeného sobě slovanského lidu ve Slezsku; bylať prodchnuta vřelou oddaností a láskou k bratrskému lidu polskému, německými přistěhovalci utlačovanému. Ujímala se ho alespoň horlivě a volala z té příčiny do Vratislavě české minority a klarisky. Výbornost takovýchto skutků na místě a v době všemu slovanskému tak nepřátelské, jako bylo na dvoře Piastovců vratislavských, nelze ani dosti vynachváliti.

Společného žití obou spřátelených duší v klášteře třebnickém bylo na krátce, ježto je přerušila smrt sv. Hedviky 15. října 1243. Tělu slezské světice byla smrt vysvobozením z úžasného potlačování všelikých jeho žádostí silou ducha a neoblomnou vůlí, neboť sv. Hedvika zejména v posledních dobách svého života konala pravé divy sebezapření. Slyšme jen co chvály o ní napsal její životopisec!

Mnohá těžká protivenství sesílal prý Bůh na knížecí kajícnici, ale ona v přesvědčení, že se to vše děje toliko proto, aby sílu své vroucí oddanosti do Jeho vůle mohla ukázati, snášela všechny útrapy s myslí neohroženou. Oplakala svého manžela, oželela bolestnou smrt sestřinu, hleděla odčiniti krutou, vzájemnou nenávist svých synů a utěšovala bratry své, když bez viny ztratili čest i jmění. Zvláště nelítostně se jejího srdce dotkla ztráta mladšího syna, když na lovu spadnuv s koně, se zabil, ale na mysli při tom neklesla, nýbrž věrna jsouc svojí zásadě, že křesťanu jest se podrobiti vůli Nejvyššího a snášeti trpělivě všecko, čím ho Pán navštíví, dovedla s klidnou myslí k tomu všemu ještě přijati žalostnou zvěst o nešťastné smrti staršího syna Jindřicha v den bitvy tatarské. Nejenom však že snášela trpělivě těžké rány na ni sesílané, ona síly ducha svého využitkovala ještě ke všelikým projevům lásky křesťanské; nejmilejším zaměstnáním prý jí bývalo stírati nešťastným slzy a pomáhati nuzným a potřebným z jejich bídy. Sebe samé sv. Hedvika vůbec nedbala a nelitovala, takže jí ve příčině této skutečně patří obdiv měrou vrchovatou. Čtyřicet let na př. nepožila masa a často dlouhé doby vydržela žíti je-

dině o suchém chlebě a vodě, ač ovšem jako mocná paní a kněžna mohla přepychem oplývati. Nad takovouto mohutností vůle nezdrží se úžasu ani nevěrec!

Též sv. Hedvika jako její manžel byla uložena k věčnému odpočinku v Třebnicích.

Za svatou byla prohlášena po delším otálení teprve 26. března 1267. a sice od papeže Klimenta IV., když slepá dcera jeho z dob mimokněžského života dle slov legendy vzýváním sv. Hedviky zázračným způsobem nabyla zraku. Tělo slezské světice bylo tehdy uloženo v kapli nově k tomu účelu pořízené za velikých slavností a za přítomnosti nesčetných knížat světských i duchovních, obzvláště však krále českého Přemysla II. Otakara.

Tataři.

Při severozápadním konci veliké říše čínské žili dlouhá staletí bez všelikého řádu společenského a bez zákona zástupy divokých kočovníků mongolských. Průběhem dlouhých dob tento lid se rozmnožil takovou měrou, že počal napadati území sousední a počátkem 13. století dokonce již mocí svou ohrožoval všechny okolní říše. Největší rozvoj však mu nastal, když se spojili různí jeho kmenové v jediný mohutný celek vojenský a vedením nejvyššího náčelníka čingischána Temudžina si podrobili říši čínskou, pronikli až do Indie a dále na západ do Malé Asie. Trosky říší, rozvaliny měst a spousty nejděsnější všelikého druhu označovaly pochod těchto surovců. Avšak územím Asie jejich řádění nemělo býti omezeno.

Temudžin v nezřízené pýše své mněl se býti povolaným k opanování celého světa, pročež roku 1223. překročil již vysoké horstvo Kavkazské mezi Černým mořem a jezerem Chvalínským a na půdě evropské v bitvě nad Kalkou v jižní Rusi proléval poprvé křesťanskou krev. Poraziv tam knížata ruská, nevyužitkoval ku podivu svého vítězství, nýbrž vrátil se do Malé Asie zpět. Teprve po smrti jeho r. 1237. nový čingischán Ujgetaj neboli Oktaj vyslal synovce svého Batua prý s půl millionem jezdců do Evropy, aby si tam založil samostatnou

říši. Nepřehledné zástupy divokých kočovníků zaplavily jižní Rus a hubily, pálily a pustošily vše, co se jim v cestu postavilo. Padlo památné město Vladiměř, lehla popelem i „máti ruských měst“ staroslavný Kyjev. Úpění a nářek rozléhaly se po širé, slovanské Rusi.

Tytéž hrůzy však se chystaly i na ostatní končiny východní Evropy, neboť zatím co na Rusi bylo drancováno, potulovali se již zpytáci mongolští na západě, aby prohlédli země jež hroznou metlou asijskou měly býti navštíveny. Také do Čech a na Moravu zapadli a zahálečně se tam potloukali s místa na místo. Lidé jim říkali Kartasi, ale nikdo nevěděl, kdo jsou, kam jdou, nebo co hledají. Mezitím zprávy o Mongolech na západ stále více zaléhaly. V zemích kolem Karpat a Krkonoš se zahostila hrůza před budoucností. Pověsti zajisté líčily kočovníky asijské jako vtělené ďábly a zrozence pekla a nazývaly je Tatary (Tartarus – peklo), ale nebylo se čemu diviti. Pleť špinavě žlutá, hlava beztvárná, oko šikmé, krvelačně hledící, celá postava zkřivená, vzhledu lstivého, lupičského. Náboženství byli pohanského. Klaněli se ohni a slunci, blesku však a hromu se velice báli, jelikož se domnívali, že jest to ohnivý drak, který když padá s nebe, šlehá zemi ocasem a srší oheň. Zemřelým dávali do hrobu hřebce, kobyly a hříbata, aby se měli na onom světě hned na čem projížděti a netrpěli také nedostatkem kumisu t. j. nápoje z kobylího mléka, jejž velmi rádi požívali. Krátce a dobře Tataři byli národ nevzdělaný, surový, neznající rozdílu mezi dobrým a zlým a skutky jejich — boží dopuštění.

Nad jiné, toť se rozumí, musili se jich báti obyvatelé zemí, jež byly Tatarům na ráně jako Polsko a Slezsko. Co je očekává, věděli dobře od uprchlíků ruských, kteří až do našich končin před žlutými pekelníky ubíhali. Mezi těmi byla i mnohá mocná knížata ruská a polská. Jeden z nich ruský kníže Michal prchl až pod Krkonoše, kde jakási princezna z jeho rodu ve městě Neumarktě byla o poklady oloupena a zavražděna; událost tato zavdala podnět ke známé pověsti o usmrcení tatarské princezny ve Slezsku, jakožto prý pravé příčině vpádu mongolského.

* * *

Koncem r. 1240. převalili se Tataři již do Polska a podél Karpat pronikli na západ. V polovici února r. 1241. vyvrátili již Sandoměř a Krakov a rozdělili se ve tři proudy. Batu vpadl průsmyky karpatskými do Uher, Peta zaměřil k horní Odře a

třetí voj vpadl do Velkopolska, brzy však se s Petou zase spojil. Ve Slezsku pustošili Tataři již v lednu a dobývali marně *Ratiboře.* Později vybojovavše si přesilou u *Opolí* přechod přes Odru, porazili tamní knížata *Měška* a *Vladislava* a zaměřili rovnou na sever k *Vratislavi.* Měšťané vratislavští, spálivše celé město, utekli se do hradu na ostrůvku oderském.

Tam Tataři proniknouti nemohli a proto se bez dalšího otálení pustili směrem k *Lehnici.* U tohoto města teprve narazili na větší odpor, bohužel nebyl odpor ten tak mohutný, aby byl mohl odvrátiti od Slezska těžkou pohromu. Nebylo zajisté zrovna jako v Polsku tak ani ve Slezsku k boji tak vážnému nic připraveno. Tataři vybíjeli jedno knížectví po druhém bez překážky, kdežto spojeným silám celého Polska neb i Slezska jistě by nebyli odolali. Takovéto jednoty však nenašli nikde a tak bez obtíží pronikali dále. Se strany knížat polských a slezských byla to ovšem liknavost trestuhodná.

O nic lepší obraz neskytají nám ani samy události v okolí lehnickém. *Jindřich II. Pobožný* shromáždil v opevněné Lehnici kolem sebe jistě ne více než-li několik tisíc ozbrojeného lidu, ale právě proto tím více nás naplňuje podivením ta okolnost, že se nedržel s hrstkou lidu svého za hradbami, nýbrž vytrhl do otevřeného pole. Že by se byl chtěl spojiti s velikým vojem, který mu král český Václav I., jeho svak, vedl na pomoc, nedá se mysliti, neboť tento spěchal na bojiště od Žitavy, kdežto Jindřich s vojskem svým pustil se na jihovýchod, kde na *Dobrém Poli* u vesničky *Valštadtu* 9. dubna 1241. od Tatarů byl náhle napaden. Že ostatně o blízkosti vojska českého neměl ani ponětí, vysvítá z toho, že se v této chvíli bitvě nevyhnul. Průběh boje byl krátký. Jindřich s nečetným vojem svým nemohl dlouho odolávati veliké přesile a když k tomu všemu se připojily ještě jiné okolnosti nepříznivé, podlehl úplně. Tataři prý totiž v boji měli jakési stroje, ze kterých uměli chrliti spousty dýmu proti křesťanům, takže tito, lekajíce se úkazu toho jako nějakého ďábelství, zděšeně ustupovali. Touž příčinou vznikl prý také zmatek i v koňstvu obrněných rytířů. Potupu odnesl si z boje tatarského těšínský kníže Měšek II., který zbabělým svým útěkem způsobil ve velké části vojska nepořádek. Zdálo prý se mu, že cizí jakýsi muž, který po táboře polském pobíhal, volá „Zachraň se, kdo můžeš“, a tím prý ho popletl.

Bitva byla dobojována; z vojska slezského na 10.000 mužů prý pokrývalo bojiště. Padl i Jindřich II. a s ním i Boleslav, syn vypuzeného Přemyslovce moravského Děpolda, ale i mnoho jiných domácích šlechticů tu přineslo život svůj v oběť vzdělanosti křesťanské. Mrtvole Jindřichově uřízli Tataři hlavu a nabodnuvše ji na kopí, blížili se s ní k Lehnici, žádajíce za vydání města. Tělo jeho nalezeno bylo teprve po odchodu Tatarů, ale znetvořené, takže matka sv. Hedvika a manželka Anna Přemyslovna je mohly poznati toliko dle šesti prstů na levé noze. Padlým křesťanům uřezali Tataři uši a poslali prý jich devět pytlů čingischánovi do Asie, aby viděl, jak bojovníci jeho dovedou vítěziti.

Tatarům vítězná bitva u Lehnice, jak se zdá, mnoho zisku nepřinesla. Ztráty jejich byly asi veliké a nejistota budoucích podniků příliš tísnivá, když nedali se dále na západ, nýbrž táhli podél Krkonoš zpět územím jistě z velké části zpustošeným. Ostatně jest pravděpodobno, že i vojska českého se lekali, poznavše svými zvědy jeho sílu. Od Lehnice alespoň velmi rychle se vzdalovali a teprve v okolí Otmuchova se déle pozdrželi, když jich nepřítel dosti rychle stíhati nemohl. Odtud pokusili se proraziti Kladskem do Čech, ale zanechali záhy takového počínání, ježto všechny stezky pomezní byly pečlivě zataraseny a vojskem dobře opatřeny. Obrátili se tedy dále směrem jižním k Ratiboři, při čemž se plných osm dní potloukali po Holasovsku se strašnými ovšem zádavami. Při tom bylo zničeno hlavní město kraje holasovského Holasovice a to tak důkladně, že od r. 1241. nenazývá se již kraj okolní podle nepatrného od té doby místa, nýbrž dle Opavy krajem opavským. Mnohé osady na Opavsku tak byly zpustošeny, že již nikdy nepovstaly, mnohé stěží jen se vzpamatovaly. Bruntál byl vyvrácen, stříbrné doly benešovské zničeny, ubránila však se Opava. V prvých dnech květnových po té hrnuly se již davy koňstva tatarského stezkou Hradeckou na Moravu, ale tam je zastihl konečně zasloužený trest krvavou porážkou u Olomouce.

Zbytky divokých Asiatů se po této pohromě odstěhovaly do Uher, ale ani tam déle nesetrvaly. Batu právě totiž dostal zprávu o smrti Oktajově, a proto raději odtáhl nazpět, aby se zmocnil vlády nad celým panstvím tatarským.

Král železný a zlatý.

I.

Královic *Přemysl II. Otakar,* obdržev od otce svého Přemysla I. Otakara markrabství moravské, měl co dělati, aby v zemi jeho správě podřízené nastaly zase spořádané poměry. V práci této na Holasovsku a na Moravě vůbec s ním závodil pověstný Němec biskup olomoucký *Bruno,* hlavně ovšem za účelem kolonisace, které nová půda se otevřela vybitím obyvatelstva od Tatarů a vyrubáním pohraničního lesa mezi Holasovskem a Opolskem. Tam a i jinde, kde vhodné místo se ukázalo, zrovna vyrůstaly nové dědiny a nová města, a živel i právo německé takto nabývaly vždy více půdy. Okolí Opavy bylo téměř poseto vesnicemi klášterními, biskupskými a šlechtickými. Z krajanů našich vynikl v této činnosti osazovací nad jiné rod pánů z Benešova a z těch opět zejména syn pana Voka z Benešova či z Kravař *Beneš,* jenž jako i bratři jeho *Milota* a *Ondřej* bývali z nejvěrnějších služebníků velikého krále Přemysla. Proto také dostal Ondřej za své zásluhy od krále Osoblažsko a Beneš čestný úřad komoří markraběcího a později i komorníka královského; byl však odměněn za své služby i rozsáhlým územím kolem starobylého hradu Cvilína.

Po létech 1250. mohutněl král český Přemysl II. Otakar šíře panství svého v krajinách alpských, získav postupně Rakousy, Štýrsko, Korutany, Kraňsko a Pordenon, takže říše jeho sáhala od Krkonoš až k moři Adriatickému. Majetek tak rozsáhlý lesk i slávu jeho jména náramně zvýšil a šťastný král u vědomí své moci vystupoval proto všude s nevídanou nádherou, takže všeobecně býval nazýván králem zlatým. Vybojoval si však název ještě cennější — krále železného — velikou bitvou u rakouského *Kressennbrunnu* r. 1260., v níž strašlivou porážku způsobil protivníku svému *Belovi IV.,* králi uherskému. Není pak bez zajímavosti pro nás, že nepřátelství toto s Uhry se obráželo i v poměrech opavských. Zpomenutý Bela našel totiž roku 1253., — tedy hned na počátku sporů svých s králem českým — spojence v *Danieli,* králi haličském, který ve spolku s *Boleslavem Krakovským* a knížetem opolským *Vladislavem* přitáhl až k samé *Opavě,* aby jí dobyl. Nežli však to učinil, vyšel mu v ústrety s branným lidem *Ondřej z Benešova* a porazil část nepřátelských vojsk. Netrvalo to však dlouho a Daniel

přitrhl k Opavě znovu a nenaleznuv odporu, vypálil okolí první brány; když však chtěl pustošiti u brány druhé, vyrazil proti němu s korouhví v ruce bratr Ondřejův *Beneš* a mnoho Rusů a Poláků pobil, jiné zahnal. U třetí brány, když sesedali útočníci s koní a po domech plenili, překvapeni byli opavskou posádkou a s nemalou hanbou na útěk obráceni. Opavští se při tom v horlivosti vzdálili příliš daleko od otevřené brány, ale Daniel, jsa krátkozraký, si toho nevšimnul, čímž se stalo, že vhodné příležitosti ke vpádu do města nevyužitkoval. Na ústupu svém obrátili se Rusové na hrad Násilé a bez boje se ho zmocnili. když však chtěl Daniel vypáliti Hlubčice, kamž i Beneš s lidem svým mířil, našel celé okolí jejich tak spustošené, že musil vůbec s bojiště ustoupiti. Bral se tudíž s Boleslavem Krakovským zpětným pochodem přes Odru na Krakov a dále do své domoviny prý „se ctí a slávou", protože prý před tím „nebyl nikterý kníže ruský bojoval v zemi české" a velebil prý „Boha a přečistou máteř i sv. Jana Zlatoústého".

Již r. 1254. vykonal potom Přemysl II. Otakar výpravu křížovou na pomoc rytířskému řádu německému proti pohanským Prusům. Jedna část jeho vojska táhla od Rakous Moravou a Opavskem a spojila se s vlastním vojem ve Vratislavi. Přemysl založil prý na tomto tažení město Královec nad řekou Pregolou v Prusích, ale jinak bojem se mnoho nezabaviv, vracel se záhy zpět, takže 6. února 1255. byl již v Opavě. R. 1268. došlo ještě k výpravě druhé, o jejímž průběhu a výsledku jsme ještě méně poučeni než o výpravě první. Již před tím r. 1265. stala se překvapující událost pro Opavsko. Nevíme z jakých příčin, avšak můžeme se domýšleti, že k vůli jakémusi velezrádnému provinění jati byli ve Vídni známí nám pánové Beneš a Milota a postaveni před soud. Milota prokázav svojí nevinu, z nebezpečenství vyvázl, ale o Benešově těžké vině zajisté to podává přísné svědectví, když jako jeden z nejmilejších králi dvořanů na moravském hradě Veveří byl popraven. — Rod pana Voka z Benešova stihla prvá nesmazatelná potupa; druhé neměl býti na dlouho ušetřen.

Mimo tyto svrchu uvedené upomínky víží se k bohatýrskému králi Přemyslovi na Opavsku i jiné menší důležitosti týkající se hlavně vnitřního pořádku. Tak vydáno z jeho vůle nařízení, aby při každé dědině zdělány byly kryté, léčkami opatřené vlčí jámy na chytání zvěře. Postaral se též o upra-

vení měr a váh, jakož na př. název čtvrteň pochází z jeho doby. Mnoho péče vynaložil též na uspořádání práva a zřízení městského a roku 1270. potvrdil právo městské zejména Hlubčicům. Opavě prokázal veliké dobrodiní darováním čtyřiceti lánů lesa u Hradce, jejž město to až dosud drží (lesy skřípovské), jakož i jinými laskavostmi obsaženými v majestátě z r. 1271. Opavsko v jeho době bylo vůbec zemí slynoucí v každé příčině pokrokem.

Z ostatních událostí, které ve Slezsku a zvláště na Opavsku s osobou zlatého krále jsou ve spojení, zůstavila nám trudné vzpomínky nešťastná bitva na Moravském poli a v mysli slezského lidu navždy se udržela památka vdovy Přemyslovy, Kunhuty i milovaného syna jeho Mikuláše.

Slyšme tedy nejprve o Přemyslově žalostné smrti!

II.

Po radostných dnech štěstí a slávy nastaly Přemyslu II. Otakarovi doby těžkého utrpení. Zvláštní hrou osudu počaly se stahovati černé chmury nad jeho blahem právě se strany, k níž obracíval po celý svůj život vezdy jasnou tvář; chmury ty hnaly se z Němec. Tam dosedl r. 1273. na trůn *Rudolf Habsburský,* muž chladného rozumu, střízlivý a vypočítavý. Za úkol vlády své si vytkl tento panovník zaopatřiti bohatě svůj rod, a k tomu se mu zdály vhodnými alpské země Přemyslovy, jež tento neměl jakožto léna říšská dosti určitě zabezpečeny. Boj vzplanul mezi oběma soky již r. 1286. a skončil pokořením Přemysla II. Otakara, který svojí kolonisační politikou byl od sebe odvrátil valnou část svého národa a proto v boji ve svém životě nejvážnějším nejen že zůstal odkázán sám na sebe, nýbrž mezi Čechy měl i opovědné nepřátele. Poměr mezi králem českým a německým od těchto trudných příběhů byl tak napjatý, že jeden z nich musil padnouti. Přemysl byl si dobře vědom svého obtížného postavení, jsa přesvědčen, že proti němu bude státi nepřítel početně silnější a proto také se dovolával pomoci, kde jen mohl. Obrátil se i k slezským a podle všeho až i k polským Piastovcům s prosbou, aby ho podporovali a upozorňoval je, padne-li on, že i na ně řada dojde. Neprosil úplně nadarmo. V osudný den bitvy na poli Moravském bojoval při něm osobní jeho přítel

Jindřich IV. Lehnický, dále *Boleslav Opolský, Jindřich Hlohovský,* a prý ještě mnozí jiní. Avšak i vzpomínky na Opavsko vedou nás k místu posledního boje zlatého a železného krále. Doprovázel ho tam totiž syn jeho *Mikuláš I.,* kníže opavský. *Milota z Dědic,* jinak z Benešova se bitvy na poli Moravském také súčastnil, avšak proslavil se tam velmi smutně. Dříve byl Přemyslu II. Otakarovi služebníkem velmi věrným a pro tu příčinu často vyznamenávaným, obzvláště když se dokázalo r. 1264, že zrádných záměrů bratra svého Beneše účasten nebyl. Král od té doby projevoval mu důvěru tím větší a dal ji na jevo i tím, že ho učinil hejtmanem štýrským, v kterémžto úřadě Milota bojoval věrně proti arcibiskupu solnohradskému a za prvé války s Rudolfem r. 1276. statečně hájil Štýrský Hradec. Všechny okolnosti tedy zřejmě ukazovaly k tomu, že v muži tak osvědčeném se ani v budoucnosti Přemysl mýliti nemůže. Pohříchu zklamal Milota z Dědic velikého přítele svého ve chvíli života jeho nejrozhodnější velmi trpce. Než vizme, jaký byl celý průběh těchto tak smutných událostí!

Dne 27. června 1278. rozloučil se král Přemysl se svou manželkou, s milovanými dětmi i se všemi, kdož srdci jeho byli nejblíže. Nezapomněl ani na stařičkou tetu svoji blahoslavenou Anežku, které prý svým odchodem způsobil mnoho trapných chvil. Zbožná abatyše, jakoby prý byla smutný konec Přemyslův očekávala, varovala ho před nepřáteli a celou noc po jeho odchodu ztrávila na vroucích modlitbách u nohou Spasitelových, aby ho uchránil všeho zlého.

Král český se vydal rovnou do Brna a dále na jih opětně na *pole Moravské* k zástupům svého vojska, jehož však jakož i spojenců neměl nadbytek. Mnozí se mu báli pomoci, protože se právě tehdy nacházel v klatbě papežské pro neshody s Rudolfem, jiní, když v nouzi byl, méně oň dbali nežli za dob slávy a opět jiní přímo v počtu jeho úhlavních nepřátel se nacházeli; ponoukala je k tomu osobní nenávist. Za takovýchto poměrů nemohl neúprosným osudem stíhaný král sehnati více mužstva nežli asi 30.000, ale i s těmi byl by dovedl dělati divy, kdyby alespoň nebyl měl ve vlastních řadách svých zrádce. Zvěděl prý o tom od Záviše z Falkenštejna z rodu Vítkoviců, jenž, byv ze své vlasti vyhnán, zdržoval se na čas v táboře Rudolfově. Dojat zvěstí takovou v nejhlubších útrobách svých, svolal Přemysl v předvečer bitvy všechny podřízené vůdce

svého vojska a obnaživ prsa svá, promluvil k nim, řka: „Jsem varován, že i mezi vámi jest zrádce. Nemohu tomu uvěřiti; je-li však kdo mezi vámi, jenž neupřímně o mně smýšlí, nechť předstoupí a pomstí se na mne na tomto místě. Lépe bude, zahynu-li já dnes, než aby nazejtří tisícové se mnou stali se obětí zrády.“ Avšak nikdo ze shromážděných nevystoupil, nikdo se ke skutku ohavnému nepřiznal, nýbrž přísahali všichni věrnost neochvějnou.

Následujícího jitra, bylo to *v pátek 26. srpna na den sv. Rufa,* strhla se ona bitva u Suchých Krut na Moravském poli — z Přemyslových bojů nejkrvavější. Zlatý král sám se pustil v zápas s myslí odhodlanou, doufaje, že spravedlivá jeho věc zvítěziti musí. Byl však to bohužel poslední jeho boj o korunu, čest i život. Marná byla jeho osobní odhodlanost, marná obětavost jeho věrného lidu. Již několik hodin bitva trvala a vítězství se ještě na žádnou stranu neklonilo. Král sám uprostřed vybraných rytířů zasahoval tu a tam do boje, a po boku jeho neustále prodléval ať v seči, ať mimo ni věrný jeho syn Mikuláš Opavský, takže, příkladem jejich vedeni, ostatní bojovníci s nadlidským hrdinstvím životy svoje nasazovali. Některou chvíli se zdálo, že krvavá řež nemůže se ani jinak skončiti, nežli že 30.000 českého vojska odolá trojnásobné přesile spojených Němců a Maďarů, ale neuprositelný osud Přemyslovi určil jinak. Naděje Čechů nestály sice zle, bylo jen třeba prořídlé řady bojovníků doplniti a znavené na čas čerstvými silami vystřídati, jedním slovem nastala chvíle rozhodná, ve které hbitě nastupující zálohy zachraňují trůny, budují státy a nepříteli často rvou z ruky vítězící zbraň. Běda však těm, kdo z jakýchkoli příčin vyčerpané síly své nemohou ještě v čas posilami vzpružiti! Těm nepomůže ani sebe větší počáteční úspěch, údělem jejich jest záhuba. Ten byl také žalostný konec nešťastného Přemysla. Pamatoval sice jako řádný vojevůdce na zálohy a postavil jim v čelo muže, k němuž choval důvěru nezlomnou, o němž se domníval, že svůj život i smrt zasvětil vlasti a jemu samému. Zklamání však, jakého se mu dostalo, bylo tak trpké a hrůzyplné následky zrády Milotovy se mu před očima mihly v tak strašných podobách, že se rozhodl v kruté seči raději zahynouti. Milota byv totiž zavolán na pomoc, nejen že se sám dal na útěk, nýbrž i jiné do boje chvátající zpět obracel. Tím bylo dobojováno — —. Král Přemysl hrdý,

zasmušilý obrátil koně svého směrem k nepříteli a s malým počtem věrných, kteří ještě při něm zůstali, vrhl se kde boj byl nejtužší. Tam spatřili ho — příkladného vojevůdce — na posled jeho bojovníci. Padla jeho družina, zajat jeho syn Mikuláš, skácel se k zemi i on sám, a bezbranný od surové chasy německé ubit. Mrtvola jeho nalezena úplně nahá, posetá sedmnácti ranami! Železný a zlatý král český Přemysl II. Otakar žalostně skončil svůj život, avšak rekovně, takže smrtí svou korunoval veliké dílo svého života a památku i slávu svou v srdci českého národa na věky utvrdil.

Zcela jinak se zapsal v dějiny české Milota z Dědic. Jméno jeho stalo se v našem národě potupnou přezdívkou pro všechny odpadlíky a zrádce, takže pouhé vyslovení jeho naplňuje každé srdce vlastenecky cítící hořkostí. Oč vznešeněji před námi vystupuje postava v ryku válečném umírajícího Přemysla! Tento vida vše ztraceno, položil v oběť i svůj život. Tak jedná bohatýr!

Královna Kunhuta na Hradci.

I.

Po slavné bitvě u Kressenbrunnu vyrovnal se Přemysl II. Otakar s králem uherským Belou IV. tím způsobem, že mu postoupeno bylo k územím alpským i vévodství štýrské a smlouva o tom dovršena byla sňatkem. Přemyslovým s krásnou a duchaplnou *Kunhutou,* dcerou Rostislava Haličského a vnučkou Bely IV. Z druhého tohoto manželství Přemyslova se narodily dvě dcery Kunhuta a Anežka a syn *Václav,* který, když smrtí otcovou r. 1278. osiřel, byl teprve sedmiletým chlapečkem. Ovdovělá Kunhuta ocítila se tehdy v postavení velice zlém, nevědouc, má-li sama se chopiti dědictví svých dětí, aby jim je neporušené zachovala, anebo má-li vládu přenechati komusi jinému. Na konec vyslala Jaroslava z Kravař ke králi Rudolfovi do jeho tábora u Rosic (na Moravě), žádajíc, aby vedl nad jejími dětmi i nad zeměmi českými poručnickou vládu, kterýžto plán se Rudolfovi velice zamlouval. Dal proto ihned sepsati smlouvu, dle níž dítky jeho se měly zasnoubiti s Přemyslovými, jak to

již r. 1276. bylo určeno, a Kunhuta měla dostati věnem Opavsko. Úmysl ten však nevešel v platnost pro odpor a nedůvěru českých pánů k Rudolfovi, a tak se stal správcem dědictví Přemyslova sestřenec jeho *Ota Dlouhý*, markrabě braniborský, bohužel ukázal se dědictví toho největším škůdcem. Nicméně počáteční přízeň krále německého Rudolfa ho ve svěřeném úřadě pevně držela. Nestačil ho z ní vytlačiti ani mocný Piastovec Jindřich IV. Lehnický, jenž na dvoře Přemyslově byl vychován a na Moravském poli po boku svého dobrodince bojoval. Vypravil se sice s vojskem ku Praze, aby svým nárokům dodal důrazu, ale nedocílil ničeho.

Královna Kunhuta se mezitím usídlila ve větším městě pražském a měla užívati ke své i dětí svých výživě některých statků v Čechách. V klidu však dlouho žíti nemohla, neboť lakotný Ota Braniborský dal ji i malého Václava r. 1279. za noční doby zajati a na jednoduchém voze a bez teplého oděvu za kruté zimy z Prahy odvézti na hrad Bezděz, kde byli chováni pod přísnou dohlídkou. Tento smutný pobyt se královně tak zprotivil, že se rozhodla stůj co stůj prchnouti. I brávala si dovolení na menší vycházky, ale jezdívala po každé od hradu dále, až si koncem dubna zajela na návštěvu až do Prahy. Odtamtud však se již nevrátila, nýbrž pomocí některých pánů ujela na Moravu do Znojma, aby tam v klášteře minoritském u mrtvoly svého chotě vykonala pobožnost. Bylť tam Přemysl II. Otakar prozatímně pochován. Když pak po některé době zavítala do Brna, slitovali se nad ní pánové moravští a domohli se toho, že jí k výživě vydána země opavská, ve které Kunhuta již dávno držela věnným právem Cerekev. Tímto způsobem snad učiněn první krok k odtržení Opavska od Moravy a k připojení jeho ke Slezsku, kam přirozenou svojí polohou kraj ten sám sebou tíhl. Přišedši do údělu svého, uhostila se Kunhuta v památném Hradci a zavedla nejprve v zemi pořádek, jenž za bezkráloví často býval porušován a jevila vůbec znamenitou snahu, přivésti Opavsko ve stav co nejlepší. Důkazem toho jsou četné zápisy a výsady, jež svým poddaným z Hradce udělovala. Tak potvrdila městu Krnovu všechny privileje dané mu od jejího manžela, městu Bruntálu zaručila jeho svobody, řádu svatojánskému ponechala podací k farnímu kostelu v Hlubčicích a p. Jako žena něžných citů vlasteneckých se nám zjevuje v listě zaslaném z Hradce

příbuzné své Anežce, dceři Jindřicha II. Pobožného a Anny Přemyslovny, toho času abatyši kláštera třebnického. Srdce v těle se nám rozradostní, slyšíme-li, že v době, kdy i na dvoře králů českých býval jazyk náš popelkou a kdy všeobecný úpadek slovanského živlu v Dol. Slezsku mysl polského lidu vážnými obavami naplňoval, že v době takové česká královna varovný svůj hlas pozvedla na obranu národa českého i bratrského nám kmene polského.

Psala abatyši třebnické takto: „Neslýchaná zpráva došla nás a jest nám s velikým podivením, sestro naše nejmilejší, ačkoliv po svých rodičích z krve polské a české pocházíš, že nepředloženě ku kněžím minoritům z Polské a z Čech bezohledně a tvrdě se chováš, kdežto bys raději z útrpnosti slitovati se měla nad ustrkováním řeči vaší, vedena hrdostí na svůj národ, ježto prohlašuješ kněží z Čech a Moravy za vyobcované z církve. Avšak ježto těžko lze tomu o těch kněžích věřiti a spíše za to míti sluší, že by svůj řád na škodu vlastní zahubiti nedali; protož poněvadž sluhům božím, pracujícím v církvi svaté, povinností jest pomáhati v těžkostech, taková nechuť k těm kněžím méně cti a více hanby způsobiti může, račiž tedy, sestro nejmilejší, přispěti a prospěti raději kněžím našeho a vašeho jazyka, jejichž učením víra katolická se zmáhá mezi národy nám svěřenými“.

List podobného obsahu zaslala horlivá vlastenka Kunhuta současně také kardinálovi, jenerálnímu správci řádu minoritského do Říma, což pak tím více přesvědčuje o jejím hlubokém vědomí národním a o vzácných citech vlasteneckých.

II.

Život na Hradci ubíhal královské vdově vesele a rychle, protože hostí bývalo na jejím dvoře vždycky dosti a to hlavně od té doby, co družinu její okrašloval dvorný, rytířský a vysoce vzdělaný Záviš z Falkenštejna.

Tento velmož pocházel z rodu českých Vítkoviců a býval v prvých řadách nepřátel Přemyslových, za to však důvěrného přátelství Kunhutina jistě že nezískal teprve na Hradci. Zde se románek jejich tajné lásky již skončil, když se ovdovělá královna rozhodla dávnému ctiteli svému podati ruku bez pochybnosti ke šťastnému manželství, ve kterém ještě darovala život synu Ješkovi. Ale jak se zdá, rozhodnutí Kunhutino

k novému tomuto sňatku nebylo po chuti mnohým závistníkům, kteří pak z uraženého sobectví schválně na Záviše i na jeho manželku nevražili a za zlé Kunhutě pokládali, že šla za city svého srdce a k muži stavu panského se sklonila. Vyčítáno jí bylo dokonce, že sama v radovánkách žije, ale o syna Václava kdesi v Branibořích vězněného a o stihanou vetřelci braniborskými zemi českou že nejeví zájmu žádného. Než i tato záležitost měla býti záhy vyřízena.

Ota Braniborský se byl svojí hrabivostí zprotivil již kde komu, a ovšem ani dobrotivá Kunhuta nemohla déle přihlížeti k bezohlednému jeho řádění. Zprávy které jí o poměrech v království českém byly přinášeny, rozrušovaly její mysl a srdcem jí zachvívaly. Tak bývaly neutěšené a kormutlivé! Pomoci bylo tedy třeba co nejrychlejší. Braniborci měli býti ze země vypuzeni a malý král Václav ve své dědictví opět uveden. Čeští i moravští páni při dvoře Kunhutině na Hradci prodlévající byli v této příčině za jedno a proto snad se v měsíci květnu r. 1280. konaly na Hradci důležité porady, jež dle všeho s těmito záležitostmi velmi úzce souvisely. Výsledek této činnosti byl blahodárný. Pod vlivem Kunhuty a panstva zemí českých odkázal německý král Rudolf Braniborce do příslušných mezí, a jednáno při tom i o vrácení Václava II. jeho národu. Nepochybně přišlo za těchto všech úmluv na přetřes také i to, aby Kunhuta opustila zemi opavskou a přenechala ji levobokému synu Přemyslovu Mikuláši tehdy právě ze zajetí uherského propuštěnému. Za tím účelem snad právě také r. 1280. navštívil Hradec pověstný olomoucký biskup Bruno, takže později r. 1281. mohla býti tato záležitost úplně vyřízena obecním sněmem v Praze v ten smysl, aby byl Kunhutě zabezpečen důchod 1600 hřiven stříbra v Čechách a 1400 hřiven[1]) nejspíše v zemi opavské.

Kunhuta však Hradce ještě neopustila, nýbrž teprve, když mladičký syn její Václav se vrátil r. 1283. do Čech, vyslala k němu z Moravy posly s prosbou, aby ji ke dvoru svému přijal. Václav, byv tak dlouho v cizině osiřelý, žádal si zase jednou spatřiti svoji milovanou matku, a proto nejen že svolil milerád k její žádosti, nýbrž i poselstvo jí naproti vyslal, když

---

[1]) Hřivna stříbra mívala v různých dobách a říších cenu různou, Hřivna pražská (254 gramů) se dělila později na 60 – 64 grošů (— kopa), groš pak na 12 peněz. Peníz by se rovnal asi našemu haléři.

ku Praze přijížděla. Srdce jeho synovské však neodolalo ani, když Kunhuta se doprošovala téže milosti pro Záviše z Falkenštejna, takže i tento v brzku na dvůr Václavův zavítal a ovšem jako muž v každé příčině schopný ve jménu mladičkého krále ve vládu se uvázal. Tehdy teprve se zdálo, že osudem pronásledovaná Kunhuta došla pravé spokojenosti v kruhu svých milovaných dětí a po boku muže, jejž nikoli politika cizích osob, nýbrž vlastní její srdce bylo si vyvolilo. Avšak nebylo jí dopřáno ze štěstí svého dlouho se radovati. Závist českých pánů, nepřejících muži z jejich středu takového povýšení, jakého se dostalo Závišovi, ztrpčovala hořce její štěstí a mysl její naplňovala obavami pro budoucnost. Nicméně byla ušetřena trpkosti rozkolu a pozdějšího nepřátelství mezi Václavem a Závišem, neboť rozžehnala se se světem 9. září 1285. Královně, skutky veřejnými tak proslulé, prokázala ovšem šlechta i všechen obecný lid svou příchylnost ohromným účastenstvím při pohřbu. Tělo její bylo uloženo k věčnému odpočinku v pražském chrámě sv. Františka při klášteře klarisek.

Předvídala-li Kunhuta ať již z jakýchkoli příčin roztržku královu s chotěm svým Závišem, pak vyplnily se její předtuchy až příliš brzy. Smrtí její přetrhla se jediná páska, jež oba pojila a nejen vinou cizí, nýbrž i svou vlastní upadl Záviš u Václava záhy v nemilost, ba vsazen byl r. 1288. docela i do vězení v Bílé věži hradčanské. V trudných těchto chvílích hledával nešťastný otčim králův útěchy ve skládání pěkných písní, jež v lidu českém se ujaly a v ústech jeho dlouho se udržely. Utrpení jeho se skončilo teprve r. 1290. Záviš se nechtěl králi pokořiti a vůbec celý rod Vítkoviců se stavěl proti němu, udržuje všechny hrady své branným lidem obsazeny — stavěl, jak se alespoň zdá, hradby proti vlivu německého krále Rudolfa v zemi české. Proto dle rady Rudolfovy táhlo královské vojsko od jednoho hradu vítkovského ke druhému, hrozíc bezodkladnou popravou Záviše, nebude-li dotyčný hrad ihned vydán. Když přišli před hrad Hlubokou, nechtěl bratr Závišův Vítek uvěřiti, že by někdo sáhl na muže tak proslulého, a proto se nevzdal. Zmýlil se však velice. Vůdce vojska královského Mikuláš I., kníže opavský, dal Záviše 24. srpna r. 1290. bez rozpaků stíti ostrým prknem.

Václav III. a Viola Těšínská.

Když královna Kunhuta prodlévala na Hradci u Opavy, strádal její syn a dědic koruny české *Václav II.* v dalekém Braniborsku v zajetí svého poručníka Oty. Trpíval prý tam nejen nedostatkem výchovy, nýbrž míval prý často nouzi i v šatě a ve výživě. Takového poručníka mu opatřil německý král Rudolf! K vládě se dostal Václav II. teprve r. 1283. Zakusiv od nejútlejšího mládí mnoho trpkostí, stal se mužem prozíravým, který na svět pohlížel vezdy střízlivě.

Pro Slezsko za jeho vlády jest velikého významu zápas, který se tehdy rozpoutal o svrchovanost v říši polské. Václav II. do těchto záležitostí zasáhl velmi mocně a s pevným úmyslem pokusiti se o získání koruny polské. Aby tím jistěji mohl za tím cílem pracovati, zabezpečil si již předem přízeň a poslušnost hornoslezských Piastovců v Bytomi, Opolí a Ratiboři jakož i Měška Těšínského a sice smlouvou v Olomouci r. 1291. Snahy jeho brzy potom byly korunovány skvělým úspěchem v ten způsob, že v hlavním městě polském Hnězdně, přijal polskou korunu a s ní přísahu věrnosti ode všech knížat polských a některých slezských. Vše to bylo provedeno hladce, bez velikých potíží, ale jiná byla otázka, zda se tato na rychlo postavená budova zase brzy neshroutí. Obavy toho druhu již tehdy panovaly a ukázaly se opodstatněnými nedlouho po Václavově smrti, za kratičké vlády jeho stejnojmenného syna.

Mladičký král *Václav III.* při smrti otce svého teprve šestnáctiletý, nastoupil vládu za poměrů mnohoslibných. Psal se z boží milosti králem českým, polským a uherským (ač z Uher byl musil odejíti a v Polsku mu vyvstal opět nebezpečný nepřítel v Piastovci Vladislavu Lokietkovi) a země jeho české nacházely se neúmornou pílí jeho otce v plném rozkvětu. Tento se z počátku snažil podporovati i Václav III. Při nejmenším budil alespoň takové naděje, jsa dle slov kronikáře Petra Zbraslavského mládencem stepilé postavy a spanilé tváře, ducha pak nad míru rozšafného. Sběhlosti jeho v jazyce českém, latinském, uherském a německém prý se každý divil a neméně i jeho úchvatné výmluvnosti. Škoda jen, že na dobrých cestách, jimiž na počátku vlády se dal, jen na krátce setrval! Zlá společnost uvedla ho na scestí druhu nejhoršího a způsobila, že mladý král počal hověti pitkám, nočním potulkám a vůbec

nepravostem královské osoby zcela nedůstojným. Z moudrých osob nikdo ho nemohl na správnou cestu života opět přivésti a tu se domnívali někteří, že snad alespoň rodinným životem by bylo možno ho upoutati a napraviti. Pomýšlelo se tedy na jeho ženitbu, k níž také záhy došlo. Ale volba králova překvapila téměř všeobecně, když si vyhlédl k manželství dceru nepatrného knížete těšínského Měška, krásou slynoucí *Violu.* Ke kroku tomu vedla ho však osobní jeho náklonnost ke spanilé princezně, kteréžto city v něm rádcové jeho pak úmyslně podněcovali. Zamlouvalo se jim patrně velice a i účelným býti zdálo, aby državy slezské krevním svazkem s Piastovci byly těsněji připoutány ke koruně české a aby Slezsko bylo Václavu III. oporou v nastávajícím boji o polskou říši. Nicméně diví se současný kronikář Petr Žitavský (v Sasku) velice, že rozhodl se mocný král český pro nevěstu tak chudou a málo vznešenou, to však by bylo právě nejlepším svědectvím, že spanilá Viola mysl i srdce královo cele zaujala. K svatbě došlo v Brně 5. října r. 1305. a sice s velikou nádherou a hlučnými radovánkami.

Krásná princezna těšínská dosedla jako první z kněžen slezských na český trůn, žel však, ne aby pravého štěstí manželského požívala, nýbrž aby dny svého mladého života ve dvoře královském trudně trávila. Viola totiž nedovedla odvrátiti chotě svého od života nezřízeného, v nějž stále více upadal a proto spokojeně nežila. Lepší časy zasvitly jí i choti jejímu teprve r. 1306. Toho léta 21. června, v den úmrtí otce svého Václava II., přišel mladý král s celým dvorem na Zbraslav u Prahy, aby tam v klášteře cisterciáckém stanul při hrobě otcově a účastnil se zádušních služeb božích.

Po mši, když se vytratil všechen lid z chrámu, a Václav III. nad hrobem otce svého ještě na modlitbách trval, vážný kmet Konrád, opat zbraslavský, přistoupiv k němu, otcovsky laskavě avšak i trpce mu uvedl na mysl hříšný jeho život a připamatoval naopak veliké jeho povinnosti jako krále. Posvátné místo a vážná chvíle působily na mysl královu velmi mocně, takže prý skutečně od toho dne jevil snahu způsob svého života změniti a dával v celku naděje v lepší budoucnost. Pohříchu však nebylo mu souzeno, aby dobrými skutky své minulé nepravosti smyl. Docházelyť tehdy z Polska zprávy vždy povážlivější, kterak tam piastovský Vladislav Lokietek moc svoji na úkor

jeho rozšiřuje a že není jiného zbytí než-li válečně moc českou v Polsku opět upevniti. K tomuto kroku se také Václav III. ihned odhodlal, ač dříve stále odkládal a vydal se s vojskem Moravou k Polsku. Na cestě této zavítal také do Olomouce a ubytoval se v kapitulním děkanství, z něhož chuďas již nevyšel. Proklál ho tam najatý vrah Konrád z Botenštejna, rodilý Němec z Durynska, trojím bodnutím dýkou. Kdo ke strašnému skutku pachatele ponuknul a najal, nikdy svět bezpečně nezvěděl, protože stráže, sbíhajíce se k místu hrozného činu, napadli zlosyna se zbraní zkrvavenou a proto ho na místě rozsekali.

Zvěst o smrti Václava III., posledního Přemyslovce českého, působila v osiřelém národě dojmem neobyčejně tísnivým, kterého Čechové nikdy před tím nepocítili. Mělit přistoupiti k volbě nového rodu panovnického.

I slíčná královna Viola oplakávala smrt svého manžela, země české však neopustila, ježto v ní nalezla druhou otčinu ano i více. Nedlouho po smrti chotě svého vstoupila totiž v nový sňatek s českým velmožem Petrem Rožmberským, držitelem vedle rozsáhlých statků v Čechách i Prudnicka na Opavsku. Byl prý to sňatek politický, ve který zmíněný velmož vstoupil jen proto, aby si získal přízeň krále Jana Lucemburského. Viole však ani tento krok nepřinesl trvalého štěstí. Zemřela již r. 1317.

První kníže opavský.

Prvou manželkou Přemysla II. Otakara byla Markéta, princezna z rodu rakouských Babenberků. Manželství toto bylo velmi nepřirozené, ježto nevěsta čítala již 46 let, kdežto ženich prožíval teprve 23. rok svého života. Že pravé štěstí nebývá takovýmto sňatkům údělem, jest věcí snadno pochopitelnou, a ukázalo se to i v tomto případě. Markéta žila v Praze život neutěšený a po několika létech musila postoupiti důstojnost královny české krásné Kunhutě. Přemysl měl však již z doby prvého svého manželství levobokého syna *Mikuláše*, k němuž po všechen svůj život choval city co nejněžnější. Kdo byla

matka levobočkova, zůstalo budoucnosti pro vždy utajeno, ale i celý poměr králův k neznámé jeho milostnici vůbec jest zastřen neproniknutelnou rouškou, takže nevíme jistě ani rok narození Mikulášova.

Že Přemysl II. Otakar lnul k tomuto synu svému pravou oteckou láskou, dokázal nejlépe tím, že jej chtěl prohlásiti i za svého nástupce. Stolice papežská však nedala k tomu svolení, ač jinak uznání svého za legitimování Mikuláše i jeho sestry a připuštění jeho ke všem důstojnostem mimo trůn neodepřela.

Nemoha dojíti u papeže splnění své tužby, vynasnažil se Přemysl alespoň zabezpečiti syna svého přiměřenou výživou. Tak se r. 1269. Mikuláš píše již pánem opavským, v kterémžto podpise ovšem titulu knížecího hledati nelze, nýbrž musíme souditi, že tak jako jiné velmože obdařil Přemysl II. Otakar i svého syna nějakými statky na Opavsku. Mikuláš však zdržoval se stále při dvoře otcově a zúčastnil se r. 1273. i jeho výpravy do Uher, kdež před městem Rábem s 50 jinými bojovníky byl pasován na rytíře. Později vidíme ho také v nešťastné bitvě u Suchých Krut na Moravském poli a po ní v uherském zajetí po celá dvě léta. Ale již v květnu r. 1280. jednalo se na dvoře Kunhutině na Hradci o důležitých záležitostech, mezi nimiž snad i o zaopatření Mikulášově na Opavsku. Mělť Mikuláš četné příznivce, kteří by mu byli rádi poklidného života dopřáli, a proto snad právě na sněmě pražském r. 1281. Kunhutě byla zajištěna ona jmenovaná již suma k výživě; to stalo se asi jen z té jediné příčiny, aby na Opavsku zabezpečeny byly nějaké důchody Mikulášovi. Tento také k upevnění svého panství na Opavsku ihned počal pracovati a to podle všeho brannou mocí a za pomoci snad i některých knížat slezských. Velikých úspěchů hned na počátku se však nedodělal, neboť Hradec si podržela Kunhuta a jinde uznáno bylo panství jeho patrně jen z donucení. Bezpečně však víme, že město Krnov uznalo svého pána beze všeho zdráhání, jak to zřejmě dokazuje obdarovací listina, již v Hlubčicích vystavil „Mikuláš z Boží milosti *kníže Opavský* a syn krále Otakara Českého“ svým věrným milým občanům krnovským, že se z dobré vůle jeho moci podrobili a když k zemi opavské přicházel, jej za přirozeného pána uznali. Ještě koncem r. 1281. v řadách přátel nového knížete stáli již také pánové Vok z Kravař, Beneš z Branice a Cvilína, Zbyslav z Kout, páni z Fulštejna, z nichž Konrád byl jeho

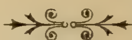
komorníkem, Jindřich písařem, Jan podstolím, pak páni z Linavy a vedle ještě jiných i fojti krnovský, opavský a hlubčický.

Následujícího léta žije již Mikuláš pokojně v Opavě a bráván bývá často za prostředníka od rozvaděných stran, což zajisté svědčí o nemalé již jeho vážnosti. Nicméně všechny okolnosti zdají se k tomu ukazovati, že pánem Opavska nebyl, ježto na př. sněm koná ještě v březnu r. 1283. na Cvilíně a ne na Hradci a též zeměpanská práva vykonává jen na Krnovsku, ale nikoli v Opavsku. Podivný jeho poměr k celému knížectví osvětluje se pak zcela jasně za vlády Václava II., který jménem svým i matčiným na Opavsku uděluje některé svobody a proti Mikulášovi i pikle kuje a to v takové míře, že Opavští si troufali proti svému pánu i zbraň pozvednouti. Mírností však Mikulášovou byli záhy upokojeni, zrovna jako sám Václav, jehož sňatku s Jitkou, dcerou krále německého Rudolfa v Chebě r. 1285. byl Mikuláš také přítomen a tam bezpochyby se s ním úplně smířil. Přátelský poměr obou královských bratří byl brzy potom ještě více utužen roku následujícího v Brně potvrzením Mikuláše v držbě Opavska na tři léta a společnou úmluvou, aby spory jejich rozsuzoval král Rudolf. Od této doby teprve vykonává Mikuláš i zeměpanská práva na Hradci, a sice, jakož srdce jeho bylo příchylné a nakloněné všemu dobrému, k úplné spokojenosti svých poddaných. S králem Václavem II. vycházel též dobře; na dvoře jeho býval častým hostem a patrně i plné důvěry jeho požíval, kdyžtě od něho i náčelníkem proti bouřícím se Vítkovicům byl ustanoven. Ve službě této dal v jižních Čechách pod hradem Hlubokou popraviti Záviše z Falkenštejna. Vyskytli se zlí jazykové, chtějící světu namluviti, že prý učinil tak ochotně z pomsty nad svým nepřítelem osobním, který ho kdysi ve spolku s Kunhutou chtěl připraviti o nároky na Opavsko, aby prý je získal pro syna svého Ješka, ale mínění toto ztrácí před očima soudného pozorovatele mnoho na své ceně, protože nemáme pro ně bezpečných dokladů. Přímých zpráv z doby současné o něčem podobném nemáme zajisté vůbec žádných, ale naopak o čisté, šlechetné povaze Mikulášově svědectví přímé i nepřímé několikero. Mikuláš vykonal před Hlubokou prostě to, co mu jako vůdci vojenskému od krále bylo nařízeno.

Na výpravě, kterou král Václav II. r. 1292. podnikl do Polska, nacházel se po boku svého bratra i Mikuláš a viděl

tam slavné ono vítězství českých zbraní při dobytí města Seraze, jež králi českému zabezpečilo Krakovsko a Sandoměřsko. Tenkráte již Václav náviděl knížete opavského tak, že ho povýšil na maršálka království českého a o něco později mu svěřil také dohled nad Krakovskem, ustanoviv ho tam starostou a hejtmanem. Měly mu snad tyto hodnosti nahraditi ztrátu knížectví opavského, jež toho roku zabral opětně Václav sám? Ve své hodnosti v Polsku setrval Mikuláš až do smrti Václava III. r. 1306., neboť panství české se tam dále pak již udržeti nemohlo. Mikuláš odebral se proto zase na Opavsko a tam se hledí konečně pevně usaditi.

Uvelebil se tu také spokojeně, ač mu nebylo souzeno v Opavsku složiti klidně kosti. Nepřátelé jeho domácí spojeni nejspíše s manželem sestry Václava II. Boleslavem Lehnickým, který věna slíbeného nebyl dostal a na Opavsku se z té příčiny chtěl hojiti, jej r. 1308. na vždy vypudili. Těžce zkoušený kníže odchází proto odtud na Moravu a žije ke konci života svého v soukromí v Brně, bera za vděk panstvím plumlovským u Prostějova, on, který tak rád se psával „nejjasnějšího krále Přemysla Otakara syn“ a po smrti Václava III. se těšíval, že si Čechové naň vzpomenou a povolají ho, jediného Přemyslovce, na trůn jeho předků. Takto však viděl ubohý Mikuláš všechny sny a pokusy o povznesení posledních Přemyslovců v neurčito se rozplývati a proto se také ku konci svého života věnoval již jen sám sobě, konaje mnohé skutky vroucí zbožnosti a pravého milosrdenství. Zejména velice se zasloužil o brněnský klášter minoritský, v němž také koncem července r. 1318. nalezl věčného odpočinutí. Opat zbraslavský Petr napsal o něm zajisté krásná slova, že zemřel „chudý statky, bohatý ctnostmi“. Krátce před smrtí dostalo se mu té útěchy, že viděl syna svého Mikuláše II. na Opavsku jako v samostatném panství z milosti krále Jana Lucemburského pevně se usazovati.

Němci ve Slezsku.

I.

Poněmčování Slezska se počíná velmi záhy. Když se rozmohl totiž německý živel v krajích Slovanů polabských, hnal

se dále na východ k oblasti oderské a lákán jsa i podporován Piastovci slezskými, dral se již koncem 12. stol. do Slezska Dolního. Zřídka, velmi zřídka se stávalo, že některý Piastovec odvrátil srdce své od všeobecného proudu a naklonil je rodnému svému lidu slovanskému. Nejhůře však se proslavily ve slezském boji germanisačním slezské kněžny německého původu a vedle nich duchovní řády, hojně v krajích pooderských se usazující. Tyto samy němectví přinášely, pak za sebou německé kolonisty přiváděly a konečně vždy všemu německému pevnou oporou zůstávaly.

Hlavní postup germanisace Slezska spadá do XIII. století a způsobili ho tehdy úplně zněmčilí Piastovci Jindřich I. a IV., knížata lehničtí. Jest to v době, kdy již na sever od Slezska zapouští pevně kořeny své moci řád rytířů německých za pomoci mnohých knížat rodu Piastova. Tím více počala bujeti germanisace ve Slezsku. Tu uchopil se r. 1202. vlády *Jindřich I. Bradatý,* nelze upříti, že rukou pevnou, odhodlanou. Bohužel že v srdce lidu slezského se zapsal písmem tak černým, bohužel, že lidu svého vlastního jakživ nedbal. Ovšem otec jeho byl němectví nakloněn, matka jeho byla Němka rozená, on sám byl v Německu vychován a princezna německého původu a cítění sv. Hedvika stala se jeho manželkou.

V pokroku živlu německého i za jeho doby síly své v prvé řadě zužitkovaly kláštery, ale již v prvé polovici 13. stol. se tu rychle vyvinoval bohatý, výsadami hojně opatřený stav městský.

Nebyla však to vždy nově založená sídla lidská, která se tehdy městy stávala, nýbrž původní osady slovanské dostávaly německé obyvatelstvo a tím dříve ovšem pod tlakem přistěhovalců hynuly, čím větší byl rozdíl mezi jich závislým postavením a mezi kolonisty, úplnou svobodou opatřenými. Když pak též po venkově byl se stejnou blahovůlí německý lid usazován, dostávalo tak domácí obyvatelstvo v Němcích soutěžníky, s nimiž při své bídě stejného kroku nikterak nemohlo udržovati.

Nemýlíme se asi mnoho, vidíme-li právě v tomto křiklavém nepoměru podmínek životních, jednak onen nad pomyšlení rychlý rozvoj osadníka německého, jednak i hlavní, nikdy nesmazatelnou vinu knížat, když dávala přistěhovalcům všechnu zvůli a člověka domácího nechávala v porobě. Kdyby se mu bylo dostalo téže vhodné příležitosti k rozvoji co Němcům, byl by zajisté také rychlejší činnost veřejnou na jevo dával, než-li

jsa tísněn tuhým poddanstvím. Takto však musilo dojíti k úplnému převratu a sice k převratu na úplnou záhubu slovanského obyvatelstva. Němec držel v rukách pramen vzdělanosti středověké kláštery, Němec obýval v městech, Němec osadil zbývající půdu venkovskou a co bylo nejdůležitější, byl osazen všude na právě německém, t. j. neměl jiných povinností než-li že odváděl jakési poplatky, kdežto domorodec na právě polském náležel pánu svému prací, majetkem i životem. Všechny tyto rozdíly za Jindřicha I. Bradatého se již v celém životě veřejném obrážely.

Avšak právě ona příliš horlivá činnost osazovací musila přímo nutkati vzdělanější vrstvy lidu polského a čím dále, tím více upoutávati jejich pozornost, aby se konečně také vzchopily a vlast svou hleděly uhájiti. Odpor však, který za tím účelem proti knížeti ve spolku se synem Jindřichovým *Konrádem* pozvedly, byl krvavě potlačen. Ani takové hanby se neštítil Jindřich, že meč svůj tasil proti svému lidu, hájícímu jeho i svou rodnou zemi proti vetřelcům!

Veliký podíl na přívalu německém v těch dobách měla i sv. Hedvika, kdežto naopak snacha její Anna Přemyslovna proslula vedle všeobecné svojí něžnosti i vlasteneckou láskou k rodnému lidu slovanskému, jemuž pomocné ruky své nikdy neodepřela.

Podobnou, zajisté příkladnou ochranitelkou slovanských zájmů objevila se i královna Kunhuta, když prodlévala na Hradci u Opavy. Bohužel takovéto ojedinělé případy národního uvědomění nemohly způsobiti obrat k lepšímu, ale do jisté míry přece jen padaly na váhu, ježto bezpříkladný útlak domorodého obyvatelstva vyvolával stále větší jeho nespokojenost. Uhnětený sedlák ovšem boje schopen nebyl, ale za to tím více odpor svůj dává odtud na jevo polská šlechta a nad ni ještě více duchovenstvo. Toto poslední se dostalo do velice vážného sporu s řeholníky německými pro jejich bezohlednost, trhající všechny církevně právní svazky ve Slezsku. Sama stolice papežská musila ostře proti nim zakročiti. Dobrý účinek takovéto sebeobrany domácích kněží se ukázal v zápětí na všech stranách a jevil se především v chabosti, jež všechen živel německý v Dol. Slezsku zachvátila. Škoda jen, že Poláci nedovedli tuto slabost trvalým odporem proměniti v úplnou porážku nepřítele. Tím, že se tak nestalo a mimo to i vládou poněmčilce mocného vévody *Jindřicha IV.* se dostalo Němcům nové vzpružiny a chuti k dalšímu potlačování Slovanů.

Jindřich IV. Lehnický byl muž kmeni slovanskému nad jiné nebezpečný, daleko nebezpečnější než-li všichni jeho předchůdcové, neboť neomezil svých choutek germanisačních pouze na Slezsko, nýbrž počal vážně ohrožovati všechno Slovanstvo tím, že zmocniv se nadvlády v Krakovsku, hleděl i tam všemožným způsobem německému osadnictvu napomáhati.

Avšak napjav strunu trpělivosti slovanské do poslední krajnosti, popudil Poláky proti sobě a mimo ně i vratislavského biskupa *Tomáše,* který, ač jinak sám nebyl bez chyb, přece důstojně se zastával utlačovaných. Spor jejich původně rázu církevně právního totiž záhy přešel na pole národní a způsobil, že obě národnosti se příkře proti sobě postavily. Neobyčejně zajímavé jest, že řád minoritský tehdy stojí v popředí strany polské a tím i po boku neprávem stíhaného biskupa. Překvapení toto však zmizí, uvážíme-li, že právě minoriti od vlastenecké kněžny Anny byli do Slezska voláni z Čech a i z Polska a tím kláštery jejich duchu slovanskému i na dále byly zachovány. Ale právě zase již dcera Anny Přemyslovny Anežka, abatyše třebnická v hříšné zaslepenosti úmyslně plnila kláštery jejich, kde jen mohla, řeholníky německými, takže i onu svrchu zmíněnou trpkost královny Kunhuty proti sobě vyvolala. Zlé símě však nese zlé ovoce. Němečtí minorité všichni stáli nyní urputně proti biskupovi ano i proti vlastní řeholi, od jejíž provincie řádové se dokonce i odtrhli a přidali se k saské. Tímto smělým porušením práv církevních popudili však proti sobě všechno kněžstvo domácího původu i to, jež dosud nečinně ke sporu přihlíželo. Byliť skutkem tím makavě poučeni, že není zbraně, jíž by Němec v boji proti Slovanu nepoužil. I vypuká boj houževnatý, za něhož duchovenstvo polské až před papežem spravedlivou věc svoji hájí a sice ne bezvýsledně. Jinak ovšem ani rozsouzeno býti nemohlo. Synoda polských biskupů r. 1285. jasně naznačila papeži, co kněze polského bolí: Němci že polský lid utiskují, jím nezaslouženě opovrhují a často i brannou mocí ho napadají. Zákonů těch ani oněch že v nadutosti své nešetří.

Biskup Tomáš pak věda nejlépe, které největší bezpráví kníže Jindřich páše, přímo ho vyzýval, aby nové přistěhovalce zpět odkázal a lid domácí uvedl v jeho poctivý majetek, z něhož jej byl vyhnal. Neosvětlují-li tyto stížnosti s dostatek bídu slezských Slovanů a bezohlednost přistěhovalců německých

a s druhé strany není-li mrzké odpadlictví Piastovců slezských tím dosti odsouzeno, pak těžko bude v dějinách hledati to mravné, co z nich máme čerpati. Jindřich sám provinění svých těžce pykal, jak tomu nasvědčuje kajícné jeho poslední pořízení, ale jinak ve věcech národních zůstal odpadlíkem až do smrti. Kořist svoji sice církvi vrátil a na všech stranách se smířil, ale ani tenkráte neuznal za dobré obměkčiti srdce svého nad utlačeným národem, jehož krve byl zrozencem.

II.

Jižní kraje Slezska obzvláště Těšínsko nikdy nebyly poněmčení tak vystaveny jako kraje ostatní. Úplně však uchráněny od německé kolonisace přece jen nezůstaly. I v tyto krajiny přicházeli němečtí přistěhovalci a pomalu se tam usazovali. Na Těšínsku kolonisovali vedle Němců i Češi a Slováci a což ku podivu jest, přicházeli tam i Srbové lužičtí, lákáni jsouce četnými výhodami, jakých se jim od příslušných vrchností dostávalo. První počátky kolonisace na Těšínsku spadají ke konci 12. století. ale od těch časů vždy častěji se k osazování prázdné půdy tímto způsobem sahá. Činila tak mnohá knížata, ale především Měšek Těšínský († 1314.), v jehož době Těšín dostal nové obyvatelstvo. Bilsko vedle starého Bílska bylo nově vystavěno a i Frýštát a Skočov se od té doby v listinách vyskytují. Vedle toho opatřeno německým právem nebo vůbec nově založeno velké množství dědin od kolonistů různého původu, jak tomu svědčí *Polská* a *Německá* Lutyně neb Visla, nebo zase *Čechovice* a *Věnceslavovice*, nebo konečně přívěsek „*vendický*" (Vendové = Srbové lužičtí). Vliv takto změněného obyvatelstva na poměry celé země byl ovšem ohromný. Měnily se tím poměry poddanské, doznávaly proměn řády církevní a nemalý vliv tím způsoben byl i na úřední jazyk, jímž stává se počátkem 14. století němčina a to výlučně na celých 100 let. Právo německé opanovalo ve všech městech.

Nejinak se vyvíjely věci na Opavsku, ač až do markraběte Vladislava Jindřicha I. († 1225.) byl celý tento kraj český; během 13. století se však již v něm počíná ukazovati německé obyvatelstvo i právo. Opava sama se záhy zřekla zřízení slovanského a spravovala se nejprve řády města Magdeburka, později (r. 1301.) dostala opis městského zřízení z Vratislavě. Bruntál byl vůbec založen na německém právě a sice k vůli

okolnímu hornictví, které tam potomně tím více zkvétalo, zrovna jako u Benešova a Cukmantlu. Také Krnov byl vysazen od markraběte Vladislava Jindřicha I. na právě magdeburském. Opavsku tím způsobem pak ovšem osad rychle přibývalo. Již před nájezdem tatarským kolem Hlubčic stálo několik dědin, v zemi holasovské pak obzvláště Úvalno, Turkov, Vlastovice, Stěbořice, Slavkov, snad i Jaktař a Kylešovice, dále Hradec, Hoštice, Kravaře, Pustá Polom a j. V dobách vlády Přemysla II. Otakara rozvoj Opavska pokročil ještě více. I olomoucký biskup Bruno úsilí své vynaložil na zalidnění svého zboží a sice ponejvíce lidem cizím až i z rodné své země holštýnské povolaným. Ve velikém lese slavkovském dal vzniknouti na př. Herticům, na Osoblašsku postaven pevný hrad Fulštejn, ale povstalo tam veliké množství i jiných nových osad, kdežto staré alespoň sesíleny nově přistěhovalým obyvatelstvem.

Ze šlechty domácí se v této příčině vyznamenal rod pánů z Benešova a Kravař, jehož člen známý nám již *Beneš* vystavěl z kamene hrad Cvilín, zvaný potom Lobenštejnem, vesnici Benešov povýšil na město a celé okolí daleko široko zkolonisoval. O něco později založil *Vok z Kravař* Bílovec německy dle něho pojmenovaný „Vokstadt“ a odtud „Wagstadt“.

Z duchovních řádů na Opavsku nabyli statků nejprve rytíři sv. Jana a to již koncem 12. století. Nejvíce však majetkem po biskupu olomouckém u nás oplývali velehradští cisterciáci, kteří nad to panství své dovedli ještě rozšířiti zakládáním osad nových. Mnoho k povznesení Opavska napomohli též rytíři řádu německého, premonstráti, klarisky a minoriti opavští.

„Král Dobrodruh“.

Léta Páně 1310. 1. září konala se ve Špýru nad Rýnem pro národ český velevýznamná slavnost. Arcibiskup kolínský tam svazkem manželským spojil *Elišku*, poslední Přemyslovnu, tehdy osmnáctiletou se čtrnáctiletým synem císaře německého *Janem*. Stalo se tak přičiněním stavů českých a sice za tím účelem, aby přítrž byla učiněna rozháraným poměrům v Čechách

za vlády Jindřicha Korutanského. Z té příčiny se také vydal mladičký král ihned po svatebním veselí se vším průvodem svým na cestu ku Praze, aby cizince odtud vyhnal a říši českou zase uvedl do pořádku. Podařilo se mu to bez velikých potíží pro něžnou lásku a oddanost lidu pražského k choti jeho Elišce.

Tak Čechové dostali nový rod panovnický, *rod lucemburský*, jenž daroval jim nezapomenutelného Otce vlasti a jehož vlivem došli také nevídaného povznesení mravního v zápase proti nepravostem, bujícím tou dobou v životě společenském a ve světě vůbec.

První Lucemburk na trůně českém Jan, zasloužil si vším právem názvu „krále dobrodruha". Starosti vladařské, vážná práce a snaha o blaho svěřeného mu lidu, byly mu něčím zcela cizím, neznámým, za to však pletky politické, krvavé boje, dobrodružné toulky po světě a všeliké kratochvíle zaujímaly mysl jeho po celý život. Byl to rytíř středověký se všemi ctnostmi a vadami tohoto stavu. Čechy mu k srdci vůbec nikdy nepřirostly, vzpomínal si na ně jen, když potřeboval peněz; ale přes to vše rozšířením panství českého se nám přece jen zavděčil. Nad jiné však skutky jeho srdcí našich mile se dotýká jím provedené připojení Slezska ke koruně svatováclavské.

Pokusy panovníků českých o získání Slezska dály se od časů pradávných. Stačí jen připomenouti nadpráví říše velkomoravské, výboje Boleslavů a zabrání Slezska statečným Břetislavem. Žádný však z těchto pokusů neukazuje trvalého výsledku, jaký přineslo století čtrnácté, kdy Slezsko bylo k panství českému úplně přivtěleno. Příčinu připojení tohoto dlužno jest hledati především v naprostém uvolnění území slezského od Polska a v náhlém právě toho času rozvoji říše české, která na dlouhou dobu dovedla zastíniti i samo Německo. Ovšem nesmíme zapomínati, že první vážné počátky připoutání Slezska k našim zemím se jeví již za vlády krále Václava II., za něhož pod vlivem stoupající přízně Poláků k tomuto králi českému se knížata hornoslezská králi Václavovi zapsala v poslušenství. Skutkem tímto ovládl Václav II. Těšínsko, Ratiborsko, Opolsko a na severovýchodě Bytomsko, čím, jak jest přirozeno, učiněn byl první důležitý krok za získáním celého Slezska. Na úplné dokončení tak dobře započatého díla bylo třeba jen vyčkati vhodné chvíle a ta se dostavila za Jana Lucemburského. Nepodařilo se však jen tak hladce dílo tak veliké důležitosti do-

končiti. Stará rozervanost a osudné tříštění sil Piastovců slezských lákaly i jiné panovníky, aby štěstí svého tu zkusili. Byl to Vladislav Lokietek, král polský a Ludvík IV. Bavor, císař německý, z nichž hlavně první byl straně české nebezpečným nepřítelem. Vážky však velmi brzy se naklonily na stranu Janovu. Rozhodl zde, jak z průběhu celé záležitosti jde, dřívější poměr hornoslezských knížat ke koruně české. Bez velikých obtíží byla uznána vrchní moc krále českého tam, kde již za Václava II. platila. R. 1327. 18. února poklekli před Janem Lucemburským v Opavě vévodové Kazimír Těšínský a Bolko z Falkenberka, den po té pak Vladislav z Kozlí s bratry svými Semovitem a Jiřím a 24. t. m. v Bytomi Jan Osvětimský a Leško Ratiborský. Tím byla první polovina práce vykonána. Druhé poloviny větší část provedena brzo po té ve Vratislavi, když jak vévoda Jindřich VI., tak měšťanstvo, doufajíce dojíti pod mocným Janem ochrany a spořádané vlády, které Slezsko již tak dlouho postrádalo, 4. dubna k obřadu holdovacímu se odhodlali. Den po té poddal se i Bolko Opolský a zbyla již jen menší knížata, která během r. 1329. se též pod moc českou dala, mimo vévodství svídnické a javorské. Tato připoutal k říši české teprve syn Janův Karel IV.

Takto od r. 1163. rozkouskované Slezsko po dlouhých dobách zase spojeno pod jednotnou vládou, čehož nejdůležitější následek byl pokoj a pořádek vnitřní, dříve od rozvaděných Piastovců tak často rušený. Osoba Janova ve Slezsku nabývá i tím váhy, že právě on to byl, který ještě před r. 1327. o nové území Slezsko rozšířil, darovav Mikuláši II., vnuku Přemysla II. Otakara, r. 1318. Opavsko, jako samostatný, králi českému přímo podřízený majetek. Skutek tento jest pro Slezsko významu hlubokého, protože jím učiněn byl rozhodný krok k odtržení Opavska od Moravy a protože si Jan Mikuláše II. takto postavil jako průkopníka svých snah na hranici země, které zamýšlel se zmocniti. Aby postavení chráněnce svého ještě více upevnil, dopomohl mu ještě i k vévodství ratiborskému. Mikuláš takovýchto jeho dobrodiní byl také vezdy pamětliv a sloužil proto příznivci svému i synu jeho Karlovi s příkladnou oddaností.

Mír trenčínský (v Uhrách) r. 1335. jest všech těchto událostí konečnou dohrou. Král polský Kazimír se tam vzdal nároků na Slezsko a Jan upustil od snah po koruně polské.

Mezi těmito událostmi všímal si Jan přirozeně i světa ostatního, jakož vůbec celá jeho osobnost se vyznačovala neobyčejnou těkavostí a snahou po dobrodružstvích. Pozornosti jeho neušly ani stálé boje řádu německých rytířů proti Litevcům na severovýchodě evropském a nebylo tedy třeba zvláštního pobízení, aby ze Slezska vpadl do sousedních nedalekých zemí účastnit se boje proti pohanům. Učinil tak třikráte, ale vždy s výsledkem planým. Na druhé výpravě dokonce stihl jej zlý osud. Odjakživa byl zraku slabého, ale tehdy r. 1337. ochuravěl na oči tak vážně, že ustoupil do Vratislavě a tam se svěřil v opatrování francouzskému lékaři. Nemoc jeho se však přes to vše tak pohoršila, že rozlícený král ubohého lékaře kázal v Odře utopiti. Marny byly odtud všechny pokusy králi zrak zachrániti; ani učený Arab mu ho nedovedl navrátiti, ani proslulí mistři francouzští. Jan oslepl úplně na obě oči.

Na třetí výpravě do Litvy r. 1345. potkala opět nehoda králeviče Karla. Vraceje se totiž z boje, zajat byl v polské Kališi a držen pod mírnou dohlídkou, z města však vyjíti nesměl. I nezbylo nic než-li se chopiti lsti. Hejtman vratislavský byl tajně zpraven o nehodě králevičově a poučen, že Karel se odváží útěku. Poslal tedy ke Kališi 300 jezdců, aby se tam v blízkém lese ukryli. Toliko jeden z nich měl v umluvenou chvíli zajeti až do brány městské, kde ho Karel měl očekávati. Lest se podařila. Jezdec přijel, seskočil s koně, Karel se naň vyšvihl a než se stráže vzpamatovaly, byl ten tam.

Ve Slezsku pod vládou Janovou v celku zavládl zase dávno želaný klid. Ale boj mezi Poláky a Němci tu trval dále a jeví se především neutuchající nevraživostí mezi duchovenstvem obou národností. Úloha strany té i oné při tom zůstala nezměněna jako vždycky v dobách předešlých — Poláci brání se přílišné, hrabivé rozpínavosti německé, aby alespoň to málo si uchránili, co jim ještě zbylo. Zoufalý zápas jejich se i tentokráte potkával s výsledky nepatrnými.

Na Opavsku způsobil králi Janovi některé potíže dříve mu oddaný Přemyslovec Mikuláš II., ale dovedl si ho opět záhy udobřiti vydáním hradu Edlštejna a Cukmantlu se zlatými doly. Přátelství mezi nimi bylo navázáno zase tak srdečné, že Jan k prosbám Mikulášovým r. 1345. nelenil a s celou mocí svou se vypravil proti škůdci Opavska králi polskému Kazimírovi. Když někteří páni v Čechách tenkráte namítali,

že nejsou povinni za hranice táhnouti, odpovídal jim Jan, že „Opava tak jako celé Slezsko stojí pod ochranou koruny české a on že tedy pospíchá jí chránit a podívá prý se, kdo bude tak opovážlivý anebo zbabělý, aby zůstal za ním pozadu“. To pomohlo. Kazimír byl poražen a přinucen k míru.

Otec vlasti a druhá kněžna slezská na trůně českém.

V den sv. Rufa 26. srpna 1346. padl Jan Lucemburský v boji u francouzského města Kresy. Vlády se po něm ujal *Karel I.* (jako císař německý IV.). Korunován byl v Praze 2. září následujícího roku za přítomnosti nesčetných velmožů ze všech končin své říše, mezi nimiž ze Slezska přítomni byli Mikuláš II. Opavský, Kazimír Těšínský, Bolko Opolský a jiní.

Karlem dosedl na trůn sv. Václava panovník, jakého v Čechách do té doby nebylo a jemuž v době současné marně bychom hledali po Evropě rovného. Předem cenívá se při něm vysoko jeho učenost a znalost jazyků, jichž si osvojil slovem i písmem patero, totiž český, německý, latinský, francouzský a italský. Dále chválí vrstevníci jeho neobyčejně vyvinutou schopnost k povinnostem vladařským, bystrost ducha a vyškolenost ve všelikém jednání diplomatickém. V soukromém životě jeví se nám jako muž vlídný, láskyplný, slynoucí vroucí zbožností a čistotou mravní v takové míře, že snad by nebylo lze na skutcích jeho najíti vážnější chyby, jež by slovům těmto odporovala. Národ český jest mu zavázán díky neskonalými že v zemích sobě poddaných po ledabylé vládě Janově zavedl vzorný pořádek a povznesl jej osvětově založením vysokých škol v Praze, povýšením biskupství českého na arcibiskupství a účinlivým podporováním věd a umění. Péče jeho o vrstvy lidové zračí se v rozvoji průmyslu a obchodu a ve zvelebení stavu rolnického. Karel sám zavedl v království českém vinou révu a švestky zvané proto v některých krajinách „karlátka“. Pro nevšední zásluhy jeho zvali Čechové Karla od dávných dob významným jménem „Otce vlasti“.

Péči svoji však věnoval král Karel nejen Čechům, ač těmto ovšem byl v největší míře nakloněn, nýbrž také ostatním poddaným, takže vřelou péči jeho pocítili i v Branibořích a v Lucemburku a neméně i v Německu, kde jinak jeho předchůdcové všechnu širší práci pokládávali za marnou. Karel z tohoto stanoviska nevycházel, nýbrž učinil tam, seč byl vydáním pověstné zlaté bully r. 1356., aby upevněn byl pro vždy volební řád císařů německých a některé jiné právní otázky byly uspořádány. Dotkl se tam i poměru zemí svatováclavských k říši německé a to asi v ten rozum, že panovník český nemá žádných povinností vůči Německu, kdežto právo voliti císaře že mu nepopíratelně přísluší.

Zvláštní úcty lidu českého zasloužil si svojí láskou k českému jazyku, ježto nedopouštěl, aby byl na královském dvoře a ve veřejném jednání jen popelkou, jak od dávných dob pohříchu se bylo dálo. O povznesení jeho vážnosti se pokusil v nejednom případě. Doporučoval třeba volebním knížatům německým, aby českého jazyka si všímali a syny své v něm dali cvičiti a městům německým v Čechách naporučil, aby polovina radních pánů uměla česky a dle potřeby aby také česky úřadovala. Tohoto skutku nelze podceňovati; byly to první kroky proti rozlezlému v zemích českých němectví. Jaké stopy svého znamenitého vladařství zůstavil Karel ve Slezsku?

Hned na počátku své vlády rozhodl se nový král učiniti pro Slezsko krok veledůležitý tím, že r. 1348. jako císař německý prohlásil je za podstatnou neoddělitelnou část říše české, a toto potvrzení ještě na všeobecném sněmě koruny české r. 1355. za přítomnosti i knížat slezských slavně opětoval. Pro *Opavsko* nad to i ona zlatá bulla má svůj význam v tom, že je za samostatné knížectví uznává. Slezská země vůbec Karlovi děkuje velmi mnoho. Zdržoval se zde dosti často a zajímal se o veřejné poměry slezské s vrozenou sobě ochotou. I ve Slezsku se zrcadlí ve skutcích Karlových celá jeho osobnost duševní — hluboce vyvinutý smysl pro právo a lásku k bližnímu. Právní poměry slezské a obzvláště vratislavské jeho vlivem byly tak spořádány, že nikdy před tím něčeho podobného ve Slezsku nebylo. Památku jeho tu zajisté hlásají zemské desky a zemské právo slezské i zvláštní vratislavské. Ve svém zákonníku pro království české sepsaném Karel také právní vyspělost Vratislavských lichotivě oceňuje, doporoučí-li za strážce jeho oby-

vatelstvo měst zvláště pokročilých, za něž pokládá Prahu, Vratislav, Budišín a Kutnou Horu. Bezprostřední následek hlubokého pochopení králova pro právnictví byla ta okolnost, že i poddaní jeho se snažili právní svůj smysl tříbiti a to značně přispělo k tomu, aby v zemích českých byla vykořeněna veškera zvůle a zbujnictví. Proto také pod vládou Karlovou se zahostil po vlastech našich nebývalý klid a úplná bezpečnost osoby i majetku, nejlepší to podmínky rozvoje vnitřního.

Byl-li Karel starostlivým vladařem, musil se také pevně zasazovati ve Slezsku o to, aby i zbytek země té totiž *Svídnici* a *Javor* k říši své připojil. Učinil tak po delším průtahu, maje v úmyslu obou knížectví dojíti sňatkem maličkého synáčka svého Václava s *Annou Svídnickou,* jedinou dědičkou dotčeného panství. Malý Václav však záhy zemřel a Karel se ocítil jeho smrtí ve dvojnásobném žalu, neboť se ztrátou syna opouštěla ho též naděje na zbytek Slezska, protože neměl pro Annu jiného snoubence. Zvláštní shodou událostí však zrovna tehdy ovdověl, takže mohl potom sám mladistvé princezně nabídnouti svou ruku a sice s úspěchem. Roku 1353. bylo v uherském Budíně, kde Anna se na dvoře strýce svého krále Ludvíka nacházela, svatební veselí, načež v Praze téhož roku nová choť Karlova byla slavně korunována jako druhá královna česká původu slezského; dožila však se brzo po té také korunovace v Cáchách za královnu říše německé. R. 1355. doprovází Anna chotě svého též ke korunovaci císařské do Říma v průvodu četného vojska a značného počtu velmožů, mezi nimiž byli ze Slezska Vladislav Těšínský, Mikuláš II. Opavský a Bolek Nemodlínský. V Římě princezna z rodu slezských Piastovců okrášlila hlavu svou korunou císařskou. Na zpáteční cestě stiženi byli královští manželé nehodou v italském městě Pise, kde proti nim v čase nočním vypuklo povstání. Toto bylo však od průvodců císařových šťastně potlačeno, načež se všichni vrátili již beze všech nemilých příhod do Prahy. Žel jen, že nebylo Karlovi dopřáno ani v tomto třetím manželství déle setrvati, ježto choť jeho, darovavši říši české dědice trůnu Václava, pozdějšího krále a císaře, během roku potom zemřela. Této smutné události dlužno tím více litovati, že Anna líčena bývá jako paní vzácných darů duševních a horlivé zbožnosti.

Zvláštního připomenutí za života Karlova ve Slezsku zasluhuje i strašlivá nemoc, jež od r. 1348. po několik desítiletí

v Evropě řádila. Byl to jakýsi boulový mor, kterým lid šmahem umíral a s hrůzou jej zval černou smrtí. Slezsko ho dosti dlouho bylo ušetřeno, ale konečně i sem hrozná tato nákaza byla zavlečena, a sice s průvodcem svým hladem a všeobecným pobloužněním v lidu. Za původce černé smrti jako všude tak i ve Slezsku pokládali Židy a nelítostnou brali nad nimi pomstu zejména ve Vratislavi, v Břehu a Gurově. Jinde opět lid přestrašen hrůzami nemoci a hladu, počal konati přísné pokání a i více, srocoval se a přidával k pobíhajícím blouznivcům náboženským, mezi nimiž, jak velmi často se v podobných případech stává, vybujely také hnusné nepravosti.

Jinak vláda Karlova byla u nás šťastná. Slezsko věru nikdy před tím ani potom nezažilo časů tak poklidných a spořádaných jako tehdy, pročež také není divu, že měl Karel ve Slezsku tak mnoho věrných přátel. V prvé řadě však mu byl vezdy oddaným služebníkem několikráte již jmenovaný kníže opavský Mikuláš II., jenž na dvoře jeho nad obyčej často prodléval a mnohé služby cenné nejrůznějšího druhu mu konal. Proto také se těšil Karlově nelíčené přízni a důvěře, jak o tom mimo jiné i to svědčí, že se slovutným arcibiskupem Arnoštem z Pardubic nesl papeži do francouzského města Avignonu (Aviňon) k potvrzení dekret o volbě Karlově za císaře německého. Mikuláš byl též přítomen při korunovaci Karlově 2. září 1347., při založení university pražské 7. dubna 1348. a při vydání oné listiny, jíž se upravoval poměr Opavska ke koruně české tak, aby země opavská od té doby pokládána byla za bezprostřední léno české, na Moravě nezávislé.

Neméně vzácným rádcem a úslužným pomocníkem byl Karlovi kníže těšínský Přemek, o jehož znamenitých činech a vlastnostech se co nejdříve poučíme.

Nezapomenutelný otec vlasti Karel zemřel 29. listopadu 1378., zůstaviv nehynoucí památku v srdci svého národa.

Věrný služebník Otce vlasti.

V dobách, kdy v zemích svatováclavských vládl ku prospěchu a blahu českého národa Otec vlasti, zaskvěla se i malá zemička těšínská neobyčejným leskem. Povznášela se již kolem

r. 1300. za panování Měškova pilným osazováním cizích přistěhovalců, ale blahobyt její byl podporován i moudrou správou přičinlivých knížat. Zvláštní shodou událostí stalo se Těšínsko právě v těch časích nerozdílnou částí české koruny a brzy po té došlo vůbec vrcholu rozkvětu a slávy pod výtečným vedením proslulého knížete Přemka (1358—1407.) a to jednak netušeným rozšířením jeho majetku, jednak i pro neobyčejnou vážnost, jaké tento kníže nejen v říši české, nýbrž i v cizině požíval.

Co se tkne hranic panství Přemkova, tu bez nadsazování můžeme tvrditi, že nikdy před tím ani po tom Těšín nebyl středem majetku tak rozsáhlého jako v této době. Že patřilo Přemkovi Místecko a Osvětimsko, to by nás nepřekvapovalo, ale jestliže vládl v polovici Bytomska, dále v Sěvěřsku, Gurově, ve Vel. Hlohově a Střelíně, pak nuceni jsme doznati, že panství takové založiti mohl jen muž ducha vůbec vynikajícího, zvláště však význačných schopností diplomatických; a takovým mužem skutečně kníže těšínský byl. Šťastně vzrostlé moci své dal Přemko výraz i ve svém titulu, neboť se podepisuje na rozdíl od předků svých knížat těšínských knížetem „těšínským a Vel. Hlohova“.

Kraj, ve kterém ležel Vel. Hlohov, slušel však k území zvanému již ve 14. století Slezskem, pročež psali se z této příčiny potom i pánové Těšínska „v Slezi“, čímž se název ten přenesl i na poříčí horní Odry a Visly, kamž se před tím nevztahoval.

Zlá stránka zmohutnění moci Přemkovy byla ta, že Těšínsko, stojíc od těch časů ve spojení s knížectvími převahou německými, vlivu němčiny tím více podléhalo. Vždyť Přemek sám na př. důrazně naporučil městu Těšínu říditi se právem magdeburským.

Vážnost Přemkova vzrůstala stejnoměrně s jeho majetkem. Ve Slezsku požíval úcty neomezené a proto býval často bráván za rozhodčího ve sporech a na dvoře králů Karla a Václava IV., hrál po celý svůj život úlohu vynikající v každé příčině. Tak vzácnou přízeň získaly mu ovšem znamenité jeho duševní vlastnosti jako dovednost politická, ušlechtilé mravy a důvěru vzbuzující celý jeho zevnějšek. Mužů takových, toť se rozumí, mohl při své rozáhlé činnosti Otec vlasti Karel velmi dobře upotřebiti, maje neustálé styky politické s Německem, Francií, Italií atd. Přemko, jak se zdá, nebyl-li zrovna první z tako-

výchto jeho pomocníků, tedy zcela jistě s jinými že si nikterak nezadal. Při osobě císaře Karla se alespoň zdržoval za života otce svého Kazimíra neustále a později velmi často, mnohdy i celé měsíce. Tak ho i s jeho otcem Kazimírem vidíme na př. r. 1355. ve skvělém průvodu císařově na sněmu bavorském v Norimberce při prohlášení zlaté bully, dále byl přítomen téhož roku s císařem na sněmě německém v městě Metách, odkud přes Kolín, Mohuč a Norimberk se vrátil do Prahy, zůstávaje císaři však i po té stálým průvodcem a společníkem. Tomu svědčí často se objevující jeho podpisy na důležitých listinách z královské kanceláře české vydávaných. Stálý svůj pobyt při dvoře panovnickém změnil za Těšín teprve po smrti otcově, ale přes to vše ve styku důvěrném s Karlem zůstával nepřetržitě, a kdykoli dost malá příležitost se udála, při něm se objevoval. Ve Slezsku uvítal poprvé svého pána ve Vratislavi r. 1358., aby mu s jinými knížaty složil přísahu věrnosti, při kteréžto příležitosti spolu podepsal některé důležité listiny a privileje. Když v lednu roku následujícího zase císař a král Karel ve Vratislavi prodléval, byl i tu Přemko ihned po jeho boku, jako by bez přívětivého pána a dobrodince svého ani žíti nemohl.

Není třeba ani zvláště podotýkati, že z tohoto přátelského poměru plynul úslužnému knížeti těšínskému také mnohý osobní prospěch jak hmotný, tak čestný, ovšem nikoli snad bez zásluhy. Prvním větším vyznamenáním bylo mu udělení hodnosti dvorského sudí či komorníka a nemenší pocty dostávalo se mu, kdykoli ho císař Karel použil k čestným a závažným úlohám diplomatickým. Že uměl Přemko úkolu svému svědomitě a i dovedně v takových případech dostáti, o tom nemůže býti žádné pochybnosti, slyšíme-li na př., že uherský král Ludvík výslovně si vyžádal za plnomocníka se strany české Přemka, chtěje se s Karlem o některých sporných věcech dohodnouti. Žádost taková jistě že nám podává o diplomatickém umění těšínského knížete vysvědčení co nejlepší.

Císaře Karla Přemko ani tenkráte nesklamal. Poslání jeho dopadlo k uspokojení obou stran a přátelství nejmocnějších toho času vladařů zpečetěno bylo právě přičiněním Přemkovým smlouvou svatební, vedle kteréž syn krále českého Zikmund měl pojati za manželku dceru Ludvíkovu Marii. K sňatku sice došlo až teprve r. 1385., okolnost ta však na zásluze našemu knížeti ničeho neubírá, ježto v listině své v té záležitosti Kar-

lovi zaslané král Ludvík přímo praví, „protože kníže těšínský jest znamenitý prostředník a poselství Vaše velmi pěkně umí vyříditi a dobře i tentokráte je vykonal, vyhověli jsme přání Vašemu . . .“ Dle toho byl by tedy býval Přemek vlastní příčinou toho, že Zikmund došel koruny uherské.

Za života slavné paměti Otce vlasti setkáváme se s Přemkem Těšínským v královském průvodě mimo jmenované případy ještě za velikých slavností při křtu potomního císaře a krále Václava v bavorském Norimberce (r. 1361.) a o dvě léta později v Krakově na svatebním veselí Karla IV. se čtvrtou jeho manželkou Alžbětou Pomořanskou. Nescházel však ani v únoru r. 1364. v Brně, když se tam sešli tři nejvýznačnější panovníci té doby Karel IV., Ludvík Veliký, král uherský a Rudolf IV., vévoda rakouský, aby se usnesli o smlouvách dědičných, a doprovázel pána svého ještě r. 1373. na válečné výpravě do Branibor.

Se stejnou obětavostí a láskou jako k Otci vlasti lnul Přemek ke králi Václavu IV. a naopak i král Václav, jako kdysi jeho otec, choval k osvědčenému služebníku svého rodu důvěru neomezenou. Hned na počátku své vlády povolal ho do nejvyšší své rady a za nedlouho mu svěřil důležité jednání o zasnoubení své sestry Anny s králem anglickým Richardem II.; sňatkem tím zavděčil se Přemek nepřímo i národu anglickému, jemuž pro svou nevšední laskavost Anna slula „dobrou královnou“. Měl však nad to vše panovníku svému vykonati služby ještě větší ceny.

Král Václav na dobrých cestách, jimiž se na počátku své vlády dal, dlouho nesetrval, nýbrž podléhaje prchlivosti a nemírnému pití, zavedl své země do velkých nepořádků a rozbrojů. Za těchto neutěšených poměrů postavila se proti němu příkře obzvláště vyšší šlechta a způsobila králi mnohé potíže; ve spolku s bratrem jeho Zikmundem jej i zajali a věznili. V těchto nesnázích Václav poznal pravdu přísloví, že v neštěstí jest dobrý přítel nad zlato. Když tak mnozí ho opustili a pikle proti němu kuli, setrval při něm vedle několika málo jiných vždy věrný Přemek Těšínský. Aby pak oddanost svou rodu Lucemburskému ještě více na jevo dal, k tomu se mu naskytla brzy po tom také příležitost v Německu. Tam jako jinde způsobil rozháraný život krále českého nelibost, která konečně r. 1400. vyvrcholila v sesazení jeho s trůnu. Nic nebyla platna námaha knížete těšínského u velmožů německých, aby roz-

hodnutí tak příkrého se uvarovali, nic nepomohla ani horlivá přímluva jeho na sněmě ve Frankfurtě. Němci si zvolili krále nového.

Když potom v létech následujících na královském dvoře pražském stále více zavládala zvůle nezřízeného panovníka, neměl přirozeně muž tak vážného nazírání na svět, jako Přemek, u Václava již co činiti a zdržoval se stále na Těšínsku. Tam také dokonal plodný svůj život s jara r. 1407.

S výše, na kterou je Přemek povznesl, klesá jméno Těšínska za jeho potomstva z části pro neustálé dělení majetku rodového, z části též pro nedbalé hospodářství svých knížat — úkaz to v rodě Piastově ne neobyčejný.

Václav IV.

Syn Karlův *Václav IV.*, nekráčel ve šlépějích svého otce, nýbrž bral se cestami namnoze opáčnými, takže hned po prvních létech jeho vlády, která ještě nesla rysy blahodárného působení Karlova, dostavuje se všude po zemích českých citelný nedostatek pořádku a odtud za nedlouho úplný rozvrat domácího hospodářství. Slezsko bylo též v počtu těch zemí, které nespořádaných poměrů těchto pocítily. Tak v červnu r. 1381. přišli Vratislavští do Prahy ke králi Václavovi si stěžovat na svoji kapitulu biskupskou, která byla celé město dala do klatby, protože měšťané unáhleně sice, ale přece jen dle svého práva městského zabavili soudek piva kapitulnímu děkanovi do města *odjinud* přivezeného. Kostely byly zamčeny, svátostmi se nepřisluhovalo, a pohřby se dály bez církevních obřadů, aby jen město hněv kapituly co nejvíce pocítilo. V tom však zrovna přijel král Václav do Vratislavě a proto kanovníky požádal, aby klatbu zastavili alespoň po čas jeho přítomnosti, ježto beztak prý chce spor jejich s městem smírně vyříditi. Než kapitula nepovolila, ale potázala se se zlou. Král se velmi rozhněval, že mu kanovníci vzdorují a vyhnal je proto všecky na dvě léta z města, statky jejich pak poručil drancovati. Teprvé toto násilí zjednalo nápravu. Stalo se to však již dosti pozdě, když většina statků biskupských byla spustošena; rozkaz krá-

lův totiž od mnohých šlechticů byl s příkladnou horlivostí plněn, ježto každý si mohl ponechati, co by při plenu ulovil. Při tom však časem nebýval dělán rozdíl mezi jměním biskupským a městským, takže Vratislavští si ze svého sporu také odnesli pořádnou výplatu; bujná šlechta nešetřila ani městských statků ani kupců, zakrývajíc své lupičství různými právními výmysly. Vlastní právo však a zákon staly se ve Slezsku popelkou, a jest to jistě poučným úkazem, že z této příčiny se tehdy utíkaly stavové hornoslezští se svými rozepřemi raději do Krakova, aby tam došli spravedlivého rozsudku. Vliv zmohutnělé říše polské za krále Vladislava II. Jagellonského jeví se tím jasně, ale nikoli nápadně, protože v Hor. Slezsku se dává pociťovati také již jiným způsobem. Ukazuje k němu na př. účastenství Hornoslezanů na pověstné bitvě u *Grunvaldu r. 1410.*, v níž bojovalo Slovanstvo proti deroucím se na východ rytířům řádu německého. Bojovali tam Poláci a bratrští jim Litvané, prolévali tam proti společnému nepříteli krev svou i Čechové, mezi nimiž byl i Jan Žižka z Trocnova, a zúčastnili se jí z Hor. Slezska velmi mnozí šlechtici se svojí čeledí, ne-li dokonce i některá knížata sama. Můžeme se toho dohadovati i z událostí pozdějších. R. 1414. na př. vidíme na straně polské proti německému řádu válčiti i Hanuše Ratiborského, Bernarda Nemodlínského a Bolka Těšínského. Obzvláště poslední zachoval i nadále s královským dvorem polským styky velmi důvěrné, čímž nepopíratelně dodával osobě své nemalé vážnosti, která také byla všeobecně uznávána.

Na Opavsku událostí novou po smrti Mikuláše II. (r. 1365.) bylo úplné připojení vévodství ratiborského k panství Přemyslovců slezských se svolením králů Karla i Václava. Přemyslovci tím rozšířili značně svůj majetek, ale bohužel trpěli touž vadou co Piastovci. Dělení a tříštění rodové moci nemá mezi nimi konce. Velmi smutně proslul z nich za vlády Václavovy kníže *Hanuš Opavský*. Král Václav stál s panstvem země české v neustálém napjetí, takže i k bouřím panským proti němu došlo a tu ovšem na některé šlechtice zanevřel a nebyl prý ani dalek myšlénky hlavním vinníkům ukládati o bezživotí; k jiným osobám naopak lnul opět přílišnou, často až přehnanou náklonností a zahrnoval je laskavostmi. Nebylo divu, že pak mnozí z takovýchto milců slabosti jeho využitkovali buď přímo ve svůj hmotný prospěch, buď alespoň proti svým ne-

přátelům. Z této příčiny padlo na ně také podezření, že jejich přičiněním byli náčelníci odbojné jednoty panské zatčeni a vězněni; měly býti za to potrestáni a pomstu krvavou na nich měl vykonati Hanuš Opavský. Ten přijal nevděčnou tuto úlohu a s několika jinými šlechtici r. 1397. připravili na Karlově Týně o život čtyři oddané přátele královy. Hanuš sám probodl první vlastní rukou převora řádu svatojanského Markolda. Podivno jest, že za tento šeredný skutek nikdo nebyl trestán. Nelze si to jinak vysvětliti, než-li že králi namluvili, jako by zrádce jeho byli zahubili, ale i nad to vše držela asi nad nimi ruku nějaká mocná osoba, z jejíž vůle asi hnusný čin byl vykonán. Podezření toto padlo na markraběte moravského Jošta, který býval též účastníkem odbojné panské jednoty. Nejhůře pochodil při tom všem Hanuš Opavský. Upadl v Čechách ve všeobecné opovržení a potupně mu bylo přezdíváno „mistr Hanuš" (t. j. kat). Později byl ode dvora Václavova zapuzen a v náhradu za to jmenován hejtmanem kladským.

Vládou krále Václava IV. přiblížili jsme se ve svém vypravění až k době husitské, jejíž význam i pro Slezsko byl veliký.

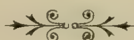
Mistr Jan Hus.

První polovice 15. stol. se stala husitstvím jednou z nejpohnutějších dob v dějinách národa českého. Jméno „Hus" šlo od úst k ústům a získávalo si široko daleko horlivé přívržence a třeba i nepřátele ve vlastním domově našlo, přece jen celý národ naplnilo mravním nadšením. Hnutí to vyvolal mistr (tolik asi co doktor) *Jan Hus,* rodilý v Husinci v jižních Čechách r. 1369. Byl to muž bez odporu hluboké zbožnosti a čistých mravů, jenž vssál do sebe myšlénku veliké opravy církevní, jak ji byl již král Karel slavné paměti počal šířiti. Opravy takové bylo tou dobou v nejvyšší míře zapotřebí, měla-li se církev Kristova uchrániti před větším ještě úpadkem, ale právě tam, odkud popud k opravě měl vyjíti, nedostávalo se k takovému kroku dosti síly. Není divu, že pak vyšlehl plamen nespokojenosti silou tím mocnější se strany opáčné méně sice povolané, avšak pro nedostatek oprávců jiných od náboženských

horlivců s vřelým účastenstvím vítané. Odehrával se tu jen v dějinách tak často se opakující zjev, že neudává-li se směr pokroku shora, označí ho pak náhle a s tím větší prudkostí tlak zdola. Obrat tímto druhým způsobem odhodlal se provésti mistr Jan Hus, zašel však dále, než aby byl nenarazil. Počal nejprve horliti proti bezuzdnému životu duchovenstva a proti některým stránkám ústrojí církevního, později však zabíhal až i na pole věroučné a střetl se tu nepřátelsky s některými články učení katolického. Až v tato místa zavedly ho neutěšené poměry v církvi, pád připravila mu bezohlednost doby.

Na církevním sněmě v Kostnici, kam ku zodpovídání byl povolán, vyznal mistr Jan nepokrytě učení své a žádal, aby byl lépe poučen. Shromáždění církevní však na tuto žádost nepřistoupilo, nýbrž ho vyzvalo k bezpodmínečnému odvolání, a když toho učiniti se zpěčoval, byl odsouzen a vydán na potrestání moci světské. Dle zvyku v těch dobách platného byl pak mistr Jan Hus upálen 6. července r. 1415. Smrt vytrpěl se statečností obdivuhodnou, neklesaje na mysli, nýbrž zpívaje žalmy a modle se do posledního dechu. Krátce ještě před tím, než plamenem a kouřem se zalkl, pronesl k Spasiteli poslední modlitbu slovy: „Ježiši Kriste, synu Boha živého, smiluj se nade mnou!“ S takovými slovy na rtech vydechl svoji duši.

Vedle záležitostí náboženských proslul mistr Jan i v českém písemnictví opravou středověkého pravopisu a obsáhlou činností spisovatelskou; neméně se proslavil také vzácným horlením vlasteneckým, které se pak stalo vůbec podstatnou částí hnutí husitského a přivedlo celý národ náš v Čechách, na Moravě i ve Slezsku k hlubokému uvědomění.

Bouře husitské.

Smrt mistra Jana vyvolala v českém národě hnutí ohromné, jež mělo v zápětí bouře válečné a pohromy po dlouhá staletí nevídané. Bylť Jan Hus miláčkem lidu českého a od krále Zikmunda měl v Kostnici zabezpečenou nedotknutelnost své osoby, z kterýchžto příčin smrt jeho v Čechách způsobila roztrpčení; nad to vše sněm kostnický sám k žádným opravám se

neodhodlal, za to však přítele Husova, mistra Jeronýma Pražského r. 1416. také pro některé odchylky od učení církve katolické vydal na upálení. Okolnosti takové přirozeně v lidu beztoho již znepokojeném musily způsobiti jitření nebezpečné. Vláda mravně kleslého krále byla hnutí takovému neobyčejně přízniva, ježto byla příliš chabá, aby bažení po opravách byla stačila udržeti v pravých mezích.

Došlo k nepokojům a zjevným bouřím. V Praze 425 pánů a rytířů podepsalo mohutný protest proti církevnímu sněmu a kněží strany Husovy vedli lid ve směru opravném, namnoze však vstupovali také na půdu rozhodného odboje proti církvi katolické vůbec. Z novot nejzávažnějších bylo zavedené přijímání pod obojí způsobou, proti němuž ani mistr Jan byl ničeho nenamítal. Když pak Václav po přání papeže a sněmu kostnického počal novotářství potlačovati a nakázal, aby vypuzení kněží katoličtí do svých far zase byli uváděni, počal lid vůbec kostely míjeti a scházel se k bohoslužbě pod širým nebem zvláště na horách, jimž dával jména biblická na př. Tábor, Sion, Oreb, hora Olivetská. Avšak středem všeho odboje ukazuje se od samého počátku hora Tábor v jižních Čechách, protože tam Mikuláš z Husi shromáždil na 40 tisíc sedláků nadšených mravním rozhořčením, dobře ozbrojených a hotových každé chvíle pro své přesvědčení položiti život.

V Praze způsobil veliké hnutí v lidu ohnivý kazatel kněz Jan Želivský. Tento mluvil k davům s vášnivým zápalem, konal s ním veřejná procesí a pobožnosti a stal se tak duší všeho pražského hnutí revolučního. Výbuch nastal, když jednou z novoměstské radnice bylo po knězi vedoucím procesí hozeno kamenem. Rozkacený lid vrhnul se do radnice a vyházel oknem radní pány, jež dole lid dobíjel. Král Václav tak se událostí touto pohněval, že hrozil vyhubením všemu kacířství, ale raněn byl při tom mrtvicí a brzo po tom skonal r. 1419. Všeobecné poměry se tím, toť se rozumí, značně zhoršily, když tě v době tak napjaté nastalo ke všem obtížím ještě bezvládí. Toto mělo pak potrvati velmi dlouho, protože o věrolomném Zikmundovi v Čechách nikdo nechtěl ani slyšeti. Ježto však tento poslední panovník z rodu lucemburského byl příliš chtivým světské moci, než aby se byl jen tak zřekl svých práv na koruna českou, dochází ke krvavým bojům, počátku to válek husitských. V Čechách na jeho straně stála toliko katolická vyšší šlechta

a Němci, kteří z příčin čistě národnostních se pustili v zápas proti českému boji náboženskému. Tím samým však připravili konec svému dobrému bydlu.

Na Moravu proniklo husitství teprve v dobách klidnějších, do Slezska pak znenáhla postupovalo až ve století šestnáctém a to ještě jen do horních jeho knížectví; Dolní Slezsko německé se ho pilně chránilo, avšak aby za několik málo desítiletí mezi prvními přešlo do tábora — Lutherova.

Husité zahájili proti svým nepřátelům boj s velikou odvahou a s dobrými přípravami. Mravní snahu po opravě lidské společnosti vetklo jim v srdce slovo Husovo, zbraň na jeho obranu jim dal proslavený válečník *Jan Žižka* z Trocnova. Práci ovšem měl pernou. Zástupy sedláků hrnuly se pod jeho prapor pěší, s nedostatečnou zbraní vybranou z nástrojů hospodářských a beze všeho výcviku. Jízdy, která v těch dobách byla jádrem a spásou všech armád až na nepatrné hloučky neměl vůbec žádné. Co měl s takovým vojskem počíti? Nadanému a zkušenému válečníku tato otázka mnoho přemýšlení nezpůsobila. Nástroj hospodářský — cep — okovaný, tlustými hřeby pobitý, učinil nejstrašnější zbraní své doby. Na hodinu cesty bývalo prý mezi bojem slyšeti temný chrupot železných přilb drcených těsnou řadou cepníků, jimž pomáhaly palice řečené mlaty a palcáty, pak bodné sudlice s halapartnami, samostříly, kuše a luky metající často i jedem napuštěné šípy. Proti útokům nepřátel výtečnou ochranou byly Žižkovým bojovníkům mohutné vozy, jež spjaty a v mohutný kruh sestaveny stávaly se hradbou nedobytnou.

Důvtip svůj ukázal Žižka i větším používáním prachu než dříve se dálo; střílel jím z kusů, houfnic, píšťal*) a p. Krátce a dobře Žižka již způsobem, kterým dovedl využitkovati ten na pohled nepotřebný materiál lidu selského, ukázal, že jest válečníkem rozeným, jak se říká ženiálním. A což teprve v boji! Ještě když již byl slepý, uměl voj svůj tak jistě v boji vésti, jako by byl měl ne snad jen dvě, nýbrž čtyři oči. Ovšem veliké, neuhasitelné nadšení duševní učinilo z jeho lidu samé reky, kteří se statně bili, když jen zapěli hrdinskou, zbožnou píseň „Kdož jste boží bojovníci“. S lidem takovým a při takových přípravách pak přirozeně mohli velící

*) Střelné zbraně na způsob děl.

vojevůdcové *Žižka* a *Prokop Holý* na útěk obraceti přesily desateronásobné, takže pak celý svět s údivem pohlížel na husitské hrdiny, jako zase naopak tehdejší německá vojska pro svou zbabělost upadla v celé Evropě v hluboké opovržení.

Husité ve Slezsku.

I.

Naše slezská vlast byla strašnými boji husitskými velmi těžce zkoušena hned od samého počátku a to z té hlavně příčiny, že císař německý a král uherský Zikmund přijal Slezsko za východisko svého válčení proti Čechům. Již r. 1420. počátkem ledna nacházíme ho i s chotí jeho Barborou ve Vratislavi, kamž byl také i říšský sněm položil za účelem porady o budoucí křížové výpravě. Češi bedlivě pozorovali každý jeho krok, ale Zikmund jich nenechal dlouho v nejistotě; že umí rázně jednati, o tom je přesvědčil velmi záhy svými skutky ve Vratislavi. Dalť tam pro nepatrnou svévoli, která však ve městě způsobila krveprolití, popraviti 46 občanů buď skutečně, buď dle jména a 27 uprchlých prohlásil za psance a jmění jejich zabral. Rovněž tak řízně ukázal své smýšlení husitům, dav zahubiti ve Vratislavi pražského měšťana *Jana Krásu*. Tento prodléval tou dobou v hlavním městě slezském asi za obchodem a chtěl tam své mínění náboženské tak veřejně projevovati jako doma. Potázal se však se zlou. Papežský vyslanec v čele duchovního soudu ho vydal na smrt, již Krása také hrdinsky podstoupil. Byl koni vláčen po ulicích k popravišti, maso s něho sedřeno a teprve potom bezduché skoro tělo jeho spáleno. Dva dni po té čtena ve všech chrámech vratislavských papežská bulla, hlásající válku křížovou proti všem kacířům. Každý, kdo jen vyhlášení bully vyslechl, měl za to sto dní odpustků a kdo osobou svou nebo penězi k výpravě by přispěl, měl za to dojíti odpuštění, byť byl vinen paličstvím, svatokrádeží, sáhnutím na osoby kněžské atd., z kterýchžto provinění jindy bývalo papeži samému rozhřešení zůstaveno.

Slezané jevili k boji ochotu nemalou. Z knížat slezských účastnili se tažení proti Husitům Přemyslovec Přemek Opavský,

dále Ludvík Lehnický a Břežský, pak Jan Minsterberský a dle všeho i jiní. Výprava se brala Kladskem na Králové Hradec, Kutnou Horu a dále ku Praze, jež od křižáků posílených lidem i z jiných zemí byla těsně sevřena. Ale pohroma pod horou *Vítkovem*, kde část voje Zikmundova byla potřena, celé vojsko tak postrašila, že se dalo rychle nazpět, páchajíc všude ukrutnosti na bezbranném lidu.

Totéž se opakovalo na podzim téhož r. 1420. Císař byl poražen tehdy zase u Prahy pod *Vyšehradem*, takže se musil z Čech spěšně vzdáliti.

Ve Slezsku však se pracovalo bez přetržení opět k novému boji. Na Vratislavsku, Svídnicku, v okolí Javora a i po jiných městech sbíral se bojechtivý lid pod statečným hejtmanem Albrechtem z Koldic a podnět k novým bojům nedal na se dlouho čekati. Jaroměřští v Čechách, jimž pomsta husitská hrozila, vše urychlili. „Zdi mezi Vámi a námi hoří", tak psali do Slezska, „pomozte rychle, dokud ještě pomoci lze, naše i vaše záhuba je přede dveřmi". Slezáci sice hned nepomohli, takže Jaroměř padla, ale nedlouho potom v počtu asi 20.000 mužů vtrhli kolem Broumova do Poličky a ji vypálili. Na nedaleké hoře Ostáši při tom pobyli množství lidu husitského s neslýchanou ukrutností. Současný kronikář vypráví, že husitům napořád jazyky řezali a nejvíce na dětech se mstili, usekávajíce jim levou nohu a pravou ruku anebo naopak.

Takovéto řádění způsobilo nové hnutí mezi husity, takže celé zástupy se jich rychle zase hnaly do Slezska, ale prosbami přestrašených Slezanů se daly ukonejšiti. Stavové slezští však použili této vhodné chvíle k novému zbrojení, o kterém se usnesli v Grodkově, aby Zikmunda, když by s čerstvým vojskem nově zaměřil do Čech, mohli podporovati. Připraveno mělo býti v Ratiboři 50 jezdců pro Krnov, kníže těšínský Bolko měl poslati 30 jezdců do Ostravy, a mladší jeho bratr 25, kdežto jiní měli podporovati vydatně Přemka Opavského. I o válečný materiál bylo hojně postaráno; připraveno bylo 20 velikých pušek, 300 tarasnic a 2000 píšťal.

Když tedy se tak znamenitě připravili, vpadli na Chrudimsko, ale začali opět špatnou vojnu, tužíce síly své jen plenem a zádavami. Jakmile však k jejich sluchu zalehla zpráva o hanebném útěku 200.000 Němců před husity od *Žatce,* ani oni nelenili a rychle couvli na Moravu k vojsku Zikmundovu. S tímto pak 8. ledna

1422. byli dle všeho účastni nové potupné porážky císařovy u *Německého Brodu* v Čechách.

Mezi tím však se událo cosi, co proti Slezsku krev husitskou ještě více pobouřilo. V září r. 1421. bylo totiž vypraveno z Čech poselstvo ke králi polskému Vladislavovi, aby přijal korunu českou. Na cestě své přibyli poslové též do Ratiboře, tam však od Přemyslovce Jana byli jati. Tato zvůle obrátila proti Janovi hněv jak se strany polské, tak s české, takže se mu bylo obávati vpádu nepřátelského z obou zemí. Z trapného postavení tohoto se vybavil jen tím, že zajatce vydal Zikmundovi, který tím jaksi za všechno přejal zodpovědnost. Takovýmto způsobem, jak je zřejmo, k míru přijíti ani nemohlo; ostatně Slezáci se oň ani nestarali. Každé chvíle vidíme je na plenu v Čechách.

Když Zikmundovi připravena byla ona porážka u Německého Brodu, tu i kníže litevský Vitold i král polský byli věci české více nakloněni, jenom že náklonnost ta dlouho nepotrvala; papež a císař ji záhy obrátili v pravý opak. Zikmund se vůbec všemožně vynasnažoval husitům škoditi a když vojensky jich nemohl zdolati, nabádal, kde koho mohl, aby veškeren styk s nimi přerušil. Tak napomínal Vladislava, aby Polákům nedovolil české kacíře podporovati, aby v obchody s nimi nevcházel, olova k Těšínu a od Těšína ke Kladsku a na Moravu nevozil atd., a král polský v té záležitosti byl poslušen a zastavil i dovoz soli na západ. Ale když strojil výpravu křížovou proti Čechům, tu jeho příbuzný Zikmund Korybutovič mu s 1500 jezdci uprchl přes Osoblahu do Čech a v Praze s jásotem byl uvítán.

Ve Slezsku musili příkazu králova stran hospodářského boje proti Čechům bedlivě dbáti. Pro Vratislavsko, Svídnicko a Javorsko na př. byl vydán v květnu r. 1424. ostrý nákaz, aby nikdo neposkytoval kacířům rady ani pomoci slovem ani skutkem, aby jim nikdo neprodával obilí, chleba, soli, prachu a podobných věcí pod ztrátou statků i hrdla. Ano Zikmund svolil, aby kdožbykoli nějakého rušitele těchto jeho nařízení usmrtil, mohl se jeho majetku zmocniti. I páchány prý byly ve Slezsku z toho popudu ukrutnosti přímo hanebné. Na druhé straně opět musili se husité tím více zbraně chápati, čím více nabývali takto přesvědčení, že nejedná se již toliko o jejich přemožení, nýbrž o úplné snad vyhubení jména českého. Slova Zikmundova — syna Otce vlasti — že prý by za to Uhry dal,

kdyby v Čechách nebylo Čechů, jim alespoň musila býti ostrou pobídkou k zoufalému boji na život i na smrt. Aby vpadali do zemí okolních, k tomu vedlo je ostatně i zuřivé nepřátelství Němců proti nim, jakož i jejich samých dobrovolné usnesení nehubiti již země české, nýbrž kraje okolní. Často projevovaná nenávist Slezanů a Sasíků proti nim sama sebou směr vpádů husitských napřed již určila. Slezsko trpělo proto od r. 1424. vojsky českými neskonale. Útrapy připravila mu již léta 1424. a 1426., v nichž menší zástupy husitské po hranicích slezských řádily, ale v květnu r. 1427. došlo již k výpravě, do té doby ve Slezsku nevídané. Slezané nechtěli však býti náhle napadeni a připravovali se důkladně na nepřítele dle smlouvy učiněné ve Střelíně, což se ukázalo velmi potřebným.

Po strastiplné zimě, jež Čechy vyhladověla, vydalo se na 18.000 husitů pod vedením Prokopa Holého na výboj do Lužice a dále do Slezska. Tu oblehli Lvov, ale brzy odrazili ke Zlaté Hoře, které dobyli a doráželi i na Lehnici a Javor. Kořisti při tom nabyli množství ohromné, takže se jen pomalu mohli bráti nazpět k domovu. Slezský kronikář jeden si velmi stěžuje do zbabělosti, jakou tehdy jeho rodáci všude ukazovali, ale nás ten zjev nemůže překvapiti, uvážíme-li, že ani jinde nebylo jinak. Dobrá zbraň, přesný výcvik a kázeň husitů, jakož i různé vybájené pověsti, jako by Češi byli se samým ďáblem v úzkém spojení, to vše zaručovalo vojům Žižkovým a Prokopovým naprostou převahu, která v řadách jejich nepřátel často již před bojem působila zmalátnělost. Ostatně ve Slezsku se drželi ještě lépe než jinde a zbraně z rukou ani neodkládali. Ano i když r. 1427. jich došla zpráva o strašné porážce vojsk německých u *Tachova* v Čechách, bojovali stále ještě neohroženě v Náchodsku a Přemek Opavský s Hanušem Ratiborským usilovali o vypuzení husitů z Oder. R. 1428. však jim nastala práce krušnější než kdy jindy.

Vojska táborská i sirotčí protáhla Moravou do Uher a na zpátečním pochodě zaměřila do Slezska. Ještě než se přiblížila, prchlo obyvatelstvo z Mor. Ostravy, z Ketře, z Osoblahy i odjinud a Přemyslovec kníže Václav se jim poddal za Hlubčice a Hradec. Jeho otec Přemek Opavský, se udržel, jsa dobře opatřen výzbrojí a pomocí Olomouckých a několika knížat slezských, kteří všichni v Opavě se nacházeli. Postupujíce dále, vypálili husité Ketř a Novou Cerekev a zni-

čili Osoblahu i Hor. Hlohov. Pustošení ostatního území svého zamezil kníže Bolko Opolský rychlou smlouvou s hejtmany táborskými, slíbiv jim nestáti již proti Čechům. Slova svého také dodržel a připomíná se jako jediný ze slezských knížat, který s husity byl spolčen prý pro své husitské přesvědčení, jež do sebe vssál po čas svého studia na universitě pražské. Že tomu tak asi bylo, jest viděti z toho, že zabíral kněžím katolickým majetek a přivlastnil si zejména i statky bohatého kláštera hlohovského. Poslal prý prelátovi nazpět zakládací listinu tohoto kláštera se vzkazem, aby si podržel listinu, on že si vezme statky.

Po smíru s Bolkem vtrhli Čechové do území biskupského a porazili krvavou bitvou v březnu spojence, avšak nemohouce dobýti samé Nisy, vzali strašnou pomstu nad ostatním majetkem biskupským. Vypálili Vidnavu, Otmuchov a Pačkov, zničili Grodkov a Falkenberk a za stálého plenu anebo vybírání velikých výplat za ušetření toho kterého území, stanuli koncem března před Břehem v domnění, že jej musí obléhati. Město však zastali liduprázdné, ale neušetřili je ani tak. Pobořily domy i kostely a ničili vše, co jim pod ruku přišlo. Břežští na tyto spousty nikdy nezapomněli a od r. 1433. ukazují v chrámě sv. Mikuláše obraz znázorňující hrůzy jejich města r. 1428. Míra utrpení slezského však ještě nebyla naplněna, protože husitům přišly nové posily od Hradce, Chrudimě a Čáslavě, jež na pochodu dobyly některých míst v Kladsku i ve Slezsku. Spojivše se pak v počtu 24.000 mužů, zaměřili k památné hoře Sobotce, jejíž hrad obsadili pod velením Jana Koldy ze Žampachu a mladšího Plichty ze Žerotína, aby odtud mohli později své vpády říditi. Brzo však po té činíce veliké zádavy, obrátili se husité již rovnou domů, zabravše ještě Mor. Ostravu jako vhodné východisko k dalším válečným podnikům. Kořist s sebou vezli ohromnou na nesčíslných vozích a hnali mimo to i tisíce kusů dobytka.

* * *

Rok 1428. a 1429. jsou bez odporu nejstrašnější dobou v dějinách Slezska. Husitské vpády se opakují neustále a celá země od Opavy po levém břehu Odry až k Lužici byla jediná poušť posetá rozvalinami vesnic, tvrzí a asi dvaceti měst. Lid byl hrůzami válečnými zmalátnělý a k tomu ožebračený a

proto vždy ochoten k vůli hojné kořisti rozmnožovati řady vlastních nepřátel. Knížata nevěděla si jiné pomoci než činiti s Čechy soukromé míry, které však mívaly platnost jen na krátko. Tak tomu bylo i po výpravě r. 1428. Sotva že husité odešli, již se chystali Konrád Bílý Ratiborský, Přemek Opavský, Bolek Těšínský a Kazimír Osvětimský nazpět dobýti Mor. Ostravy. O výsledku těchto příprav však nejsme poučeni. Za to tím více zpráv máme o jiném boji, způsobeném novým vpádem husitů do Slezska koncem r. 1428. a počátkem r. 1429., jenž se opět skončil úplnou porážkou stavů slezských o vánocích nedaleko Kladska. Tam padl kníže Jan Minsterberský a bojoval prý v bitvě té i Přemek Opavský. Voj husitský vrátil se teprve po několikaměsíčním loupení zpět do Čech s hojnou kořistí a četnými rukojměmi, již měli býti teprvé za veliké výkupné na svobodu puštěni.

Ale již počátkem roku 1430. vpadly zástupy Čechů nově do Horního Slezska a posilovaly se stále příchodem lidu polského, chtivého lupu. Záhy bylo dobyto Bytomě, Hlivic a Břehu, a protože i Ostravu a hrad Němčí pod Krkonoši měli husité v rukách, byli pány ve Slezsku. Loupežné výpravy ovšem zase podnikány po celém i neobsazeném Slezsku a teprve v květnu nastoupen pochod zpáteční, když ještě hrad Němčí byl pro případ obrany lépe opatřen. Bylo toho také nanejvýše zapotřebí, neboť hned po odchodu jejich obořili se Vratislavští a Nisští na posádku hradní, a stříleli na ni nějaký čas z velkých pušek ve dne v noci. Ale když došla jich zpráva, že lid hradecký spěchá obleženým na pomoc, napadl je takový strach, že rychle naložili své pušky na vozy a prchali tak hbitě, že prý za jediný den ušli to, k čemu dříve potřebovali čtyř dní. Již však tu byly davy Táborů a Sirotků a daly se, nemajíce s kým bojovati, zase do kořistění. Od dalších útrap vysvobodil tehdy Slezsko Heřman Cetrys z Fürstenštejna. Ten vyjednal s vůdci husitskými mír za výplatu a slib, že zanechají Slezáci tanců a nebudou trpěti křiklavých nepravostí ve své zemi. Češi potom odtáhli.

Nehledíc k menším bojům pohraničním, zdálo se počátkem r. 1431., že bouřlivá doba válek husitských jest zažehnána. Boj protivil se již všem, a pokoje bylo zapotřebí v nejvyšší míře. Mimo to počalo mezi nepřáteli Čechů převládati mínění, že nadšení husitského nelze překonati mečem, nýbrž že nutno

jest vyhledávati nápravy cestou jinou. Sám papež Martin V. snažil se o to, aby národ český zase došel klidu a v lůno církve se vrátil a našel podpůrce svých zámyslů v králi polském Vladislavovi. Z popudu tohoto pomocníka smluven ke dni 18. března 1431. veliký sjezd do Krakova, jejž obeslali i husité. Nicméně výsledek rozprav na sjezdě byl jalový, a když se vraceli poslové čeští domů, byli by ve Slezsku všichni málem upadli do rukou rozkaceného Konráda Olešnického, jenž se byl pustil s husity opětně do bojů. Jen náhodou se jim podařilo uniknouti pod ochranu posádky oderské.

Ačkoli se jednání v Krakově rozbilo, přece jen rok 1431. přináší ve věcech husitských úplný obrat. Rozhodnutí způsobila hanebná porážka německých vojsk u *Domažlic.* Tím zabezpečeni byli Čechové proti Němcům, a též na Moravě i ve Slezsku byli pány, jakož tomu nasvědčuje ta okolnost, že ze slezského Němčí mohli s velikou silou táhnouti do Uher. Při tom však došlo i na Opavu, kdež prodléval do té doby nejbojovnější nepřítel jejich Přemek. Vůdcové vojska táborského a sirotčího, jak se zdá, *oblehli Opavu*, nikoli však na dlouho. Přemek byl asi stísněn vedle předcházejících pohrom, také i požárem Opavy (31. srpna) a nutil se k míru; došel také příměří na rok se závazkem, že po uplynutí jednoho roku přistoupí ke čtyřem artikulům pražským — zejména k přijímání pod obojí — a bude jich hájiti proti komukolivěk pod pokutou 4000 kop grošů českých. Co se toto dálo odvážili se Vratislavští s Nisskými sáhnouti ke zbrani proti husitům, ale vzali za to oni i ostatní kraje slezské po levé i pravé Odře těžkou pohromu.

Vojsko vratislavské bylo v počtu 600 mužů a 400 koní i se čtyřmi konšely a hejtmanem ve Střelíně zajato a okolní kraje strašně spustošeny. Aby Češi snad i na pravý břeh Odry se nedostali a tam dosud nedotčeného území nehubili, k tomu účelu Slezáci obsadili silně most u Stínavy. Jaké však bylo jejich překvapení, když ze zadu od jízdy husitské byli náhle přepadeni. Věc udála se tak, že Čechové právě v čas obapolného smlouvání na den sv. Petra a Pavla níže Stínavy Odru přebrodili, berouce každý jezdec 4 až 6 pěších na svého koně; někteří dokonce i ocasů koňských se chytali a tak na druhou stranu se dostali. Skutek tento přinesl husitům značný prospěch, neboť lup v krajinách dosud nepustošených byl nad očekávání bohatý. Teprve tehdy počali se Slezáci opravdově

o mír ucházeti a smluvili ho také na dvě léta za výkupné 1600 kop grošů českých. Jsouce tak blízko říše polské, vypravili Sirotci poselství ke králi Vladislavovi, nabízejíce mu užší spojení státní zemí českých s polskými a jednání to mělo při nejmenším ten dobrý výsledek, že mezi oběma národy byl navázán zase důvěrnější poměr. Okolnost ta pak měla tím větší význam, že tehdy i církev s Čechy počala vyjednávati na sněmě ve švýcarském městě Basileji.

Na Slezsku úplný klid ani tehdy ještě nezavládl, neboť tu a tam k bojům stále ještě docházelo. Z větších výprav však jest možno připomenouti jen dvě. První byla vedena Slezskem a Polskem do Uher, a druhou podnikl Jan Čapek ze Sán okolním územím na pomoc Polákům proti rytířům německým do Prus. Měl s sebou i mnoho lidu slezského. U moře Baltského oblehli husité Gdansko a odtamtud pronikli až k samému pobřeží. Při pohledu na moře, zjevu nevídaném, oslovil Čapek své bojovníky úchvatnou řečí, uváděje jim na mysl slávu jména českého vůbec a čest přítomných bojovníků zvláště, že se vítězně dostali až na kraj světa a jen moře že postavilo hráz jejich výbojům. V dětinské radosti vskákali čeští bojovníci do moře a jak daleko mohli pěšky nebo koňmo vejíti, provozovali hry veselé, jedni s druhými ve vodě se potýkajíce. Čechové mnozí nabrali si také vody mořské do lahví, aby ji na památku přinesli s sebou do vlasti.

II.

Následky válek husitských

byly ceny i druhu velmi různého. Pro počátek nejhůře dopadlo na bedra obyvatelstva české říše žalostné spustošení všech vlastních zemí. Bída zírala ze všech koutů vypoulenýma očima, a dlouho, velmi dlouho to trvalo, než-li se obyvatelstvo mohlo zase chopiti řádně svého zaměstnání, aby se po lidsku živilo. Kdyby však nebyly bouře husitské měly horších následků, nemusilo býti v zemích českých ještě nejhůře, povážlivější zajisté nežli úpadek národohospodářský byla rozervanost ve věcech náboženských. Zlý osud dalšího štěpení a stálého sváru provázel jako každé sektářství i husity. *Byli mírní podobojí*[1]) — stranníci Říma, byli *horliví a nesmiřitelní,* ukázali se i blouz-

[1]) Podobojí, že pod obojí způsobou přijímali.

nivci — *Adamité či Naháči,* ale na tom všem nebylo ještě dosti. V druhé polovici 15. století zakládá se nová víra, sice na základech úctyhodné mravní čistoty a prostoty křesťanské, ale ke všeobecné nesjednocenosti také bohužel závažně přispívající. Byla to *jednota českých bratří.* Když potom v dobách století šestnáctého se šířilo po Evropě *učení Lutherovo* a *Kalvínovo,* našlo i to v českém národě půdu připravenou, takže pak třenic náboženských a nevraživosti nebylo konce . . . . . Národ náš sžírala těžká choroba, aby ho po půldruhém století až do úpadku vysílila a tak učinila obětí náboženské nesnášelivosti.

Husitství však mělo také své dobré stránky. Osvobodilo sedláky od poddanství, ač bitva lipanská a další bujení nadpráví šlechtického jim je zase a to zhoršené v porobu zpět přineslo a mimo to — nehledíc ani ke slávě válečné — povzneslo národní uvědomění české na stupeň před tím nikdy nebývalý. Největší však zásluhy si získalo tím, že Čechy postavilo ve mravní příčině nade všecky evropské národy té doby, ježto bojovalo za povznesením života mravního,

Slezsko, jež tolik zádavami husitskými vytrpělo, neslo stopy těchto pohrom tak znatelné, že nebylo možno ani po letech jich smazati. Větší díl země byl obrácen v poloviční poušť, města, hrady a osady v učiněné ssutiny. Rolnictví, průmysl a obchod téměř vyhynuly a jen pozvolna se mohly znovu vyvíjeti. Největší rány ovšem stihly majetek církevní, protože naň husité měli všude v prvé řadě namířeno. Méně nežli jiné kraje slezské bylo postiženo Opavsko a téměř netknuto jimi zůstalo Těšínsko. Příčina toho záležela v tom, že jednak tyto kraje ležely českým vojskům z ruky, jednak i národní stránka husitství snad se v tomto případě objevuje, neboť hlavní rány stihly města a území osazená Němci. Těmto po dlouhých letech cizopasného života v Čechách zasazena rána téměř smrtelná, na Moravě sotva že se po městech udrželi a ve Slezsku alespoň další jejich postup a vývoj byl na delší dobu zastaven. Hluboké, nikdy nebývalé sebevědomí zachvátilo všechen slovanský živel v celém Hor. Slezsku, takže ve mnohé příčině pak *Slezáci předcházeli dobrým příkladem* Čechům v království i v markrabství.

Národní král český.

I.

Dne 2. března 1458. prohlášen byl na staroměstské radnici pražské pan *Jiří z Poděbrad a na Kunštátě* králem českým. Zvolen byl beze zvláštních obřadů volebních tím způsobem, že Zděnek Konopištský ze Šternberka ve shromáždění mocným hlasem zvolal: „Zdráv buď Jiří, král a pán náš milostivý“ a ihned před ním poklekl. Příkladu jeho následovali ostatní přítomní. Volby takového způsobu (aklamací) v Čechách před tím ani potom nikdy nebylo, a stalo-li se tak panu Jiřímu z Poděbrad, pak to zjevně svědčí o jeho nadobyčej veliké oblíbenosti, vyplynulé ze skutků zajisté vynikajících. Současný letopisec se však nadšeně dotýká i jiné stránky této šťastné volby, když vypravuje, že „byla veliká radost z toho mezi věrnými Čechy a mnozí jsou radostí plakali, že milý Bůh vysvobodil je z toho, že jsou přišli z moci německých králů, kteří jsou myslili zlé učiniti lidu českému“. Bylť pan Jiří z Poděbrad potomkem staroslavného rodu moravských pánů z Kunštátu a tedy *králem národním,* jenž s lidem svým českým žil i umíral. Povahy byl král Jiří vznešené. K nevšední moudrosti jeho se vinula těsně čestnost ve všem jednání, při statečnosti osobní a vynikající státnické dovednosti jeho vždy vystupovala v popředí vzácná umírněnost. Vlastnosti tyto učinily ho nejlepším panovníkem jeho doby. A přece muž tento, který celým zjevem svým sliboval uvésti země svatováclavské tolikerými útrapami zbědované v klid a pokoj a lidu svému blahobyt slavné paměti Karla IV. v lepší snad ještě podobě navrátiti byl schopen, přece muž ten umírá v těžkých starostech o budoucnost svého milovaného národa. Jaké byly toho příčiny?

Poměr národa českého k církvi po válkách husitských se značně počal lepšiti, když mírnější strany zase nabyly vrchu a s církevním sněmem v městě Basileji shromážděným vstoupily v upřímné jednání o smíření. Dobrá vůle jevila se na obou stranách a proto také celé dílo bylo korunováno slušným úspěchem a to takovým, že husité přijati byli zase v lůno církve katolické. Smlouvy o tom učiněné, zvané „kompaktata“, potvrdil r. 1437. ústně i sám papež Eugen IV., věda, že jen tak se může dojíti trvalého pokoje.

Nejinak si vedli s moudrou rozvahou i papežové Mikuláš V. a Kalixt III., hledíce bouře podobné husitským navždy zažehnati, v čemž nad obyčej vytrvalého podporovatele našli v tehdejším správci zemí českých (za nezletilého krále *Ladislava Pohrobka)* v panu Jiřím z Poděbrad. Tento vladařil tak rozšafně, že sám opovědný nepřítel národa českého, kardinál Eneáš Sylvius Pikkolomini mu kdysi mezi jiným psal: „Veliká jest jména Vašeho chvála jak u otce nejsvětějšího, tak i u všech kardinálů, kteří do pobožnosti Vaší nejlepší kladou naděje“ a s radostí doznal, že i světští vladaři pana Jiřího velice si váží. Jistě tedy jest s podivením, že za takových okolností panu Jiřímu v samé říši české povstali nepřátelé. Byli to katoličtí pánové čeští, jakož i moravští a slezští Němci, mezi nimiž zrovna divoce si vedli Vratislavští, vyhýčkaní shovívavostí králů českých. Dráždilo je neskonale, že muž rodu českého vede správu celé říše, ale protože důvod tento byl by býval příliš slabý, aby mohli činiti králi Ladislavovi vzdory, chytili se husitství pana Jiřího a hlásali, že s kacířem nechtějí míti nic společného. S cílem se minulo vše napomínání stolice papežské a nepomohly ani domluvy s jiných stran. Vratislavští postavili se proti králi i proti správci a r. 1453. si dokonce povolali do města proslulého minoritu sv. Jana Kapistrána, který se byl na Moravě vyznamenal náruživou horlivostí proti českému husitství, zvláště však proti osobě pana Jiřího. Sám král Ladislav ho musil napomínati, aby řečí svých mírnil, protože jeho horlivost prý mívala časem účinek opačný a Čechy u víře jejich spíše utvrzovala. Vratislavští však již byli zachváceni sžíravou nenávistí proti „kacířům“ a strachem o blaho církve, takže jich nebylo ani třeba mnoho k odboji pobízeti. Byli to tíž Vratislavští, kteří dotud byli tak známi nejsmělejším povrhováním řádů církevních a náboženskou netečností, a *kteří po padesáti létech byli prvními v táboře Lutherově!* Že skutečně rozhořčení náboženské jim bylo věcí vedlejší, anebo kde se objevilo, že nemajíc pravých základů zbožnosti, záhy se zvrhlo v různé nepravosti, to ukázal celý průběh událostí pozdějších. Celý jejich odboj byl více méně vypěstěn uměle.

Přílišné rozněcování lidu však se může státi lékem, který ve větší dávce použit, může uškoditi, a v tuto nebezpečnou stránku zvrátilo se hnutí obyvatelstva vratislavského. Lid počal bouřiti a ukazovalo se náboženské blouznění i zdivočilost. Na

Solný trh ve Vratislavi kající lid počal v náručích snášeti všeliké věci přepychové a také karty, kostky a vrchcáby a na hromadách vše to spaloval. To však nestačilo, ježto roznícená mysl zástupů si žádala hněvu svému dáti důrazný výraz. Vyskytly se pověsti o židovském rouhačství. Židé proto zjímáni a na mučidlech ovšem se přiznati musili. Život svůj skončilo jich 41 na hranici, ostatních do set z města vyhnáno. Podobným pronásledováním vydáni byli Israelité i ve Svídnici, Javoru, v Lehnici a jinde. Že by snad byli raději slezští Němci husity do rukou dostali, lze snadno věřiti, neboť záští jejich čelilo hlavně proti těmto, ale mimo to byli podpáleni právě tehdy nově na pana Jiřího z Poděbrad tím, že nabyl od krále Kladska a Minsterberka s Frankenštejnem, částí to území slezského. Vratislavští tímto vším tak byli pohněváni, že jediní ve Slezsku odepřeli svému králi v Praze „uprostřed kacířství“ věrnost přísahati a povolili teprve, až Ladislav sám s panem Jiřím Poděbradským se k nim dostavil. Za svůj dřívější pych však musili z popudu pana Jiřího hluboko do kapes sáhnouti, aby krále uspokojili; mimo to byl již před tím dosazen za hejtmana slezského Jindřich Rožmberský, na biskupství pak vratislavské nedlouho potom bratr jeho Jošt. Oba tito i Jan Rožmberský, manžel Anny Hlohovské a později nástupce Jindřichův, působili ve Slezsku vydatně pro pana Jiříka.

II.

Ladislav zemřel v listopadu 1457. a v březnu následujícího roku, jak již praveno, zvolen byl králem pan Jiří. Vzal tím na bedra svá úlohu obtížnou, ale jeho um státnický dovedl brzy odstraniti různé obtíže, takže pokoj doma a dobré styky s okolím záhy měli Čechové zabezpečeny. Získán byl rozvážný papež Kalixt, osvědčeným přítelem byl panu Jiřímu německý císař Bedřich III., v Německu velká část říšských knížat mu byla též oddána a německá s počátku jemu nepříznivá města na Moravě překonati se dala více jeho blahovůlí než násilím. Nepřáteli zůstali však vezdy panu Jiřímu Němci ve Slezsku. Stěžovali si, že stavové slezští nebyli pozváni k jeho volbě, ale pan Jiří byl vedle toho urozeným knížatům slezským asi též nízkého původu a k tomu odchován v husitství; než nemýlíme se, tvrdíme-li, že hlavně proti mysli jim byla jeho česká národnost. Odporu svému dali Slezáci výraz r. 1458. na schůzích v Lehnici a ve

Vratislavi; na listinu o tom sepsanou pečeti své nepřitiskli přítel husitství Bolek Opolský a Přemysl Těšínský. Ostatně i odpor knížat a stavů brzy pominul, takže pak jen sami Vratislavští vzdorovali. Jiří byl jim nejhorším člověkem na světě. V dopisech svých papeži vyprávěli, že se nemodlí k Bohu, nýbrž k arcikacíři Rokycanovi, biskupu husitskému a myslí na vyhubení křesťanství; ukrutnější jest prý než římský císař Nero, největší pronásledovatel křesťanů, jest prý onen drak, který jedem svým pokálel církev, roveň prý jest vlku, zloději, vrahu atd. Tak se tehdy psalo a kázalo ve Vratislavi o králi českém, jemuž ani zarytí nepřátelé všeho českého ve spisech svých neodepřeli a neodpírali nejvřelejšího uznání! Zřejmo tu jest, že ve Vratislavi zavládla zvůle a zloba pouliční chátry; bohužel veleli masám takových lidí časem i kněží, ze kterých nejsmutněji proslul veřejný prostopášník Bartoloměj. Případně vystihuje tento blouznivý stav nábožensko-národní přemrštěnosti vratislavský kronikář Eschenloer, když dí, že „kdo po krčmách a ve sklepě svídnickém nejlépe uměl píti a láti, toho že Vratislavané měli za nejhodnějšího, nejrozumnějšího a nejpobožnějšího“. Tak vybujelo símě v lid nerozumně vhozené! Sám papež Pius II., onen bývalý kardinál Eneáš Sylvius Pikkolomini, viděl se nucena tomuto řádění stavěti meze a důtklivě napomínal biskupa, duchovenstvo i obec vratislavskou k lidskému jednání, radě jim, aby spíše dávali králi, co jest královo, neboť Jiří že co den osvědčuje se v poslušenství a věrnosti ke stolici apoštolské. V Čechách pak se omlouval, že ke vzpourám a přehmatům takovým Slezanů nikdy neměl, nýbrž prý je jako otec dítky své v zármutku utěšoval a napomínal.

Aby odboj města Vratislavě potlačil, vydal se král Jiří konečně do Slezska; při té příležitosti se ukázalo, jak zvůle Vratislavských byla odsuzována, když jich ihned docházely se všech stran nejen Čech a Moravy, nýbrž i ze Slezska opovědné listy, vypovídající jim přátelství. Ve Svídnici 1. září 1459. přísahalo věrnost králi Jiřímu celé Slezsko, ale Vratislavští nedali se k tomu pohnouti živou mocí, kdežto pan Jiří opět nechtěl použiti zbraně. Teprve později k přísným domluvám samého papeže vyslali poselstvo do Prahy odprosit krále a žádat za lhůtu tří let, po kterých měli přísahu věrnosti také vykonati. Král Jiří pak byl muž tak nevšední, snad až nemístné smířlivosti, že milerád na požadavek jejich přistoupil. Marné však

bylo všechno jeho namáhání a všechna smířlivost, když papež sám nezadlouho opustil cesty dosavadní politiky a počal žádati po něm věcí, jichž za daných poměrů mu nebylo možno provésti. Zřeknouti se kompaktat a uvésti český národ i sebe bezpodmínečně v poslušenství Říma, to bylo více než v zemích husitských, sotva upokojených, se mohl odvážiti muž klidné rozvahy. Pan Jiří nelenil Piovi objasniti pravý stav věcí a upozorňoval, že takový krok by nutně vyvolal nové, snad ještě záhubnější bouře husitské, v tomto případě však marně své umění diplomatické vedl do pole. Pius II. i nástupce jeho Pavel II. nedopřáli jeho správným vývodům sluchu a způsobili nemístnou svojí umíněností panu Jiřímu, ba — jak budoucnost ukázala — i celému českému národu, ano i samé církvi mnoho zla.

Král Jiří byl dán do klatby papežské a tím všechny zástupy bývalých jeho nepřátel znovu se naň vyzbrojily. Povstala proti němu jednota katolických pánů v Čechách, vzbouřila se německá města na Moravě a v nový zápas se pustili i Vratislavští. Jediným přítelem panovníku českému byl král polský Kazimír, se kterým se byl pan Jiří prostřednictvím Přemka Těšínského sešel ve Velkém Hlovově slezském, aby se přátelstvím jeho zajistil. Kazimír pak nadějí jeho nezklamal, nýbrž setrval při Jiříkovi i v dobách největší jeho tísně. Rovněž přátelsky chovala se ke svému králi některá knížata slezská — mezi nimi nad jiné Přemek Těšínský — která i přímo u papeže v Římě pro svého krále slitování se doprošovala, ač nadarmo. Nevděk černý ukázal panu Jiřímu kolísavý císař Bedřich, obrátiv se proti němu v době nejnebezpečnější.

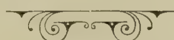
Zbraň svoji pozvedli proti kaceřovanému králi nejprve Vratislavští, oblehnuvše královskou pevnost Minsterberk, aby se jí po dvou dnech zmocnili. Podobným způsobem v jejich ruce přešel jiný majetek poděbradský Frankenštejn. Tyto úspěchy úhlavního nepřítele králova hnaly do boje i jiné, takže kde kdo jen mohl z Němců slezských i moravských králi Jiřímu působil potíže. Aby odboj takový potlačil, musil i Jiří činnost svoji rozvinouti. Vedení boje přejal syn jeho Viktorýn, kníže opavský, a počínal si s takovým důrazem, že Vratislavští byli od něho v červnu 1467. u Frankenštejna poraženi, při čemž mimo padlé ztratili 4000 zajatých a na 400 děl. Tato zavezena byla do Čech, aby se z nich věrní královi potěšili. Ve Slezsku Frankenštejn a Minsterberk opět získány, a co bylo nejdůle-

žitější, poraženým i mnohým jiným, kdož na kacíře se ještě sápali, zašla chuť na dobrodružný boj. Proto také se vojsko české obrátilo na Moravu, aby i tam pořádek byl zjednán, a bylo by se zajisté všem nepřátelům Jiříkovým zle dařilo, kdyby nebyl neočekávaně do boje zasáhl někdo třetí. Když totiž prosbami papežovými, aby do Čech poslána byla veliká výprava křížová, nikdo sluchu nedopřával, nabídl se mu právě ten, jenž největší vděčností králi českému byl povinen, a tím byl král uherský Matyáš Korvín. On i papež ve své zaslepenosti šli ubíjet sil svých proti neškodnému kacíři, ač na dalekém východě se již divoce zakusovala do těla křesťanství moc svéřepých Turků. Tam byli by se jistě křižáci mnohem prospěšněji uplatnili!

Válka mezi Čechy a Uhry vedena byla dosti urputně, ale se štěstím střídavým, ač král Jiří nemohl zabrániti, aby se Matyáš nedal v květnu 1461. v Olomouci za krále českého prohlásiti. Nemoha po té do Čech, obrátil se Matyáš do Slezska, kamž ho Vratislavští a jiní volali, aby od nich přijal slib věrnosti. Přání svého došel všude i u přátel Jiříkových, potíraje bezohledně každýkoli odpor nevázanou svojí chasou vojenskou. Takto opanovali Uhři Moravu, Slezsko a Lužici, takže pan Jiří v tísni své musil se odvážiti něčeho rozhodného, aby nepřátele své zkrotil. I bylo mu právě v této úzkosti Prozřetelností dopřáno vykonati nejkrásnější čin svého života. Aby národu svému navrátil pokoj, položil vznešený tento panovník prospěch svůj osobní na oltář vlasti, zřekl se pro své potomstvo koruny české a uznal za nástupce svého *Vladislava,* syna krále polského. Nabídnutí jeho v Krakově bylo s povděkem přijato a tím zároveň získána do boje polská pomoc. Jiří z této příčiny potom začal s důrazem bojovati proti svým nepřátelům a sice nikoli snad nešťastně. Poláci ohrožovali Slezsko, syn Jiříkův Jindřich protáhl Lužicí a ve Slezsku si podrobil celý kraj od Lubna až po Střelín a Němčí, a z Opavska stíhal nepřítele statečný hejtman Berka z Násilé. Podrobil si i Krnovsko a vpadal i do území nisského, působě na statcích biskupa vratislavského ohromné škody. Nezpomohlo nic, že Matyáš poslal Přemkovi Těšínskému a Václavu Rybnickému 1000 zlatých na postavení zbrojného lidu proti Opavsku, neboť ani jeden ani druhý nesvedli ničeho. Toliko Bruntál za svoji věrnost k panu Jiřímu byl vypálen a později zgermanisován.

Z bázně před hrůzami ještě většími počali se mnozí ve Slezsku vraceti v přátelství pana Jiřího, kterého pomalu vyhledával opět i císař Bedřich a v Čechách někteří z odbojné strany panské; sami Vratislavští, na něž tíha celé války po čtyři léta nejvíce doléhala, počali se kolísati a trpce žalovali na kněží, kteří je k odporu tak houževnatému byli popouzeli. I Matyáš pozoroval již, že se neudrží, ale nejlepším důkazem neúspěchu strany protihusitské bylo, že sám papež vyslal nové legáty k německým knížatům, aby s králem českým o smíření jednali.

Panu Jiřímu se mělo takto dostati zadostiučinění. Ale právě v tak nadějné chvíli, kdy všemi nepřáteli byl již vyhledáván a kdy ovoce své neúmorné práce mohl dáti národu svému okusiti, vydechl pan Jiří z Poděbrad svoji šlechetnou duši (22. března 1471.). Pláč a úpění rozlehly se po Praze, žalostně sevřelo se srdce celého národa. V hrobce svatovítské na Hradčanech pak zapadl kámen nad králem, jemuž podobného v Čechách nikdy nebylo a snad nebude.

Uherský král metlou Slezanů.

Zpráva o smrti krále Jiříka byla přijata od jeho slezských nepřátel s velikým jásotem. Vratislavští i ohni po výšinách rozdělanými dali výraz své spokojenosti nad úmrtím krále Čecha. Avšak v brzku se jim i celému Slezsku mělo dostati poučení o nesprávnosti jejich jednání. Dobrému, mírnému králi českému činili urputný odpor a lstivého, věrolomného Maďara přijali s otevřenou náručí. Ten však jim dal svoji železnou vůli a bezohlednost náramně trpce pocítiti. Abychom však nepředbíhali událostem, povšimneme si ještě předem několika slovy nové volby v Čechách.

Brzy po smrti pana Jiřího zvolen byl králem, jak to již předem bylo stanoveno, *Vladislav II. Jagellonský* a byl uznán od národa českého ve své hodnosti všeobecně. Proto vytrhl již 25. července z Krakova a ubíral se přes Osvětim Hor. Slezskem k Opavě a dále do Prahy, provázen jsa Přemkem a Kazimírem Těšínským, Janem Osvětimským, Janem Krnov-

ským, Jindřichem Minsterberským a jinými. V hlavním městě říše české hned potom byla hlava nového krále okrášlena korunou svatováclavskou. Tím však bylo vykonáno ještě velmi málo, poněvadž si titul českého krále přivlastňoval též Matyáš Korvín, na ten čas držitel Moravy, Slezska a Lužic. S tím tedy se musilo vstoupiti v jednání a sice nejprve v Něm. Brodě v Čechách a potom ve slezské Nise, ačkoli bezvýsledně až na to, že další budoucí sjezd byl položen do Opavy na 15. srpna 1473. Dříve však, než-li došlo k tomuto smlouvání, vypsán byl v Čechách do Benešova zemský sněm k vůli uspořádání záležitostí domácích. Posly své k němu vypravili též biskup vratislavský, některá knížata slezská a město Vratislav.

Sjezd opavský sešel se pro množství účastníků později, než bylo určeno. Král Vladislav se dostavil dle úmluvy do Kladska, král polský Kazimír do Osvětimě, Matyáš však zdržen byl domácími záležitostmi v Uhrách. Do Opavy samé zavítali plnomocníci všech tří říší. Mezi polskými jednateli nacházíme obzvláště proslaveného dějepisce polského *Dlugoše,* z českých dlužno uvésti slavného právníka moravského pana *Ctibora Tovačovského z Cimburka* a Viktorýna, knížete opavského; též pověstný vratislavský kronikář *Petr Eschenloer* porad těch se súčastnil. Dohoda však o sporných otázkách ani v Opavě zjednána nebyla, pročež se účastníci sjezdu rozešli s nepořízenou již v den sv. Václava. Nové vážné úmluvy dály pak se teprve po několika létech v Olomouci, kde konečně mezi Vladislavem a Matyášem došlo k mírnému narovnání v ten smysl, že první podržel království české, druhý Moravu, Slezsko a Lužice, jež se po jeho smrti měly zase k panství českému vrátiti.

Zlé však v těch dobách pohromy již byly přikvačily na Slezsko, neboť od smrti krále Jiřího a od počátku svrchovanosti uherské řádilo vojsko Matyášovo všude nelítostně a nejinak vedly si i zástupy vojenské z Čech do Slezska na plen vpadající. Hrad kladský, jsa sídlem Jindřicha syna Jiříkova, stal se východiskem takovýchto válečných výprav. K tomu všemu vybujelo i loupežné rytířstvo po Slezsku, takže nebylo někdy bezpečnosti života ani majetku. Ale i sám vladař Matyáš vydíral, kde jak mohl, protože peněz stále byl potřeben. Aby si tím rychleji na nohy pomohl, vnucoval slezskému obyvatelstvu špatnou minci a zavedl novou daň všeobecnou, jaká nikdy před tím ve Slezsku odváděna nebyla. Slezsko se stalo takto

sídlem bezpráví a pychu, ale bylo-li všude zle, tož bylo nejhůře ve Vratislavi. Zvláštním řízením osudu právě tomuto městu za jeho zpupnost bylo vytrpěti tolik, že obyvatelstvo jeho konečně samo sebou přišlo k poznání svých velikých provinění. Loupežné roty okrádaly jejich kupce, Matyáš na nich nemilosrdně vymáhal všelijaké poplatky a země sousední Polsko a Čechy veškeren obchod s nimi přerušily, aby je připravily o hlavní zdroj jejich příjmů. Po dlouhé, čtyři léta trvavší válce byl stav jejich přímo zoufalý, takže tam, kde dříve pyšně hlavy své vztyčovali, naučili se pokorně prositi. Tísněni jsouce na př. zbrojným lidem Poděbradovce Jindřicha Minsterberského, prosili ho úpěnlivě o slitování a i dary ho obměkčiti chtěli, aby jich ušetřil a když dobře u něho pochodili, počali se smlouvati i s králem uherským, ale tu se jim tak dobře již nevedlo. Matyášův nejvyšší slezský rada Jiří ze Steinů jim dal minulých hříchů hořce pykati: „Vždyť vy jste si ten tanec objednali", tak jim pravil, „a proto musíte nyní piščům a šumařům zaplatiti, a sluší se, abyste se napravili a nebrali té drzosti do sebe, králů neposlouchati, s králi válčiti, krále kaceřovati. Na papeži jest souditi o kacířství, nikoli na vás, vratislavští chlapi. Musí se s vámi tak zatočiti, aby jiná města učila se zachovávati poslušenství, byste si hleděli svých živností, milovali pokoj a nebažili po válce". Takové levity, toť se rozumí, přinesly pokořenému městu málo útěchy, ale jistě že vratislavským důkladně vytřely zrak, aby dobře prohlédli a uznati musili, že skutečně oni sami si „ten tanec" objednali.

Velmi zle dařilo se pod ostrou vládou uherskou i knížatům slezským, jež byla pohříchu vyvolena k tomu, aby na nich zjeveny byly nejhorší skutky Matyášovy. Tento neměl totiž jiného potomstva než-li syna Jana, zplozeného s jakousi měšťanskou dcerou ve Vratislavi, ale toho si tak velice zamiloval, že ho mínil obohatiti vezdejšími statky a všelikými hodnostmi v takové míře, aby tím spíše mohl se nadíti jeho uznání za svého nástupce. Největší oběti mělo těmto jeho záměrům přinésti těžce již zkoušené Slezsko. Jenom že tentokráte se bouře přihnala na hlavy urozených knížat, která měla býti o své statky oloupena, načež Slezsko mělo býti uceleno a dáno levobočkovi Janu Korvínovi.

Nejprve trhlo na syna Jiříkova Viktoryna, knížete opavského. Matyáš s ním ujednal r. 1485. smlouvu — patrně se

strany knížete nedobrovolnou — dle níž Viktorýn Opavsko předal Janu Trnkovi z Ratibořan, aby mu jako plnomocníku krále uherského všechno obyvatelstvo složilo slib věrnosti. Za to dostalo se mu ve Slavonii hradů Sokoluš a Medvěd a tří tvrzí. Netrvalo to však dlouho a Viktorýn, byv ze Slavonie vyhnán, zdržoval se u bratra svého Jindřicha Minsterberského. Případy takového násilí králova se odtud množily. Brzy po té na př. r. 1487., když Janu Korvínovi zasnoubena byla v italském městě Miláně kněžna Blanka Marie, dal jí Matyáš pojistiti věno mimo jinde i na knížectví opavském, hlubčickém, tošeckém, bytomském, ratibořském a kozelském a nad to i na zemích Konráda Bílého Olešnického a Jana Zaháňského, které dle smluv Janu Korvínovi teprve později měly býti odevzdány. Matyáš se v Miláně docela ani netajil snahou získati celé Slezsko a Lužici svému synovi.

Ve Slezsku již dříve s bezohlednou vládou uherskou byla nespokojenost velká, ale od této chvíle vře to již proti Matyášovi na všech stranách. Nespokojenci seskupili se kolem Jindřicha Minsterberského a Jindřicha Zaháňského a pustili se s Matyášem v boj, v němž sice český branný lid Jindřichův s královskými dosti šťastně měřil své síly u Thomasvalde nedaleko Boleslavě, ale jinak ničeho nedocíleno. Ba právě naopak když později proti rostoucí síle vojsk uherských se Slezané udržeti nemohli, potkal se celý podnik knížat s výsledkem žalostným. Uhři zabrali celé Zaháňsko, i Minsterberk s Frankenštejnem a urvali od Těšínska Velký Hlohov. Slavný Přemko II. Těšínský byl z žalu nad ústrky, jichž od Matyáše zažil, již r. 1477. zemřel a v této době nástupce jeho Kazimír II. jen úskočnou politikou sotva že se na Těšínsku udržel.

Po těchto událoslech byl Matyáš ve zbičovaném Slezsku skutečně pánem tak mocným, že od doby prvních Piastovců nikdo by se byl podobnou mocí v roztříštěné této zemi pochlubiti nemohl. Počet knížat za jeho vlády se scvrkl zajisté na pět, ale ani těchto několik před násilím jeho nebylo jisto. Sáhalť úředníci královští již i na statky biskupa vratislavského. Tak strašnou pomstu přivolali Slezáci na své hlavy nemoudrým, upřílišněným odporem proti králi Jiříkovi. I není možno jinak, nežli na tomto místě doznati, že, třeba za svého žítí se toho nedočkal, přece jen pan Jiří z Poděbrad tímto způsobem alespoň nad úhlavními nepřáteli svými — Němci slezskými — úplně

zvítězil. Bohužel, že bylo zapotřebí takovýchto násilností, aby politické zásady jeho si konečně zjednaly uznání.

Než Matyáš se ze svého lupu dlouho netěšil. Právě když se chystal, aby ve Vratislavi v oslňujícím lesku své pochybné slávy a uprostřed velmožů všech zabraných zemí prohlásil svého levobočka Jana za krále českého, rozloučil se se světem r. 1490. Konec životu jeho učinila náhlá mrtvice. Slezsku se ulevilo, panství Jana Korvína se rozsulo; vždyť nepodržel ani jediného Opavska déle nežli do r. 1501.

Král „Dobře“.

Po smrti krále Matyáše oddechl si na Slezsku z nepřátel jeho kde kdo, přívrženci pak jeho hleděli se spasiti útěkem, aby jich nestihla pomsta utlačovaných. Vratislavští shladili si žáhu na svém starostovi Dompnigovy, o němž se veřejně mluvilo, že byl Matyášovi i na úkor vlastního města svého stranil. Hlava jeho padla před městskou radnicí jako oběť nelidské vlády uherské, ač nemenší vina usvědčovala vůbec celou obec, protože tato byla celé ono neštěstí na svou hlavu přivolala. Smrt Dompnigova v celku mstivost měšťanstva uchlácholila, takže ve Vratislavi zavládl zase dřívější pořádek. Nejinak bylo ve Slezsku ostatním, kde celá budova prací a ideálů Matyášových jako zámek z karet se shroutila. Zmizel tyran, zmizela i bázeň před ním a panství, jež byla připravena pro Jana Korvína, rozebrali si bez prodlení ti, jimž po právu náležela.

V Čechách byl nastoupil již r. 1471. na trůn *Vladislav II. Jagellonský,* za něhož zemím českým a uherským, kde po Matyáši byl též zvolen, nastala doba nová, žel že nikoli utěšená. Bylť panovník tento bezmocný slaboch, jemuž stálé potakání slovem „dobře“ bylo vrcholem vladařského umění a jenž proto se musil přirozeně státi loutkou v rukách zbujnělé šlechty. Tato se snažila chabé povahy jeho vždy využitkovati ke zmenšení moci královské jakož i ku potlačení nižších vrstev lidových.

Na počátku vlády jednalo se Vladislavovi v prvé řadě o zcelení zemí českých a o uznání hodnosti své po všech částech říše. Tohoto přání svého také záhy došel, ač ve Slezsku se potkal s některými potížemi. Slezané dobře byli pamětlivi toho, že měl si Vladislav dle smluv olomouckých jejich zemi, pak Lužici a Moravu vykoupiti za 400.000 zl. uherských a neučinil-li tak pro své povýšení na trůn uherský, málo této výmluvy dbali. Poukazovali zajisté zrovna jako Maďaři k té okolnosti, že výplata měla odpadnouti jen v tom případě, kdyby král uherský zvolen byl na trůn český, kdežto s Vladislavem že to jest naopak, on jako král český že povolán byl k vládě v Uhrách. Nesrovnalost tato působila Vladislavovi nemalé nesnáze, ježto zejména Slezáci ovšem více ze svévole než z potřeby stále se stavěli nevědoucími, zda spíše patří ke koruně české či uherské. Odpor jejich však v celku vyšel na plano až na to, že holdovací úkon svůj mohli stále pošinovati do budoucna. Vždyť nedošlo k němu ani r. 1511., když byl Vladislav úmyslně do Vratislavi za tím účelem přijel. Nedá se upříti, že vzájemná nedůvěra stavů českých a uherských tu hrála také velkou roli, a to hlavně pro obavy Čechů, aby snad přece Slezané se neodvážili slib věrnosti složiti koruně uherské. Vladislavovi v té příčině věřiti nechtěli, vědouce, že při slabotě své povahy zpečetí všechno svým „dobře". Tyto obavy českých velmožů byly dosti opodstatněny, neboť ve Vratislavi došlo o věci této k rokování a mimo to Vladislav znepokojil Čechy svým podivným zacházením s Opavskem. Vydal totiž stavům tohoto knížectví r. 1511. listinu, že nejsou povinni věrností nikomu jinému než králi českému a v hodnosti té také od opavských stavů přijal přísahu poddanskou, ale ve Vratislavi se opět pod vlivem uherské strany rozhodl hráti si výhradně na krále uherského a dal si tam jako takový holdovati. Ano vyzval ihned i Opavské, aby mu tam přísahali a sice jako králi uherskému. V Čechách něco takového musilo zbuditi rozhodný odpor.

Vedle těchto skutků ještě více osvětluje vrtkavost krále Vladislava i to, že vydal r. 1515. Opavsko těšínskému knížeti Kazimírovi jako příslušenství koruny uherské. Událost tato neměla, toť se rozumí, žádných vážnějších následků jak vůbec pro svou nepřirozenost, tak zvláště pro odpor stavů českých, kteří hrozili králi pro tuto příčinu odbojem. Z těchto všech důvodů nemůžeme pak, jak se samo sebou rozumí, bráti vážně

ani jiných skutků a listin Vladislavových z královské jeho moci ať české, ať uherské vydaných, neboť jsme uvedenými případy s dostatek poučeni, že povaha jeho byla „kam vítr, tam plášť". Nicméně přece nechceme opomenouti zajímavého privilegia zemského z r. 1498., kterým se nařizuje, aby vrchní hejtman slezský byl volen vždy z řad domorodých knížat a pak smlouvy kolovratské[1]) stanovící, že na biskupství vratislavské smí budoucně býti volen jen muž rodilý v Čechách, na Moravě nebo ve Slezsku. Smlouva tato mnohým Slezanům nebyla po chuti, protože by byli sami chtěli biskupský stolec vratislavský osazovati a sice výhradně jen rodáky své vlastní země.

Ze společenských poměrů slezských za panování Vladislavova můžeme zaznamenati malý úryvek, osvětlující jasně krutost doby, kdyžtě ani velmoži slezští sami mezi sebou se nedovedli uchrániti hrubých přehmatů, ba ani krveprolití.

V létě r. 1497. skončil velmi trapně svůj život Mikuláš Opolský. Kníže tento byl člověk nezřízeného života, hovící takovou měrou rozkošem tohoto světa, že bujný jeho život nezůstal, jak se zdá, bez škodlivých následků na jeho ducha. To, čeho se o něm v současných zprávách dočítáme, svědčí alespoň zcela zřejmě o rozrušeném stavu duševním. Mikuláš v přátelství důvěrném nežil s nikým, ale naopak ve mnohých knížatech chtěl viděti neustále své tajné nepřátele, a nad jiné cítil se ohroženým od vrchního hejtmana slezského Kazimíra Těšínského. Když pak r. 1497. svolán byl sněm knížat slezských do biskupského města Nisy, kamž se dostavil i Mikuláš, tu, jak se samo sebou rozumí, byl pln chorobné nedůvěry proti domnělým nepřátelům a v trapných nejistotách o svoji osobní bezpečnost. Domněnkám jeho zdálo se poskytovati oprávněný podklad několik dopisů, jež někteří na sněmě přítomní právě dostali, aby prý ho jali. Nesmyslné toto podezření, kterýsi zlomyslník v něm svými řečmi posílil, takže se Mikuláš ocítil ve stavu úplného rozechvění mysli. Když pak Kazimír Těšínský na sněmě k němu k vůli jakési veřejné záležitosti přistoupil, aby se s ním domluvil, tu v domnění, že má býti zajat, ťal jej Mikuláš mečem a vrhl se divoce i na biskupa Jana, jemuž také způsobil bolestné poranění. Kazimíra snad by byl vůbec zavraždil, kdyby

[1]) Vyjednal ji hrabě Kolovrat.

ho přítomní nebyli zachránili. Mikuláš po té od vlastního lidu byv odvlečen, utekl se do chrámu sv. Jakuba, aby tam u oltáře svatyně došel ochrany před pronásledovateli. Že se tak stalo, byl již nejvyšší čas, neboť surový čin jeho způsobil po městě pravé povstání, takže se zvonilo na polach a lid záhy oblehl kostel kolem do kola. Ale ani tak nebyl by býval opolský kníže zachráněn před násilím rozčilených davů, kdyby vlastní jeho šlechtic Jan Stoš ho nebyl svým tělem zakryl. Po některém tahání vyvlečen byl Mikuláš z chrámu a ve stavu nejvýš zbědovaném byl dopraven na radnici k výslechu. Tam však netoliko že činu svého nelitoval, nýbrž dokonce ještě i Jindřichu Minsterberskému podrážděně předhodil, že i on mu nástrahy činil, jakož prý beztoho o tom právě dopisy též obdržel. Z podezření toho se nedal vyvésti, ani když mu ony dopisy jako bezvadné byly ukázány. Tím jeho osud byl zpečetěn. Druhý den se rozhodla knížata dáti ho popraviti, ale trest smrti na něm mělo vykonati právo městské. Německému rozsudku konšelů nisských nešťastný Mikuláš nerozuměl, ale že se přiblížil konec jeho žítí, chápal velmi dobře ze všech okolností. Poslali mu kněze, aby se vyzpovídal a dovoleno mu učiniti i poslední pořízení, což obé s klidnou myslí vykonal. V závěti své obzvláště projevil snažné přání, aby u hrobu jeho v Opolí plály voskové svíce na věčné časy a nikdy nevyhasly až do skonání světa.

Po tom 27. června byl před radnicí sťat, ač pomoc rozumného lékaře by byla bývala v tom případě mnohem vhodnější a při nejmenším by byla odvrátila od přítomných knížat potupu surovosti.

Poslední chvíle nešťastného knížete byly dojemné. Vida již u radnice černé sukno před sebou rozprostřené, zvolal prý žalostivě: „O Niso, Niso, či proto darovali tě předkové moji církvi, abys dnes o život mne oloupila?“ Pak poklekl, modlil se a na konec opětně povstav, napil se z poháru knězem mu podaného, načež poklekl naposled. Když chtěl si vlasy urovnati, aby katovi usnadnil práci, tu třesoucí se ruce vypověděl mu službu, takže mu kat musil vlasy shrnouti pod čapku. Rozsudek po té bez průtahu vykonán.

Skutek tento, kdy „z boží milosti kníže“, duševně chorý a k tomu proti všem zvykům své doby od konšelů městských rukám katovým vydaný, byl života zbaven, jest zajisté velmi

krutý; omlouvati ho mohou snad nanejvýše všeobecné tehdejší poměry ve Slezsku. Vždyť nebylo snad doby v dějinách slezských, aby více bylo bujelo bezpráví, pych a lupičství jako za daremné vlády Vladislavovy. I mezi šlechtou, ano i mezi knížaty samými byli tehdy mužové, již jindy byli by jistě za šeredné skutky své neušli oprátce! Za těchto však časů loupili, pálili a vraždili bez překážky a lupu svého dokonce mohli i pokojně užívati. Výtky této nebyl úplně prost na př. ani vážený kníže Minsterberský Bartoloměj, syn Viktorýnův a tedy vnuk slavné paměti pana Jiřího z Poděbrad; neštítil se také dosti často násilí a ve spolku s ním bývali význační lupiči krve rytířské jako byl pověstný „černý Krištof“. A tak choval se muž, který nad jiná slezská knížata požíval pro své nadání a svoji všeobecnou vážnost plné důvěry a náklonosti svého krále! Ovšem jiní, nebyli-li zrovna horší, zcela jistě nebyli ani o mák lepší.

Méně dotýkaly se tyto a podobné nepravosti Těšínska, kde znamenitý kníže Kazimír dovedl nejen bývalý pořádek udržeti, nýbrž i blahobyt poddaného lidu dokonce zvýšiti. Staral prý se pečlivě o hospodářství polní, o rybářství a jiná odvětví lidské činnosti a zasloužil se zejména velice o blaho města Těšína mnohými výsadami různým cechům věnovanými. S králem Vladislavem žil po všechen svůj život ve shodě nejlepší a došel proto také od něho mnohých milostí. Nejpěknější z nich bylo udělení práva dědičné posloupnosti po meči i po přeslici až do čtvrtého kolena. Též minci raziti bylo mu dovoleno a uchovalo se toto právo v knížectví těšínském až do roku 1653.

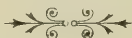
Hranice panství těšínského touto dobou byly již valně ztenčeny o Hlohov, Osvětim a Zátor, ale naproti tomu získal Kazimír r. 1522. Místecko na Moravě na tři pokolení jako léno biskupské. Že stal se týž kníže pánem Opavska, bylo již výše uvedeno; ovšem dostalo se mu ho jen na krátký čas. Opavsko vůbec po Viktorýnovi vystřídalo v krátké době několik pánů, kteřížto byli Matyáš Korvín a syn jeho Jan do r. 1501., pak bratr Vladislavův, král polský Zikmund a Vladislav sám až do r. 1515. Po něm je držel pod svrchovaností krále Ludvíka a Ferdinanda Habsburského Kazimír Těšínský jako hejtman kraje opavského. Tomuto se v Opavě tehdy tak velice zalíbilo, že se tam chtěl vůbec na stálo přestěhovati a mínil tam s sebou

vzíti i své těžké dělo z hradu těšínského; zemřel však právě po tomto rozhodnutí 13. prosince 1528.

Z doby jeho pochází znak těšínský jednohlavý orel v modrém poli.

Též na Krnovsku spojeném s Hlubčickem se za panování Vladislavova vyskytují zajímavé osobnosti. Jest to především poslední Přemyslovna Barbora († r. 1520.), která panství své dala s rukou své dcery Jiříku Šellenberkovi z Kosti. Tento byl syn Jana Šellenberka, kancléře království českého, jenž byl dostal od krále Vladislava v léno hrad Cvilín, jinak Lobenštejn zvaný. Jiří Šellenberk hrad tento opevnil z obavy před vpády tureckými, načež Lobenštejn po svých nových pánech nazýván pak Šellenburkem, kteréžto jméno až dosud podržela i jeho zřícenina.

Vladislav II. Jagellonský zakončil vládu svoji skutkem, jenž měl býti v budoucnosti dosahu nesmírného. V červenci r. 1515. totiž došlo ve Vídni k oněm důležitým smlouvám císaře Maxmiliána s králem Vladislavem, dle nichž rodu habsburskému bylo později dopřáno dojíti panství českého a uherského. Záleželo-li Habsburkům na takovéto dohodě, tož postarali se o ni v čas již svrchovaný, neboť král český se rozžehnal se světem hned potom v březnu r. 1516.

„Předchůdce“ Bedřicha II.

Jediný syn krále Vladislava *Ludvík* byl při smrti svého otce teprve v desátém roce svého života, což smutný stav českých zemí musilo jen zhoršiti. Vladislav, ač slaboch přece alespoň tu a tam panovnickou moc představoval, ale po smrti jeho ani toho nebylo. Nad to vše pak byl mladičký panovník obklopen muži, z nichž velmi mnozí hleděli svého vlivného postavení využitkovati ke svým osobním záměrům.

Velmi neutěšeně se vyvíjel za těchto poměrů všechen běh událostí na Slezsku, ve kterém beztak již po delší dobu nejvíce se nedostávalo k spořádanému hospodářství žádoucího pokoje a dobré správy veřejné. Slezská knížectví zůstala po celou vládu Ludvíkovu odkázána sama na sebe a knížata, váznouce namnoze

až po krk ve dluzích, nakládala jimi nezřídka s trestuhodnou svévolí. Mezi muži, kteří v naší vlasti tehdy došli větší váhy, zasluhuje připomenutí nad jiné proslulý vnuk krále Jiříka *Karel Minsterberský,* po některý čas přední z rádců králových, jakož i správce království českého a vedle něho i markrabě *Jiří Braniborský,* syn sestry Vladislavovy Žofie. Druhý tento velmož hrál úlohu pro budoucí události slezské nad míru důležitou, vytknuv si za cíl stanouti pevnou nohou na Slezsku souvisícím s hlavní državou hohenzollerskou Braniborskem. Úkol ten mohl se mu zdáti snadno dosažitelným, když již děd jeho Albrecht Achilles byl získal rodu svému Krosno a jiná menší panství slezská a když ani krevních svazků mezi rodem jeho a králem Ludvíkem i knížaty slezskými nebyl nedostatek. K tomu všemu uvažme i onu okolnost, že mnohá knížata piastovská daremným životem svým byla se přivedla na mizinu a poslední Přemyslovci slezští i Poděbradové konců těchto také nebyli daleci. Muž pevné vůle a rozhodných činů mohl se za takovéhoto stavu věcí bez velkých potíží ve Slezsku zmoci a mužem takovým byl Jiří Braniborský beze vší pochybnosti.

Avšak mohl si tím více troufati, když mu vřelá přízeň krále Ludvíka byla oporou za každým krokem a zjednávala mu za všech okolností převahu proti osobním nepřátelům. Však beztoho jen tímto způsobem se úlisný Braniborec mohl hned po svém příchodu ke dvoru královskému zajistiti nároky svými na Opolsko! Čin tento byl mistrný a mnohoslibný již i proto, že tehdejší kníže opolský Jan byl učinil krátce před tím dědičnou smlouvu s posledním Přemyslovcem Valentínem Ratiborským, pro kteroužto příčinu získání knížectví onoho skytalo naději i v nabytí panství tohoto. Avšak na tom Jiří neměl dosti, neboť se mu otvíraly vyhlídky ještě na jiný vydatnější lov na Lehnicku, Břežsku a Krnovsku, kdež byl již rozprostřel své sítě a uvedl v činnost všechny své páky. Co nezmohlo výhodné postavení při dvoře mladistvého panovníka, to způsobily hohenzollerské princezny ve Slezsku provdané, a kde ani pomoc těchto se neosvědčovala, dovedl si Jiří Braniborský dělati z nepřátel příznivce svým měšcem, který na schudlá knížata slezská působíval čarovně. Bezúčelný byl za takovýchto poměrů odpor jiných kandidátů jako Kazimíra Těšínského, českého velmože Lva z Rožmitálu, knížat minsterberských a jiných, z nichž někteří vidouce soka, s nějž nebyli.

volili raději alespoň nějakého prospěchu dojíti, než aby byli vůbec na prázdno vyšli a tak se dali různými úsluhami uchlácholiti. Karla Minsterberského získal si markrabě Jiří vedle toho i tím, že po šestnáctiletém vdovectví pojal mladičkou dcerušku jeho — chudou nevěstu — za manželku, žádaje si prý, jak sám ve smlouvě svatební praví, ne peněz a statků vezdejších, nýbrž lásky a přátelství ke šťastnému životu manželskému.

Neúnavná, v pravdě mravenčí píle jeho, jakož i hojnost všelikých vhodných, časem i méně vhodných prostředků zabezpečily mu vítězství na celé čáře. Zakoupiv r. 1523. od Jiřího Šellenberka Krnovsko s městy Krnovem, Hlubčicemi, Benešovem, s hradem Lohenštejnem a ostatním příslušenstvím, pojistil brzy potom rodu svému panství nad Lehnicí, Břehem a Opolím, a ještě některými menšími državami. To byl první důležitý krok Hohenzollerů do Slezska, krok tak důležitý, že sama sebou se vtírá myšlénka, že, jestliže pozdější uchvatitel Slezska slul Bedřich II., tož markrabě Jiří jako případný jeho protějšek měl by slouti Bedřichem I. Tento zajisté dílo to započal, onen pak po urovnané již cestě je dokonal.

Význam skutků markraběte Jiřího nabývá ještě větší důležitosti z té příčiny, že zrovna tou dobou velmistr řádu rytířů německých Albrecht Hohenzollerský přestoupil z katolictví na víru Lutherovu, aby mohl zabrati celé panství řádové pro sebe a pro svůj rod jako majetek světský. Luteránství bylo mu tu zástěrkou k nabytí moci světské právě jako Jiřímu, jenž se ve Slezsku stal také apoštolem národní víry německé. Vším tím dohromady byl dán základ k netušenému rozvoji rodu hohenzollerského.

Slezsko však tímto časem očekávaly jiné veliké události smrtí krále Ludvíka, který zahynul v bitvě u *Moháče* 29. srpna r. 1526. Nepřehledné zástupy vojsk tureckých vpadly tohoto roku pod sultánem Solimanem do Uher, a jak se dalo očekávati, malé vojsko královské hravě potřely. Mladičký král přeplouvaje na útěku rozvodněný bahnitý potok, nalezl v něm smrt. Jediným očitým svědkem této hrozné události byl *Oldřich Cetrys z Lorenzdorfu,* rodilý Slezák; druhý průvodce králův Maďar Štěpán Acíl, chtěje pánu svému pomoci, současně s ním utonul. Oldřich Cetrys zděšeně prchal s bojiště, aby královně Marii o tom všem podal zprávu, ale již v říjnu zase

v ta místa se vrátil a z rozkazu královnina Ludvíkovu mrtvolu vyhledal.

Tažení tohoto proti Solimanovi účastnil se i markrabě Jiří Braniborský.

Za řeč mateřskou.

Uvážíme-li ve Slezsku poměr obyvatelstva českého a polského k Němcům před stoletím patnáctým, docházíme k závěru málo potěšlivému, že Němci pod ochranou a za pomoci knížat slezských jsou všude na postupu proti domácímu obyvatelstvu slovanskému. Rozvoj jejich od severu až ke Karpatům byl tak vydatný a při tom tak rychlý, že zdál se již ohrožovati Slovanstvo ve vlastním jeho srdci. Překvapující byl však obrat, jaký ve věcech těchto přinesla doba následující patnáctého století, jež v jižních krajích slezských způsobila úplnou převahu národnosti české a ve Slezsku středním další rozvoj němectví alespoň do jisté míry zastavila. Příčina všeho toho bylo hluboké národní uvědomění českého lidu slezského, které potrvalo po celý věk šestnáctý a sedmnáctý, uvědomění, které ještě v prvé polovici osmnáctého století místy statečně odolávalo novému příboji ducha německého. Rozdíl mezi Moravou a Čechami s jedné a Slezskem s druhé strany jest v této příčině překvapující. Ve Slezsku se Čechové tehdy drželi ku podivu statečně; měli na př. dříve českou úřední řeč než-li v království a v markrabství a kdežto v těchto zemích národní duch český v následcích bitvy bělohorské doznával stále žalostnějšího úpadku, těšil se u nás úplné vážnosti a to v míře neztenčené ještě přes sto let.

Netušené povznesení národnosti naší ve Slezsku v 15. století jest dlužno přičísti v prvé řadě na vrub doby husitské, ač nelze popříti, že již před vystoupením mistra Jana Husa přílišná rozpínavost nastěhovalých Němců, ve všech zemích koruny svatováclavské, když právě nenarážela na zjevný odpor lidu starousedlého, tož alespoň v něm působila rozhořčenou nevoli. Živelní silou propukl hněv lidu českého ovšem teprve, když společná snaha po zvýšení mravnosti ve společnosti lidské a

stejné nebezpečenství se strany německých křižáků celý národ pevněji v jeden celek semklo. Ve Slezsku nauka husitská sice v 15. století půdy ještě nenalezla, ale spojená s ní myšlénka národní razila si i zde cestu; avšak i útlak německý, pak noví rodové knížecí Přemyslovců a Poděbradovců a dále vláda Jiříkova, Matyášova a králů jagellonských Vladislava a Ludvíka přiváděly našim předkům stále více na mysl jejich kmenovou příslušnost. V dobách následujících přirozeně toto národní vědomí značně se rozšiřovalo šířením nauky husitské, čehož význačný příklad poskytuje nám Těšínsko. Ne bez vlivu zůstaly na uvědomění Slezanů i stále důvěrnější styky hornoslezských Piastovců s královským dvorem bohatýrských Jagellonců polských. Po celé 15. století ani jeden hornoslezský kníže nepojal Němky za manželku, ale mnozí z nich stáli v příbuzenských svazcích jak s královským rodem tak i s vynikajícími velmoži polskými. Nejinak i nižší duchovenstvo se stavělo do řad slovanských, v kteréžto příčině již od dávna hráli důležitou úlohu minoriti, přicházející většinou z klášterů českých nebo polských.

Ve Slezsku Dolním měl živel německý přirozeně rozhodnou převahu, takže území to zůstalo pro Slovany navždy ztraceno, ale i tam odlesk národních třenic se časem ukazuje. Sama i biskupská stolice a kapitula vratislavská nebyla rozmíšek podobných prosta, nýbrž nezřídka se stávalo, že i k prudkým výbuchům a neomalenostem proti Polákům se dávala sváděti. Budiž však tuto připomenuto, že tak unáhleně si počínali jen Němci, jichž přílišná bezohlednost v bojích národních bývala a jest vždy stejná. Tak biskup německého původu Jan IV. Rot v záchvatu národní nesnášelivosti dal r. 1495. naříditi svým poddaným ovečkám v osadě Vojči u Otmuchova, aby již odložili svoji řeč a nejdéle do pěti let se přiučili jazyku německému, jinak že je všechny dá ze své země vyhnati. R. 1498. vedle toho vyloučil pro budoucnost všechny Poláky z hodnosti kanovnické při své kapitule, a nechybělo mnoho, aby se byl stal svěřenému ovčinci z pastýře vlkem. Zatvrzelost taková však pokrok jazyka českého a polského alespoň v Hor. Slezsku již nezastavila, neboť tam výbojný postup proti cizotě byl zahájen na celé čáře. Nejkrásněji lze úpadek němectví v těchto krajích posouditi z úředního jazyka.

V nejstarších dobách psávaly se na Slezsku jako v Čechách a na Moravě zápisy do desk zemských i listiny veřejné latinsky,

pak také tu a tam německy, ale již počátkem 15. stol. proskakuje časem čeština, někdy jako by se ještě ostýchala, smíšená s latinou. První úplně český úřední zápis ve Slezsku se nám ukazuje v nejstarší dosud zachované úřední knize soudní v Opavě k r. 1420., načež od r. 1430. podobné záznamy se provádějí výhradně česky. Od roku následujícího děje se tak i v zemských deskách opavských, do kterých ihned na počátku zpráva o založení jich — staré desky totiž toho roku byly shořely — vložena jest česky. Stalo se tak za knížete přemyslovského *Přemka*. Mezi tím také již v Krnově v úřadování zasedli *Hanuš Košíř z Žibotic* a *Bartoš z Držkovic*, z jejichž vůle poslední zápis latinský v úředních knihách k r. 1426 byl přetržen a českým nahrazen.

První tyto skutky vděčnosti jazyku národnímu prokázali tedy Slezané a sice zajisté k nemalé svojí cti a chvále. Moravané následovali příkladu jejich až r. 1480. a v Čechách dokonce teprve r. 1490. Půta z Riesenburka latinu vytiskl z desk zemských.

Z Opavska a Krnovska se pomalu šířila náklonnost k národní řeči úřední do knížectví okolních, a tak se shledáváme v Ratiborsku s prvním listem českým r. 1437., v Opolsku r. 1440., v Těšínsku r. 1441; v Osvětimsku a Zátorsku stalo se tak o něco později. Krátce a dobře čeština ovládla v jižních krajích Slezska v úřadech úplně a vítězný její postup lze pozorovati i na křestních jménech v listinách a ve všelikých zápisech, kde všude ryze české názvy osob převládají. Šlechta slezská držela se vůbec tehdy ve věcech národních statečně a hleděla proto také jména svá rodová i své přídomky zčeštiti, jako činili na př. Bítovští z Bítova, Bohdanovští ze Slimákova, Bruntálští z Vrbna, Tvorkovští z Tvorkova a z Kravař, Štablovští z Kovatic a mnozí jiní. Podobnou snahu za povznesením národní myšlénky nalézáme i v městech na př. v Opavě samé, kde v 15. a 16. století jazyk český zcela opanoval a němčinu do pozadí zatlačil. Pamětihodné jest i to, že písemnictví české tou dobou na Slezsku nalezlo již četné pěstitele.

Důkazy až dosud uvedené jasně mluví o tom, že čeština se stala tehdy u nás jazykem panujícím, ale my můžeme o vlastenectví slezského lidu tehdejšího pověděti ještě více. Jako krásný sen nám vstupuje dnes na mysl zvěst, že

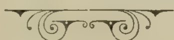
netoliko v Opavsku a Těšínsku byla milovaná řeč naše jediným a výlučným jazykem úředním, vedle něhož němčina neměla vůbec místa, nýbrž že i v *Ratiboři a v Opolí* německá řeč z jednání úředního byla načisto odstraněna. Drazí naši předkové slezští, abyste dnes povstali z hrobů svých a popatřili na bídu ubohého svého potomstva! Řeč Vaši prohlašují nyní nepřátelé jazyka českého v Opavě a v Těšíně za neobvyklou! A v Ratiboři a v Opolí? — Tam pruský orel spáry své zatíná do zmírající již haluze bratrského nám lidu! Avšak kdyby alespoň těmito obětmi byl mocný nepřítel nasycen! Poměry však nám stále hrozí, že nebudeme-li téměř nadlidsky pracovati, zbytek své rodné půdy zmrvíme svými těly ke prospěchu cizoty. Takových pohrom se jistě nenadál dobrý kníže *Václav Těšínský,* když r. 1573. vydával svoje *„Práva a zřízení knížectví těšínského“.* Co hrdosti národní tají se ve slovech této knihy, když (stejně se zřízením opolsko-ratiborským) dí: *„Před soudem česky a ne jináče ode všech cizích i domácích mluveno a pře vedeny býti mají“*, anebo *„I nálezové a výpovědi jazykem českým činěni, vypovídáni a psáni pod pečetí páně maršálkovou aneb pana sudího vycházeti, do knih zapisováni a stranám od pana kancléře vydáváni býti mají!“* Hodna jsou také obdivu našeho i slova: *„Pak-li by kdo jaké spravedlnosti, listy aneb svědectví prokazovati chtěl před soudem jiným a ne českým jazykem, ten to sobě na česko hodnověrným osobám přeložiti a časně před stáním pilně vypsati dáti má a českým jazykem při těch jiných jazyků spravedlnosti své předložiti má tak dobře cizozemec jako obyvatel.“*

Knížectví opavské a krnovské v té příčině nezůstalo také pozadu. Zem. zřízení opavské vydané v Olomouci r. 1562. se nese týmž tonem co těšínské a národní své přesvědčení i tu se asi ohromně vzpružilo, když r. 1610. stavové opavští se mohli vyjádřiti ráznými slovy: *„Toto knížectví neužívá žádné jiné řeči kromě české.“*

V Krnovsku docela do tuhého boje se pustili s pánem svým Jiřím Bedřichem Hohenzollerským o úřední češtinu, když by jim byl chtěl vnucovati jazyk i právo německé. Slyšme jen, s jakým sebevědomím se r. 1564. postavili jeho prostředníku, píšíce mu „Co se pak dotýče žádosti knížecí, aby s knížetem o věci a potřeby zemské a jiné německy jednati měli, *toho se nám učiniti nevidí, neboť toto knížectví užívá řeči moravské*

a spravuje se od časů nepamětných právem a zvyky moravskými. Nás je velmi mnoho, kdož německy neumíme, mnozí umějí a rozumějí málo, *ale není mezi námi nikoho, kdož by se opovážil ve věci tak vážné a obecné mluviti německy.*" Ale ani markrabě Jiří Bedřich nepovolil a dal r. 1565. skrze své knížecí rady komorníka cúdy krnovské *Beneše z Drahotuš a na Benešově* do vězení uvrhnouti, protože dobrovolně desk zemských jim nechtěl předložiti, načež desky násilně otevřeny. Když si do takového jednání stavové krnovští u císaře stěžovali, hleděl se markrabě všelikým způsobem vykroutiti a poukazoval i k tomu, že prý jest na Krnovsku jen tolik obyvatelstva slovanského, co Čechů a Poláků si tam stavové navodili, německé osadníky vyhnavše. Z obrany té ovšem jasně vysvítá, do jaké míry tenkráte již bylo Krnovsko zgermanisováno. Císař Maxmilián tuto rozepři rozhodl ve smyslu rovnoprávnosti, ale úředním jazykem zůstala zase čeština, protože stavové soudili „když by páni moravští Jejich Milosti, zvěděli, kterak jsme si tento článek (zřízení zemského) dali proměniti, *vzali by nás právem v ošklivost*". Pevná odhodlaná vůle zmůže všechno! Pan *Jiří Bernat Tvorkovský z Kravař*, který celý tento boj řídil a tak čestně ke konci přivedl, budiž toho každému bratru Slezanu zářícím příkladem. Nehrb se tedy ani Ty, lide slezský, a kde Tvoje právo jest přirozené a spravedlivé — a to jest ve Slezsku všude — vztyč hrdě svoji šiji a přilož ruku k poctivé práci!

Tyto utěšené poměry pro naši národnost českou potrvaly ve Slezsku velmi hluboko do 18. stol., ježto malé jen změny přináší hrozná svými následky bitva bělohorská a teprve další časy 18. stol. krutě, nelítostně na nás dolehly. Budeme však slyšeti, že i za těchto poměrů působením příznivých okolností ve slezském lidu našem déle se udrželo národní sebevědomí než-li v Čechách a na Moravě.

Slezsko útočištěm posledních Přemyslovců, Poděbradovců a Piastovců.

Poslední Přemyslovci.

Levoboký syn krále Přemysla II. Otakara *Mikuláš I.* zemřel v Brně r. 1318. a sice nedlouho po uvedení syna jeho Miku-

láše v léno opavské. Tento, uvázav se v panství své, rozšířil je pod vlivem přízně Janovy i Karlovy o Ratiborsko. Jest na bíledni, že nové toto území vzniklé na severním svahu Jeseníku při nížině oderské musilo znenáhla těžisko své překládati do Slezska, kamž je ostatně i spojení s Ratiborskem hned od samého počátku zrovna táhlo.

Po smrti Mikulášově r. 1365. vládl v celém dědictví otcovském za bratry své Mikuláše III., Václava a Přemka nejstarší z nich Jan I., nikoli však dlouho. Rozdělení otcovského majetku na linii o p a v s k o u (Opava a Hlubčice) počínající se *Přemkem* a v r a t i b o r s k o u (Krnov a Ratiboř) v čele s *Janem I.* učinilo společnému hospodaření navždy konec, samo sebou se rozumí, že k veliké škodě moci rodové.

Přemek Opavský ukázal dobrou stránku svého vladaření hlavně v tom, že se pevně držel krále Václava a pomáhal mu proti zbujníkům ve Slezsku i v Čechách jak mocí vojenskou, tak obzvláště svým nadáním politickým. Za bouří husitských však velice si ubližoval bojem proti Čechům, kterým ztratil na čas Hradec a Hlubčice a zapletl se až po krk do dluhů, jež pak jeho všechno potomstvo stále dusily. Míru tísně jeho dovršil všeobecný požár Opavy r. 1431., kdy i staré zemské desky shořely, a proto ihned pořízeny nové — již české — až na naše doby zachované.

Přemek byl jinak řádný a prozíravý vladař, pročež také postřehl osud dělení rodového majetku a z té příčiny před svou smrtí (†1433.) tklivě napomínal synů svých, aby zla toho se uvarovali.

Dobří synové jeho Václav, Vilém, Arnošt a Přemko byli ho ve všem poslušni, nikoli však chybám nakloněný Mikuláš. Jmění svého však nestačili uchrániti před dalším úpadkem. Nejvíce z nich proslul Vilém, strašný mstitel rytířů a rot lupičských, takže v odměnu toho zvolili ho Vratislavští i za hejtmana a Minsterberští se mu vůbec poddali. Bohatýrská úloha jeho mu však nikterak nebránila, aby po smrti biskupa vratislavského Václava se nevrhl na církevní statky a nedrancoval jich. Byl dán za to i se svými pomocníky do klatby a vrátil proto něco ze svého lupu především Ziegenhals s hradem.

Tím časem asi zemřel bratr Vilémův Václav, zůstaviv dva syny, kteří se svými strýci se opět o majetek svůj rozdělili a drželi jej pak ve třech kusech. Něco horšího nad to jich potkati nemohlo! Hospodařili v údělech svých chudě, a nebylo divu, že

tím způsobem jejich vážnost pomalu klesala. Pan Jiří Poděbradský, znaje hmotné poměry Přemyslovců a chtěje syny své ve Slezsku zaopatřiti, koupil tehdy od nich Minsterberk a pak Opavsko a odevzdal první synu svému Jindřichovi, druhé r. 1465. Viktorýnovi. Přemyslovec Jan se však v Hlubčicích udržel až do své smrti r. 1484.

Z Přemyslovců ratiborských byl první Jan, oddaný přítel Lucemburků ale především otce vlasti Karla, jejž krátce před svou smrtí provázel do Paříže. S manželkou svou Annou Hlohovskou zůstavil Jana II., Mikuláše III. a dvě dcery. První z nich vládl s delší přestávkou až do r. 1423. Byl člověk bohužel ne bezvadný a snad proto se mu tak líbilo na dvoře vášnivého krále Václava IV. v Praze. Že náklonnost ta byla obapolná, zdá se vysvítati z povýšení Janova na nejvyššího hofmistra krále českého, právě však proto zapleten snad byl Jan do dvorských piklů a dal se z příchylnosti své ke králi svésti i k vraždění na Karlově Týně nedaleko Prahy. Úřadu hofmistrovského dlouho nepodržel, ale brzy po té se s ním setkáváme jako s hejtmanem hrabství kladského a frankštejnského a r. 1420. vidíme ho ve Vratislavi skládati hold králi Zikmundovi. Chtěje se i tomuto pánu svému zavděčiti, zajal r. 1421. poselstvo od Čechů vyslané ke králi polskému Vladislavovi a k velikému knížeti litevskému Vitoldovi s návrhem na přijetí české koruny. Byl to čin nevlastenecký, takže se nelze nad tím pozastaviti, že Jan od toho času upadl u Čechů do nenávisti ještě větší, jež sdílena byla i v Polsku. Zikmund však ho odměnil vrácením ztraceného Krnovska, čímž moc jeho značně zase zveličil.

Janovi synové byli Mikuláš IV. a Václav; tito se o dědictví své rozdělili r. 1423. a sice tak, že *Mikuláš* založil větev *krnovskoratiborskou, Václav* pak vlastní *ratiborskou.* První z nich proslul r. 1426. zavedením češtiny, jíž všichni Přemyslovci slezští ku své veliké chvále značně podporovali, do desk zemských krnovských a stálým bojem proti husitům, jichž menší zástupy dokonce jednou porazil a jejich spojence Bolka Opolského vojensky stíhal. Ze synů přežili ho Jan Starší a Václav, z dcer proslavila se Barbora. Jan a Václav ubožáci pocítili bolestně krutovládu Matyáše Korvína, kterého nic tak při nich nedráždilo jako jejich majetek; k vůli tomuto se vůči nim neštítil použiti ani nejhrubšího bezpráví. Václav zemřel v Kladsku

v žaláři, kamž byl vsazen z rozkazu krále Matyáše, a nešťastně zakončil svůj život i bratr jeho Jan, chud a opuštěn, když byl o celý svůj majetek od uherského krále oloupen. Z nešťastné linie krnovské zbývá již jen *Barbora,* paní bohatě nadaná duševními dary a žena rozhodného činu. V těle jejím kolovala vpravdě přemyslovská krev. Matyáš Korvín jí zaslíbil Krnov, jehož se také r. 1490. zmocnila a neohroženě se v něm uhájila i přes nepřízeň krále Vladislava, když již rytíř Jan Šellenberk z Kosti jej byl dostal v léno. Spor svůj s tímto kancléřem Vladislavovým se jí pak podařilo mistrně vyříditi sňatkem své dcery se synem jeho Jiřím.

Václav, zakladatel linie ratiborské v pevném přesvědčení, že jen zlepšení finančních poměrů jej může nad ostatní slezská knížata povznésti, shromažďoval pilně peníze a rozmnožoval horlivě i nemovitý svůj majetek, aby mohl vystupovati ve veřejnosti přiměřeně svému stavu. Někdy se jeho shánělivost dotkla nešetrně i jeho poddaných. R. 1448. na př. provedl kousek, který jest pěkným dokladem finančního umění středověkého. Zajal totiž beze vší příčiny všechny měšťany ratiborské a propustil je teprve až za veliké výkupné. Ačkoli však byl tak úzkostlivým hospodářem, přece nestačil svůj rod jměním pro budoucnost bohatě zabezpečiti. Zemřel r. 1456., načež r. 1493. jej následoval jeho syn Jan Mladší, zanechav manželku Magdalénu a tři sirotky Mikuláše, Jana a Valentína v poměrech ne právě mnohoslibných. Našel však se ještě mezi těmito třemi muž, který proslavenému rodu přemyslovskému zjednal vážnost a úctu. Mikuláš a Jan sice záhy zemřeli, ale udržel se v otcovském dědictví ještě nějakou dobu *Valentín* jako jediná již ratolest svého rodu. I na Hlubčicích byl totiž již zesnul svrchu zmíněný Jan r. 1484. a v Medlíku u Vídně se rozžehnal se světem kanovník Přemek r. 1493., oba z linie opavské. Barbora Krnovská pak, poslední Přemyslovna slezská, zavřela navždy své oči r. 1520.

Valentín Ratiborský byl muž znamenitý, slabostmi knížecích rodů slezských naprosto nedotčený, pročež nikterak nepřeháníme, tvrdíme-li, že se v duchu jeho rod přemyslovský ještě na posledy zaskvěl na rozloučenou s královstvím tohoto světa. Tělem svým se ovšem oku pozorovatele nezamlouval, jsa ubožák hrbatý, ale za to duch jeho byl jarý a bystrý. Postavení jeho mezi knížaty slezskými bylo velmi čestné. Byl dobrý hospodář, pěstil přátelské styky s vynikajícími velmoži a byl

by majetek svůj jistě zdvojnásobnil, kdyby nebyl tak záhy zemřel. Dle smluv dědičných a svazků rodinných měl se totiž státi pánem Opolska, ale předčasná jeho smrt tomu zabránila.

Uplynulo 600 let od vlády prvého křesťanského Přemyslovce Bořivoje a choti jeho zbožné Ludmily a — kolik od nastolení samého Přemysla oráče? Snad osm, snad i více století. Po tolik věků s životem Přemyslovců bylo spjato blaho i utrpení našeho národa, — proto se nám stali nezapomenutelnými! Vyšli z lidu, který zvali svým, a který sám vždy je svými zval i zváti bude a na věky ve vděčné upomínce je zachová. Hrob a lože poslední všech ustlala jim slezská naše vlast, když 13. listopadu 1521. odešel k otcům dobrý *Valentin Ratiborský, poslední ratolest proslaveného rodu Přemysla oráče.*

Poděbradovci knížaty slezskými.

Jako Přemyslovci, nalezli ve Slezsku i potomci slavného krále Jiříka poslední útulek a hrob.

Již synové pana Jiřího Viktorýn a Jindřich I. Starší byli na Slezsku usazeni a sice první na Opavsku, druhý od r. 1472. v knížectví minsterberském a v Kladsku. Nejmladší syn Jiříkův Jindřich II. Mladší všeobecně zvaný Hynek podělen vedle panství poděbradského i jinými statky v Čechách. Proslul samojediný z rodu pánů z Poděbrad a na Kunštátě jako spisovatel a básník, jsa i jinak mužem vysoce vzdělaným a výmluvným. Oba posléze jmenovaní byli poměrně šťastnější nežli bratr jejich Viktorýn, kterému bylo souzeno přijíti o všechen majetek z popudu nenasytného krále uherského Matyáše Korvína a na konec zavděk vzíti chlebem z milosti na dvoře knížat těšínských. Zemřel tam zcela ožebračen r. 1500. Bratr jeho Jindřich Starší ho na onen svět předešel o půldruhého roku v červnu 1498. Los jeho byldaleko příjemnější nežli Viktorýnův. Maje hlavně na Slezsku svůj majetek, zdržoval se ponejvíce v nedalekém Kladsku, kde se brzy po smrti svého otce zároveň se svým mladším bratrem odřekl kalicha a přestoupil na víru katolickou. V nové vlasti své vystupoval na veřejnost vždycky odhodlaně a rázně a zejména proti uherským hrabivcům za nadvlády Matyášovy se nad míru statečně držel.

Velmi citelně trestal i Vratislavské za jejich někdejší pych proti otci jeho králi Jiřímu. Na Vratislavské tou dobou vůbec

doléhaly zlé nehody se všech stran a otevřely jim oči, aby dobře prohlédli a poznali své hříchy. Nešťastné město také přišlo záhy k rozumu a naučilo se pokorně prositi tam, kde dříve pyšně vztyčovalo hlavu. Napadáni jsouce na př. vytrvale zbrojným lidem Jindřicha Minsterberského, vyslali k němu měšťané vratislavští poselstvo do Kladska s dary a uctivou prosbou, aby jich ušetřil, a malý kníže přijal velikomyslně na milost kajícníky, kteří otci jeho, mocnému králi Jiřímu, poddati se nechtěli, když pak odcházeli uspokojeni od něho, vyžádal si, aby opatu v klášteře Matky Boží vyřídili, že dá popáliti všechny jeho statky, jestliže ihned neodčiní potupy způsobené památce jeho otce. Opat onen totiž dal ve své klášterní kapli namalovati pana Jiříka, jak ho čerti na nosítkách vlekou do pekla, ale nyní zvěděv o nebezpečenství, jež mu proto hrozilo, ještě téže noci poručil z obrazu onoho podobu krále Jiříka vymazati.

Pro potomstvo poděbradské nejdůležitější čin Jindřichův byl, že s králem Vladislavem r. 1495. vyměnil po bratru zděděné Poděbrady v Čechách za slezské knížectví olešnické k velikému ovšem prospěchu svého rodu, jenž odtud nesl pyšný titul knížat minsterberských a olešnických.

Největšího významu ze slezských Poděbradovců došel syn Viktorýnův *Bartoloměj*, vychovaný nejspíše na dvoře knížat těšínských. Stal se z něho muž na slovo vzatý, ježto ho všude doporučovala pronikavá bystrost rozumu a rozhodnost v jednání, které však vezdy předcházela vzácná rozvaha; znamenité výmluvnosti jeho prý se nepřátelé báli více než-li síly hmotné. Na Slezsku měl velmi často co činiti zejména s Vratislavskými, jimž kdysi i boj vypověděl, když se mu zdráhali zaplatiti dle soudního nálezu pokutu 100 hřiven stříbra. Za tuto i jinou nepřízeň se mu Slezáci mstili všelikým způsobem a oblehli mu dokonce v Čechách i hrad Skálu, ač jinak žádného úspěchu se při tom nedodělali.

Znamenitou úlohu hrál Bartoloměj v království českém za vlády krále Vladislava Jagellonského. Tam se vedl tuhý zápas mezi zemskými stavy. Šlechta již beztak příliš zvlčilá hleděla krále připraviti o všechnu moc, ale při tom stavům nižším nemínila dopřáti práv žádných. Záštím jejich pronásledována byla v prvé řadě královská města, aby jen byla připravena v jejich prospěch o všechny význačnější výsady. I bylo za takových

okolností třeba muže. jenž by byl dovedl v tomto zápase zachovati míru a na pravé východisko ze zmatků těch ukázati. Muž takový se také našel a sice v osobě Bartoloměje Minsterberského. Tento prohlédaje bystře podvratné snahy české šlechty, pomáhal proti ní králi a zároveň svědomitě brával v ochranu pronásledované měšťany; dovedl se však ujímati i prostého lidu selského proti sobeckým záměrům stavů vyšších.

Se světa sešel Bartoloměj způsobem žalostným, naleznuv za doby noční předčasný hrob v chladných vlnách řeky Dunaje u Haimburka v Dol. Rakousích, když se s poselstvím plavil od Maxmiliána zpět do Budína (v Uhrách). Smrt jeho vyvolala v řadách upřímných vlastenců českých živé účastenství.

Potomstva po něm nezůstalo žádného a tak zachování rodu Jiříkova spočinulo na dětech Jindřicha II. Staršího; z těchto zůstavil dědice jediný *Karel I. Minsterberský*, politik třeba ne i tak chvalně proslulý jako Bartoloměj, přece jen neméně účinlivý. Byl rodu svého poslední, jenž zasahoval do záležitostí českých a jenž ještě požíval širší vážnosti. Pro svou horlivost ve věcech veřejných došel četných hodností. Byl na př. fojtem Hor. Lužice, hejtmanem knížectví hlohovského, nejvyšším správcem království českého a konečně i hejtmanem celého Slezska. O nemalé vážnosti jeho svědčí i ta okolnost, že byl přítomen zasnoubení dětí Vladislavových s vnoučaty císaře Maxmiliána ve Vídni 22. června 1515. jako jeden z předních velmožů české říše. Zemřel r. 1536., zůstavuje po sobě hojné potomstvo, bohužel nedosti majetkem zaopatřené. Všeobecná chyba knížat slezských zdomácněla i v jeho rodině — žili nad svoje poměry a upadali v následcích toho do dluhů. Karel sám byl již odprodal z této příčiny Kladsko a devět jeho dětí — v celku měl jich 12 — jen stěží se mohlo zadluženým Minsterberkem a Olešnicí přiměřeně uživiti. Vytloukali tedy klín klínem.

Ačkoli Karla Minsterberského přežili čtyři synové, Jáchym, biskup braniborský, Jindřich, kníže minsterbersko-olešnický, Hanuš, držitel panství frankenštejnského a Jiří, přece jen rod jeho byl na vyhasnutí. První a poslední syn jeho totiž dětí vůbec neměli, třetí měl jen syna Karla Krištofa a mužská linie Jindřichova přežila svého otce ještě o 99 let.

Karel Krištof ovládal rodové panství delší řadu let, ale aby je byl nějak povznesl, o to se málo staral, ba spíše je poškodil odprodáním Frankenštejnska. Byl horlivým stoupencem

učení Lutherova, jemuž jak v Minsterberku tak i v Olešnici rovnal pilně cestu, ano ve spolku s jinými knížaty rozvoj jeho po celém Slezsku hleděl i na dále zabezpečiti. Při smrti jeho byl majetek poděbradský v tak neutěšeném stavu, že dva synové bratra jeho Jindřicha musili odprodati Minsterberk, nemohouce ho pro stísněné poměry své nadále udržeti. V mužském rodě se z nich zachoval Karel II., muž čilého ducha a rovněž neúnavný podporovatel protestanství. V Olešnici vystavěl nový zámek a po okolí více luteránských kostelů; ke konci svého života došel hodnosti slezského hejtmana.

Z deseti jeho dětí tři synové zemřeli předčasně, Jindřich Václav prodlévaje na cestách, skonal v Římě r. 1591., a toliko *Jindřich Václav* mladší s *Bedřichem Karlem* ostatní přežili. Oba v životě veřejném vystupovali, aby památka jich slavného rodu zůstala neposkvrněna, velmi čestně. Jindřich Václav zastával na př. více vynikajících úřadů. Byl jeho milosti císařské vojenským radou a komořím, byl i vrchním hejtmanem vévodství slezského a nejvyšším komisařem ve Slezsku, v kterémžto posledním důstojenství měl za války třicetileté mnoho úmorné práce ale i dosti příležitosti se vyznamenati. Dědiců neměl, a proto se po něm ujal vlády jeho bratr *Bedřich Karel*. Ale ani tento dlouho již nežil, nýbrž 8 let po smrti bratrově i on sám se vydal 31. května r. 1647. na cestu do věčné říše spravedlnosti. Jediná jeho dcera Eliška Marie se provdala 4 neděle před tím za vévodu virtemberského Sylvia Nimroda, a ta když 17. března r. 1686. v Pánu zesnula, vymřel tak i po přeslici nám Čechům vždy památný rod Jiříka krále, slavné paměti. Slezsko mu bylo posledním útočištěm.

Konec rodu Piastova.

I.

Třetím slavným rodem panovničím, jehož poslední haluz ve Slezsku do hrobu se sklonila, byli Piastovci. Královská linie tohoto rodu byla v Polsku vymřela Kazimírem Velikým již r. 1370., knížecí však se udržela po té na Slezsku ještě plných 300 let. Byl to rod, jenž se Slezskem tak říkajíc srostl. Slezsko vytvořil, Slezsko roztříštěné ve mnohá knížectví přece pohromadě udržoval, Slezsku zůstal věren až do hrobu.

Již ve století 16. dostávaly se državy původně piastovské pod moc velmožů jiných, ale 17. století svojí strašlivou válkou třicetiletou moc Piastovců přivedlo na pokraj záhuby; kdyby však ani toho nebylo bývalo, musili se Piastovci se svým dědictvím loučiti. Smrt neúprosná kosila je jednoho po druhém, takže v prvé polovici 17. stol. je hostily již jen Těšín a knížectví lehnickobřežské.

Na Těšínsku nastoupil r. 1528. *Václav,* kníže dobrák, jenž by byl, jak se říká, s každým srdce rozdělil. Však ho také využitkoval, kde kdo mohl. Šlechta si libovala v hlučných radovánkách na dvoře těšínském a poddaní každé příležitosti se chápali, aby získali nové výsady. Veselý život knížete stál ovšem veliké peníze a ty když nestačily, velmi často si je musil Václav vypůjčovati — někdy i od své věrné obce těšínské. Avšak mladý nezkušený vladař si to mnoho k srdci nebral, nýbrž bavil se dále. Žádná korunovace, žádné svatební veselí ve vedlejších zemích se bez něho neodbylo a peníze sehnaly se i na daleké cesty diplomatické i na domácí zvěřinec vybraných anglických nebo ruských psů, polských sokolů, nizozemských holubů a papoušků. I hudbu pro zábavu si dovedl opatřiti, jak se toho dočítáme v dopise jím samým Jiřímu Lehnickému poslaném, jemuž vřele doporučuje své „kumštovné muzikanty“, haličské židy „Mojžíše, Angela a Abrahama“.

Lid svůj poddaný miloval dobrý kníže Václav skutečně láskou vroucí a pečoval přímo otcovsky o jeho blaho. Nedovolil prodávati příliš draho zboží, doporučoval lidu píli a pracovitost, zakazoval zahálku a pijáctví a rázně vystoupil zejména proti pití kořalky, která tedy již v 16. století na Těšínsku lidi trávila. Kdyby kníže Václav byl také sám se držel pokynů, jež tak krásně uměl svým poddaným udělovati, nebylo by bývalo nad něj lepšího hospodáře na světě, ale bohužel snad na radách jeho bylo jen to mravné, že cítě se sám vinným, hleděl alespoň jiné před podobnými vadami uchrániti.

Pamětihodné jest, že v době tohoto knížete církev katolická na Těšínsku doznala velikých ztrát. Václav sám byl původně katolík, ale když poddaní jeho většinou přešli do tábora Lutherova, nedal se ani on sám zdržeti, aby tak učinil. Tento jeho krok ovšem byl zároveň znamením k zahájení boje proti všemu katolickému. Na druhé straně však dlužno jest si povšimnouti při té příležitosti té okolnosti, že nové myšlénky

náboženské, jimž bez tak připravilo půdu husitství, způsobily v lidu těšínském hluboké uvědomění národní. Velmi dobrým toho svědetvím jest i onen pověstný zákonník knížete Václava, jenž co do úředního jazyka vylučoval vůbec z veřejného jednání němčinu i polštinu, kdežto českou řeč prohlásil ve všelikém řízení úředním za jedině přípustnou.

Václav zemřel 4. listopadu 1579. První syn jeho Bedřich Kazimír byl skonal již pět let před tím v Přelouči v Čechách, druhému Adamu Václavovi bylo při smrti jeho otce sotva pět let. Proto zaň vedla správu knížectví matka jeho *Kateřina Sedéna,* lidumilná a dobrotivá „Černá kněžna", jak ji zval těšínský lid pro tmavý šat, kterým se od smrti svého chotě vždy odívala. Napraviti všech starých chyb nemohla a především nestačila zaplatiti dluhů na knížecím majetku váznoucích, ale zajisté že vynaložila všechnu píli za tím účelem, aby dobrá památka po ní zůstala. Tohoto účelu došla měrou vrchovatou, neboť lidumilnými skutky svými tak se vžila v srdce lidu těšínského, že až dosud se o ní vypráví jako o vzoru dobroty a lásky křesťanské. Pohřeb prý si vyžádala prazvláštní. Čtyři býci prý vyvezli dle jejího přání na jednoduchém voze rakev s jejím tělem a tam, kde o své vůli poprve stanuli, byl vykopán hrob a kněžna doň vložena. A ku podivu, v krátké době na hrobě jejím stál úhledný kostelíček, v jehož blízkosti povstala vesnička zvaná Kostelec. Ovšem jest to jen pověst. Vesnička Kostelec i se svým chrámem hřbitovním dávno před tím stála a Černá kněžna zemřela nikoli v Těšíně, nýbrž v Uhrách r. 1594.

Adam Václav při smrti matky své byl již tak vyspěl, že se mohl ujati vlády. Bylo to v dobách velmi nepokojných, kdy na jihu v Uhrách a v Sedmihradsku každé chvíle řádila vojska sveřepých Turků, takže časem i v samém Těšínsku nastávaly obavy před vpádem jejich nebo jich spojenců uherských. Adam Václav stál proto na stráži a bedlivě pozoroval průsmyk Jablunkovský, aby něčemu podobnému zabránil. Boje se nikterak nelekal, neboť jednak na dvoře kurfiřta saského pro řemeslo vojenské se byl důkladně připravoval, jednak se i ve vojnách tureckých otužil. K boji však nedošlo žádnému. Za to nastávaly Slezsku tehdy boje jiné, daleko krutější, boje totiž náboženské. Adam Václav byl rozhodný luterán, který své přesvědčení protikatolické uměl i drsnými skutky osvědčovati. Jaký však

z toho nastal poplach, když právě v době náboženským novotám tak příznivé najednou r. 1610. přešel v lúno církve katolické a vůbec zuby nehty se všeho chytal, co směřovalo proti učení Lutherovu! Činil tak, jak dále vykládáme, z příčin ne zrovna slušných.

Roku 1611. stal se králem českým Matyáš, i vidíme ho téhož roku ve Vratislavi od knížat slezských přijímati přísahu věrnosti. Celé město tonulo v nádheřə a přepychu v pravdě knížecím a tu ovšem nechtěl zůstati pozadu ani těšínský pán Adam Václav, nýbrž, ač až po krk vězel v dluzích, přece se vypravil a vjel do Vratislavě s průvodem nádherným. Těšínský kronikář Schickfuss vypravuje, že v čele jeho drnžiny jel kozák s tygrovicí a hned za ním na tureckých koních tři jiní kozáci. Za těmito byl veden krásně osedlaný tatarský oř a za tímto kráčel tatarský bubeník, šalmajník a pak sedm tureckých koníků pestře vyšňořených. Hned potom objevili se tři turečtí jezdci s červenobílými prapory, pak bubeník s pěti trubači a konečně 154 jezdců. Tyto oddělovalo několik pážat od zástupu Valonu s červeně a bíle lemovaným oděvem. V celku bylo v průvodu 285 koní. Takové hospodářství bylo vedeno na těšínském dvoře při všeobecném zadlužení knížecího majetku! I není divu, že Adamu Václavovi dluhy zrovna před očima rostly. Následek toho pak ovšem byl, že často musil strádati i ve věcech nutně potřebných a upadal pak v nevážnost. Stav jeho byl již tak smutný, že často ani menší šlechtic mu nechtěl jakoukoli maličkostí vypomoci, věda, že by to dal na věčnou oplátku. Okatý příklad těchto slov podává nám kárný list samého knížete, který zaslal rytíři Janu z Blogotic za to, že mu odepřel na dluh prodati soudek tokajského. Píše mu takto: „Nedivíme se, že tohoto času lakota jako kořen všeho zla vždycky ještě lidské srdce zaujímá, neboť v mnohých historiích se přesvědčíme, že vysoké i nižší osoby stavovské lakotu milovaly a největšího nebezpečí se nelekaly, jen aby peníze a statky mohly míti a těšiti se nad chudobou svých bližních. Pročež máme za slušné, abychom Vám toho k rozumnému přemýšlení vzpomněli a abychom tepnu Vaší židovské žíly ohmatali, neboť podivením naplňuje Nás, pána Vašeho, proč zapomínáte své lásky, kterou jste Nám povinen, a proč dal jste se zapsati pod prapor pacholků mamony? Neboť pro jeden jedinký soudek vína, kteréhož Jsme sobě přáli, abychom si popili, kterýžto

soudeček byli bychom též zaplatili, dal jste Nám svou lakotu pocítit. Však se dovídáme, že Jste jednomu měšťanu z našeho města ze svých dvanácti soudků vína tokajského prodali soudky dva. Věru, kdybyste tu hroznou špatnost svou blíže uvážili a kdybyste si před oči postavili, co lakota páše, že i lidé stateční a rozumní ďáblem jsou posedlí — lépe byste svůj rozum ošetřovali a našemu nepatrnému přání vyhověli, nikoli byste však Nám příčinu nedávali, abychom Vám toto psaní poslali. Ačkoli jsme odhodláni byli, Vám trochu obšírněji psáti a více péro přiostřiti, ohlížíme se na Vaše stáří a chceme Vás ušetřiti, abyste nemusil mnoho čísti. Přijměte tedy tuto odplatu Vaší šlechtické zdvořilosti a poněvadž není léto a nehřeje, posýláme Vám tento papírový vdolek, abyste ho snědl. Dáno na Našem zámku skočovském dne 12. listopadu 1611.“

Že tak málo důvěry Adam Václav požíval, nelze se diviti, ale pochopíme věc tu ještě lépe, uslyšíme-li, že města těšínská ručila r. 1610. za svého pána již 100.000 tolarů jen za víno z Uher, za klenoty z Norimberka, za léky atd. Příčinu takového úpadku musíme hledati jedině ve slabém mravním podkladě knížete samého.

Kníže Adam Václav skončil svoji pozemskou pouť r. 1617., zanechav zubožené své pansví nezletilému synovi *Bedřichu Vilémovi,* jejž v Mnichově vychovávali jesuité. Bylo-li dříve na Těšínsku zle, mělo býti později ještě hůře. Poručnická vláda biskupa vratislavského arciknížete Karla, pak Karla Lichtenštejnského a zemského hejtmana opolského Jiřího z Oppersdorfu nic nezlepšila, ano spíše zlo zvýšila a to v takové míře, že v celém knížectví zvůle více platila než právo. Boj náboženský veden byl mezi katolíky a evangelíky na nůž a strašlivá doba povstání českého od r. 1618. visela jako těžký černý mrak i nad zemičkou těšínskou. Obyvatelstvo osiřelého knížectví takto i nadále trávilo doby velmi zlé. Mladičký kníže Bedřich Vilém vrátil se do své domoviny až teprve r. 1623. Bylo to již po hrůzyplné svými následky bitvě na Bílé Hoře, kdy řádila vojna a mor, jež hrozily Těšínsku strastmi neskonalými. Poměry takové knížete v cizině vychovaného málo lákaly a tak již po roce odešel opět, aby se chuďas — nikdy již nevrátil. Skonal jako poslední mužský potomek těšínských Piastovců r. 1625. v Kolíně nad Rýnem. Mrtvola jeho převezena do Těšínska a uložena k tlícím ostatkům jeho předků. Zbývala po

té již toliko sestra posledního Piastovce těšínského *Alžběta Lukrecie,* která z milosti císaře Ferdinanda ještě podržela vládu nad otcovským panstvím, ale bylo jí souzeno viděti a spolutrpěti největší úpadek a bídu Těšínska v dobách války třicetileté. Útrapy těchto zlých časů však jí nebránily, aby ostře nepronásledovala nekatolíků až do své smrti (r. 1653.)

II.

Rod sedláka Piasta nebyl ještě vyhasl úplně, protože v severních končinách Slezska v knížectví lehnickém a břežském se zelenala ještě ratolest jeho kmene, avšak již sama jediná a i ta nepřízní osudu již po předcích lidu slovanskému dávno odcizená. Za války třicetileté byl to kníže Jan Kristián Břežský, který ještě ve svém potomstvu se zachoval, a sice zdálo se, že na velmi dlouho. Manželka jeho byla v pověstech lidu dolnoslezského známá kněžna hohenzollerská „Dobrá Dorotka". Paní tato jest jedním ze vzácnějších zjevů v dějinách slezských. Vědomí urozenosti nebránilo jí, aby se neustále stýkala s prostým lidem, jehož společnost úmyslně vyhledávala za účelem pomoci všelikého druhu. Šťastnou prý se cítívala dobrá Dorotka, mohla-li se za večera procházeti po Lehnici a baviti se s paními a dívkami stavu měšťanského. Malými dětmi bývala prý na ulicích často obklopena a pak se sypala sladká útěcha z rukou kněžniných do malých ruček na všechny strany. Nešťastným bývala vždy horlivou utěšitelkou, hřešícím laskavou učitelkou. O nevšední vzdělanosti její svědčila znalost několika jazyků, mezi nimiž i polského, a řídká jinak v té době snášenlivost ve věcech náboženských, jíž dala kdysi průchod slovy: „Každý ať ctí a slaví Boha i Syna jeho dle svého způsobu". Dorotka prý také nedovolila, aby zlozvyk spalovati domnělé čarodějnice na Lehnicku se zakořenil.

Za všechnu dobrotu odměnil Bůh vzácnou kněžnu nezkaleným štěstím rodinným, obzvláště radostmi mateřskými, kterých se svými třinácti dětmi v plné míře zažila. Mezi dětmi jejími byli 4 synové — veškera naděje a budoucnost rodu Piastova. Šlechetnou svoji duši vypustila dobrá Dorotka Lehnická r. 1625., oplakávána ode všech poddaných bez rozdílu víry, stavu a národnosti.

Kníže Jan Kristián soudil, že rod jeho čtyřmi syny jest dosti zabezpečen a proto, když vstupoval do druhého manželství,

ustanovil, že synové z tohoto druhého sňatku nemají používati titulu knížecího. Ze čtyř prvních jeho synů zemřel Rudolf předčasně, ostatní tři se rozdělili o rodové jmění losem, při čemž nejstarší Jiří III. obdržel Břeh, Ludvík Lehnici a Kristián Volov. Tři bratři jejich titulu neknížecího při tom byli též dostatečně zaopatřeni. Všichni tři bratři knížecí stranili se veřejné činnosti politické, ač jinak ve svých údělech jakous takous činnost dávali na jevo. Jiří byl horlivým podporovatelem svých luteránských souvěrců, Ludvík, jsa obdařen ve velké míře smyslem pro záležitosti národohospodářské, zajímal se o rozkvět obchodu, a zasmužilý Kristián byl znám svým rozhodným přesvědčením kalvínským. Zajímavo jest nemálo, že na tohoto předposledního Piastovce obraceli zraky své někteří Poláci, aby ho pozvedli na trůn jeho praotců v Krakově, když se král Jan Kazimír z rodu Vásovců trůnu polského zřekl. Pokus ten však vyšel úplně na plano. Byl by býval také nešťastné Polsce málo pomohl, protože rodu Piastovu bylo již souzeno v brzku se světem se rozžehnati. Tak r. 1662. způsobil si nešťastným pádem na turnaji smrt Ludvík Lehnický. Dvě léta později Jiří Břežský svoji jedinou dceru s těžkým srdcem vypravil na dvůr jejího chotě prince nassavského a hned po té se odebral k rakvi bratra svého Ludvíka, jejž v Lehnici uložil k věčnému odpočinku. Již však ho volala k smrtelné posteli své manželka jeho, aby se s ním navždy rozloučila. Od těchto chvil těžké chmury tížily jeho duši a v osmi nedělích byl i on chladnou mrtvolou.

Veškera budoucnost rodu piastovského spočinula po té na jediném synu knížete Kristiána. Všichni, kdož měli zájem na dědictví lehnicko-břežsko-volovském, rozechvěně sledovali proto události na dvoře piastovském, a otázka tato tím více váhy měla do sebe, že tenkráte i vrchní pán celého Slezska císař Leopold byl již jediným potomkem rodu habsburského.

Knížectví Kristiánovo měl již pro korunní majetek vyhlédnuto císař sám, kdežto Bedřich Vilém, „Veliký kurfiřt“ braniborský, dokonce zamýšlel hojiti se při vymření těch i oněch na Slezsku, jak to ve svém pamětním spise z r. 1671. nepokrytě doznává. Cítilť se již tehdy — tak píše — „řízením božím“ určeným k vysvobození souvěrců z „moci papežství“ a připravoval se zcela vážně na to, co provedl po sedmdesáti letech Bedřich II. Mravenčí píle, nezlomná vytrvalost a — drsná bezohlednost již tehdy razila Braniborcům do Slezska zvolna

dráhu. Pro tentokráte však průběh věcí ještě zklamal obě strany. Kníže Kristián se sice již r. 1672. odebral na věčnost, ale byl tu ještě mladičký jeho syn *Jiří Vilém* a krásná dceruška Šarlota, mimo ně pak i hrabě *August Lehnický,* poslední z oněch tří neknížecích bratří. Ježto očividně bylo třeba v panství piastovském po delší vládě poručnické pevné ruky vlastního majitele, vydal se tehdy patnáctiletý kněžic r. 1675. do Vídně, aby si osobně na císaři vyprosil plnoletost. V sídelním městě byl přijat otcovsky laskavě a dlouho ještě po jeho odjezdu se mluvilo na císařském dvoře o krásném, duchaplném mladíčku — posledním potomku Piastovu. A bylo prý o čem mluviti. Dětinná něha zírala prý mu z očí, z úst pak mu plynula řeč svědčící o nezvyklé jeho věku rozšafnosti.

V otcovském panství chopil se Jiří Vilém práce s úctyhodnou horlivostí a poddaným vycházel vstříc se srdcem vřelým v každé příčině. Jakoby však byla Prozřetelnost úmyslně již vyřkla svůj mocný soud — z jara r. 1675. ujal se svého dědictví a na podzim 21. listopadu téhož roku byl chladnou mrtvolou . . . Poslední muž staroslavného rodu, jehož počátky v šedé pohanské dávnověkosti před zrakem naším se tajemně skrývají, vydal se na věčnou pout.

Strýc jeho hrabě Lehnický August na dlouho jej nepřežil, nýbrž zemřel již r. 1679. a zbývala tak již jen Šarlota, sestra Jiřího Viléma; tato vystoupivši z nešťastného manželství, žila po té ve Vratislavi skutkům milosrdenství a lásky křesťanské. Dle přání svého uložena byla k věčnému odpočinku r. 1707. v chrámě třebnickém u nohou sv. Hedviky, proslavené mateře slezského rodu Piastova.

Říše, v níž slunce nezapadalo.

Po nešťastné smrti mladistvého krále Ludvíka dosazen byl na trůn sv. Václava *Ferdinand I. Habsburský,* manžel dcery Vladislavovy *Anny Jagellonské.* Skutek tento pro rod habsburský značí nevídané rozšíření jeho říše a moci. Již Maxmilián I. († 1419.), zvaný pro svou oblibu ve mravech rytířských „posledním rytířem středověku“, připojil k dědičným zemím

alpským[1]) Gorici a Gradišku a vyženil s Marií Burgundskou Nizozemí a hrabství burgundské (při hor. Rýně); císařem německým byl již od smrti svého otce r. 1493. Syn jeho *Filip Sličný*, pojav za manželku španělskou princeznu Johanu, zabezpečil dětem svým k tomu všemu Španěly s četnými ostrovy a Neapolsko v Italii, jakož i nově objevené země v Americe. Nekonečnou tuto državu zdědil syn Filipův *Karel V.* a bratr jeho *Ferdinand I.* ji r. 1526. ještě rozmnožil o panství české a uherské takovou měrou, že se pak skutečně mohlo říkati, že v říši habsburské slunce nikdy nezapadá. Když se totiž počalo skláněti pod obzor v zemích evropských, vycházelo již v Americe a když zapadalo v Americe, počalo brzy potom vycházeti v Evropě. A vše to získali Habsburkové šťastnými sňatky. Také Ferdinand se odvolával při volbě své v Čechách na dědičné právo své choti, ale žádosti jeho nebylo dopřáno sluchu, nýbrž volba provedena se všemi obvyklostmi i tentokráte, a nový král musil docela vydati zápis, kterým doznával, že došel českého trůnu svobodnou volbou stavů českých, nikoli právem dědičným.

Ferdinandem I. dosedl na trůn český trvale rod habsburský, aby země svatováclavské pod svou vládou po meči i po přeslici podržel na všechny budoucí věky až do přítomné doby. Chatrná lodička našeho národa proplula průběhem těchto věků nebezpečným úskalím a byla i na dále rozbouřenou hladinou života evropského divoce zmítána. Některé chvíle se zdálo, že již tone a jen zázrakem se stalo, že v úplnou záhubu nebyla uvržena. O těchto dobách se nyní chceme poučiti. Bohužel můžeme Ti, milý čtenáři, pověděti o nich jen málo potěšlivého, ale za to velmi mnoho kormutlivého, ježto líčiti hodláme nešťastnou dobu náboženské nesnášelivosti, která si vyžádala mnoho hmotných obětí a potoky lidské krve. Příčinou všech těchto strašných událostí bylo nové učení dr. Martina Luthera a Jana Kalvína, jak se říkává *reformace*. Nelze upříti, že vlastní příčinou vystoupení Lutherovu zavdala církev katolická sama svojí nechutí k jakémukoli způsobu oprav, po nichž na 150 let již bylo voláno a ke kterým jí v 15. stol. husitství nebylo stačilo přiměti. Žel že bylo třeba tak děsné rány, aby se přece jednou zpamatovala! Těžkou tuto pohromu přivodili církvi naší jmenovaní reformátoři

---

[1]) Rakousy, Štýrsko, Korutany, Kraňsko, Tyroly a území ve Švýcarech a Švábsku.

tím, že nejméně polovičku věřících jí odloudili a i ve zbývající druhé polovině tak ji ohrožovali, že musila podstoupiti zoufalý boj, aby zachránila, co se ještě zachrániti dalo.

Též na půdě našeho mocnářství nalezlo símě sektářské úrodnou půdu a dralo se k nám úporně od západu a severu, pronikajíc až do srdce jejího v Uhrách. Ve zvláštním postavení se ocítil za takových poměrů národ český ohromnou většinou mimo půdu katolickou již se nacházející. Posouditi zde pravý stav věcí není právě obtížno, neboť se zdá, že přece jen tenkráte se objevily chyby způsobené bojem proti vládě krále Jiříka, když totiž prohlášena byla proti usnesení církevního sněmu basilejského kompaktata za neplatná. Husité čeští, uváznuvše takto v mrtvém bodu, hledali později oporu v luteránství, čeští bratří v kalvínství. Snad by se byly přece věci jinak utvářily, kdyby stolice papežská byla politice pana Jiřího porozuměla, kompaktata potvrdila a husity hleděla k sobě postupně těsněji připoutati? Mateřská laskavost církve a odpor Čechů proti německému reformátoru, byly by podle všeho postavily v českých zemích novému učení pevnou hráz. Takto však proud proticírkevní v národě českém byl novými naukami jen posílen. V království a v markrabství stali se Luther a Kalvín vítanými a ve Slezsku Horním též; v Dolním rozhodla otázku tu německá národnost sama sebou, neboť Luther byl Němcům všude národním apoštolem.

První Habsburkové v našich vlastech.

Ze staroslavného rodu habsburského první panovníci čeští byli *Ferdinand I.*, *Maxmilián II.*, *Rudolf II.* a *Matyáš.* Vlásti s úspěchem v nových zemích bylo jim těžko, neboť sžírala naše vlasti od Šumavy až po Odru a Vislu nebezpečná choroba neutuchajících bojů náboženských, jež všechny síly národa vyčerpávala a tak ho v malátnost uváděla. Zlo toto se o mnoho zhoršilo i nešťastnými boji stavovskými, kterým dala vzniknouti slabá vláda jagellonská. Za takovýchto poměrů i výtečným vladařům bylo by se nepodařilo moc královskou upevniti, tím méně však se mohli pochlubiti nějakým úspěchem v té příčině první Habsburkové, z nichž jedinému *Ferdinandovi I.*

(† 1564.) přísluší chvála panovníka rázného. Aby se tedy národ český vybavil z kolejí nešťastného života, ve které ho uvedla vnitřní rozervanost, na to nebylo pro ten čas ani pomyšlení, ano zlo se spíše zvětšovalo, než pomalu odstraňovalo. Vždyť ani sám Ferdinand neměl dosti porozumění pro pravý způsob řešení české otázky a také do válek tureckých potřeboval bez ustání tolik peněz, že byl odkázán úplně na milost i nemilost svých poddaných. Tato jeho slabá stránka pronikla i ve Slezsku. Byl by zde za své návštěvy r. 1527. také rád zadržel proud reformace, ale co bylo vše platno, když týmiž ústy, kterými chtěl novotářství zapovídati, měl se doprošovati peněžní pomoci! Proto ponechal raději zemi zcela jejímu osudu, takže pak nejen luteránství, nýbrž i různé blouznivé sektářství po Slezsku bujelo jedno nad druhé; mandátů proti nekatolíkům časem do Slezska posílaných si málokdo povšiml.

Mnoho potíží způsobil Ferdinandovi v naší vlasti Jiří Braniborský jednak pro svou luteránskou zarytost, jednak i pro nekonečnou hladovost po statcích vezdejších. Obojí tuto stránku jeho měl Ferdinand příležitost poznati. R. 1530. na sněmě augšburském slyšel tváří v tvář odhodlaná jeho slova, že by raději hlavu na špalek položil, než aby od „čistého evangelia" upustil, a o hrabivosti jeho byl poučen zimničnou snahou po získání Opolí, Ratiborska a Krnovska, jež mu sice konečně mlčky ponechal, ale nepotvrdil. Za to tím rozhodněji se postavil proti choutkám braniborským po zabrání Lehnicka, Břežska a Volovska.

O něco málo více upevnil Ferdinand svoji moc ve Slezsku v dobách pozdějších. Bylo to především za války (zvané šmalkalské) r. 1547., za níž protestanti v Německu i boje proti císaři Karlovi V., bratru Ferdinandovu, se odvážili. Král český žádal pomoci pro svého bratra v našich zemích, ale byl oslyšen. Ve Slezsku se vymlouvali na vše možné, aby jen proti svým souvěrcům pomáhati nemuseli a v Čechách pozvedli se k odboji, sebrali zbrojný lid, ale do boje nezasáhli. Příležitost, kterou tím králi ku přísnému zakročení poskytli, byla tomuto velice vítaná. Zkrotil mnohé ze svých nepřátel — obzvláště královská města — a sáhl i ve Slezsku odhodlaně na provinilce, že mu v čase tak veliké potřeby pomocné ruky odepřeli. Tresty, avšak jen peněžní stihly Vratislav, Svídnici, Javor, Hlohov atd., ale ve věcech náboženských ani tehdy jakéhokoli

pořádku učiněno nebylo. Za to nezůstal zde bez vlivu náboženský mír učiněný v bavorském Augšburku r. 1555., který zaručil po Německu svobodu luteránům, pomohl k rozvoji i sektám jiným a pojistil do jisté míry také úspěchy nekatolíků v jiných zemích zejména ve Slezsku. Když Ferdinand umíral, stálo již Slezsko velkou většinou mimo půdu katolickou.

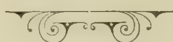
Za vlády Ferdinandovy různá vyznání náboženská a neméně i nechut stavů k jakémukoli způsobu veřejného pořádku působily potíže ve správě českých zemích na všech stranách. Čím více však se rozvíjelo sektářství, tím bylo hůře. Ukazuje se to za vlády *Maxmiliána II.* († 1576.), panovníka vzorně snášelivého a v záležitostech náboženských příliš vlažného, aby byl chtěl tu neb onu stranu utlačovati, nicméně nepořádky veřejné se přece jen pro spory náboženské pořád množily. Blahovůle císařova nepomohla v Čechách ani na Moravě a neměla žádného výsledku ani ve Slezsku. Ačkoli však již tyto okolnosti stačily uvésti národ český v postavení nebezpečné, přece všeobecný stav politický se ještě valně pohoršil za panování císaře a krále *Rudolfa II.* († 1612.) Chabost jeho povahy a hříšná nevšímavost i lhostejnost vůči záležitostem státním zbědovaný stav zemí pod jeho žezlem se nacházejících zavedly až do samých krajností. Byl pak to v prvé řadě nešťastný jeho zápas s bratrem Matyášem, který však nejen jemu samému, nýbrž i nástupci jeho půdu pod nohama docela podryl. Boj tento vznikl právě pro osudnou Rudolfovu nečinnost. Kam se člověk ohlédl, všude zela v dědičných, českých i uherských zemích neurovnanost, všude pych a násilí; v Uhrách mimo to vše i Turci neodolatelně postupovali na škodu rodu habsburského v před. Tímto způsobem dospěly věci kolem r. 1600. tak daleko, že sami členové panujícího rodu počali vážně o tom přemýšleti, aby otěží vládních na místě nepříčetného Rudolfa se ujal bratr jeho Matyáš. Ovšem že se císař bez násilí nedal odstrčiti, ale v zápase, který z těchto příčin mezi oběma bratry vzplanul, padl poslední kus vážnosti a moci, jejž Habsburkové ještě měli. Chtěla-li si totiž která strana udržeti své spojence, musila jim činiti za to ústupky všelikého druhu, které na straně přátel Rudolfových v Čechách vyvrcholy v onom neblaze proslulém majestátě zaručujícím svobody náboženské.

Slezáci také stáli po boku Rudolfově a proto si též vymohli na něm majestát pro svou zemi, tak aby každý v jejich vlasti mohl

svobodně vyznávati víru, jakou by chtěl. Tak se císař ještě nějaký čas na trůně udržel, ale když po tom r. 1610. učinil pokus ustanoviti svým nástupcem bratrance svého Leopolda, biskupa pasovského, připravil se i o přízeň Čechů. Matyášovi se tím samým naskytla vhodná příležitost bez obtíží od vlády jej odstraniti. Želno jest při tom doznati, že nový král odměny za svou dobrou vůli nesklidil žádné, nýbrž naopak řadu obtíží, jichž téměř ani nebylo možno překonati. Prostředky zajisté, kterých použil ke svržení Rudolfa a za svým povznesením byly takového druhu, že se na svém strůjci musily nutně vymstiti zcela dle známého přísloví „kdo seje vítr, klidí bouři". Za vlády jeho vypuklo totiž hrozivé povstání české jako přirozený důsledek řečeného sporu obou habsburských bratří.

S Opavskem se udála za vlády Matyášovy změna dalekosáhlá tím skutkem, že r. 1613. bylo dáno v léno knížeti *Karlovi Lichtenštejnskému*. Až do této doby stále ještě je stavové moravští mohli pokládati k veliké radosti opavské šlechty za své, ale odtud tento spor rázem byl vyřízen dle přání města Opavy a knížat slezských — Opavsko stává se nepopíratelně částí Slezska. Takovýto čin však si od Matyáše nedala líbiti domácí šlechta a odepřela mimo jiné novému knížeti svého uznání. Ale i na Moravě způsobila zpráva o odtržení Opavska dojem nemilý, tak nemilý, že slovutný pan Karel ze Žerotína s rozhořčení složil z té příčiny se sebe úřad zemskéko hejtmana moravského. Naproti tomu si nový panovník v Karlu Lichtenštejnském postavil do Slezska dobrého předbojovníka a zastance všelikých svých snah, zejména však snah katolických. Muže takového bylo mu v zapletených poměrech náboženskopolitických na Slezsku velice zapotřebí, když nauky Lutherovy a Kalvínovy i jiné sektářství se po vlastech našich šířilo rychle jako příval.

Nový kníže opavský také pána svého v očekávání jeho nikterak nesklamal.

Sektáři ve Slezsku.

I.

Ve Slezsku pro Luthera nejvíce vykonala Vratislav. R. 1471. zemřel Slezským Němcům odporný „kacířský" král Jiří a r.

1516. již měly dvě tiskárny vratislavské co dělati, aby vyhověly poptávkám po spisech Lutherových, ježto německá reformace nalezla ve Vratislavských jednoho z prvních zastanců. R. 1523. povolán byl od městské rady přívrženec Lutherův Jan Hess a roku 1524. všichni kazatelé měští dostali příkaz hlásati slovo boží jen podle „pravého, čistého evangelia Kristova.“ Opravné zanícení Vratislavských si odnesli docela podle tehdejšího zvyku mniši a kláštery, první, protože luza městská mohla na nich názorně ukázati své náboženské přesvědčení, druhé, že byly vítaným lupem pro radní pány. Stížnosti strany katolické u dvora krále Ludvíka bylo vyhověno jen potud, že Vratislavští musili z trestu vydržovati v bojích proti Turkům po celý rok 1000 jezdců. Vážný spor mezi katolictvím a luteránstvím tím byl v pravdě odbyt a nejdůležitější město slezské odpadlo od církve katolické na věčné časy.

Příkladu jeho bez prodlení následovala města jiná jako Lehnice, Boleslav, Zlatá Hora, Javor, Střehom, ano i samy nejkatoličtější Třebnice a postupem času všechna ostatní německá města slezská. Z měst šířilo se pak rychle nové učení i po venkově. Z vynikajících knížat slezských naklonil se luteránství hned nad samém počátku nad jiné horlivý šiřitel německého mravu a panství ve Slezsku *Jiří Hohenzollerský*. Byl Němec tělem i duší a proto i výbojný luterán, ve Slezsku aspoň stal se hlavním sloupem reformace. Svaka svého Bedřicha Lehnického přiměl k odpadnutí a v Praze na dvoře krále Ludvíka se velmi pilně staral, aby proti Vratislavským pro jejich potlačování řádů katolických nebylo rázně zakročeno. Rozhodný obrat v neprospěch církve katolické způsobil ve svých državách hornoslezských především na Krnovsku a Hlubčicku, potom i v Ratiborsku a v Opolsku, patrně více z příčin osobních než z přesvědčení, maje asi úmysl německé i české obyvatelstvo společnou vírou těsněji ku své osobě připoutati. Každý krok muže tohoto byl věru zrale uvážený a vypočítaný vezdy na hmotný prospěch rodový. Hrál zde v malém úlohu takovou, jakou ve velkém provozoval jiný Braniborec Albrecht, velmistr řádu německého v Prusku, jenž uznal Luthera jen proto, aby se zmocnil celého majetku řádového.

V Krnově víra protestantská byla zaváděna s velikou urputností, protože se tam reformační činnosti chopil nevzdělaný sice ale horlivý muž truhlář *Jan Unvertorben*, pravá ruka

markraběte Jiřího. Bezohledně byli vyhnáni rytíři němečtí a s mnohými surovostmi i minorité a kněží světští, kteří všichni byli nahrazeni velikým počtem evangelických kazatelů v městě i po venkově. Statky řádové, toť se rozumí, pro sebe zabral markrabě. Jediným útočištěm katolickým věřícím prý zůstal v době braniborského pychu kostel Panny Marie na sv. Kopečku (Burgberk), ale i tam vztáhli luteráni nešetrně svoji ruku, neboť tamní památný obraz Matky Boží jedné noci odnesli a rozbili.

Povaha náboženského odštěpování však jest již takového druhu, že jeden názor rodí druhý, až z původní myšlenky vybují celé množství mínění souběžných nebo podružných, časem až do nezřízeností zabíhajících. Také ve Slezsku nezůstalo jen při luteránství a kalvínství, nýbrž záhy se tu šířili se svými potřeštěnými naukami novokřtěnci, kteří, pokládajíce křest nemluvňat za neplatný, dávali se znovu křtíti, ale hlásali také rovnost majetku a podněcovali se v boji proti vrchnostem.

V Lehnici roznítil opět nové myšlenky náboženské šlechtic Kašpar Schwenkfeld. Tento se v rozmluvě s Lutherem kdysi vyjádřil, že způsoby chleba a vína pokládá za pouhé obrazy těla a krve Kristovy, nikoli za tělo s krev Jeho samu, a když mu k tomu Luther rozhorleně radil, aby pak raději nepřijímal, uposlechl ho a s ním i jeho přívrženci zvaní švenkfeldští. Za nějaký čas však se přece k přijímání zase rozhodli, ale požívali pak z pravidla místo způsoby chleba — koláče! Při tom všem podivnustkářství sluší upozorniti, že lidé ti slynuli neobyčejně vroucnou zbožností i prostotou mravů a kladli hlas svědomí nade všecky zákony světské i církevní. Ale přes to vše byli nenáviděni ze všech novotářů nejvíce. Král Ferdinand sám, když prodléval ve Slezsku, dal ve Svídnici kazatele jejich pověsiti na nejbližším stromě a sice prý „po židovsku“ hlavou dolů. To byl jediný násilný skutek, kterého se tento panovník na půdě slezské dopustil, jinak ani po zlém ani po dobrém proti přílišnému bujení náboženských myšlenek ničeho nepodnikal. Když později r. 1529. byl opětně ve Slezsku, neodvážil se více žádati nežli, aby novokřtěnci a blouznivci prý byli na uzdě drženi. Neustálá nouze o peníze a vždy hrozivé nebezpečenství turecké ho nutily žíti s poddanými v přátelském poměru.

II.

Jakým způsobem se nauky německého reformátora dostaly na Těšínsko, toho se nelze dopátrati, ale nebude to daleko od

pravdy, tvrdíme-li, že obyvatelstvo tamní prosáklé názory husitskými dopřávalo rádo sluchu novotám náboženským. A že husitství mělo na Těšínsku četné přívržence, to vidíme z toho zvláštního úkazu, že již r. 1513. byly některé cechy v Těšíně opatřeny svými kalichy k přijímání. Možná že se protestanství šířilo na Těšínsku již za Kazimíra II. († 1545.), ale zcela jistě mu na nohy pomohla poručnická vláda husitského Jana z Pernštýna a ještě více náklonnost knížete *Václava Adama* († 1598.), když zjevně odpadl od církve on i všechen téměř jeho poddaný lid. Také tu došlo k některým projevům záští protikatolického, jak tomu nasvědčuje nucený odchod dominikánů a františkánů z Těšína. Mimo to, když se po několika desítiletích dominikáni do Těšína opět vrátili, zaslali do Vídně o pychu, jehož se kdysi luza na františkánech dopustila, stížnost tohoto znění: „Otců františkánů vyhnali, konvent a klášter jejich do gruntu zkazili a z těch rozbořených kamení a cihel šibenici těšínskú vystavili. Na ratúze vymalovati jsou dali vlka, jak v hábitu františkánském husám kázání činí a husy k němu přicházející za hrdla lapá. Obraz sv. Františka u noh krucifixu postavený prostříleli, něco blátem také pokáleli a depurtýnovali.“

Před záhubou nebyl uchráněn ani památný klášter orlovský. Příčinu k tomu zavdal sám jeho opat Jan Burčínský r. 1561. Kaceřoval na svých kázáních knížete Václava Adama pro jeho odpadlictví, takže se tento naň rozhněval a vyhnal ho ze své země. Brzy po něm došla řada i na mnichy. Přišel prý jednou knížecí maršálek do kláštera a přivezl s sebou několik sudů tokajského, z něhož si všichni chutě přihýbali. Když se klášterníci úplně zpili, byli z domu vyvezeni, jen bratr Jakub se schoval v kostelní věži, ale byl tam zastřelen ranou mířenou z blízkého hostince orlovského poddaného Gluska. Z ostatních mnichů prchajících byli dva zavražděni u Pol. Ostravy v místech, kde se nyní nalézá kaple Hrobky, zbývající prchli do týneckého kláštera v Polsku za svým opatem.

Zrušením zmíněných klášterů si kníže Václav Adam pomohl alespoň částečně z peněžní tísně a evangelickým kazatelům rozšířeno pole působnosti ale tak, aby se šířilo rychle a bez ustání dále. Odpadlictví od církve katolické zachvátilo na Těšínsku kde koho, takže se nezadlouho celá země nacházela v nepřátelském táboře. I sami stavové zemští, až na malé výjimky přijali reformaci a rovněž města Bílsko, Frýštát, Skočov,

Strumeň a Jablunkov; ale ani v lidu venkovském nenalezl Luther odporu.

I nástupce Václavův kníže *Adam Václav* († 1617.) vystupoval proti katolictví s rozhodností téměř neslýchanou, jakoby z Těšínska na věky mělo býti vymíceno. Z uherské Žiliny povolal horlivého kazatele luteránského Lovčana k faře těšínské a namluvil mu, že jest pevně rozhodnut netrpěti u svých poddaných jiného vyznání kromě luteránského, ba prohlásil docela, že i kostelníkem nebo kantorem se bude moci na příště státi v Těšínsku jen přívrženec konfesse augšburské. Městům Těšínu a Jablunkovu se zavázal mimo to i za své potomky, že při své evangelické víře mají vždy býti ponechána i chráněna a prvnímu nad to dal i povolení, aby v kostelích nemusilo trpěti jiných kněží leda luteránských.

To vše dálo se podle zásady tehdy běžné „čí kraj, toho víra.“ Než jaké a jak náhlé překvapení bylo těšínským luteránům připraveno! Ještě r. 1609. podporoval Václav Adam horlivě žádost slezských knížat za svobodu náboženskou a došel splnění svého přání vydáním tak zv. majestátu císaře Rudolfa, kterým víra luteránská byla po celé rozloze Slezska dovolena, ale roku následujícího se stal z Šavla Pavlem a přestoupil náhle ke katolictví.

Prý nějaký učený jesuita ho přemluvil, nebo dle jiných zpráv žena jakéhosi ševce z Olomouce, ve které kníže našel zalíbení, prý v této příčině naň působila, ale při všem tom není vyloučena také možnost, že přijetím katolictví chtěl zadlužený kníže spíše pomoci svým zuboženým financím. Nasvědčovalo by tomu i to, že byl účasten plánů císaře Rudolfa proti bratru jeho Matyášovi a sice prý prostřednictvím opavského faráře Sarkandra. Víme alespoň zcela jistě, že ve své zemi sbíral vojsko, aby jím pomohl biskupu pasovskému Leopoldovi opanovati království české, začež ho povýšil císař na hejtmana slezského, ale mělo prý se mu za to dostati také Opavska a Krnovska. To byly asi pravé příčiny, pro které se Adam Václav chytil víry katolické; avšak ať již ho ke kroku tak závažnému přimělo to či ono, tolik víme bezpečně, že rozhodnutí svému již zůstal věren až do smrti a že nové vyznání své osvědčoval zrovna tak účinlivě jako dříve luteránství. Nejvíce práce při tom měl s městskou radou těšínskou, která se katolictví zarputile bránila, poukazujíc důvodně na výsadu věnovanou od samého knížete a zaručující městu Těšínu i víru i kněze luteránské. Třeba však byl kdysi

vlastní rukou tuto listinu podepsal, neváhal ji Adam Václav městské radě, když mu ji k nahlédnutí předložila, na kousky roztrhanou poslati zpět. Tak se za času tak zvané reformace nakládalo s lidskými dušemi, tak i s lidskou ctí! Těšínští však si také postavili hlavu a povolali si luteránského kazatele Mikuláše Kalusa. Provinění takového však měli velice pykati, neboť se kníže na ně nad míru rozhorlil, kdyžtě prý tím „na reputaci jeho knížecí milosti nemálo než velice nevážně ublížili a vrchnosti nešetřili. Však jeho knížecí milost na mnohé přímluvy jim hrdla darovati ráčil.“ Musili však „k nohám jeho knížecí milosti padnouti a pokorně prositi, aby jim milostivě odpustiti ráčil“ a zároveň slíbiti „že pro takovou svoji lehkovážnost při klášteře těšínském kapli vystaviti daji a to bez všech vejmluv, bez odpornosti a bez vyhledávání skrze přímluvy.“

Vedle Adama Václava byla sloupem víry katolické na Těšínsku také kněžna *Alžběta Lukrecie.* Tato vydala r. 1629. onu pověstnou listinu na vymícení všelikého sektářství ze svého knížectví, třeba jinak ve styku s protestanty se vždy dávala voditi přirozenými city svého srdce.

III.

Neobyčejně zajímavý byl průběh reformace v knížectví opavském. První počátky její jako na Těšínsku ani zde nelze přesně vystopovati, můžeme toliko za jisté přijati, že když na Krnovsku, Hlubčicku a Těšínsku bylo nové učení hlásáno, že i do Opavy pak se rychle vtíralo. Bujelo však záhy i po jejím okolí, obzvláště *v Ketři, v Hlučíně, v Bílovci,* pak *v Klimkovicích, v Bruntále* a vůbec na statcích pana *Jana Bruntálského z Vrbna,* jehož rod od dávna nebyl katolické víře přízniv.

Ale to vše byly jen menší pokusy a první počátky, kdežto úplný rozvoj reformace Lutherovy na Opavsku spadá až teprve k polovici 16. století, v kteréžto době hlavně samo město *Opava* se již k ní bylo nadobro přiklonilo. Farářem tu byl tehdy mnohonásobný obročník Blažej Siebenlot, člověk nehodný důvěry v něj skládané, protože nevázaným životem v občanstvu působil jen pohoršení. Z té příčiny zvolili si Opavští na výpomoc mistra Martina Zenkfreie, avšak s tou podmínkou, aby „čisté evangelium dle vyznání augšburského“ jim kázal a tělo Páně „pod obojí způsobou“ podával. Přivolaný kazatel byl totiž luterán. Siebenlot a horlivý biskup olomucký *Vilém Prusinovský*

velmi o to usilovali, aby sektářského predikanta z Opavy vystrnadili ale nadarmo. Ani zakročení u dvora císařského nic nepomohlo, ježto městská rada podplácela na všech stranách, a vyšla z té příčiny z celého sporu mimo značnější útraty peněžní docela bez pohromy.

Že se takto tím větší chut luteránům dostavila, není třeba zvláště podotýkati. Ostatně sektářství se tím časem bylo v Opavě již tak rozmohlo, že katolictví počalo býti vedle něho pravou popelkou. V rukách sektářů byla německá fara u Panny Marie, tajný luterán, český kněz Šimon přisluhoval na faře moravské u sv. Jiří a nezadlouho ohrožováni byli katolíci i v dominikánském kostele sv. Václava a v chrámě u sv. Ducha. A farář Siebenlot, který by byl měl býti hlavní oporou svým utlačovaným ovečkám, nebránil své víry, nýbrž spíše sám se od Říma vzdaloval. Poměry byly se vůbec pro opavské katolíky již tak nebezpečně utvářily, že biskup Vilém Prusinovský v říjnu r. 1569. sám do Opavy přijel, aby osobním zakročením přivodil obrat k lepšímu.

Luteráni však příchodem jeho byly silně popuzeni a roznítili proti němu v kostele Panny Marie hotovou bouři, takže biskup jen stěží se bez úrazu zachránil do kláštera dominikánského. Za takový pych byli Opavští pohnáni od císaře k zodpovídání, ale dokázali toho opět, že zvláštním pokutám nepropadli. Luteránství přirozeně od té doby tím více bujelo ve městě a po okolí a koncem 16. století tak již bylo v Opavsku zahnízděno, že nedaleko města prý v jedné vesnici vratislavský tiskař Bauman mohl poříditi tiskárnu na výrobu protestantských biblí, postill a letáků a nemohl prací ani stačiti. Tři až čtyři pomocníci prý tam stále měli co dělati, aby se poptávkám po takových a podobných knihách vyhovělo. Z osad venkovských našlo luteránství na př. půdu v *Komárově, v Litultovicích, v Jaktaři, ve Vávrovicích, v Kylešovicích, v Oticích* ano i dále *v Jakubčovicích a ve Skřipově.*

Než nebylo mu dopřáno na Opavsku i na dále bez překážky se rozvíjeti, postavilť se mu na odpor císař Rudolf a pověstný biskup olomoucký kardinál *Erantišek z Ditrichštejna*, pevný katolík a bezohledný nepřítel víry evangelické.

Počátkem r. 1603. prodléval kardinál Ditrichštejn na Raduni, aby tam vysvětlil nově z kamene vystavěný kostel. Sucholazečtí a Vršovští katolíci byli totiž ohroženi komárovským

sektářstvím a měli proto docházeti od té doby do kostela na Raduň. Když již byl tak blízko, chtěl se kardinál podívati i do Opavy a úmysl svůj také provedl skutkem 8. května. Přijel z večera toho dne do kláštera dominikánského u sv. Václava, ale když viděl, že příchod jeho zbudil v lidu městském nepokoj, brzy zase odjížděl nazpět. Při té příležitosti byl jeho vůz napaden povykujícím lidem a zasypáván kamením až k bráně jaktarské, při čemž ani nadávkami nebylo skrbleno. Následky takovéto hrubosti proti bezbrannému hodnostáři duchovnímu, nedaly na sebe dlouho čekati. Císař Rudolf sám do věci rázně zasáhl a podepsal listinu, jíž se *město Opava dávalo do říšské klatby*. Znění její bylo Opavanům na pováženou. Nikdo jim ničím neměl pomáhati, nikdo s nimi neměl vůbec ve styku státi, do města se nemělo nic dovážeti, trhy byly všecky zakázány, svobody a výsady cechů za neplatné, mistři, tovaryši i učedníci za nečestné prohlášeni.

Ačkoliv pak tato klatba nebyla ještě uveřejněna, přece v Opavě způsobila zděšení, zejména když i kostely ve městě byly mocí pozavírány a jinak proti evangelíkům ostře postupováno. Poměry byly tímto způsobem velice přiostřeny. S jedné strany bezohledná přísnost, s druhé úzkostlivé rozechvění. Vrcholu však svého dostoupila vzájemná nevraživost, když v únoru 1604. několik mladíků ve svévoli vypáčilo násilně dvéře kostela minoritského a pak u sv. Jiří a u sv. Barbory, aby v nich luteráni mohli konati své bohoslužby. Na čin tak odvážný a troufalý následovala ihned řízná odpověď, neboť klatba císařská byla po té bez průtahu prohlášena. Poněvadž pak ani potom Opavští nejevili chuti vrátiti se ke katolictví, nýbrž spíše tu a tam císařské plnomocníky k hněvu podněcovali, bylo ustanoveno mocí je zkrotiti. Pěší regiment plukovníka Geisberka dostal v lednu r. 1607. za tím účelem rozkaz táhnouti z Uher do Opavy, kdež měl býti na útraty obce vyplacen a pak rozpuštěn. Zpráva o tom zalehla do Opavy jako hromová rána, neboť něco takového znamenalo býti vydán na pospas zdivočilé chásce vojenské, která ve vlastních zemích byla zvyklá rovněž tak hospodařiti jako v nepřátelských. Ještě však v poslední chvíli byl čas město před pohromou zachrániti, kdyby jen byli Opavští uposlechli rad komisařů císařských Bartoloměje Bruntálského z Vrbna a Perchtolda z Kravař a na Raduni, kteří jim vřele doporučovali, aby věc nehnali až na

nůž, nýbrž s císařem a biskupem se na rychlo smířili. Avšak činili tak nadarmo. Opavští se raději postavili na odpor v domnění, že po celém Slezsku jejich čin najde ohlasu. Slibů se jim ovšem dostalo se všech stran dosti. ale jiná byla otázka, jak jim skutky později bude pomáháno.

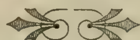
Prozatím se Opavští spolehli sami na sebe. Opravovali na rychlo hradby i brány a na baštách všude rozestavili kusy[1]) a pušky; u brány ratiborské a hradecké pořídili nová zábradlí a nad to na věžích brány hradecké a jaktarské postavena těžká děla. K obraně města bylo najato 200 žoldnéřů. Bylo toho již co nejvíce zapotřebí, ježto Geisberk byl tou dobou již na Moravě, a zvěst o jeho žolďácích šla hrozná. Pustošili, pálili a vraždili všude nelítostně — důkladný pokyn Opavským, aby se ohlédli po spojencích. Učinili tak ihned, ale tu se teprve ukázalo, jak plané byly sliby všech protestantů, když se jim nabízeli ku pomoci. Nikdo pro ně nehnul ani prstem, ano stavové domácí Geisberkovi slíbili vyplatiti 6000 tolarů, nebude-li zemi pustošiti a rozloží-li své vojsko jen ve městě a po místech rovněž klatbou stižených jako ve Skřipově, Jakubčovicích, Kylešovicích, Oticích a v Jaktaři.

Tři z ustanovených komisařů císařských Jan Kravařský z Pusté Polomi, Šebor Pražma na Studénce a Karel Pražma z Bílovce vedli Geisberkův pluk přes Klimkovice k Raduni a dále k Opavě. Ještě naposled z Raduně bylo město vyzváno podříditi se vůli císařově ale bezvýsledně. Proto se 10. srpna počalo skutečné obléhání a sice tak, že většina pluku zůstavena byla ve jmenovaných s vrchu osadách, kdežto asi 300 mužů se postavilo poblíž hradeckého, kylešovského a jaktarského předměstí. K potyčkám však došlo až teprve 19. srpna, kdy útočníci byli od hradeb odraženi a Kylešovskou ulicí odehnáni se ztrátou tří mrtvých a několika raněných; poté se drobně bojovalo den co den. Byli mrtví i ranění, hlavně na straně Geisberských, na něž Opavští, kde jen mohli, stříleli. Za to však město stiženo bylo každou chvíli nějakým požárem. Horším nepřítelem však než cizí žolďáci byli městu domácí nepokoje, jež vláda ulice často vyvolávala, dále nemoci, jakož i najatí vojáci, kteří se neštítili ve městě žádné surovosti. Vražda a lup byly na denním pořádku a neřestí těchto neodstranila ani šibenice pro strach na

1) Děla.

Horním náměstí rychle pořízená. Při tom všem pomoci nemohli se obležení dovolati na žádné straně, ba ani u samého Jiřího Braniborského, který ostatně posly jejich ani k sobě nepřipustil. Za takovýchto poměrů pak ovšem opavské luterány napadal strach, takže počali povolovati, až strana mírnější 22. září město za dosti přijatelných podmínek Geisberkovi vydala. Kusy a pušky poté ihned byly s hradeb odstraněny, měšťané odzbrojeni, původci rebellie vyhledáni a dva z nich Michal Pruske a Garkoch na Horním náměstí sťati. Někteří byli na pranýři veřejně mrskáni, jiní vyhnáni ze Slezska neb i vůbec ze zemí králových. Konečně musili Opavští dlouho živiti část pluku Geisberkova a vyplatiti značné sumy peněz. Také bylo přísně zakročeno, aby luteránům byly vzaty všechny kostely a řády katolické všude obnoveny. Avšak pokoj tím ve městě zaručen nebyl, protože strana protestantská dělala novému faráři Mikuláši Sarkandrovi ze Skočova mnohé potíže, takže se musilo sáhnouti k novým přísným trestům. Jenom že se luteráni báli vždy jen tak dlouho, dokud měli před očima ještě hrůzy pokut, jak ty jim s mysli sešly, připravovali katolíkům opětně ty nejhorší lázně. Útrapy těchto šly až do té krajnosti, že dva kaplani faráře Mikuláše raději z Opavy utekli, než by v takovém ovzduší byli dále žili. Náhradu za ně našel statečný farář vrchovatou měrou v bratru svém *Janu Sarkandrovi,* který pro svoji horlivost náboženskou a pozdější mučednickou smrt měl dojíti velikého oslavení prohlášením za blahoslaveného. Nicméně i za účinlivého působení obou Sarkandrů katolictví v Opavě jen že živořilo, nacházejíc oporu toliko v cechu krejčí, řezníků a později i mydlářů, kteřížto poslední šmahem k víře svých otců se navrátili.

Avšak nezadlouho dostavil se nový, mocný popud k rozvoji protestanství slezského; byl dán oním majestátem císaře Rudolfa z r. 1609. Významu byla tato listina hlubokého. Bylo jí dáno Slezanům právo vyznávati svobodně víru Lutherovu, stavěti si potřebné školy i kostely a vůbec všude nenuceně vystupovati. Zásada tato naprosté rovnosti nebyla poškozena ani ostrým odporem biskupa vratislavského arciknížete Karla, a evangelíci proto docela nerušeně oslavovali vítězství své po celé rozloze slezské země slavnými službami božími, zvoněním a hudbou.

Válka třicetiletá.

Bílá Hora.

I.

Za panování prvních tří Habsburků se v zemích českých veřejné poměry náboženskými rozbroji postupně horšily a nezlepšily se ani později pod vládou Matyášovou. Tento svrhl s trůnu bratra svého Rudolfa pro jeho neschopnost k vládě, ale sám také nápravy žádné nepřivodil. Ani on nebyl vladařem, který by byl něco podnikl pro zmírnění protiv náboženských. Prospěchu mu to ovšem nepřineslo žádného, nýbrž množství všelijakých potíží, které se nad to vše zveličovaly přemrštěnou snahou české šlechty po zničení moci královské. Takové byly poměry v Čechách a na Moravě, takové však byly i ve Slezsku. I zde neměli stavové jiné starosti nežli vytloukati na králi vždy nové výsady bez ohledu na úpadek jeho vážnosti, a tak i když r. 1611. přijel do Vratislavě pro přísahu věrnosti, neobešlo se to bez nových nátisků proti jeho osobě.

Ani sporů náboženských však nechtělo ubývati, ač majestát zaručoval svobodu všem, a to pro nenasytnost luteránů a rychlý rozvoj kalvinismu. Této nauky drželi se ve Slezsku mimo jiné obzvláště Jan Jiří Braniborský v Krnově a Poděbradovec Karel Minsterbersko-olešnický. Katolictví mělo tím časem oporu již jen v biskupu vratislavském, pak v nejnovějším knížeti slezském Karlu Lichtenštejnském, od r. 1613. pánu opavském, a v Adamu Václavu Těšínském.

Uvážíme-li nyní celkově veřejný život za vlády Matyášovy, shledáváme všude náboženské sváry, úpadek moci královské a nevázanost šlechty. Trojí toto zlo však náramně zhoršovaly také nepokoje v Uhrách, kde Turci moc habsburskou bez ustání ohrožovali, a pak nevraživost všech, kdo Habsburkům veliký rozkvět jejich říší záviděli. Zvláště pádně mimo to vše na váhu šel i napjatý poměr mezi katolíky a luterány v Německu, kteří obojí až po zuby ozbrojeni stáli hrozivě proti sobě ve dvou táborech. Byla to liga katolická a unie protestantská. Tato poslední podněcovala nekatolické stavy v zemích českých proti jejich vladaři, slibujíc jim vydatné pomoci pro případ války. O příčinu k boji nebyla nouze. Matyáš ve věcech náboženských nebyl upřímný. Uznal svobody zemské a potvrdil je, ale ne-

katolíci čeští viděli jasně, že skutky jeho se slovy se velmi rozcházejí, neboť dával on i jeho věrní všude na jevo choutky protireformační. Jinak také by nebylo bývalo možno arcibiskupu pražskému dáti pobořiti chrám evangelíkům v Hrobech (u Teplic v Čechách) a opatovi broumovskému evangelický kostel v Broumouvě (taktéž v Čechách) násilně zavříti. Takovéto nerozvážné jednání muselo nutně na české evangelíky působiti jako olej nalitý do ohně a proto také se vlna jejich odboje vzedmula po této události ještě více.

Mohlo-li se po té rozčilení nekatolíků českých ještě zvětšiti, stalo se tak bezohledným postupem nově uznaného nástupce Matyášova *Ferdinanda II.* († r. 1637.). Necbut jejich proti panujícímu rodu dostoupila jeho vlivem takové výše, že v domnění, jakoby trestali hlavní pomocníky a našeptávače královy, vymstili se pražským jeho místodržícím. Svrhli je — Viléma Slavatu z Chlumu a Jaroslava Martinice ze Smečna — z okna jejich kanceláře na Hradčanech (v Praze) do hlubokého příkopu (23. května r. 1618.). Rovněž tak naložili i s písařem jejich Filipem Fabriciem Prellerem.

Čin tak příliš násilný a nerozvážný musil býti vyhlášením boje králi Matyášovi, ale i když by se byl Matyáš dal ještě rád uchlácholiti, nejevili k tomu stavové čeští pražádné ochoty. Rozhodli se již k úplnému odstranění panujícího rodu, ač ke kroku tak smělému nebyli dostatečně prozpytovali srdcí a ledví svých spojenců, a ani sami v sobě k čemusi podobnému necítili dosti odhodlané vůle a ráznosti.

Také ve Slezsku nesli luteráni těžce přehmaty proti majestátu a jevili proto mnoho ochoty ke spurnostem. Usnesli se na příklad, že u krále zakročí prosebně ve prospěch své víry a zároveň stížnost zašlou českým stavům, aby se ujali utiskovaných slezských luteránů. Velmi pilného zastance nalezli v osobě knížete krnovského Jana Jindřicha Braniborského, který je k odboji popouzel, ač jinak i obavy o svobody náboženské neméně než v Čechách je nutkaly, aby se zbraně chápali. Kroků jejich pak následovali i v Lužici, takže počet nepřátel králových se den co den zvětšoval.

Avšak zrovna tím časem zemřel Matyáš v březnu r. 1619. a Ferdinand II. se postavil v čelo panujícího rodu. Sotva se tak stalo, sbírali již ve Slezsku vojsko na ochranu hranic proti spojencům královým Polákům a na pomoc Čechům. Stavům

českým také poslali obsáhlý stížný list s 232 články a s králem Ferdinandem důrazně počali o českých věcech jednati. Tento však jejich prostřednictví zamítl a napomenul je, aby se od rebellů na čisto odtrhli a toliko jemu jako svému pánu ve služby se zapsali. Jak revoluční však již bylo tehdy na Slezsku smýšlení, vysvítá z odpovědi, jaká k těmto napomenutím králi byla dána. Stavové slezští mu psali, že „nechtějí, aby Češi zváni byli rebelly, ztrestali prý jen škodlivé rádce královy a chtějí prý pro náboženství statky i život nasaditi a je proti lupičským rotám (— vojsko královské! —) chrániti“. O smýšlení Slezáků tedy Ferdinand nemohl býti v nejistotách.

Jan Jiří Krnovský po té již neotálel a sebral na 2000 pěších a na 1200 jezdců, s nimiž zaměřil do Čech, aby se tam přidal k vojsku českému. Cíle svého došel, ale lid jeho nemocemi a bojem proti vojsku královskému zřídl až na 500 mužů, s kterými se markrabě vypravil pod vedením českého vůdce Matyáše Thurna k Vídni. Tam byl přítomen, když vojsko české ohrožovalo Ferdinanda v císařském hradě a když stavové rakouští doráželi naň, aby jim podepsal rozsáhlé svobody náboženské. Když však bylo králi nejhůře, přicválalo mu 500 kyrysníků na pomoc, vysvobodili ho z trapného postavení a odvedli do Německa k císařské volbě.

Chvíle této použili v Čechách ke svému sesílení, jehož docílili hlavně pevným spolkem všech ostatních zemí, ale i úmluvou s vévodou sedmihradským Gabrielem Bethlénem, se stavy rakouskými a s protestanty v Německu. Třeba na zahájení zjevného nepřátelství bylo ještě dosti času, odhodlal se vévoda sedmihradský ihned k boji a obsadil severní Uhry, aby si mohl v případě potřeby se spojenci rychleji podati ruku. Část jeho hajduků při tom obsadila městečko Košici, což pro tamní katolíky znamenalo krvavou lázeň. Řádění jejich podlehli (7. září 1619.) po krutých mukách mezi jinými proslavení tři mučedníci košičtí, z nichž jesuita *Melchior Grodecký,* byl rodák těšínský.

Sjednání spolku se Slezany stálo Čechy nejvíce práce. Starodávná nechuť slezských velmožů k Čechám, podporovaná nad to od vratislavského biskupa arciknížete Karla, budila v nich nedůvěru, ale všechna jejich rozpačitost byla odstraněna listem stavů českých ze dne 22. dubna 1619. Tam slíbili Čechové, že napříště nikdy ničeho nepodniknou bez vědomí Sle-

zanů, že je budou volati ke všem důležitým poradám, zvláště však k volbě královské, že dále nebudou již státi proti samostatné správě jejich země, ano povolili i ve věci do té doby jim velmi choulostivé, že svolí, aby Opavsko bylo pokládáno za část území slezského. Tak bylo Slezsko také připojeno ke smlouvě na „obranu víry a svobod zemských“, která byla zpečetěna v Praze 31. července 1619. V srpnu téhož roku zvolili si pak zástupcové všech zemí českých za krále *Bedřicha Falckého*. Stavové opavští, aby se ukázali lepšími jiných, vypsali ihned na zemském sněmě v Bílovci 13. ledna 1620. shromážděném pro Bedřicha daň, a vyslali k němu do Brna poselstvo s pozváním, aby navštívil jejich knížectví. Při tom mu odevzdali 500 tolarů. „Zimní král“ Bedřich, zvaný tak, že vládl v Čechách jen jednu zimu, do Slezska brzy zavítal; přišli mu tehda až do moravského Šternberka naproti Poděbradovci Václav a Jindřich Olešničtí a v Krnově ho vítal Jan Jiří, aby ho uvedl až do Vratislavě, kde měl přijati slib věrnosti. Když se potom Bedřich vracel do Prahy, zastavil se i v Bruntále, aby tam od stavů opavských přijal podáním ruky přísahu věrnosti.

Všechny tyto příběhy, jakož jest jasno, byly vodou na mlýn luteránů. Po celém Slezsku se nově vzchopili a opanovali celou zemi; za to katolictví bylo tím jako ochromeno. Biskup vratislavský se utekl do Polska a kníže opavský Karel Lichtenštejnský ke dvoru císařovu.

Na biskupa však si přece jen musili Slezáci brzy po tom naříkati, když dle jejich domnění po jeho návrhu král polský Zikmund poslal císaři na pomoc několik tisíc kozáků. Divoká tato cháska řádila již v únoru r. 1620. ve Slezsku, pustošíc, pálíc a vraždíc. Část jich přišla až ke Strumeni, ale ustoupila zase před ozbrojenými občany, načež všichni odtáhli šíříce postrach po všem kraji od Těšína k Opavě a dále až ke hranicím moravským. Byli prý to, jak se nám o tom zpráva zachovala, „praví dravci a ďábelští lidé, velice mnoho peněz, zvláště pytle dukátů, krásné šaty ženské, zlaté prsteny a stříbrné náčiní ve Slezsku a na Moravě naloupili. Bůh prý pomoz tam, kam tato sběř přijde“. Přišla však velmi brzo a sice v dubnu o velikonocích. Tehdy vpadly nové zástupy kozáků do Slezska přes Namyslov a protáhly na příč k Opolí, přebředly Odru a pusto-

šily na Opavsku; tu však nedaleko Benešova byly krvavě potřeny.

Pro takovéto nelidské řádění byla proti kozákům všeobecná nenávist a kdekoli některý z nich padl do rukou domácím lidem, byl bez milosti utracen. V Těšíně jich bylo sťato několik. Osudnými se stali kozáci bývalému kaplanu opavskému *Janu Sarkandrovi*, rodáku skočovskému, tím časem faráři v Holešově na Moravě. Vyšel prý s nejsvětější svátostí proti nim a oni tudíž městečka jeho ušetřili; za to však naň padlo dosti důvodné podezření, že právě jeho přičiněním kozáci byli posláni císaři na pomoc, ježto rok před tím v Polsku byl prodléval. Jan Sarkander byl proto obžalován a v Olomouci mučen, aby se vyznal, při čemž doufali od něho zvěděti i některá tajemství, jež mu snad jako zpovědníku straníka císařova Lobkovice mohla býti známa. Tělo jeho surovým mukám podlehlo. Jan Sarkander byl později převezen do Brna a uložen v chrámě sv. Michala, načež r. 1860. byl prohlášen jako mučedník pro zpovědní tajemství za blahoslaveného.

Mezitím schylovalo se v Čechách k době velikého utrpení.

II.

Jak naděje Čechů v létech 1618. a 1619. byly mnohoslibné pro množství spojenců všelikou pomoc nabízejících, tak po volbě zimního krále se obloha nad českou zemí počala hrozivě kaboniti. Mnozí totiž slibovali pomoc jen v domnění, že budou povoláni na trůn český, a když padl los na jednoho z nich, obrátili se ostatní ke straně protivné. I zůstaly pak země české odkázány samy na sebe vyjma pomoc knížete sedmihradského Gabriela Bethléna a vévody savojského, jenž jim poslal dobrého vůdce Mansfelda. Hanebně se zachovala k Čechům unie protestantská, která je k boji napřed ponoukala, ale pak nechala na holičkách. Císař Ferdinand naopak měl přátele věrné a i početně silné, z čehož ovšem mezi spojenci nastal zmatek. Že ničemná vláda kalvínského krále Bedřicha všeobecnou bezhlavost jen podporovala, jest na bíledni.

Když vůdcové císařští, vévoda bavorský Maxmilián a hrabě Buquoi v létě roku 1620. vtrhli do Čech, aby povstání české potlačili, byli stavové čeští neméně než osamoceni. Moravané pomohli málo, Slezané jen několika sty žoldnéři, protože se musili také doma chrániti proti Polákům a Sasům, a Bethlén

jim poslal sotva několik tisíc jízdy. Vojsko nepřátelské v síle 50.000 mužů bylo při nejmenším o polovinu mocnější než branná moc stavů českých. Obě vojska blížila se k sobě mezi Plzní a Rakovníkem, a snad bylo by bývalo prospěšno v těch místech svésti bitvu, protože císařští byli dlouhými pochody znaveni, avšak cizák Kristián z Anhaltu odvedl voj stavovský zpět na *Bílou Horu* ku Praze. Tam teprve po nedostatečných přípravách došlo k oné pro náš národ tak nešťastné bitvě. Bylo to *r. 1620. 8. listopadu.* Toho dne o polednách podnikli císařští útok na české ležení a sice nejprve proti pravému křídlu českému, pak teprve proti levému, byli však lehce odraženi. V tom však na pravé křídlo náhle se obořil ze zálohy hrabě Buquoi a tak boj obnoven. Již však byl dán počátek neúspěchu na straně stavovské nedbalostí uherské jízdy. Tato odrazivši první útok nepřítele, hnala ho zpět, ale místo aby úspěchu svého použila a řady nepřátel rozprášila, dala se v plen nepřátelského tábora. Vévoda Maxmilián chvíle té využitkoval, spořádal nově svůj lid, obnovil útok a sice rovnou na rozptýlené Uhry, kteří nemajíce ani zájmu na české věci, ani dosti duchapřítomnosti, dali se na útěk. Hlavní neprospěch obratu toho byl ten, že uvedli v nepořádek i pěchotu za sebou stojící, která za takového zmatku se ovšem nepříteli postaviti nemohla a počala proto rychle ustupovati. Těch, kteří na bojišti zůstali, bylo tak málo, že záhubě ujíti nemohli. Padli téměř všichni; poslední shromáždili se pak u nedalekého letohrádku Hvězdy — byl to lid moravský, při němž dle všeho stál také zbytek Slezanů — a tam položili svůj život v oběť své povinnosti. Velel jim hrabě Jindřich Šlik a pak syn předního rebella českého Jindřicha Thurna „mladý Thurn“.

Bylo dobojováno. Bitva sotva přes hodinu trvající rozhodla o osudu nešťastného národa našeho na 200 let. Přišly doby strašlivé, doby úpění a nářku, doby, ve kterých celý národ český již již se chýlil v chladný hrob, ale Všemohoucí přece jen nám nedal úplně zahynouti.

Hrůzy v zemích českých se počaly mnohonásobnými, bezohlednými tresty. Na staroměstském náměstí v Praze padly r. 1621. hlavy dvaceti sedmi pánů českých a jiných na sta potrestáno nejkrutějším způsobem. Za celá sta millionů zlatých bylo jim sebráno statků, takže mnohým nezbylo nic jiného, než se chopiti žebrácké hole, kdežto jmění jimi pilně nastřá-

daného dostalo se všelikým dobrodruhům se všech koutů světa sběhlým. Mimo to vše musili se vystěhovati z Čech a Moravy všichni ti, kdož se nechtěli přiznati k víře katolické. I opustilo jen v království rodinný krb svůj 150 rodin šlechtických a 36.000 rodin měšťanských; nesměl však odejíti sedlák, jenž se musil poddati stůj co stůj. Na Moravě postupováno s přísností nemenší, jenomže k přímluvám moudrého Karla ze Žerotína mnoho tamním provinilcům bylo sleveno. Zejména 23 pánům k smrti odsouzeným trest smrti byl změněn v pokuty na majetku.

Nejlépe ze všeho vyšlo Slezsko. Bitvy bělohorské se súčastnilo jen něco málo Slezanů, když však došla zpráva o porážce českých stavů, klesla mysl Slezanů úplně a bezvýsledné byly i úmysly krále Bedřicha, že by se mohl snad boj s této strany obnoviti. Byla to myšlénka zoufalá, které ostatně nebral vážně ani sám zbabělý zimní král, nýbrž sebrav od stavů 60.000 zlatých, opustil Vratislav, aby hledal útulku u svého svaka v Berlíně. Mezi tím již bylo navázáno jednání se saským kurfiřtem, aby se ujal u císaře stavů slezských, by jich nestihly žádné větší pokuty, a protože velmoži tomuto byl Ferdinand díky povinen, povolil prosbám jeho ve mnohé příčině. Ovšem stavové slezští se účastnili přece jen rebellie v míře tak malé, že bylo jim snadněji odpustiti nežli jiným. Roku 1621. v únoru již zvěděli na sněmě v Lehnici o výsledku svých proseb. Musili slíbiti pánu svému nadále poddanskou poslušnost a zaplatiti 500.000 zlatých válečné náhrady, katolíkům pak nuceni byli zaručiti svobodu a bezpečnost, začež jim byly potvrzeny všechny privileje, obzvláště i onen Rudolfův majestát, jímž se jim dávala *svoboda vyznání augšburského.* Všechny tyto věci byly vyjednány již předem v Drážďanech s kurfiřtem saským a odtud smlouvě té se říká *„drážďanský“* nebo *„saský akkord“*. Ze všech těchto milostí však vyňat byl vůdce vší slezské rebellie Jan Jiří Krnovský, který od císaře byl prohlášen za zbavena všech svých statků ve Slezsku, a částečně vyňato z nich i Opavsko. Toto bylo nově navždy přiřčeno Karlu z Lichtenštejna i s uprázdněným knížectvím krnovským a sice jako skutečná část Slezska, čímž dlouhý spor, kam vlastně knížectví to náleží, zda k Slezsku či k Moravě, konečně určitě byl vyřízen ve prospěch prvního. Stavům opavským jich vina po té byla odpuštěna, avšak svo-

body jim na ten čas potvrzeny nebyly pražádné, ba ani náboženské, takže luteránství zase v Opavě počalo upadati.

Jan Jiří Krnovský se však nedal jen tak dobrovolně odstrčiti. Vida, že se mu půda boří pod nohama, úmyslně se držel krále Bedřicha a vojska svého nerozpustil, maje v úmyslu celou zemi přivésti v nový, vydatný odboj proti císaři. Sám pracoval za tím účelem různým způsobem. Obsadil Nisu, Minsterberk, Kladsko a Opavu, rozšiřoval po Slezsku letáky vybízející k úpornému zápasu proti císaři, při čemž Slezanům uváděl na mysl hrůzy pokoření českého a neustále také navazoval styky s uherskými nepřáteli Ferdinandovými průsmykem Jablunkovským. Těšínští z toho všeho měli veliké hoře. Nechtěli si pohněvati ani Jiřího ani císaře, a tak hráli úlohu obojetnou, ale trpěli cizími vojsky neskonale. Nejinak bylo na Opavsku. Žolďáci markrakěte Jana Jiřího se na př. zmocnili 22. července tvrze hradecké u Opavy a zámku raduňského, kdež vydrancovali kostel a vůbec si tam vedli velmi surově. Vedrali se také do tamní hrobky pánů Tvorkovských z Kravař a mrtvoly jejich vyházeli ven. Aby je za takový pych ztrestal, vytrhl se svým španělským plukem proti nim císařský plukovník Koše z Nového Jičína, na Raduni je v noci přepadl a pobil až jen na několik málo, kterým se podařilo uprchnouti. Avšak ani markrabě Jan Jiří nechtěl dopustiti, aby lidu jeho taková pohroma beztrestně byla připravena, a tak sebrav značnou sílu vojska, překvapil císařské v Jičíně. Pod vytrvalou palbou jeho děl vzňalo se celé město, císařští museli z něho vyraziti, ale byli na místě nemilosrdně porubáni. Jičínští jim v těch místech na památku postavili „španělskou" kapli.

Zatím řádilo zle císařské vojsko na Těšínsku. Markrabě Jan Jiří jevil neustále choutky spojiti se s Gabrielem Bethlénem, což ovšem jim musili císařští opět zameziti. Když již bylo nebezpečenství největší, přišly silnější zástupy císařských, zmocnily se Polské Ostravy a působily daleko široko děsné zádavy, takže si stavové těšínští trpce na toto počínání „zpřáteleného" vojska naříkali. Zemský hejtman Jiří Rudolf Lehnický však jim doporučil, aby se domluvili s císařským generálem Spinolou. Ale co to vše pomohlo! Spinola nezadlouho přitáhl sám do Těšína, aby pozoroval nepřítele za průsmykem Jablunkovským, a morová rána by nebyla celý kraj hůře navštívila, než jeho zdivočelá chasa vo-

jenská. Vybíjeli kostely, drancovali příbytky, dopouštěli se nejhoršího násilí na lidech bez rozdílu stáří a pohlaví, a vratislavský úřad zemský neměl k obžalobám Těšínských jiné útěchy, než aby se prozatím odevzdali do vůle boží, že prý císař již nakázal, aby vojsko pomalu odtáhlo.

Útrapám tohoto způsobu byl učiněn nadobro konec, teprve když Gabriel Bethlén se s císařem smluvil o mír, takže pak již markrabě Jan Jiří musil složiti zbraň a utéci se do uherské Košice. Tam zemřel r. 1624.

Arnošt z Mansfelda a Albrecht z Valdštýna ve Slezsku.

Když odboj český byl povalen, vyvstali císaři noví nepřátelé v osobě krále dánského Kristiána IV. a *Arnošta z Mansfelda,* vojevůdce protestantských vojsk německých. Nepořídili však proti němu ničeho. Mansfeld, byv poražen od císařského generála Albrechta z Valdštýna ve středním Německu (u Desavy), ustupoval rychle ke Slezsku a zemí touto dále na jih, aby se v Uhrách spojil s vévodou sedmihradským Bethlénem Gaborem. Prošel rychle Slezskem a v srpnu 1626. byl již v Těšíně, kde se po celý rok zdržoval. Teprve koncem r. 1627. se vydal na pochod do Uher, ale Bethlén se mezi tím s císařem opět smířil, a tak nezbylo Mansfeldovi nic jiného než rozpustiti vojsko a prchati dále na jih. Tamtudy chtěl se totiž vrátiti na bojiště, zastižen však byl smrtí již v Bosně. Umíraje, dal se stojmo držeti od dvou granátníků, aby skonal jako poctivý voják.

Mezi tím se přivalily již na Slezsko mnohé jiné válečné pohromy.

Nejprv je pustošil s císařským vojskem Albrecht z Valdštýna a sice hůře než Mansfeld, bera se s armádou svojí za nepřítelem do Uher. Asi se 30.000 muži spěchal z Německa k Zaháni, k Boleslavi a k Zlaté Hoře. V tomto městě, kde v chlapeckém věku kdysi školy navštěvoval, nedal si ujíti příležitost, aby si předvolal učitele, který mu ve škole byl dával své nadpráví důrazně pociťovati. Stařeček v hrůze, co se s ním bude díti, klesl před světoznámým generálem — svým žákem — na kolena, aby prosil o slitování, ale Valdštýn ho pozvedl a

děkoval mu, že ho ve škole v přísné kázni udržoval. Zajisté pěkný příklad žákovské vděčnosti!

Odtud postupovali císařští na Nisu, dále pak Krnovskem a Opavskem na Moravu. Všude, kudy táhli, byl jimi lid nemilosrdně pronásledován, majetek jeho huben, potraviny i dobytek zabírány, kostely katolické i evangelické vylupovány, a tak země obrácena v učiněnou poušť. Přítel řádil hůře než nepřítel. K boji žádnému však nedošlo, ačkoli značná část vojska Mansfeldova v Horním Slezsku ležela, byvši tu ponechána od podvůdce jeho vévody saskovýmarského. Hlavním bodem oporným stala se tomuto lidu Opava a sice již v polovici srpna r. 1626. Vévoda výmarský radní pány osobně zavázal slibem k poslušenství krále dánského a zanechal zde značnou zbrojnou moc k radosti luteránům, již se ihned zmocnili kostelů sv. Jiří a sv. Barbory. Jinak však se tato posádka stala Opavě a okolnímu území krutým navštívením. Generální komisař Jáchym Miclav sužoval válečnými dávkami a všelikým vydíráním celý kraj a generál Baudusain (Bodysén) opevnil Opavu, sestavil z lidu slezského několik pluků pěchoty i jízdy a prováděl vpády vojenské nejen po Slezsku nýbrž i na Moravu. Dobyl Krnova, Hlubčic, Ziegenhalsu, Zukmantlu i Andělské hory a postoupil až na samé hranice české; z moravských měst zabral Šternberk, Hranice a Nový Jičín. Obsadil také Těšín. Nejhůře se vedlo přirozeně Opavským, kteří měli bez ustání na krku tisíce vojáků a konali obtížnou službu vojenskou na opevněních kolem města pořízených, především na šibeničním kopci před branou hradeckou.

Počátkem r. 1627. zmocnili se Výmarští také ve středním Slezsku několika míst, mezi nimiž především Kozlí, Toše a Střelic. Tím se jejich hospodaření ve Slezsku skončilo, neboť v červenci přitrhl z Moravy Valdštýn, přinutil ke vzdání Hlubčice, Krnov a Kozlí, obsadil Hradec a 22. téhož měsíce oblehl i posádku opavskou. O třetí hodině odpolední počali císařští stříleti do města granáty a házeti smolné věnce, takže tím způsobili v Opavě nebezpečný požár, jemuž padlo za oběť 11 domů a klášter sv. Václava. Velitel nepřátelského vojska se počal proto smlouvati o čestný odchod z města, který mu byl také 30. července o 7. hod. ranní povolen. Opava se zbavila krutých trýznitelů, ale vojskem Valdštýnovým se jí dostavily útrapy ještě horší. Počátek byl učiněn uvězněním předních měšťanů a stavů zemských, načež následovalo olupování obyvatelstva tak

bezcitné, že žádný nepřítel si nemohl hůře počínati. Opavští měli zaplatiti 100.000 tolarů za to, že město nebylo dáno vojsku v plen a tolikéž měla odvésti i šlechta. Kde však měli takové sumy peněz sehnati po bolestných ranách, které je před tím byly stíhaly? Valdštýn se musil spokojiti 22.000 tol., ale za to mu město musilo vydati dlužní úpis na 43.000 a šlechta na 50.000 tol. Co však mimo to vše bylo vytrpěti opavským občanům ústrků a surovostí od spustlé, prostopášné čeládky vojenské, nedá se ani vypsati. Nesmíme si však mysliti, že řádilo „přátelské" vojsko císařské jen zde, provozovalť své řemeslo lupičské i jinde ve Slezsku, a to po celých sedm měsíců svého zimního pobytu. Bezpříkladnou surovostí vojáků a ohromným nákladem peněžním na uživení, ošacení a ozbrojení tolika tisíc zbrojnošů uvedeni byli Slezáci skoro v zoufalství. Prosby a pláč nikomu nepomáhaly ani u císaře, jenž se Valdštýna ani neodvážil okřiknouti, ani u Valdštýna samého, který útěchy dodával jen hrubostmi a výsměchem. Škody, jaké za svého sedmiměsíčního pobytu císařští Slezsku způsobili, odhadovaly se tehdy na 5 millionů tolarů, což na tu dobu a po tolikých dřívějších útrapách jest suma beze vší pochybnosti závratná.

Žasnouti musíme však, čteme-li, že při tom všem počato s pronásledováním nekatolíků.

Za vpádu Mansfeldova se dali tu a tam protestanti ve Slezsku svésti k přátelským projevům vůči přicházejícímu vojsku německému. Činili tak po celém Slezsku, ale hněv císařův se za to obrátil jen proti jižním krajům slezským; byla to patrně vítaná příležitost potlačiti luteránství do té doby chráněné saským akkordem. Zdá však se, že asi také četným dobrodruhům ve službách císařových se nacházejícím záleželo i na tom, aby i ve Slezsku došlo k zabírání statků, jimiž by pak oni sami byli obdařeni.

V Těšínsku bylo proti luteránům postupováno od kněžny Alžběty Lukrecie velmi ostře a se značným úspěchem. Poutnické hole musil se za tohoto pronásledování chopiti i nezapomenutelný *Jiří Třanovský*, skladatel překrásných písní duchovních a osobní přítel učitele národů *Jana Amosa Komenského*.

Novým ohněm musili projíti také luteráni knížectví opavského, na něž hněv císařův dopadl nepoměrně citelněji. Mnozí potrestáni ztrátou jmění, mnozí vězením, většina však jich se opětně přiznala k víře katolické. Opavští sami povolili tlaku

shůry velmi záhy a r. 1631. již pokorně listinou vyznávají, „že z milosti boží a osvícením Ducha sv. vyvedeni byli z bludu kacířského“. Podobně odvráceni byli od luteránství i města Krnov a Hlubčice.

V ostatním Slezsku alespoň v některých knížectvích byly protireformaci otevřeny dvéře dokořán, ačkoli časem neopatrnost u volbě prostředků k obrácení sektářů působila v lidu takovou trpkost, že výsledků trvale příznivých církvi katolické zde nebylo možno očekávati. Luteráni zajisté ustupovali jen moci a vraceli se k víře své ihned zase, jakmile jim přestal hroziti dragonský palaš.

Švédové.

I.

Po válce dánské nebylo dopřáno našim vlastem pokoje, ježto Ferdinandovi vyvstal nový nepřítel v osobě bohatýrského krále švédského *Gustava Adolfa*. Tento se přepravil přes moře Baltské a zamýšlel vtrhnouti do Slezska, ale všeobecné poměry obrátily jeho kroky do Sas, kde porazil katolická vojska a vtrhl bez prodlení do Bavor. Spojenci jeho Sasíci, dodavše si zmužilosti, vrhli se do Čech, vedouce s sebou množství českých psanců, aby se uvázali ve svá bývalá panství. Byla to chvíle dojemná. Ubožáci dlouhá léta v cizině pobíhavší, se vrátili ke svým rodným krbům v domnění, že jim nadešla chvíle božského smilování. Radosti jejich bylo však na krátce. Albrecht z Valdštýna vypudil Sasíky i je samy a pustil se v boj s králem švédským.

Slezsko za tím zabrala vojska saská a braniborská úplně, lákajíce slezské evangelíky k odpadnutí od císaře. Chuti k čemusi podobnému bylo ve Slezsku dosti, ale provedení takových plánů nebránilo císařské vojsko, jež se nezadlouho také do naší vlasti dostavilo. Slezskému obyvatelstvu tím nastaly útrapy nevýslovné, protože musilo živiti současně tři armády a k tomu všemu trpěti všeliký pych od přátel i nepřátel. Ve Slezsku jižním nebylo ještě nejhůře, ale i to, co se tu dálo, postačí k utvoření správného pojmu o mravní pokleslosti současné doby.

R. 1632. přejal vrchní velitelství nad nepřátelskou armádou ve Slezsku saský vojevůdce Arnim, zatím od Valdštýna

z Čech vypuzený. Maje pak dosti zbrojného lidu po ruce, opanoval záhy i poslední bašty císařské v Horním Slezsku, jako byly Nisa, Opolí a Ratiboř; kamkoli přišel, všude přinášel a podporoval náboženskou svobodu. Evangeličtí kazatelé se opětně vraceli ve svá dřívější stanoviště, a lid se mstil císařským úředníkům za utrpená příkoří. Švédům za takovýchto poměrů rostla ovšem chut na Slezsko, a král jejich nebyl prý dalek myšlenky pokusiti se co nejdříve o úplné zabrání této země.

Ačkoli však sítě své za tím účelem již byl nastražil a domácí luteráni tudíž s utajenou radostí pokrok švédských zbraní pozorovali, přece nedošlo v této záležitosti k žádnému rozhodnutí. Všechny ty a podobné plány shatila smrt krále Gustava Adolfa v bitvě u saského Lützenu r. 1632.

Náhradou za tuto nehodu chtěli generálové švédští a sasští vejíti se stavy slezskými alespoň v nějaký spolek proti císaři. Mnohá knížata se také skutečně dala sliby jejich navnaditi a zapsala se nepřátelům ve služby proti svému vlastnímu zeměpánu. Mohli tak učiniti tím spíše, že se tehdy vrchní vojevůdce císařský oddával záhadné nečinnosti a stál v jakémsi tajném jednání s nepřáteli císařovými. Zrovna tehdy však se Valdštýn náhle rozhodl k nové činnosti, přepadl z nenadání Švédy u *Stínavy* a přinutil jich 10.000 ke vzdání. Byl mezi nimi i Jindřich Matyáš z Thurnu a jiní vystěhovalci čeští, které však Valdštýn propustil na svobodu.

Slezsko poté bylo rychle od nepřátel očistěno. Bohužel dopouštěl Valdštýn svému lidu na obyvatelstvu domácím páchati nelidské krutosti. I jiní generálové bývali necitelní více než dosti, ale řádění žolďáků Valdštýnových neznalo vůbec mezí — bolestná odměna za to, co obyvatelstvo musilo pro ně podstoupiti obětí hmotných!

Tak na př. r. 1632. táhl Krnovskem pluk Traunův a pozdržel se tam tři dni. V této kratičké době musilo jim nepatrné knížectví sehnati 11.100 bochníků chleba, 14.382 liber masa, 72 skopců, 330 kuřat, 180 hus, 35 kop vajec, 438 liber másla, za 36 zlatých koření, 4 měřice soli, 378 věder piva, 28½ vědra vína, 114 měřic ovsa, veliké množství slámy a sena a 96 liber svíček. Brzo potom bral se touž cestou také generál Baltazar z Maradasu a několik ještě menších oddílů vojenských, ale již to stačilo na ožebračení všeho okolního obyvatelstva. Neméně asi trpělo válečnými úhonami i Opavsko. Nemáme o tom sice

bližších zpráv, ale víme na př., že si r. 1632. město Opava dala od generála císařského Kristiána Ilova vystaviti listinu potvrzující, že jeho vojsko všemožně podporovali, opevnění mu stavěli, poslušenství prokazovali, věrnost přísahali a o zásoby se mu starali, takže by dále ode všech útrap vojenských a břemen válečných měli býti osvobozeni. Také stavové opavští nesmírným nákladem na válku byli téměř vyčerpáni; do r. 1636. vydali na císařskou armádu kolem 1,100.000 tolarů, avšak asi 50.000 z této sumy zůstali dlužni. To byl vše jen hmotný náklad způsobený živením vojska, ale nedovídáme se při tom, co ústrků a surovostí musili vytrpěti lidé vojskem postižení. V té příčině slyšme zprávu zachovanou o přepadení Zlaté Hory.

Roku 1633. 4. října objevili se větší oddíly Valdštýnovy armády u brány zlatohorské a vyvolaly si městskou radu před hradby, aby jí oznámily, že u nich bude generál Valdštýn obědvati. Když však několik radních vyšlo, byly s nich strhány šaty, oni sami provazy za krk přivázáni ke koním a vlečeni za stálého bití k městu. Měšťané vidouce tuto surovost, v hrůze uzavřeli brány, ale to právě zavdalo vojsku příčinu město násilím zabrati a do libosti spustošiti. První davy jich vydrancovaly kde co bylo, ale následující nemajíce již nic na loupení, počaly měšťany týrati nejvybranějšími mukami, aby na nich vynutili peníze a potraviny. Některým prý vojáci o hlavy otloukali provazové uzly a krky jim kroutili, až jim oči z důlků lezly, jiným hořící síru strkali pod nehty nebo na obnažené tělo, jiným vráželi zlámané nebo špičaté hole do krku, až jim ústy krev stříkala, nebo jim do krku lili různé nečistoty. Mnohé mrskali, po nich šlapali, žebra jim lámali, ústa až po uši rozřezávali. Některé i v pecích na smrt upalovali, nebo na polo opékali, ba ani nemocných a umírajících nešetřili a matkám děti z náručí rvali a o zem neb stěny je ubíjeli. Kdyby jen polovička těchto udajů byla pravdiva, dostačily by k usvědčení císařských vojsk z nelidskostí přímo zvířecích, jichž žádné jiné vojsko nebylo ani schopno.

Než mělo trhnouti také na pány generály samy. R. 1634. byl v českém městě Chebě náhle zavražděn všemohoucí generál Valdštýn. Proč? Utkvělo na něm podezření, že proti císaři kul zradu, a ačkoli mu to zjevně dokázáno býti nemohlo, přece padl podezření tomu za oběť. Pro nás Slezany má celá tato záležitost do sebe tu zajímavost, že se její odlesk dotkl náhodou

Opavy. K přátelům Valdštýnovým ve Slezsku se totiž počítal generál hrabě Schaffgotsch (Šafgoč), jenž po dlouhém vyšetřování pro tu příčinu byl r. 1635. v Řezně sťat. Zdá se však, že hlava jeho padla spíše jako oběť nástrah od jiných generálů, toužících po velikých statcích Schaffgotschových. Jeden druh jeho viny sproštěný se alespoň velmi vtipně vyjádřil, že, kdyby měl jmění Schaffgotschovo, že by také již hlava jeho neseděla na trupu, ale že prý je toliko chudý kavalír, nechali prý ho na živu.

Pěší pluk hr. Schaffgotsche ležel tou dobou pod velením podplukovníka *Alberta z Freiberku* v Opavě, aby se tu novými odvody doplnil. Když majitele pluku jeho stihl zmíněný osud, byl Freiberk tajně zpraven, že i jej cosi podobného očekává a proto stáhl svůj lid do Opavy i s plukem českých dragounů, kteří se k němu přidali. Tito všichni přísahali věrnost jemu i Valdštýnovi a jeho spojencům, neboť nikdo z nich ještě neměl vědomosti o krvavé události chebské. Slib věrnosti mu nedlouho potom učinila i městská rada opavská, a kdo tak učiniti nechtěli, byli k tomu žalařováním a mukami donuceni. Podobně zakročeno bylo v rychle obsazených městech Krnově a Hlubčicích. Stalo se tak ve svrchovaný čas, když pět císařských pluků pod vrchním velením podmaršálka svobodného pána Götze se již blížilo k Opavě. K boji nedošlo žádnému, za to však bylo pilně smlouváno. Freiberk jevil k takovému narovnání mnoho chuti, protože, jak se zdá, byl již dostal zprávy o smrti Valdštýnově. Výsledek jednání byl ten, že všem mělo býti odpuštěno. Když však ciařští město obsadili, zajali Freiberka a komisaře císařského vojenského pána z Lilienfeldu; prvnímu se jinak nic nepřihodilo, druhý však byl brzo potom v Opavě sťat, kterýžto osud stihl také dva měšťany opavské, pasíře Tomáše Zimmermanna a zvonaře Hanuše Knaufa. Hlavy všech tří byly vztyčeny na třech hradebních věžích. Město samo ztrestáno peněžitou pokutou.

Po těchto všech událostech se ocitlo Slezsko z větší části zase v rukách císařových a mělo tentokráte za své stranění nepříteli býti citelně potrestáno. Ačkoli však vůle na dvoře císařově k ostrým krokům bylo více než dosti, přece k žádným vážnějším trestům nedošlo, až na svobody náboženské, které tu a tam byly přistřiženy. Akkord saský tím opětně došel značného omezení. Císař mohl tehdy tím většího důrazu své

vůli dodati, když vojska jeho v Bavořích u města Nördlink dobyla nad Švédy skvělého vítězství, v jehož následcích mnozí jeho nepřátelé obzvláště Sasové s ním ujednali smírné narovnání.

Takto mírem pražským r. 1635. zastaveno bylo všechno nepřátelství.

II.

Po válce švédské se zdálo, že se již chýlí krvavý zápas ke konci, ale nepřátelství Francie proti rodu habsburskému nebylo ještě nasyceno a vyžádalo si nové boje v rozsahu ještě větším než byly ony předcházející. Hrůzy této poslední války, řečené *švédsko-francouzské* dle toho, že armády těchto obou říší v boji proti císařským stály, nelze ani vypsati. Země v okruhu válečných podniků byly pouští, lid vybit a vymřelý, cháska vojenská sesurovělá jako ta němá tvář.

Nová dopuštění dotkla se nemilosrdně i tentokráte Slezska, jež takto musilo hořký kalich utrpení až na samé dno vyprázdniti.

Po krátké přestávce nacházeli se obyvatelé Slezska již zase r. 1638. v obavách před novými vpády nepřátelských vojsk. Švédský generál Banér totiž postupoval vítězně proti císařským od severu na jih, takže i naše vlast jím byla silně ohrožena. Prozatím však se hrůza švédská obrátila do Čech, odkudž jen menší oddíly její vpadaly přes hory do našich krajů na lup. Krutosti nepřátelské zažila tehdy jen města a dědiny při samém podhoří krkonošském jako Javorník, Hiršberk a jiná. Menší vpády švédské však se odtud opakují po celá léta 1638. a 1639., načež s větším již vojskem Dolní Slezsko obtěžoval v následujících dvou letech švédský generál Stalhans. Švédové si takto připravovali cestu pro následující výpravy. Tyto podnikl jeden z nejznamenitějších vojevůdců války třicetileté Linhart Torstenson, překročiv v dubnu r. 1642. poprve hranice slezské asi s 18.000 muži. Ještě téhož měsíce se zmocnil tvrdé pevnosti Hlohova, klíče k zemi slezské a dorazil k Lehnici. Než-li však mohl města tohoto dobýti, přiblížilo se značnější jízdní vojsko císařské k Svídnici, přilákáno byvši úskočným generálem Königsmarkem. Tam však u památné hory Sobotky císařští v síle asi čtyř pluků od silnější jízdy švédské byli na dobro potřeni. Na 2000 zajatých, 40 praporců a 4 děla padla do rukou vítěze a sám císařský generál vévoda saskolauenburský František Albert

utržil v boji smrtelné rány. Již před tím se vzdaly Torstensonovi Javor a Střehom, nyní je pod dojmem nešťastné bitvy následovala i Svídnice.

Postup nadaného vojevůdce tím vším byl tak uspíšen, že nezadlouho pronikl do Slezska jižního, obsadil Nisu, Krnov i Opavu a s rychlostí nevídanou vpadl na Moravu, kde mimo jiná města dobyl Olomouce. Jak se Opava dostala do rukou švédských, dovídáme se až později z listiny datované r. 1655., když Opavští při prosbě o jakousi milost k císaři si dali od generála Otakara Pikkolominiho vystaviti vysvědčení o svém hrdinném tehdejším boji. Bránili prý se tehdy zoufale, a i když již nepřítel se města zmocnil, zůstali prý věrně na straně císařově a jakmile zvěděli zase, že císařská armáda se blíží na pomoc, zuráželi prý zámky u bran a v noci ji do města vpustili. Po té prý nepřítele zatlačili na zámek, kdež naň tak dlouho stříleli, až přišly posily a Švédy úplně přemohly. To se stalo již koncem července, když se byl Torstenson z Moravy do Slezska vrátil, Opolí i Namyslova dobyl a oblehl dobře opevněný Břeh. Avšak doslechnuv, že vojsko císařské v síle asi 33 tisíc mužů pod generálem Pikkolominim a arciknížetem Leopoldem Vilémem se zmocnilo Opavy, odrazil ode Břehu a hledal posil před mocným nepřítelem v Dol. Slezsku. Nebyl však ani tu bezpečen. Vojsko císařské odvážilo se tam útoku i na pevný Hlohov, ale bylo od „zuřivého generála“ švédského Vrangela s krvavými hlavami odraženo. Ačkoliv pak několik měst slezských Švédové i nadále v rukách svých podrželi, musil přece Torstenson Slezsko vykliditi, aby však v listopadu tím větší slávy došel ve šťastné bitvě u saského Breitenfeldu. Vítězství toto mu zabezpečilo na dlouho převahu na bojišti, takže roku následujícího jej zase již vidíme v Čechách a na Moravě ano i v Rakousích, kteréžto země opustil, teprvé až byl povolán proti Dánům. Rychlými pochody hnal se do Slezska na Krnovsko, a postrašiv několika výstřely město Krnov, postupoval dále na sever.

V Opavě toho roku ležel se svým lidem císařský generál Götz, působě, jak se samo sebou rozumí, obyvatelstvu ohromné škody, pro kteroužto příčinu se Opavští snažili část břemen svrhnouti na venkov. Tento se však zuby nehty proti tomu bránil, jsa prý stálým průchodem všelikých vojsk více stísněn než město samo.

Po odchodu Švédů měl generál Götz po celý rok 1644. volnou ruku a výhodné chvíle také plnou měrou využitkoval. Dobyl nazpět Svídnice a přemohl posádky švédské ve Volově, v Opolí a po různu jinde. Nicméně sláva jeho neměla dlouhého trvání, ježto jí učinila konec v březnu r. 1645. nešťastná bitva v jižních Čechách u Jankova, kde sám Götz ztratil život.

Slezsko zatím překvapila jiná nehoda vpádem podřízeného Torstensonovi generála Königsmarka. Tento se zmocnil celé řady slezských měst zejména Bruntálu, Krnova a Hlubčic, v kterémžto posledním si velmi surově vedl. Opava zůstala rovněž jako Hradec a Vikštejn, jehož zámek velitel opavské posádky plukovník Varlovský vyhodil do povětří, pro tentokráte nedotčena. Těšínsko naproti tomu bylo válečnými pohromami hubeno bez ustání. Z Uher mu hrozily každé chvíle vpády sedmihradského knížete Rakocze, pročež musila kněžna Alžběta Lukrecie nepřetržitě stříci Jablunkovský průsmyk, anebo císařské vojsko při něm živiti, šatiti i zbrojí opatřovati, ale Švédové se v Těšíně časem též dávali viděti. Neminul ho ani Königsmark, nýbrž vpadl tam, vypudil císařské a uvelebil v městě svůj tělesný pluk. Soužení obyvatelstva domácího tím dostoupilo svého vrcholu, neboť musilo živiti tou dobou vojsko dvojí, ač bylo dřívějšími pohromami tak zuboženo. Mnozí nemohouce již déle bídy té snášeti, prchali raději do Polska. Königsmark sám se ještě téhož r. 1645. vrátil zpět a spojil se na svém pochodě s Torstensonem, který byl po třetí z Čech do Slezska vpadl. Oba pak odtáhli na sever, zanechávajíce však posádky, kde jen mohli. Než bylo to oddechnutí jen na krátký čas. Následujícího r. 1646. řádili Švédové zase po celé rozloze Slezska od severního konce až k Těšínu, a nepopustili ani v letech 1647. a 1648., kdy se již válka třicetiletá chýlila ke konci. V Těšíně se uchytili císařští teprve v polovici r. 1647, když plukovník Devagi Švédy po několikatýdenním obléhání z města vypudil, ale za to byl Devagi sám v Opavě 11. května 1648. na předměstích náhle přepaden a s velkými ztrátami do vnitř města zatlačen. Císařští naopak vzali strašnou pomstu v červenci téhož roku nad městem Javorem, jež bylo Švédy příliš podporovalo. Podplukovník Vilani jej dal zapáliti na šestnácti místech a nedovolil ani domů hasiti, aby z města zbyly jen hromady rumu a popelu.

Zatím se vyburácela litice krvavé vojny třicetileté. V říjnu r. 1648. vedeny boje poslední a sice tam, kde nešťastný zápas

se počal — v Praze. Švédský generál Königsmark dobyl náhlým přepadením Hradčan a Malé strany, kdežto v přechodu na Staré a Nové město mu zabránila odvaha Pražanů a 5. listopadu zpráva o učiněném míru ve městech vestfálských Münstru a Osnabrücku (v západním Německu.)

Po válce třicetileté.

Strašný boj byl dobojován, podmínky míru stanoveny; byly druhu náboženského i politického, a došla řada i na Čechy. Množství psanců z Čech a Moravy sloužilo ve vojště švédském, prolévali ubožáci krev svou za cizotu v nadějích, že, přiloží-li ruky k dílu, dojdou spíše smilování a vrátí se snad jednou k rodným krbům v nezapomenutelné vlasti. Všechny naděje své kladli ve Švédy, u nichž o slitování a přímluvu se ucházel pro nešťastné bratry své i veliký Jan Amos Komenský, ale bezvýsledně. Musil po míru vestfálském přívržencům víry českobratrské napsati žalostný spísek „Kšaft umírající matky jednoty bratrské.“ Švédové sice pozvedli svůj hlas na obranu českého národa, ale dali si brzy zacpati ústa šesti sty tisíci tolary, jež jim měly býti vyplaceny, upustí-li od tohoto svého požadavku. Čechové byli obětováni. Ti kdož v cizině bez cíle a vlastního přístřeší těkavě pobíhali, hleděli tím zasmušileji v mlhavou budoucnost, za níž viděli jedinou toliko útěchu — chladný hrob. Podrážděná mysl jejich nedopřávala tělu odpočinku, srdce žalem se svíralo. O nic však lepší nebyl ani osud těch, jimž bylo souzeno zůstati vlasti ochranou pro věky budoucí. Po nevýslovných útrapách za dlouho trvavší války se jim dostavily nové strasti pod nelitostným tlakem bezohledné vlády světské i pod úsilovnou prací církve za zničením všeho nekatolického. Bylo to nadělení hrozné v dobách, kdy země naše byly téměř v poušt obráceny, města, osady a hrady vypáleny a celé kraje liduprázdny! Vypravuje se zajisté, že v Čechách zbylo jen 800.000 lidí, na Moravě 300.000 a Slezsko že průběhem celého boje ztratilo 200.000 životů lidských, kterýžto poslední udaj bude podle všeho asi velmi nízko vzat. Trpělať naše slezská vlast neméně nežli země jiné a proto po ukončení války vyhlížela jako poloviční poušt. Po venkově stály jen rozvaliny dědin,

nivy ležely polou ladem, hrady a zámky byly obráceny v ssutiny — na př. v knížectví břežském 100 — z nichž mnohé již nikdy nepovstaly. Holé, omšelé jejich zdi tu a tam až dosud nám hlásají hrůzy třicetiletého boje náboženského.

Neméně kormutlivý byl pohled i na města. Nejlépe tu mluví číslice, ovšem jmenujeme toliko několik málo význačnějších případů. V Hlohově asi ze 3000 obyvatel jich zbývalo 20, bohaté město Svídnice z původních 1300 domů mělo jich jen ještě 118, ve Lvově asi ze 7000 lidí bydlilo 40 vychrtlých ubožáků, Javor po zpustošení r. 1648. ležel několik let ve vlastním popelu a rumu. Menší městečka zdála se jako na věky vyhubena.

Jen o málo lepší byl osud Slezska jižního, ač i tu stopy zhoubné války nedaly se jen tak lehce zažehnati. Na Opavsku bylo tolik osad liduprázdných, že kníže Lichtenštejn a šlechta počali tam volati osadníky německé, kteří prořídlému obyvatelstvu českému se stávali národně nebezpečnými; úplně pak jimi poněmčeno tehdy Krnovsko.

Povznesení z hlubokého úpadku dalo na sebe všude dlouho čekati, bylo je však tím obtížněji provésti, že selský člověk byl hluboko klesl pod úroveň lidského života, a že jednak i ostrý boj proti nekatolíkům všechnu ostatní veřejnou činnost zarážel. Ostatně zlo tkvělo i tam, že nižší vrstvy lidové úpěly v druhé polovici 17. století v tuhém poddanství, ježto jimi šlechta opovrhovala a pohlížela na ně jen jako na prostředek svého blahobytu. Potůčky selských slz tehdy rosily lány panských rolí! V Čechách a na Moravě bylo z těchto příčin přestáti těžce porobenému lidu muky nevýslovné, ve Slezsku alespoň tvrdost protireformace byla různými okolnostmi trochu zmírněna. Již onen akkord saský dopřával Slezanům volněji dýchati, a bylo-li po válce dánské místy na svobody náboženské sáháno, přece jen se tak nedálo alespoň soustavně a po vší zemi. Během války švédské a švédsko-francouzské dokonce vzájemné utrpení naučilo slezské obyvatelstvo bez rozdílu vyznání se milovati a těšiti tou pravou láskou Spasitelovou. Byla místa jako na př. Lvov, kde v kostelích svorně vedle sebe prosili Boha za slitování katolíci i evangelíci. I smlouvy si dělali, jak by kteří téhož kostela měli k utěšení zkormoucených srdcí svých používati. Společná tíseň je naučila se sbližovati a ctíti navzájem své přesvědčení; tužby jejich zajisté tíhly

jedním toliko směrem a láska jejich — lidí trpce osudem zkoušených — ke Spasiteli byla původem i cenou si rovna. Krásnou touto shodou v čase tom ve věcech víry tak urputném i ledová kůra srdce žoldáckého se dovedla časem prohřáti. V městě Bolkenhajně na př. arcikněz dobrovolně svolil ke konání evangelické bohoslužby v městském kostele, a tu když roku 1642. švédský generál Vittenberk v městě tom katolické pobožnosti naprosto zakázal, odvolal ihned své nařízení, jakmile o dřívější mírnosti a shodě katolíků s evangelíky se dověděl.

Hůře, mnohem hůře bylo po míru vestfálském. Císař si vyhradil na míru tom právo v dědičných zemích obraceti nekatolíky ke své víře a k zemím jeho dědičným tehdy náleželo již celé Slezsko mimo panství posledních Piastovců na Lehnicku a Břežsku a mimo knížectví volovské a olešnické, jakož i město Vratislav. Ostrost tohoto kroku ovšem byla na oko zmírněna ustanovením, že nesmí evangelíků nutiti k vystěhování a že se jim také nesmí brániti, aby do sousedních území k bohoslužbám chodili, ale kostely jim pozavírati směl. Ohrožení Slezáci se utekli r. 1649. s úpěnlivými prosbami o zachování svobod náboženských k císaři Ferdinandovi, ale nedokázali ničeho. Dostali za odpověď, že císař bedlivě rozhodnutí své uvážil, jež prý ne snad z nějaké nevraživosti nýbrž z čisté otcovské lásky k nim vyprýštilo, ježto prý si žádá, aby všichni jeho poddaní došli věčné blaženosti. Tak se počala ve Slezsku protireformace po r. 1650. Počátek byl učinén tím, že v jednotlivých krajích byly zřízeny náboženské komise s několika osobami duchovními a s vyšším úředníkem, jež pak od farnosti k farnosti putovali, klíče od far a kostelů vymáhali, evangelické kněze vyháněli a chrámy po katolicku dávali znovu světiti. Každýkoli odpor byl mocí vojenskou potlačován. Dílo protireformační pokračovalo s rychlostí úžasnou, neboť již průběhem let 1653. a 1654. vzato evangelíkům slezským 656 kostelů, z nichž valnou část byli si sami vystavěli; bylo to kruté dosti, avšak bylo tím toliko opláceno rovné rovným.

Trpce zakusilo horlivosti strany katolické také Těšínsko. V Bílsku zavřen evangelíkům kostel sv. Trojice, ve Frýštátě kostelíček hřbitovní, v Těšíně přese všechny přímluvy kněžny Alžběty Lukrecie a přes prosby evangelíků samých vzat jim také jediný malý kostelík na hřbitově. S podobnou rozhodností pracováno pro katolictví po venkově, takže již v několika ne-

dělích na Těšínsku zabráno 49 kostelů, a všichni kazatelé i učitelé protestantští ze země byli vypuzeni.

Luteráni opavští, majíce v Lichtenštejnech pány přísně katolické, vystáli pro své náboženské přesvědčení dost a dost, zrovna jako kdysi katolíci s jejich strany musili pociťovati důsledky zásady „kdo s koho, ten toho". Kostely tu byly protestantům vzaty r. 1654., pastoři a učitelé pak současně vyhnáni s úplným souhlasem knížete Karla Eusebia. Aby horlivost katolíků posílil, vybízel tento kníže hejtmana opavského hraběte z Oppersdorfu a jiné přívržence víry katolické, aby rychle usazovali na farách katolické kněží, a ti aby úmyslně kázali ponejvíce o bludech protestantských. Sirotky rodičů nekatolických aby prý dávali po katolicku vychovávati a aby vůbec působení svému žádných mezí nekladli. Posíleni takovými a podobnými rozkazy, útočili pak ovšem katolíci o překot proti luteránům, jimž ani vláda následujícího krále Leopolda nepopřála oddechu, nýbrž spíše jim přitížila.

Na konec těchto úvah nemůžeme ponechati nedotknut ještě jeden následek války třicetileté — úžasné poklesnutí mravnosti. Úkaz ten sám v sobě po době tak strašné není ničím divným, překvapil by snad spíše opak toho. Výrazně se jeví tato stránka války třicetileté téměř nepochopitelnou pověrčivostí, která bez rozdílu stavu a víry opanovala mysl všech lidí. Voják za války třicetileté směle hleděl vstříc dělu, pušce, halapartně i šavli, krátce a dobře nelekal se smrti, ale bál se — strašidel. Avšak nic nemůže mravní úpadek tehdejší lépe osvětliti nežli ona hluboko zakořeněná víra v čarodějnictví. Mínění, že jsou lidé, kteří nadpřirozeným jakýmsi nadáním a pomocí ďábla mohou jiným škoditi, ovládalo tehdy chuďasa i boháče, učeného i neučeného. A co životů lidských bylo tomuto nesmyslu dáno v obět! Někde by se zdálo, že pronásledování čarodějnic vypuklo téměř jako nějaká duševní nákaza.

Ve Slezsku nejhrozněji proslula procesy s čarodějnicemi Nisa, kde jen r. 1652. spáleno bylo 42 žen, domnělých čarodějnic, a v celém knížectví vůbec na 200 osob. V Cukmantlu upáleno 85 osob, ve Frývaldově 102, v Ziegenhalse 22 atd. Též Opava nepravostí těchto nebyla úplně prosta, dočítáme-li se na př. že Opavští r. 1653. na hranici na prach spálili Evu

Mazovu z Vysoké a Kristínu Suchou z Vávrovic. Z Těšínska však se nám o něčem podobném nezachovala ani jediná zpráva.

Nešťastné oběti své poznával pověrečný lid podle různých znamení. V nebezpečenství bývaly obzvláště staré ošklivé babky, nebo naopak ženy krásou slynoucí. Byl-li kdo z čarodějnictví podezřelým, lapili ho, uvěznili a hledali mu po těle význačné stopy ďáblovy jako na př. bradavky a rodná znamení, načež ubohá oběť byla vzata na mučení, kde pod prací ďábelských mučidel ovšem vyznal každý takový nešťastník, co si jeho katani přáli. Časem poblouzněný lid popravoval i nebohá nemluvňata jako prý zplozence čertovy. O pohoří Jeseníku jako sídle čarodějství byly vytvořeny celé báje. Rejdištěm čarodějů i čarodějnic byla prý obzvláště hora Petrštejn u Praděda, na níž se sjížděla ďábelská čeládka čarodějná ke kvasu a radovánkám na holích, košťatech, na červených kohoutech a na vranících. Aby mohli prý vzduchem letěti, užívali k tomu mastí z mléka, čertího trusu, kořenů dračích a pod.

Věřilo-li se tomuto všemu, pak zajisté jest zjevna veškerá duševní bída těchto časů.

Tyto a podobné jim nepravosti trvaly až hluboko do osmnáctého století, jež konečně počalo jim klásti pomalu meze.

Poslední Habsburkové.

Za bouřlivých dob války třicetileté vládli v zemích českých králové *Ferdinand II. a III.* († 1657.) *Ferdinand IV.*, syn panovníka předcházejícího zemřel ještě za života svého otce a proto místo něho nastoupil jeho bratr *Leopold I.* († 1705.)

Říše habsburská prodělala i za tohoto panovníka pravou křížovou cestu v bojích s Uhry, Turky a Francouzi. Nejhůře pocítil tuto nepřízeň osudu prostý lid a to tím více, čím krutěji i doma naň dopadaly nelidské útisky vrchností. Ve Slezsku nebylo lépe než jinde. Toliko jediný světlý bod v těch dobách tu lze zaznamenati totiž založení university vratislavské, ačkoli zvláštní shodou událostí i tento skutek se stal proti vůli domácího obyvatelstva. Myšlénka vybudovati vysoké školy ve Vratislavi nebyla nová, chtěli tak učiniti již roku 1505. sami

Vratislavští, aby prý se dobré učení a mravy ve Slezsku zakotvily. Nového bylo při tom jen to, že se tentokráte opatrní otcové měští university báli jako božího dopuštění a to z té jediné příčiny, že měla býti v rukách jesuitů. Strach jejich šel tak daleko, že i nákladné poselství do Vídně k císaři vypravili, aby ho poučili, že jim universita nutně přinese záhubu, ježto mezi nimi — obchodníky a studenty by trvaly jako jinde neutuchající rozepře a půtky. A po tomto prvním následovalo poselstvo druhé a třetí. Avšak namáhali se zbytečně, universita jim zůstala a nepřinesla jim záhuby, nýbrž mnoho neskonalého dobra duševního i hmotného.

Ve věcech náboženských ani za Leopolda nenastalo jakékoliv utišení: katolictví jest na postupu, evangelíci se marně dovolávají pomoci a ušetření. Tíseň jejich byla všude značná, ale nadějí si nemohli činiti ani do budoucnosti žádných; vždyť jim nepomohlo ani několikeré zakročení krále švédského, ani přímluva kurfiřtů saského a braniborského.

S úpadkem vyznání luteránského povznášeli svoji moc katolíci zabíráním far, novým obsazováním klášterů a rozmnožováním duchovního majetku. Zajímavo je čísti, že tehdy za nového rozvoje klášternictví ještě jednou se rozpředl národní boj nad hrobem sv. Hedviky v klášteře třebnickém. Jeptišky tamní od 16. stol. byly většinou původu polského a snažily se slovanský ráz kláštera udržeti volbami polských abatyší. Okolnost tuto s nelibostí nesli Němci a zasazovali se o to, aby polské jeptišky byly vypuzeny. Nebylo to však jen tak snadno provésti, ježto jeptišky úmyslně volily za představené vždy Polky a dovedly na př. r. 1705. i žalařování o suchém chlebě a vodě vytrpěti, nežli by byly povolily císařským komisařům a zvolily Němkyni. Teprve čas a stálý vliv i nátlak okolního němectva přivedl Třebnice zase pod nadvládu německou.

Veliká hoře působily pod vládou Leopoldovou všem poddaným neustálé války, které, ač se naší vlasti ani jednou nedotekly, přece jen se jí také staly břemenem téměř nesnesitelným. Slezáci musili totiž jako jiní jednak pilně odváděti zvýšené berně na války, jednak sami ve zbrani státi, kdyby snad Turci nebo zbouřilí Maďaři buď průsmykem Jablunkovským, buď přes Moravu do Opavska vpadli. Jednoho i druhého bylo se báti. R. 1663. pustošily zajisté zběsile hordy turecké až u Olomouce a Brna, pročež i v Opavsku bylo obyvatelstvo naplněno

obavami před nepřítelem a nejinak i na Těšínsku, když docházely zprávy, že v severních Uhrách jest vše na nohách, vše plno povstalců a Turkův. Opavští počali proto se zimničným chvatem opravovati hradby a valy a Těšínští bedlivě střehli záseky a náspy jablunkovské s velikým nákladem peněžním. Avšak nejen to, těžká úhona přišla na ně i tím, že musili vojska císařská táhnoucí proti Turkům živiti a četná příkoří od nich snášeti. Za tuto osvědčenou věrnost a obětavost usamostatnil císař Leopold I. Těšín, učiniv jej městem královským a svoliv, aby vysílal jednoho zástupce na sněm vratislavský, šlechtu pak tohoto knížectví poctil výsadou, aby nosila prapor se zvláštním odznakem.

Netrvalo to však dlouho a Slezsko obtíženo bylo novým strastmi. V Uhrách vypuklo široce rozvětvené povstání za účelem svržení Habsburků s trůnu. Povstalci jednali z té příčiny s Turky, Francouzi i s Poláky, Ačkoli pak spiknutíí jedno krvavě potlačeno, způsobeno nedlouho po tom jiné daleko nebezpečnější. Boj se rozpoutal odtud především v severních Uhrách, takže opětně byli ohroženi v prvé řadě na Těšínsku. Odtud opět zoufalé přípravy. Opava a Těšín se nově opevňovaly a zásobovaly prachem, olovem a potravinami. Opavští nad to do Těšína poslali 20 centů prachu, 30 centů olova a 20 centů doutnáků a zarubali pohraniční stezky co nejbedlivěji, ano i výzvědače na všechny strany rozesílali. Všechny tyto přípravy podnikány s tím větší horlivostí, když se rozšířila zvěst o přepadnutí Bílska od lupičů maďarských.

Povstalci tam totiž vyslali nejprve 10 mužů jakoby sukna nakoupit, ti však pobili stráže v branách, vpustili své druhy v počtu asi 4000 mužů do města a tam nelidsky řádili. Usmrtili při tom 35 lidí, na 30 jiných zranili a všechno město surově vyloupili. Když odcházeli, hrozili, že napadnou co nejdříve také Pštinu, Skočov a Těšín. Hrozeb svých však nesplnili. Ostatně mysl všech lidí mezitím se obracela směrem jiným — k sídelnímu městu Vídni, již v polovici července 1683., byly oblehly nepřehledné davy nevěřících pod velikým vezírem Karou Mustafou. Již zdálo se, že se Turci zmocní hradeb vídeňských, když tu přitáhl obleženým na pomoc věhlasný král polský Jan Sobieski. Táhl Slezskem na Ratiboř, Opavu a dále k Olomouci. Opavou prošel v srpnu, nacházeje všude po okolním kraji nejlepšího pohostění pro své vojsko; větší oddíl Poláků ležel

27. srpna u Opavy v parku při kostelíčku nejsv. Trojice. Některé zástupy polské se snad braly i Těšínskem. Přišedše k Vídni společně s vojskem císařským, proslavili Poláci se svým věhlasným králem navždy jméno svého národa tím, že Turky krvavou bitvou porazili, z Rakous vyhnali a Vídeň v ruce nevěřících již klesající od záhuby zachránili. Slavné toto vítězství přineslo obrat· štěstí zbraním rakouským a tak i blaho millionům duší křesťanských, uvážíme-li, že od té chvíle až na naše doby moc národa tureckého nepřestala klesati.

Rozumí se samo sebou, že ani tato vojna, ani proud krvavých událostí po ní následovavších v bojích jak proti Turkům, tak proti Francouzům neobešly se bez citelné újmy pro obyvatelstvo všelikých zemí habsburských. Nové a nové daně vymýšleny a s přísností nelítostnou vymáhány. Platilo se s hlavy, z komínů, z domů, z dobytka a nestačilo-li to ještě, pak rovnou nařizovány dávky proti Turkům, na vysvobození Vídně od nevěřících a mnohé jiné.

Války s Turky utuchly na delší dobu ještě za života Leopoldova († 1705.), ale krvavý spor o země španělské s Francií potrval i za vlády císaře *Josefa I.* dále. († 1711.) Evropa však poděšena byla ještě jinou záhubnou válkou počátkem století 18., totiž válkou severskou již dlouhá léta rozdmýchávala dětinská neústupnost a umíněnost krále švédského *Karla XII.* a obrozující činnost ruského cara *Petra I. Velikého.* Proslulý král švédský pronikl r. 1706. Slezskem až do Saska pronásleduje kurfiřta saského Augusta, jenž byl zároveň i králem polským. Přítomnost jeho, mocného panovníka protestantského, zavdala evangelíkům slezským příčinu k velikému hnutí, které jim přineslo hojné ovoce. Karel XII. se jich ujal a vymohl jim na císaři *konvencí či smlouvou altránštetskou* opětnou náboženskou svobodu. Za tento vzácný ústupek však musila protestantská města zaplatiti veliké sumy peněz císaři i jeho ministrům. Žel, že tím vším nebylo nic zpomoženo! Evangelíci po té bušili zase do katolíků. Byla to doba náboženské nesnášelivosti!

Panování Josefa I. se končí mimo vše očekávání brzy — r. 1711. Na trůn po té ihned nastoupil *Karel VI., poslední potomek staroslavného rodu habsburského.* Nejdůležitější jeho čin byl vydání *pragmatické sankce.* Byl to zákon nařizující, aby země rakouské tvořily navždy nerozdílný celek a sice pod vládou potomstva Karlova po meči i *po přeslici.* V Čechách

byl zákon tento přijat 16. října 1720., na Moravě 17. října a ve Slezsku 15. téhož měsíce i roku.

Marie Teresie.

Uchvatitel Slezska.

Slavný válečník rakouský princ Eugen Savojský projevil kdysi velmi případně své mínění o váze pragmatické sankce u cizích mocností, jestliže pravil, že by lépe bylo připraviti Marii Teresii armádu 100.000 mužů, nežli se pachtiti po získání přízně v cizině a po uznání nedělitelnosti panství habsburského. Na slova starého generála došlo brzy, neboť sotvaže Karel VI. zavřel oči († 1740.), hnali se již všichni sousedé na dědictví rakouské, aby je rozchvátili; že byli uznali pragmatickou sankci na to se z nich nikdo neohlížel.

Ve velikém nebezpečenství se ocítily za takovýchto poměrů země koruny svatováclavské, na něž si zálusk činil kde kdo. Mladá ale rozšafná panovnice Marie Teresie byla by beze vší pochyby odolala všem protivníkům proti ní se kasajícím, kdyby řad jejich nebyl rozmnožil nejhorší z nich král pruský Bedřich II. Tento svým zákeřným úkladům chtěl dodati lepšího vzhledu domnělým právním podkladem, čině si nároky na *Krnovsko*, svého času Jiřímu Braniborskému zabrané, pak na *Lehnici*, *Břeh* a *Olavu*, jež si byli předkové jeho hleděli zabezpečiti rodinnými smlouvami. Úmluvy ty však nebyly od panovníků českých nikdy uznány, tím méně ovšem potvrzeny. Bohužel že nebylo se strany habsburské v záležitosti tak vážné vždy šetřeno potřebné důslednosti, jak toho křiklavý případ vidíme ještě r. 1686. Tehdy císař Leopold I. sice odškodnil kurfiřta braniborského Bedřicha Viléma světbodzimským krajem (nyní v Branibořích), když se byl zřekl svých nároků na ona jmenovaná panství, avšak již nástupce kurfiřtův Bedřich musil podle tajných smluv, ve které byl úskokem zavlečen, onu náhradu opět vrátiti. Učinil tak nerad a ponechávaje potomkům svým volnou ruku, aby v příhodný čas staré nároky své opětně položili na váhu. Neupřímnost tato snad byla jediným význač-

nějším pokleskem, jehož se Habsburkové proti Hohenzollerům dopustili.

Tajné přání svých předků skutkem provésti bylo souzeno králi *Bedřichu II.*, zda na základech právních a cestami poctivými, to jest jiná otázka. Ovšem pruský granátník často dorážíval bodákem to, čeho se jeho pánovi na právu nedostávalo. Od krále Bedřicha však nicméně bylo nepřátelství proti Marii Teresii čin nanejvýše nešlechetný. Neskonalými zajisté díky byl zavázán kmotru svému Karlovi VI., který ho proti hrubostem jeho otce chránival a i penězi jej zakládal, když časem pro lakotu otcovu nedostatkem strádal; za péči tuto sliboval pak mladý princ nejednou vroucí vděčnost, ale pozdější skutky jeho byly pravým opakem této ctnosti. My, kteří na život Bedřichův se díváme již se stanoviska hotových činů, nemůžeme býti v nejistotách o nízkém stupni jeho mravních zásad, zajímavější však jest ta okolnost, že na něm tuto duševní vadu pozorovali již jeho vrstevníci. Vyslanec Seckendorf píše na př. r. 1730. z Berlína princi Eugenu Savojskému do Vídně o králevičově „velmi falešné, potměšilé a úskočné mysli“, o čemž se ostatně stařičký generál později sám přesvědčil, když se princ Bedřich učil v jeho táboře umění válečnému.

Vůbec o povaze králeviče pruského panovalo ve vídeňských kruzích v celku správné mínění od samého počátku, škoda jen, že neproniklo současně až k místům nejvyšším. Marie Teresie až do poslední chvíle nechtěla uvěřiti varovným hlasům upozorňujícím ji na nekalé úmysly pruského krále, ba nezřídka se i nemilostivě k takovým zpravodajům chovala. V klamném domnění tom ji mohla udržeti přirozeně jen věrolomnost Bedřichova. Lhal jako ze mzdy, přetvařoval se, ubezpečoval o čistotě svých úmyslů a vůbec žádného prostředku se neštítil, věděl-li, že vede k cíli. Vycházel vždy ze stanoviska svého času jím samým prosloveného, „možno-li poctivostí něco získati, chceme poctivými býti, je-li však potřebí klamati, buďmež podvodníky!“

Chceme-li však zůstati důslednými, musíme vedle osoby Bedřichovy hledati příčinu ztráty Slezska také v Rakousku samém. Mnoho zla způsobila v této příčině náboženská nesnášelivost vídeňských vlád.

Od míru vestfálského se vedlo slezským protestantům bez ustání zle; ale nejen to, ani po míru altránštetském nebylo jim

dopřáno vyznání svého svobodně se držeti, neboť nebyli-li přímo pronásledováni, tož alespoň při každé příležitosti jim bylo pociítiti nadřízenost katolických úřadů. Myslíme proto, že skutečně nezvratnou pravdu tvrdí čelní dějepisci slezští, jestliže vidí v pronásledování evangelíků slezských jednu z hlavních příčin přilnutí země této k Prusku. Němci slezští zcela přirozeně po celé století obraceli své zraky do Branibor a Prus, kde stát pohlížel na náboženské přesvědčení jako na věc soukromou, když od vlastní vlády své pro víru bývali krutě kaceřováni. Ježto pak myšlenka náboženská byla tehdy silnější než všechny jiné, viděli mnozí nekatolíci v Bedřichu II. vysvoboditele z dosavadních strastí, a naděje ty v nich dobře placení náhončí pruští dlouhá léta živili. Záměry pruské proto slezským evangelíkům byly vítány; neprotivily však se ani tajným protestantům v zemích jiných jako na př. v Čechách. Malým důkazem toho jsou slova písně v Čechách tou dobou zpívané „Brandeburku, podej ruku a my tobě více, srdce, játra, plíce".

Velmi makavý rozdíl jevil se v prvé polovici 18. století také ve vnitřním zařízení na svobodných základech postaveného státu pruského a na druhé straně v ústavě Rakouska tapajícího stále ještě ve tmách časů minulých. Bedřich II. byl pak ten člen rodu hohenzollerského, kterému bylo popřáno starých chyb rakouských plnou měrou pro politiku pruskou využitkovati a tím způsobem úkol sobě svěřený přesně provésti.

Tři války slezské.

První válka slezská.

(1740 — 1742.)

Úmysl zmocniti se Slezska byl v Bedřichu II. již dávno uzrál, o čemž nás poučují mimo jiné hlavně jeho přípravy za tím účelem provedené. Bylo dostatek vojska, byly zásoby peněz, byla i vědomost toho, že cizí mocnosti spíše Prusku pomohou, než by se Marie Teresie ujaly. Ve Slezsku se naopak nedálo na obranu pranic; pevnosti byly žalostně zanedbány, tak na př. hlohovská byla úplně sešlá, břežská po devadesáte let neopravena, v Kladsku různá opevnění zcela pobořena. Jediná Nisa byla jakž takž udržována v pořádku. Vojska bylo ve

Slezsku ne více než asi 2.000 mužů a teprve až když již válečné nebezpečenství zrovna nad hlavou viselo, zvýšen byl tento počet na necelých 7000. Prusů naproti tomu stálo při hranicích 27.000 s 86 děly a cestu do Slezska měli co nejlépe urovnanou. *Ku vpádu došlo 16. prosince 1740.* S vojskem přišli také *evangeličtí kněži* za posílením a získáním protestantů, aby pak se lid slezský vůbec od Prusů neodvracel, vedlo si jejich vojsko velmi zdrženlivě; obvyklý v těch dobách válečný pych jako by mu byl neznám. Takto pro prvý počátek bylo vše zařízeno na uchlácholení Slezáků a získání jich pro věc krále pruského. Také ve Vídni činil Bedřich současně požadavky velmi umírněné, žádaje nejprve Slezsko za záplatu 2 mil. tolarů a pak dokonce jen severní jeho část za 4 mil., ale to vše činil jen na oko, kdežto v nenasytném srdci svém byl pojal úmysl Rakousko zničiti a se Saskem, Bavorskem a jinými mocnostmi při nejmenším o západní země jeho se rozděliti.

Dolní Slezsko opanovali Prusové rychle a bez obtíží. Ve dvou dnech obsadili již Lehnici a 1. ledna 1741. se položili táborem u hlavního města *Vratislavě.* Dne 5. ledna byl Bedřich ve Vratislavi již jako doma; uspořádal měšťákům ples a sám s nimi tančil polonésu. Po ulicích byl všude vřele pozdravován. Tak důvěrný poměr panoval mezi Vratislavskými a Bedřichem — úhlavním nepřítelem císařovniným!

Voje pruské nenalézajíce nikde odporu, zabíraly ponenáhlu města a celé kraje, a proto mohly rychle postupovati i na jih do Slezska Horního. Vratislav obsadili Prušáci bez jediného výstřelu, bez krveprolití. Městská rada toho dne svolila, by projelo pět škadron pruských najednou městem, aby po mostě mohly přestoupiti Odru na druhý břeh. Nejprve vjely tedy vojenské vozy jednou branou do města, ale jeden z nich se zastavil zrovna na padacím mostě, jakoby se bylo něco polámalo. Zatím však se tak stalo, aby mohlo vojsko rychle proniknouti do města a nejbližší hradby i bránu obsaditi. Učinili prý tak zcela přívětivě a se smíchem, městská stráž jim odporu nekladla a vydala jim na nejbližších valech 156 děl. Právě však tou dobou vjela jinou branou i ona jízda do města, kterou vedl dále městský major, ukazuje tak cestu, ale uprostřed města již mu přišli v ústrety Prušáci proniknuvší onou první branou. Poděšen ohlédl se za sebe a tu s překvapením seznal, že i za ním jde již jen městská

stráž a něco důstojnických sluhů — ostatní již byli obsadili bránu, hradby i ulice. Tak opanoval Bedřich město opatřené 326 děly a mnoha tisíci zbrojného lidu . . .! Vratislav byla již dávno popruštělá, popruštělé však bylo i ostatní Slezsko! Přepadnutí města se stalo o 6. hod. ranní a o 8. již Bedřich na radnici vratislavské přijímal od měšťanů přísahu věrnosti. V následujících dnech stalo se tak i v jiných městech dolnoslezských mimo Lehnici a Svídnici, kde katoličtí úředníci a radní zachovali Marii Teresii povinnou věrnost.

Dále na jih do Slezska vrazil nejlepší pruský generál Schverin. Bral se podél hor až k Opavě, odkud zahnal rakouské vojsko pod Brovnem přes Moravici do opevnění při Hradci a odtud dále až na Moravu. *Dne 23. ledna 1741.* ubytovali se pruští vojáci i se Schverinem v *Opavě,* vymáhajíce za malý plat široko daleko po celém okolí válečné dávky v potravinách, v seně, ovse a pod. a nutíce měšťany k tuhým prácem při úpravě valů i hradeb. Zatím padl také Krnov, Cukmantl, Těšín, Opolí a jiná hornoslezská města. Při obraně vyznamenali se jen obyvatelé Nisy, kteréžto Prušáci právě proto také nemohli dobýti. Marie Teresie Nisským poděkovala za jich věrnost a statečnost pochvalným listem. Naše kraje opustili nepřátelé teprve z jara, ale byli ihned vystřídáni zase vojskem císařským, protože vše tou dobou spělo již severním směrem k rozhodné bitvě u vesnice *Molvic* (nedaleko Břehu), jež byla svedena 10. dubna. Vojsko rakouské se tam drželo statně, ano již vítězilo, takže sám král Bedřich prchal zoufale z boje, až mu na útěku bylo zvěstováno, že — vyhrál. Jízda rakouská totiž se tam dopustila té osudné chyby, že se záhy pustila v plen pruského vozotajstva, což spozoroval bystrým okem generál Schverin, pochopil ihned vhodnou chvíli, obnovil útok a odrazil rakouskou pěchotu. Tohoto úspěchu docílil hlavně vytrvalou palbou, jež pěšákům jeho byla umožněna železnými nabijáky; rakouští vojáci majíce nabijáky dřevěné, když se jim polámaly, nemohli déle stříleti a tím se ocítili v nevýhodě. Bitva tedy pro Marii Teresii byla prohrána, Slezsko na vždy ztraceno. Postavení krutě pronásledované panovnice po tak nešťastných událostech nebylo hodno závidění, ale zhoršilo se ještě tím, že vedle Pruska vystoupili bojovně proti ní i Bavoři, Francouzové, Sasové, Španělé a Sardinie, kteřížto všichni mimo kurfiřta bavorského Karla Alberta byli uznali pragmatickou

sankci, ale tou dobou k vůli prospěchu smlouvy a sliby nechali úplně stranou. Výsledek úmluv jejich byl ten, že vojska bavorská a francouzská vtrhla do Hor. Rakous, dobyla Lince, vpadla pak dále do Čech a zmocnila se v listopadu Prahy. Zpráva o tom pohnula císařovnu až k pláči. Karel Albert však jednal neúprosně a dal se již 7. prosince v Praze korunovati za krále českého; ale ostatní spojenci nebyli o nic lepší. Saské vojsko obsadilo severní Čechy, a Bedřich obnovil také nepřátelství vpádem na Moravu a dobytím Olomouce. Marii Teresii na ten čas nepomohlo ani na rychlo sebrané vojsko v Uhrách, v zemích alpských a českých, obzvláště když bylo v květnu r. 1742. nedaleko Čáslavě od Bedřicha zase na hlavu poraženo.

Za takovýchto okolností nezbylo císařovně nic jiného než ujednati mír alespoň s králem pruským. Stalo se tak r. 1742. ve Vratislavi a o něco později také v Berlíně. Prusko jím získalo území slezské a Kladsko ve výměře 40.182 čtver. km. s 1,400.000 obyvateli ve 161 městech, 4.923 vesnicích a dvorech a vpočteno bylo mezi evropské velmoci. Trhání království českého, na něž měl v poslední chvíli Bedřich také zálusk, opřela se Marie Teresie s rozhodností zoufalou. Z krásné země slezské zůstalo české koruně celé Těšínsko, asi polovice Opavska a Krnovska a třetina Niska, takže skutečně dle slov císaře Josefa II. nám Prušáci sebrali zahradu a ponechali nám toliko její plot. Pro národ náš ztráta velmi bolestná, uvážíme-li, že od hlavního svého kmene bylo takto odtrženo několik set tisíc českých duší, kterým bylo souzeno pomalu umírati. Dnes ubožáci již jen živoří. Útočištěm mluvy jejich jest již jen kostel, kdežto škola se jim stala už dávno macechou. Také na million Poláků vede ve Slezsku těžký boj za národní své bytí proti zavilému nepříteli všeho Slovanstva.

* * *

Druhá válka slezská.

(1744 — 1745 — 1748.)

Smírem s Bedřichem II. nebyla skončena válka s ostatními mocnostmi; s těmi se teprve mělo začíti účtovat. Boj s nimi byl úspěšně zahájen dobytím Prahy 16. prosince 1742. a vypuzením Bavorů a Francouzů z Čech. Dálo se tak všude s účinlivou pomocí českého lidu, což císařovnu v jejím utrpení prý velice

utěšovalo. Za to proti židům, kteří všude udržovali s nepřítelem zrádné styky, se musilo nastoupiti namnoze přísnými tresty.

Postup zbraní císařských a spojené s nimi armády anglické byl mnohoslibný, když celé Bavory byly obsazeny a i vojsko francouzské k Rýnu zatlačeno. Karel Albert, Francouzi a Sasové se počali ve Vídni domlouvati, aby z nehod takových nějak čestně vyvázli, ale v tom již tu byl zase zlý duch Bedřich II., plný obav, aby se snad po přemožení těchto nepřátel Marie Teresie neobrátila se všemi silami proti němu. Rychle sjednal nové smlouvy s Francií i s Bavorskem, aby společně zničili vojska rakouská a roztrhali po té království české, a navázal též jednání s Turky a s protestanty uherskými za účelem společného přepadnutí zemí habsburských. U těchto dvou posledních však nepochodil.

V srpnu r. 1744. si vynutil Bedřich průchod Saskem do Čech, obsadil je a zmocnil se Prahy. Obyvatelstvo pražské a vůbec po Čechách musilo od vojska jeho snášeti krutá bezpráví, ale nad jiné zlý osud potkal pražské studenty, kteří město hájili. Byli všichni vřazeni do pruského vojska, protože prý ukázali více chuti k válečnému řemeslu nežli ke knihám. Když potom Prušáci zabírali i jižní Čechy, byli v práci své náhle přerušeni blížícím se velkým vojskem rakouským, ale i rozhodným odporem lidu českého nenávidícího vše, co se jmenovalo Prušák. Vojsko pruské z Čech jen stěží a za největších svízelů vyvázlo, majíc rakouského vůdce Karla Lotrinského stále v patách a to i v samém Kladsku a v Horním Slezsku. V naší vlasti slezské proniklo v září r. 1744. z nenadání pět škadron pruských husarů až do Těšína, kde se daly od měšťanů nákladně vydržovati neméně nežli padesát dnů. Těšínské to stálo 6010 zl. Mimo to pak musila celá země sháněti a zasílati spousty potravin a krmiva pruskému vojsku ležícímu v Opavě a po okolí. Takovéto týrání a nad to i stálé odvody mladíků velice knížectví poškozovaly; škoda bylo především odvedeného lidu, protože nouze o vojenský dorost byla taková, že se císařovna patentem z 2. září 1744. obracela s prosbou na Moravu a Slezsko, aby se obyvatelstvo samo chápalo zbraně k hájení vlasti, při čemž ani horských Valachů těšínských nebylo zapomenuto.

Opavsko se stalo za této druhé války slezské opětně jevištěm krvavých šarvátek. Koncem r. 1744. vnikli Prušáci do Opavy a okolí, ale byli odtud nezadlouho vyhnáni od vojska

uherského. Avšak ještě téhož roku v prosinci se nepřátelská vojska zase vrátila, zatlačila rakouské posádky za Moravici a obsadila 9. prosince opětně Opavu a sousední obce především Kylešovice a Otice, ve kterých se ubytovali husaři. Těmto však nedali spáti uherští panduři ležící na Raduni, takže Prušáci uznali za dobré jedné noci je přepadnouti. Vytrhli tiše z Opavy a pobili je všechny až na několik málo lidí, kteří se zachránili útěkem ku svým na Hradec. Den poté vypuzeni byli Uhři i z Benešova, Hlučína a Bohumína, a ustoupili v dubnu do Těšínska, nechávajíce tím volnou ruku protivníkovi na obsazení celého jižního Slezska. Avšak neuplynulo mnoho času a sesílené vojsko uherské vytrhlo od Těšína zpět, zabralo Ratiboř i Opolí a přimělo nepřítele k ústupu na sever. Jediný Krnov zůstal v jeho rukách nikoli však na dlouho. Král Bedřich stahoval zástupy své na sever k nové bitvě, pročež by mu bylo za těžko přišlo, oželeti četnou posádku krnovskou s velícím jí markrabětem Karlem; i vyzval ho, aby se ihned k němu připojil. Ale rozkaz takový bylo mnohem lehčeji dáti nežli provésti. Sotva že totiž Prušáci s nepřehlednou řadou nákladních vozů Krnov opustili, byli u Petrovic od rakouského vojska přepadeni a nazpět zatlačeni po ztrátě asi 600 vozů. Teprve k opětovně udělenému rozkazu se odvážili nového výpadu a jen s velikými ztrátami se prosekali, aby byli účastni vítězné pro ně bitvy u Hohenfriedberka pod Krkonoši. Zástupy uherských husarů a pandurů byly mezi tím od jiného generála pruského zahnány zpět přes Osoblahu k Opavě a odtud zase za Moravici do hor.

Nešťastné bitvy u českého Zárova a u saského Kesselsdorfu učinily pak konec druhé válce slezské, když byl smluven nový mír v *Drážďanech* (35. prosince 1745.) za týchž asi podmínek jako tři léta před tím ve Vratislavi. V boji se pokračovalo odtud již jen mezi spojenci obou hlavních soků totiž mezi Francií a Anglií a to v Nizozemsku, až i tam krveprolití bylo zastaveno mírem v Cáchách (v západním Německu) r. 1748., jímž byla Marie Teresie přinucena vydati Španělům větší panství v Italii, chtěla-li si udržeti na dále Belgii.

Tak veliké úhony dopadaly sice na slabou ženu jedna za druhou, ale přece nestačily ji, silnou duchem, uvésti v pochybnosti o budoucích lepších časech. Práce, neúnavná práce za zlepšením stavu jejích poddaných, bývala jí v těch dobách milou útěchou. Účelu tomuto věnovala jasná panovnice rakouská řadu pokojných let po druhé válce slezské a zapsala se tím jakož i pozdějšími blahodárnými činy hluboko do srdcí

svých národů. Jenom ve věcech náboženských bohužel ve Vídni ani po trpkých zkušenostech slezských nechtělo ještě svítati. Evangelíci v českých zemích byli nepřetržitě pronásledováni. Ale jak se tomu máme diviti, čteme-li, že i sám Bedřich II. v nově získaném Slezsku se nedovedl povznésti k úplné snášelivosti náboženské? Ač on sám byl ve příčině náboženské zcela lhostejným a ačkoli často říkával, že v jeho říši může každý dle svého střihu dojíti spasení, přece v nově nabité zemi dával svoji nechuť a nelibost trpce katolíkům pociťovati. Nepřipouštěl jich k úřadům, úmyslně právě na ně ukládal těžší břemena válečná, ochuzoval jejich kostely a kláštery a vůbec ve styku s nimi stavěl vše možné na odiv, jenom ne svoji rozhlášenou snášelivost.

Také čeští evangeličtí osadníci, které do liduprázdných krajin slezských volal, často poznali, že jinak se jim mluvilo, a jinak že se s nimi jedná a proto nezřídka litovali, že opustili svoji vlast a šli za hlasem Braniborcovým.

* * *

Válka sedmiletá.
(1756—1763.)

Při všech svých starostech o povznesení říše nezapomínala Marie Teresie na bolestnou ránu zasazenou jí odtržením Slezska od zemí dědičných a vždy se kojila nadějí, že se snad bude moci ztracené země zase zmocniti. Za tím účelem bylo ve Vídni a z Vídně podnikáno velmi mnoho a to v prvé řadě svědomitou péčí Václava hraběte z Kounic, té doby nejlepšího politika v Rakousku. Umění jeho se podařilo získati pro svoji panovnici Francii, s níž učiněna smlouva na znovudobytí Slezska a Kladska; brzy získáno za tím účelem také Sasko i Rusko a některé menší státy německé. Marie Teresie plesala v duchu, že jí bude dopřáno nabýti toho, co jí bylo uloupeno. Bedřichu II. však nezůstalo tajno, oč se mezi jeho nepřáteli vyjednává a protože se nemínil Slezska za žádnou cenu vzdáti, spojil se s Anglií a vyzbrojil svou armádu, aby nebyl překvapen, nýbrž mohl sám dle svého způsobu zase válku započíti. Rozhodnutí svého dlouho neodkládal. V září r. 1756. přepadl náhle Sasko, odkudž vytrhl do Čech, aby u Lovosic odrazil armádu rakouskou, a nezadlouho poté zvítězil již u vesnice Štěrbohol nedaleko Prahy, ačkoli vítězství to musil zaplatiti smrtí nejlepšího svého

generála Šverina. První následek těchto úspěchů pruských bylo obležení Prahy, jež sklíčenému městu přineslo hrůzy do té doby nevídané. Způsobem hord tureckých pálili Prušáci z děl a hmoždířů na nejpamátnější budovy jako na chrám svatovítský, týnský, na královský hrad atd., takže brzy nebylo v Praze lepší stavby, která by nebyla bývala pumami nepřátelskými poškozena. Nebylo také divu, když v nemnohých dnech přeletělo pražské hradby 25.000 pum a 60.000 kulí dělových.

Vysvobození přinesla obleženým šťastná bitva u *Kolína* (r. 1757.), první to citelná rána, jež na Bedřicha přikvačila. Bohužel porážka tato daleko nestačila urputného krále pruského zkrotiti, nýbrž rozpoutala spíše další boje a sice na celých sedm let. Litice válečná přenesla se za těch časů především do Slezska, Branibor a Saska a vůbec do severnějších částí Evropy, kde se pak súčastnili krvavého zápasu na straně rakouské i Rusové a Francouzi. Tito poslední bojovali mimo to z týchž příčin i v dalekých končinách severní Ameriky s Angličany.

S počátku se Bedřichovi dařilo dobře i proti tak mocné přesile. Porazil koncem r. 1757. Rakušany u Lysé (nedaleko Lehnice) a pronikl do Opavy, odkud po několikadenním pobytu vpadl na Moravu a tam oblehl Olomouc. Město Opava bylo mu při tom skladištěm všelikých potřebných věcí jako potravy, píce a střeliva, co vše mělo býti v krátké době do Olomouce dopraveno. Též Těšínsko bylo od nepřátel obsazeno, všechny veřejné poklady tam zabrány a těžké kontribuce ukládány, načež, aby si pomoc Těšínska úplně zabezpečili, odvedli Prušáci do Opavy šlechtice Adama Josefa Gočalkovského, zemského maršálka Karla Bernarda Ruseckého a těšínského úředníka městského Jana Šeršníka, kterým se však podařilo ze zajetí uniknouti. Mezitím se vypravilo pruské vozatajstvo z Opavy se 4000 vozy válečných potřeb pod ochranou 12.000 mužů k Olomouci, ale byli v průsmyku u moravského *Budišova* přepadeni od rakouského generála Laudona a obráceni na útěk směrem k Opavě; zanechali však mu celý dovoz v rukách. Král Bedřich musil z této příčiny od obležení upustiti a odtáhnouti ke svým územím na nová bojiště, kde sice štěstí válečné časem k němu obracelo svoji tvář, ač druhdy bylo se mu přesvědčiti též o jeho vratkosti. Úhonami válečnými bylo i tenkráte Opavsko a Těšínsko nepřetržitě sužováno, majíc buď přítele buď nepřítele stále na krku.

V zimě r. 1758-9. ubytovalo se vojsko rakouské v Opavsku a Krnovsku, ale hned po tom po celý rok 1759. byly kraje naše jevištěm krvavých potyček mezi oběma armádami. Zejména znamenitý rakouský generál Daun tudy ustupoval před pruským vojevůdcem Fukem, jenž přebředl u Holasovic a Držkovic řeku Opavu a postupoval za ním až k Budišovu a Špachovu; tam však Rakušané za dobrými zákopy a valy zaujali pevné postavení, takže pruský generál se boje tak nerovného ani neodvážil, nýbrž přes Opavu nazpět ustoupil. Po těchto událostech přitáhl v květnu sám král Bedřich do Horního Slezska, ale od Zukmantlu opět se bral zpátečním pochodem na sever. Ostatní měli v našich krajích vykonati jiní vůdcové. Z těchto přepadl generál Verner Opavu (18. listop.) a zajal její posádku, kdežto generál Fuk opanoval celé Opavsko i Krnovsko, a tam se vším svým vojskem přezimoval; rakouský vojevůdce Laudon zatím své zástupy rozestavil od Bílska přes celé Těšínsko až na Moravu, ale v Těšíně samém vypukly nakažlivé nemoci v jakémsi italském pluku a šířily se mezi lid, působíce značnou úmrtnost.

Delší dobu po těchto příbězích měla země naše od nepřátel pokoj, neboť teprv až ke konci sedmileté války v červnu r. 1762. pruský generál Verner opětně obsadil Opavu a po okolí s rakouským vojskem menší potyčky sváděl. Koncem července však byl již zase na ústupu k Hlubčicům.

Tou dobou chýlil se sedmiletý zápas o dědictví rakouské po krvavých, zádavných bojích ke svému konci. Všechno namáhání Marie Teresie nic nezpomohlo, když nebylo spojenců, kteří by byli chtěli skutečně pro těžce zkoušenou panovnici rakouskou něco vážnějšího podniknouti a vytrvale zájmy její hájiti. Nejvydatněji pomáhali ji ještě Rusové, jichž pomocí nejvíce dobyto bylo oněch slavných vítězství nad Bedřichem u saského *Hochkirchu* r. 1758., kde zvítězil nad ním generál Daun a v Branibořích u *Kunnersdorfu* r. 1759. dobrým vedením generála Laudona. Pro zarputilého krále pruského byly tyto porážky téměř zdrcující, jak jest to nejlépe viděti z toho, že se již i sebevražednými myšlénkami obíral, aby z beznadějného postavení vyvázl. A i když potom ještě některé šťastné boje svedl, přece nebyl pro všestranné vysílení schopen dále bojovati a byl by musel propadnouti neodvratné záhubě, kdyby ho nebyla zachránila změna na trůně ruském. Tam nastoupila vládu Kateřina II., jež voje své odvolala domů, načež válka

15. února 1763. byla vůbec skončena mírem v saském městě *Hubertspurce* pro Rakousko za týchž podmínek co míry předcházející.

Od této chvíle myšlénka znovu dobýti Slezska zmizela s povrchu zemského.

Válka švestková a bramborová.

Pruské usilování o země české se neskončilo zabráním Slezska, nýbrž mělo se v něm ještě jednou za života Marie Teresie pokračovati. Příčina toho byla v Bavorsku. Tam zemřel r. 1777. vévoda Maxmilián jako poslední potomek domácího panovnického rodu, po němž měla nastoupiti jiná linie příbuzná, a tu se Rakousko hlásilo k některým územím bavorským jako k bývalému majetku koruny české. Úmysl tento nalezl u vlastních dědiců Bavorska ohlasu, ale „zlý soused", jak Marie Teresie Bedřicha II. zvala, hrozil se každého povznesení neb rozšíření rakouské moci v Německu a sotva že o záměrech těchto doslechl, počal zbrojiti k válce. Rozhodnutí jeho vyvolalo stejné smýšlení i na dvoře vídeňském, řízeném tehdy již ve mnohé příčině od Josefa II., pročež hrozil nový boj s Pruskem, tentokráte o dědictví bavorské; vypukl také již v polovici roku 1778. Válce té říkali v Rakousku *„švestková"*, ale od Prušáků byla zvána *„bramborovou"*, a to proto, že většina šarvátek — boj ve velkém to ani nebyl — sváděna byla na podzim, kdy se česají švestky a vybírají brambory. Bývá jí však také říkáno *„pruská přehánka."*

Úloha chrániti naše Slezsko svěřena byla od Josefa II. generálu Bottovi, jenž za východisko své činnosti přijal moravské Bílčice (nedaleko slezsk. hranic) a předvoj svůj pod generálem Kneblem posunul až k břehům řeky Moravice. Opava a Hradec se staly na této čáře hlavními body opornými. Král pruský přestoupil hranice české 5. července 1778., ale současně vpadla jeho vojska i do Opavska a dobyla Zukmantlu a Vidnavy, začež opět škadrona uherských husarů vnikla do Hlubčic. Prušáci naproti tomu však obsadili Krnov a nedaleký sv. Kopeček s okolními vesnicemi, ve kterých bezohledně vymáhali všeliké zásoby. Knebl, seznav jejich přesilu, ustoupil hbitě na

Hradec, čímž ponechal nepříteli volnou ruku, takže se pak mohl rozložiti i u Neplachovic a Holasovic, požaduje kontribucí i od měšťanů opavských. Ježto musila Opava týmž časem dodávati různé potřeby také vojsku rakouskému na Hradec a i jinam, zajisté že tíhu těchto událostí trpce pociťovala. K šarvátkám a menším podnikům válečným docházelo dosti často. Povážlivější z nich byla však jen bitka 11. srpna u Deštného, když tam byl Knebl časně z rána od pruských husarů a dragounů náhle přepaden. Zajali mu 6 důstojníků, 24 poddůstojníků, 2 trubače, 359 vojáků, ale mimo to i 400 koní se zavazadly a mnoha jinými cennými potřebami. Vinu této nehody nesly Kneblovy jízdné hlídky, jež krátce před svítáním sice hlavnický les objely, ale do něho se nepodívaly, ač právě tam byl nepřítel ukryt a k výpadu připraven. Císař Josef II. se pro tuto nešťastnou příhodu na neopatrného generála tak rozezlil, že ho dal zatknouti, aby se celá záležitost mohla řádně vyšetřiti. Bez trestu za tuto smělost však Prušáci dlouho nezůstali, neboť již po čtyřech dnech jejich útok na své zákopy u Bílčic Rakušané prudkou střelbou z děl odrazili a veliké škody jim způsobili, ač nemohli pak zabrániti obsazení Opavy nepřátelským mužstvem pod vedením generála Vernera. Tento se tehdy ubytoval v hostinci u „zlaté koruny" na Horním náměstí, kdežto jeho lid zůstal mimo město. Toto jakož i okolní vesnice tím velmi trpěly. Obzvláště sedláci musili kolem Opavy pořizovati opevnění, hlavně ovšem na šibeničním kopci, na Kylešovském vrchu, při řece Opavě a při Moravici. Opatření takových na ten čas nebylo ani zapotřebí, protože princ brunšvický přivedl 12 praporů pruské pěchoty a 2 pluky kyrysníků, s nimiž se položil na Hradci a mezi Jakubčovicemi a Bohučovicemi, aby tak střehl horské přechody. Rakouské vojsko Bottovo tím bylo tak ohroženo, že od Bílčic ihned ustoupilo po silnici olomúcké až k Něm. Loděnici, opomenulo však zachrániti zásoby uložené ve Vítkově, které se staly vítanou kořistí pruskému podplukovníku Holteiovi. Ten přepadl řečené městečko s 400 husary, 200 dragouny a 200 pěšáky, naložil na koně 800 pytlů ovsa, chléb rozdal vojákům a klidně se bral zpět.

Horší časy nastaly Prušákům po sesílení císařského vojska počátkem října; musili ustoupiti zase do Opavy a rozložiti se v blízkosti po všech vesnicích při hranicích pruských od Hoštic za Plšť, majíce však opevnění opavská stále svým lidem obsa-

zena. Hlavní síla moci rakouské tím časem již zabrala opět pravý břeh Moravice a posunula přední stráže až do Litultovic, Štablovic, do Hradce a Budišovic ano i do Jaktaře. K menším potyčkám mezi prvními strážemi docházelo den co den; tak na př. právě mezi Jaktařem a Opavou (u staré cesty jaktarské) bylo ubito 80 uherských husarů, když se nechtěli vzdáti, ale hned po tom útok pruský na opevnění jaktarská byl krvavě odražen. Den poté zahnán byl zase setník Hahnagy s 200 Valachy a Charváty od pruských opevnění u Otic.

Mezi tím přišel sám král Bedřich do Krnova aby chránil pravé křídlo pruské před podnikavým generálem rakouským Ebrichshausenem a zaplavil svým lidem celé okolí, jakoby se připravoval k rozhodné bitvě. Nicméně k většímu podniku žádnému nedošlo.

Ani Těšínsko nezůstalo za okolností těchto ušetřeno obtíží válečných. Ležel tam celé měsíce rakouský generál Mitrovský, podnikaje časté vpády do území ratiborského. Měl býti za to ztrestán od prince brunšvického. Tento pronikl k Benešovu, spojil se tam koncem října s jinými zástupy vojska pruského a přepadl Pol. Ostravu, ale ničeho tím nedocílil; proto se brzy zase vrátil k ostatnímu svému vojsku za stálých šarvátek s nepřítelem.

Za nastalé zimy odjel Bedřich z Krnova do Vratislavi, ale vojsko jeho zůstalo ve svém postavení, kdežto císařští přezimovali v Bruntále, Dvoře, v Hradci, Zukmantlu a v Těšíně. Již však v lednu 1779. počaly se zase menší šarvátky, které trvaly po celé dva měsíce, až na počátku března se již počalo smlouvání o mír. K boji rozhodnému nebylo na žádné straně chuti ani ve Slezsku ani v Čechách pod Krkonoši, mimo to pak carevna ruská se nechtěla plánům pruským nakloniti a Bedřich sám byl sklíčen chorobou. Také Marie Teresie se bála dalších břemen válečných a tím způsobem se všude šířila nálada k míru. Proto bylo také hladce sjednáno příměří v *Těšíně* 8. března 1779. a tamtéž vůbec učiněn i konečný mír mezi zástupci pruským, rakouským, ruským, francouzským a ještě jinými. V celku bylo jich sedm. Mír byl podepsán teprve až po dvouměsíčním jednání 13. května. Císařovna se jím zřekla nároků na dědictví bavorské a dostala za to kus nynějších Hor. Rakous při ř. Innu čili tak zv. *Innskou čtvrt.* Územím tímto, pak velikým kusem bývalého *Polska* získaného v letech 1772. a 1795. a nejinak i zabráním

Bukoviny r. 1775. nahradila si alespoň částečně bolestnou ztrátu Slezska.

Když se roznesla zpráva po Těšíně, že konečně byl mír učiněn, nemělo v městě jásání konce; stříleno z hmoždířů, zvoněno, konány slavné služby boží a vyslancové, když vyšli ze zemského domu, kde o mír vyjednávali, byli hlučně pozdravováni. Aby nějakou památku po sobě v Těšíně zůstavili, vyzvali městskou radu, by projevila kterési přání, že se u svých mocnářů přimluví za jeho splnění. Těšínští však si — a to bez odporu s úctyhodnou skromností — vyžádali na památku jen obrazy všech přítomných cizích zástupců. Podobizny ty se až dosud nacházejí v zasedací síni městského zástupitelstva.

Na rozloučenou s útulným městečkem a dobrými jeho obyvateli uspořádali vyslancové veliký ples, k němuž pozvali šlechtice, úředníky a měšťany nejen z Těšínska nýbrž i z Opavy. V Těšíně tehdy chodily měšťanky ještě ve starobylém národním kroji, ale aby nezůstaly za Opavankami, které měly přijíti již v módních šatech, objednaly si i ony slavnostní úbory až z Vídně.

V Těšíně samém zachovala se nám až dosud vzpomínka na svrchu řečený mír v zahradě, ve které se vyslanci při procházkách radívali a smlouvali a již ještě nyní lid zve *zahradou míru.*

Naše Slezsko.

Hned po prvé válce slezské sloučila Marie Teresie zbylé jí části Slezska v jediný celek. K tomu účelu zařídila *královský úřad* v Opavě pro správu celé země, tedy pro zbytek vévodství nisského, krnovského a opavského, pak pro knížectví těšínské a v něm samostatné panství bílské. Stavové těchto krajů se scházeli na „veřejném konventě“ v Opavě. Současná doba však vyžadovala uvnitř změn pronikavějších, jak se to dálo již i v jiných zemích pod vládou této panovnice, a tak opravováno všude, kde se potřeba ukázala a síly stačily. Upravena byla na lepších zásadách správa veřejná, finanční i soudní, lépe zařízeny školy a obrácen zřetel k záležitostem církevním i vojenským. Pro blahobyt zuboženého lidu selského vykonala Marie Teresie — budiž jí za to věčná paměť — velice mnoho.

Sedlák za její vlády úpěl ještě stále pod tlakem vrchnosti, na niž ve všem byl závislý. Nesměl se stěhovati bez dovolení svého pána, nesměl se dle své vůle oženiti, nesměl syna dáti na řemeslo nebo na studie, pracoval vrchnosti na poli a v lese, nadháněl při honbě, dělal posla atd. Tomu všemu říkalo se *robota.* Tento poměr poddaného k pánu se často zvrhoval v hrůznou nelidskou porobu, co se stávalo právě ponejvíce v zemích českých, zaplavených cizí šlechtou. Nezřídka se přiházelo, že s nebohým sedlákem se pak zacházelo hůře nežli se zvířetem. A kdyby jen to ho bylo tísnilo! Nesmíme zapomínati, že každý panský dráb nebo hajný měl právo, kdy chtěl, opovrženého raba karabáčovati a trestati dle své libosti a že mimo to k takovým tělesným trestům za různá provinění docházelo každé soboty hromadně před úředníky panskými.

Tato pro člověka venkovského přetěžká a bolestná robota trvala skoro až do konce vlády Marie Teresie a působila velmi často i v té utlačené, někdy týráním až ztupělé duši selské hořkost nevýslovnou, kdyžtě slyšíme, že časem vypukaly selské bouře. Za vlády Marie Teresie k zoufalým takovýmto projevům šlapané lidskosti došlo v zemích českých několikráte, ale velikého rozměru nabylo povstání selského lidu zejména v Těšínsku a tu především na panství frýštáckém a pak v bývalém knížectví bílském. Těmito bouřemi byl učiněn vůbec počátek veškerého selského hnutí těch časů v našich zemích, počátek, který způsobil brzy po té odboj sedláků na Moravě, ano i v Čechách.

První nepokoje na Těšínsku bylo pozorovati r. 1766., ale v roce následujícím po mnohém smlouvání se již spiklo v těchto krajích 137 obcí a odepřely rázně svým vrchnostem všeliké povinnosti. V kraji opavském se dle jejich příkladu vzchopili sedláci v okolí Klimkovic jako v Lagnově, v Porubě, ve Svinově, ve Vřesině, pak v Budišovicích a po různu ještě jinde, ale přímých výsledků se na ten čas nedodělali pražádných. Za to v kraji těšínském byly vrchnosti odhodlaným vystoupením svých poddaných přivedeny do velikých rozpaků. Tam sedláci, vedeni jsouce obětavými vůdci, se srocovali a scházeli za času nočního v lesích a na polích k tajným poradám a konečně bez ohledu na vrchnosti a předepsanou cestu úřední vyslali k císařskému dvoru ve Vídni deputaci se stížnostmi uvedenými ve dvanácti odstavcích. Žehrali tam, že musí dvojnásobnou robotu zastávati, že jim vrchnost dává k výživě nejhorší pozemky, že

jsou jako zvěř honěni a bytí nelítostné že jim za všechnu poslušnost a přičinění bývá jediným údělem. Mnozí prý surovým nakládáním úředníků a dozorců až o zdraví přišli. A div divoucí! Ve Vídni jich nezavrhli, nýbrž popřáli jim sluchu a vyslali na Těšínsko komisaře. aby jejich stížnosti vyšetřil. Zkoumání to šlo sice pomalu ku předu, ale výsledek jeho byl v celku pro poddané uspokojivý. Roku 1768. zřízena byla tak zvaná *urbariální komise,* aby vyšetřila, čím poddaní jsou vrchnostem povinni a čím nikoli a brzy po tom r. 1771. vydán byl již *robotní patent* pro Slezsko a o čtyři léta později také pro Čechy a Moravu. Robota se jím snižovala na polovinu času.

Nedovedeme si ani představiti radost, již srdce našich předků z tohoto rozhodnutí císařovnina pocítila! Neméně však jest zajímavo, že tyto pocity byly smíšeny s velikou dávkou nedůvěry vůči vrchnostem, zda snad si neponechaly polovinu roboty, kdežto prý měly prohlásiti úplnou svobodu. Domněnka tato na mnoze tak mysl sedláků popletla, že se i zbraně chápali a pánům i úředníkům se palićstvím a krveprolitím hleděli vymstíti. K bouřím takovým tehdy došlo především v Čechách, kde sedláci z východních krajů shromáždění musili býti konečně rozprášeni vojskem (u Chlumce), ale na tisíce jich ještě přišlo hledat onoho pravého „zlatého patentu císařského“ až ku Praze. Mýlili se ovšem velice a proto jim na konec přišlo vhod i to málo, jehož se jim takto dostalo.

Vždyť beztak přidala k tomu duchaplná panovnice jiná ještě nařízení polehčující lidu selskému ve mnohé příčině, jako že nařídila státním úřadum, aby se ho zastávaly, dále že zakázala mučení a pálení čarodějnic, odstranila mučidla od soudů, aby již nikdo nebyl k přiznání donucován pálením boků, trháním nehtů, natahováním na skřipec, vykrucováním údů a — kterými ještě ďábelskými přístroji a způsoby se to dálo.

Ačkoli si císařovna Marie Teresie v mysli a v srdcích všech národů a i našeho postavila blahodárnými svými opravami pomník nad kov trvalejší, přece jen se dotkla srdcí českých rukou chladnou, ano mrazivou, když v zemích koruny svatováclavské na úkor posvátné nám řeči mateřské počala zjednávati umělé nadpráví němčině. Ještě r. 1747. potvrdila stavům opavským zřízení zemské po česku — školy i úřady na Těšínsku i v Těšíně samém byly tou dobou výhradně české a jen v Opavě smíšené

— před koncem svého panování však počala přímo germanisovati. Kde němčina do těch časů neměla moci žádné, dáváno jí rovné právo s češtinou, a kde rovnoprávná již byla, dostávala tlakem s hůry vrch. Tak na př. do desk zemských opavských se až do poloviny 18. stol. zapisovalo jen česky, a vložil-li si kdo zápis německý, musel ho opatřiti poznámkou, že okolnost ta nemá býti nijak zápisu na závadu, avšak již r. 1755. nastala změna v neprospěch našeho jazyka. Komoří František Karel svob. pán *Viplar* z Ušic veřejně oznámil, že se vklady do desk zemských mohou díti jakoukoli řečí, kterýmžto průlomem zjednána němčině vlastně převaha a to nejen v deskách zemských nýbrž v životě veřejném vůbec.

Takto čeština, jež půlčtvrta století byla jedinou úřední řečí na Opavsku, postavena byla macešsky na druhé místo, ale v několika desítiletích urváno jí i toto právo. Také v životě soukromém stlačován její význam na nejmenší možnou míru a na místě ní způsobem křiklavým přednost dávána němčině. Důležitost její v mysl lidu českého byla úskokem i násilím vtloukána, takže český člověk ve znalosti tohoto jazyka musil nezbytně spatřovati zázračnou vodičku, jíž lze na světě více způsobiti a dále se dostati. Jak nás to dnes překvapí, čteme-li na př., že r. 1780. němčina byla učiněna měřítkem i pro způsobilost k časnější ženitbě nebo ku vdavkám! Kdo neuměl německy, nesměl se před 21. rokem ženiti, před 17. provdati.

Než mělo býti žel Bohu ještě hůře.

Josef II.

Marie Teresie zemřela po 40tileté blahodárné vládě 29. listopadu 1780. a uložena k věčnému odpočinku v císařské hrobce u kapucínů ve Vídni. I v temném tomto sklepení, za jehož branou utuchá práce lidí dějetvorných, vykázáno největšímu z rodu habsburského čestné místo. Spočíváť tam tělo veliké panovnice povýšeno nad ostatními na vysokém podstavci. U nohou jejích dříme sen spravedlivých věrný jejím zásadám syn *Josef II.*

Josef II.! Co vše při vzpomínce na něj rozvíří klidnou hladinu naší duše! Před čtyřiceti, padesáti léty každá babka po

venkově uměla o něm vyprávěti. A jak vyprávěti! Dnes známost osoby i skutků jeho z mysli venkovského lidu již se vytratila, ale kniha slávu jeho i vznešenou, pro vše dobré zaujatou mysl jeho bude velebiti po všechny věky. Škoda, přeškoda, že i jeho památku nám zatemňuje snaha jeho po zřízení jednolité říše rakouské v každé příčině — a tedy i ve příčině národní! Josef II. chtěl, ač nikterak snad z nesnášelivosti národnostní, jež mu byla úplně cizí, mnohojazyčné panství své proměniti v říši s jedním jediným vládnoucím jazykem německým. Kroky, které za tím účelem podnikal, dlužno jest však započísti mezi ony, které u něho pokládáme ne-li za nešťastné, tož zcela jistě za ukvapené. Docílil tím aspoň, buďtež za to díky Prozřetelnosti, pravého opaku. Vývoj všech těchto a podobných událostí chceme v následujícím podrobněji vylíčiti.

Císař Josef II. měl jako matka jeho vřelou neukojitelnou touhu po zvelebení hmotného i duševního blahobytu svých poddaných. Jsa povahy vznětlivé a proniknut duchem, který z Francie tehda po celé Evropě se šířil, zavrhoval vše staré a směle se dával na cesty nové, dosud nevyzkoušené. Vědomí, že trhá pouta, jež nižší vrstvy lidu přičiněním všelikých vrchností příliš tísnila a na mnoze pokroku všeobecnému bývala na závadu, zdálo se mu zabezpečovati úspěch jiz předem, ač nelze upříti, že jej přílišná horlivost při tom často i na scestí sváděla. Jedno však vždy a všude dovedl důsledně a s úspěchem nemalým prováděti, totiž že osobním stykem s nejnižšími vrstvami lidu získával si jeho náklonnost jako žádný jiný panovník jeho rodu. Kdož by tu nevzpomněl, že u Slavíkovic na Moravě si i zaoral! On miloval prostý lid, vyhledával jeho společnost, vyslýchal jeho stížnosti a nezřídka přinášel utlačovaným pomoc slovem i skutkem. Proto také velká část jeho reforem či oprav se nesla za zlepšením stavu tříd nejnižších, selských. Největší skutek v této příčině učinil zrušením nevolnictví r. 1781., chtěje tak poddaným zabezpečiti volné stěhování, jehož dříve nebylo, a dopřávaje jim také možnosti, aby děti své bez překážky mohli dávati na učení, do škol nebo k obchodu a p.

Robotu snažil se úplně odstraniti anebo alespoň o něco zmírniti a dovolil sedlákům vésti si stížnost na přehmaty vrchností. Od těch dob nerozhodovali o právech lidu lecjací „páni Francové“ (písaři) ze zámku, nýbrž od státu zkoušení a jmenovaní úředníci. Aby daně byly spravedlivě vyměřeny dle výno-

snosti polí, dal všechnu půdu celého mocnářství pečlivě vyměřiti a jakost její prozkoumati, takže pak dle toho spravedlivě byly určeny všeliké dávky jak sedláku, tak pánu bez rozdílu.

Zajisté že k ulehčení světské bídy směřovalo i hojné zakládání chudobinců, sirotčinců, nemocnic, ústavů pro hluchoněmé, choré duchem atd. Účinné podpoře Josefově těšila se také různá odvětví lidského zaměstnání, přinášející státu hojný užitek, a tak se dovídáme, že si všímal rozvoje polního hospodářství, pobízel k pěstění všelikého průmyslu a ze všech sil svých podporoval obchod. Ve Slezsku zkvétala na Opavsku i na Těšínsku výroba látek ve městech, jež se až dosud tímto průmyslem vyznačují, a tím se povznášel i obchod. Nově zařízené veliké trhy v Těšíně za účelem odlákání polských obchodníků od Pruského Slezska se však neosvědčily, třeba se při tom vláda starala i o rychlejší spojení poštovní naší vlasti s Brnem a Olomoucem a s druhé strany přes Bílsko až se Lvovem.

Velmi pamětihodné jest, že do vlády Marie Teresie a jejího syna spadají prvé počátky uhelné těžby v revíru ostravském. Vypravuje se, že asi r. 1750. žil v Polské Ostravě chudobný kovář, jejž bída často tak svírala, že nemíval pod měchem ani čím zatopiti. Sbíraval prý proto pilně ohořelé a zuhelnatělé kousky dřeva zbylé na ohništích pastýřů a snášel je do své kovárny. Jednou když za šera také nasbíral vše, co mu pod ruku přišlo a podpálil tím oheň, zdálo se mu, že jaksi veseleji a jasněji plaménky vyšlehují a vydávají nad obyčej mnoho tepla. I přihlédl blíže k ohništi a viděl, že v něm planou černé kaménky — uhlí. Nález takový přirozeně povzbudil i jiné, aby uhlí kamenného používali, až konečně se odhodlal i sám hrabě František Josef Vlček zakoupiti pozemky s uhelným ložiskem a počal ve větší míře černé zlato dobývati. První jámy pořídil hr. Laryš v Karviné r. 1776. a 1785., hr. Vlček v Polské Ostravě r. 1787. a baron Richard Mattenkloit (čti Matnkloa) v Orlové r. 1817. Za to starobylé železárny v Morávce zašly r. 1780., ale nahrazeny byly novými v Ústroni. Na Opavsku byl učiněn v dolování spíše krok nazpět, neboť zlaté, stříbrné a olověné báně u Zukmantlu, Bílé vody, Johannisberku a u Benešova pod vládou císaře Josefa II. úplně zpustly; v nový život je uvedl teprve až rok 1848.

Ve věcech náboženských byl osvícený císař milovný volnosti přesvědčení, věda dobře, že právě násilí to jest, jež v této

příčině lze nazvati největší nelidskostí. Jestliže tělo zajisté brání se přirozenou silou všemu sobě nemilému, čím více tak bude činiti duch, o tolik nad hmotu povznešený! Proto byl vydán r. 1781. tak zvaný *toleranční patent*, jímž se dopouštělo v říši vyznání luteránské a kalvínské, na východě pak i pravoslaví. Kdož mimo katolické a tato tři jmenovaná náboženství se nacházeli, měli se k některému z právě jmenovaných připojiti. I bylo jásotu a plesání mezi ubožáky dotud pronásledovanými bez konce; ve Slezsku ovšem, kde protireformace přece jen nikdy nebyla zbraní tak příliš ostrou prováděna, a kde časem svoboda náboženská byla i dovolena, našli se evangelíků celé zástupy. Těšínsko bylo jejich střediskem a nejen to, na Těšínsku počaly se ihned nově rozvíjeti a zakládati nové náboženské obce jako v Javoří, Bílsku, v Bludovicích, ve Visle, v Bystřici, v Ústroni a ještě jinde. Na Opavsku omezilo se protestanství výhradně na obce německé jako jsou Gočdorf, Vrbno, Kutldorf, Hiršberk a j.

Při této příležitosti vzpomínáme v souvislosti náboženských záležitostí také židů. Z Opavska a Krnovska byli vyhnáni v 16. století, ale patrně se svým způsobem nenápadně vraceli zase zpět, neboť při vydání tolerančního patentu pro židy z r. 1752. čteme, že toho roku ve Slezsku bylo 119 rodin židovských, z nichž 88 na Těšínsku. Osud jejich nebyl závidění hodný, ano spíše v nás nyní, kdy prosti jsme náboženské nesnášelivosti, budí pocit uražené lidskosti. Neměli práv občanských pražádných a žili v opovržení, proto také musili bydliti v oddělených čtvrtích měst a odívati se zvláštním šatem, aby je bylo možno všude a ihned poznati. Šlechetné srdce Josefovo takového ponížení také-člověka snésti nemohlo, a tak i židy jeho milost ozářila. Všechna vnější znamení dřívější potupy s nich sňata a dovoleno jim žíti jako jiným státním občanům, ač jinak si přál sám císař, aby ve Slezsku počet jich byl omezen toliko na potomky oněch 119 rodin svrchu dotčených. Nad to nesměli si poříditi ani synagogy, aniž voliti rabína nebo představeného obce. V Opavě mimo to vedle jediné rodiny od Marie Teresie k tomu privilegované nesměl žádný žid sídliti, ba ani déle než 8 dní se zdržovati, při čem si ještě u městského úřadu musil zakoupiti lístek pro nocleh. Na Těšínsku pociťovali Israelité stále ještě nepřízeň doby tím, že vždy jen jeden ženatý syn z rodiny byl pokládán za státního občana, kdežto

ostatní sluli cizinci; v Těšíně samém byly trpěny jen dvě židovské rodiny.

* * *

Citelně a trpce se dotkly opravné snahy císařovy církve katolické, do jejíhož ústrojí časem Josef II. zasáhl velmi troufale. Tak zostřil zákaz prohlašování papežských bull v říši bez dovolení panovníkova, stavěl pod státní dohled semináře a stal se postrachem klášterníkům. Řehole, které se zaměstnávaly ošetřováním nemocných nebo vyučováním mládeže, zůstavil nedotčeny, kláštery jiných však beze smilování rušil a zavíral. Padlo jich v říši na 700 za obět duchu času, při čemž velmi zhusta postupováno bývalo s bezpříkladnou bezohledností jak proti řeholníkům, tak obzvláště i proti památkám v klášteřích chovaným. Z Opavy odstraněni nejprve jesuité, jejichž řád byl již za Marie Teresie pro všeobecnou neoblíbenost od papeže zrušen. R. 1783. zavřen byl klášter dominikánský, z jehož památného chrámu sv. Václava uděláno vojenské skladiště; rok před tím byl odstraněn klášter klarisek. Jediný starší klášter, který Opava dosud má, totiž minoritský, jest pokračováním kláštera františkánského r. 1787. pro nedostatek členů zrušeného. V Krnově zachovali se jen minoriti, piaristy pak ve Frývaldově a v Bílé Vodě zachránily jejich školy. V Těšíně josefínskou bouři všechny kláštery šťastně přestály.

Ze jmění zrušeným klášterům odňatého bohatnul náboženský fond, kterého bylo potom používáno s velikým prospěchem k zřizování nových far, kde jich bylo zapotřebí. Takových založeno bylo jen na Těšínsku kolem 20, na Opavsku v horách přirozeně více.

Nešťastně časem opravoval Josef II. tam, kde se dotýkal obřadů církví stanovených a zvyků u lidu oblíbených. Tu překonával mnohdy sám sebe a musil pak ve mnohém sám, neřku-li jeho nástupce Leopold II. jíti trochu zpět. Zakazoval-li procesí a pouti, nebo nedovoloval-li stavění božího hrobu o velikonocích a nutil lidi, aby se v pytlích pohřbívali, pak zřejmě bral lidu to, co jim bylo milé anebo zase něco vnucoval, co se jim z duše protivilo, krátce a dobře narážel na pevnou hráz, které ještě nikomu na světě se nepodařilo povaliti. Jest to

lidová věrnost ke zděděným zásadám, neochvějná i tehdy, když nejedná se o věci zrovna zásadní.

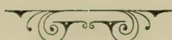
Ve správě státní postřehl Josef II. též četné nedostatky, kterým hleděl ihned odpomoci. Na tomto místě vytýkáme jen novou úpravu našeho Slezska, jež rozdělil na kraj těšínský a opavský a oba postavil pod vrchní správu zemskou v Brně. Soudně podřízeny byly oba kraje až do jeho vlády appellačnímu či odvolacímu soudu v Praze, když však byl zřízen odvolací a hrdelní soud v hlavním městě moravském, chodili tam i Slezáci pro své rozsudky. Tím přetržen byl poslední svazek, jímž naše vlast ke království českému byla ještě poutána.

Ač vše, co tuto jsme o krásných snahách císařových slyšeli, vzbuzuje naši pilnou pozornost, přece nejvíce vzpomínek budí v nás jeho poměr k českému národu, vlastně k naší řeči. Připomněli jsme již nahoře, jak za Marie Teresie macešsky odstrkován byl náš milovaný jazyk od svého vlastního krbu a přednost dávána řeči, jež nikdy v našich zemích domácí nebyla, ale za vlády Josefovy nezůstalo jen při těchto počátečných pokusech, nýbrž páchána byla již bezpráví do nebe volající. Ale Josef II. neutlačoval češtinu z příčin nesnášelivosti národní, nýbrž hlavně k vůli své oblíbené myšlénce zůstaviti svým nástupcům říši jednolitou v každé příčině, nejvíce však po stránce jazykové. Toť se rozumí, že bolest a škodu lidu českého tato okolnost ani o poznání nezmírnila, a to z té jednoduché příčiny, že rána bolí, i když ji hladíme. Takto představuje nám tedy veliký syn Marie Teresie nezapomenutelného dobrodince, jenž dal svým národům svobodu těla i duše, ale Čechové měli si tyto blahodárné úsluhy vykoupiti obětováním toho nejcennějšího pokladu světského — své mateřštiny. Požadavek tento byl pro nás tím časem velice nebezpečný, neboť jazyk český se tehdy ozýval již jen po venkově, v kostele při kázáních, v příbytcích při pohádkách a písních. Němčina panovala všude v úřadě v Čechách a drala se jako by živelní silou v před i ve Slezsku. V Těšínsku odolávala jí čeština velmi dlouho, ačkoli již r. 1786. byl vydán přísný rozkaz, aby právě v Těšíně a mimo to i v Opavě, Bílsku a Johannisberku polský a český jazyk byl nadobro z úřadoven vymýcen a němčinou nahrazen.

O školách jest přímo bolestno mluviti. Za Marie Teresie vnucována byla němčina obecným školám i v krajích

ryze českých, a Josef II. nařídil, že na studie vůbec nemá býti přijat hoch neznalý německého jazyka, k čemu později přidal ještě nelítostná nařízení, aby i nadace a podpory udělovány byly jen studujícím, kteří umějí německy. Ano ani k řemeslu neměl býti vzat za účedníka mladík, nevykázal-li se vysvědčením, že se alespoň dvě léta učil zázračnému jazyku. Na konec vyháněna byla čeština i z chrámů, kláštery byly rušeny hlavně v českých krajích, knihovny pustošeny, v Praze z královského hradu chtěli učiniti kasárna! Český národ po dlouhém, dvoustoletém utrpení se měl státi nevědomým parobem, aby znenáhla klesal ve chladný hrob.

Nejvyšší vládce však nedal nepravosti vybujeti, nýbrž shlédl milostivým okem na bídu naši a pomohl ve chvíli nejrozhodnější.

Na prahu 19. století.

Roku 1790. ujal se vlády Josefův bratr *Leopold II.*, jehož hlavní úlohou bylo upokojiti obyvatelstvo říše poděšené ukvapenými skutky jeho předchůdce. Vyhověl beze zdráhání požadavkům naň kladeným, ale v hlavních věcech skutečně pokrokových a prospěšných nepovolil.

V Praze dal se dokonce i korunovati, aby dal na jevo, že míní šetřiti zaručených práv království českého, jež jeho předchůdce nezřídka brával v nevážnost, a proto také hlavy své korunou svatováclavskou neozdobil. Vláda nového panovníka však dlouho netrvala, neboť zemřel již druhý rok po svém nastoupení a byl vystřídán synem svým *Františkem I.* (1792—1835.) rovněž korunovaným králem českým.

Panování tohoto císaře bylo podobně bouřlivé, ba bouřlivější než Leopolda I. Válka válku stíhala bezmála celé čtvrtstoletí a zemím rakouským bylo při tom projíti pravým očistcem utrpení.

Roku 1789. byla totiž vypukla hrůzyplná revoluce francouzská, která v pravém slova smyslu smetla s povrchu Francie vše zastaralé a nepohodlné. Následek její byly dlouhotrvající všeevropské války, ve kterých prolévalo krev svou také statisíce vojáků rakouských, rekrutovaných ponejvíce ze zemí českých. Slezáci súčastnili se bojů těchto velmi účinlivě, ovšem

bez ustání v cizině, ježto půdy slezské se za těchto obrovských zápasů noha nepřátelská ani nedotkla. Za to odvody a válečné daně je tížily jako jiné císařovy poddané. Tak odváděni byli u nás nováčkové a sbírány mimořádné příspěvky již za první války francouzské několikráte a nejinak za druhé, průběhem níž trpělo především Těšínsko častým průchodem armád ruských. Hned na počátku jejím r. 1798. prošlo jich Těšínem 60.000 vedle menšího sboru vystěhovalců francouzských, kteří šli hájit s Rusy pořádku ve své vlasti. Kolem r. 1800. rekrutováno v Opavě a po okolí znovu, s jakým důrazem viděti z toho, že do vojska bylo vřazeno 22 chovanců opavského gymnasia. Avšak bez dlouhého rozmýšlení nařízeny byly ještě téhož roku opětné odvody od prvního generála té doby arciknížete Karla, jehož vojsko jen z Opavska bylo posíleno 1000 muži. V nezměněné míře šlo pak to takto dále, takže srdce hrůzou se svírala, kdykoli se „verbovníci“ na obzoru ukázali a mladé mužstvo jako na jatky proti strašnému císaři francouzskému Napoleonovi odváděli.

Nejpohnutější rok záhubných těchto bojů byl pro Slezsko onen 1805., kdy se bojiště posunulo až na Moravu ke *Slavkovu.* Tam v bitvě tří císařů rakouského, ruského a francouzského naše i spojenecká vojska ruská byla krvavě potřena. Rusové se brali na Moravu Opavskem a Těšínskem — Opavou projel i sám car Alexandr I. — a Slezskem se opět brali zpět. Vlekli s sebou nakažlivou nemoc *moskalku*, kterou sami četně umírali a již i mezi obyvatelstvem, kudy táhli, šířili. V Opavě skonalo jich raněných a nemocných do několika set. Z hrůzy před útrapami válečnými prchla tenkráte z Vídně celá rodina císařská na Těšínsko a později dále až do Krakova. Chorobná císařovna se tehdy usídlila ve Frýdku, arcikněžna Marie Luisa ve Skočově, v Těšíně pak knížata Rajner a Albert, při nichž se drželi i vyslancové cizích mocností a nejvyšší říšští úředníci.

Ruch válečný na dlouho neutuchl, a potrval-li klid čtyři léta, bylo pak národům rakouským přestáti r. 1809. tím větší pohromy.

Císař Napoleon byl tím časem zaměstnán nebezpečným bojem ve Španělích, v čem státníci rakouští viděli vhodnou příležitost obnoviti s ním boj na vybavení z jeho pout. Rakousko se proto chopilo zbraně. Obětavost, jakou při tom dávali na jevo všichni poddaní císařovi, nemá v dějinách našeho moc-

nářství rovné, ačkoli se to bohužel všechno dálo nadarmo. Třeba se vojska naše zajisté statečně bila, byl celkový výsledek války pro říši zdrcující a to hlavně z té příčiny, že nastal nedostatek peněžitých prostředků a musilo se proto sáhnouti přímo ke krajnímu násilí.

Po celé říši pobrány byly totiž po klášteřích, chrámech, nezřídka i po soukromých domech všechny zlaté a stříbrné nádoby, aby alespoň nejhorší pohroma byla zažehnána. Poměry tyto se dotkly nelítostně i Slezska, ale nebylo by bývalo nejhůře, kdyby tím způsobem bylo bývalo odvráceno všechno nebezpečenství. Žel že se tak nestalo! Všechny zmíněné oběti nestačily k vyrovnání velikých schodků ve státní pokladně a proto vydáváno vždy více peněz papírových, až r. 1811. jich už bylo v oběhu tolik, že ztratily svou cenu. Vláda musila proto patentem ze dne 20. února toho roku prohlásiti, že platí „černé bankocetle“ již jen *pětinu* původní své hodnoty a doznání to zřejmě musilo pro statisíce poddaných znamenati takořka hotovou mizinu. Nářek srdcelomný a pláč se rozléhal prý tehdy i po Slezsku, čemuž každý rád uvěří, jestliže uváží, že tím způsobem člověk držící v ruce „zlatý šajnu“, v téže chvíli z něho měl jen 12 grošů. Podobné pohromy naše vlasti nikdy před tím ani potom nezažily. Jakoby však ani z moře žalu nemělo vyjíti, rozrušeno bylo mocnářství rakouské novou válkou — nevšímáme-li si menšího zbrojení r. 1812. k Napoleonově výpravě na Rus — zase v létech 1813. a 1814., která však již řádění Napoleonovu učinila navždy přítrž. Zničila ho bitva národů *u Lipska* v říjnu 1813.

Trapné následky dlouholetých bojů však se dávaly ještě po několik let všude pociťovati, v Rakousku hlavně novým úpadkem papírových peněz r. 1818., když 250 zlatých „cedulových“ srovnáno 100 zlatými měny stříbrné. Veliký nedostatek obilnin a odtud vzniklá neslýchaná drahota nejnutnějších životních potřeb dovršovala všeobecné zlo. Ve Slezsku na př. po celou řadu let se prodávala frýdecká měřice rži za 18 zl., pšenice za 20 zl.! Teprve po létech 1820. počal se život našich zbědovaných zemí vraceti zase v obvyklé koleje, a tu i drahota povolila, jak to viděti z toho, že tehdy již kupovali a prodávali na Těšínsku měřici rži za 1 zl. a ovsa za 30 grošů.

* * *

V těchto časích stala se Opava pověstnou onou památnou schůzí mocnářů, trvavší od 20. října do 20. prosince r. 1820. Účastnili se jí pro různé zápletky evropské a především k vůli revoluci v Neapolsku (v Italii) císař *František I.*, ruský car *Alexandr I.*, král pruský *Bedřich Vilém III.* a vedle nich i zástupcové Francie a Anglie. Přišli však i plnomocníci jiných států menšího významu ve velikém počtu, takže se v Opavě shromáždilo přes 300 vysoce postavených osob šlechtických z nejrůznějších zemí evropských, pak celé zástupy úředníků, komonstva a lidí hledících si něco příležitostně vydělati.

Protože prý nad to i tisíce zvědavců z celého Slezska Opavou denně procházelo, měli prý z toho všeho Opavští znamenitý užitek. Vždyť jen za byty utržili veliké sumy peněz, ježto páni domácí dovedli vhodné příležitosti chytře využitkovati. Anglický vyslanec musil na př. za dvouměsíční použití deseti pokojů zaplatiti zajisté slušnou sumičku 1800 zlatých. Naproti tomu neušli měšťané Opavští velikým vydajům na různé mimořádné potřeby a slavnostní zařízení pro vzácné hosty. Pořídili na př. bránu v Mezitrží za 2000 zl. osvětlovanou 1500 lampami po obou stranách. U hlavní stráže při kasárnách v Panské ulici plálo 3000 světel malebně v různé podoby sestavených a před knížecím lichtenštejnským palácem na slavnostním oblouku ozdobeném mnohobarevným kolem rozžíhalo se denně 1100 lamp. Aby se mohli přítomní panovníci pod šírým nebem procházeti, upravila městská rada širokou, pískem vysypanou a též prkny krytou pěšinu od lichtenštejnské zahrady až k zahradě knížete Lichnovského čili asi po nynějším nádražním okruhu, kde ještě před několika lety se táhlo stromořadí zvané odtud „přátelským". Tenkráte ovšem odděloval tuto pěšinku od vnitřního města — v místech nynějšího městského sadu hluboký příkop hradební, jenž byl schválně tehdy překlenut při konci lichtenštejnské zahrady dřevěným mostem. Císař František se prý po zmíněné pěšině s carem Alexandrem velmi často procházel.

Z přítomných mocnářů v mysli prostého lidu se nejdéle udržel ruský car pro svoji nevídanou štědrost k opavské chudině; kudy prý chodil, všude dával udělovati prosebníkům hojné podpory a to v takové míře, že suma jejich se páčila do mnoha tisíc zlatých.

Nezvyklého lesku svého zbavena byla Opava o vánočních svátcích, kdy se hosté na různé strany domů rozjížděli.

Naše vzkříšení.

Před rokem 1860.

Od času krutého potlačení národa českého na Bílé Hoře prodělaly země koruny svatováclavské těžké zkoušky všelikého druhu. Když pak mimo to vše koncem století 18. vůbec bylo dáno heslo na úplné vyhubení všeho českého, zdálo se skutečně, že žádná moc na světě nebude s to zachovati nás při životě. Národ náš stál tehdy již jednou nohou v hrobě, takže ani mezi vynikajícími vlastenci nebyl nedostatek mužů, kteří si troufali vysloviti mínění, že lev český k novému životu již nikdy neprocitne. Slova proslulého papeže Eneáše Sylvia, vrstevníka a nepřítele pana Jiřího z Poděbrad, že jednou Čech tak bude na mostě pražském vzácný jako jelen se zlatými parohy, zdála se docházeti svého splnění. Avšak stalo se přece jen jinak!

Tlak vzbuzuje protitlak. Národ český, když nejvíce byl tísněn, počal se pod hrozným útlakem probouzeti ze dvoustoletého spánku. Ovšem působilo naň za tím cílem vedle zmíněných ústrků shora i několik jiných vlivů současně, z nichž nejdůležitější byly zásady veliké revoluce francouzské, hlásající boj za svobodu v nejširším slova smyslu. Neméně důležitou úlohu hrálo v lidu českém i vědomí vlastní jeho jsoucnosti, které, ač bylo nepatrné, přece jen stačilo povzbuditi tu a tam nějakého vlastence k práci obrodné. Našli se již takoví v dobách Marie Teresie, objevili se i za Josefa II. a po roce 1800. jich pomalu sice ale přece jen bez ustání přibývalo. Značnou posilu jim skytala česká šlechta jak svým jménem a postavením společenským, tak i štědrým podporováním všelikých jejich podniků. A jak bylo v Čechách, tak bylo i na Moravě a odlesk toho všeho se záhy počínal obrážeti i na Slezsku, kde na rozdíl od zemí sesterských národní vědomí nikdy nebylo tak hluboko pokleslo jako v těchto.

Roku 1792. nastoupil v Rakousku František I. Národu českému přízniv nebyl. Když na př. jednou při hostině k jeho

poctě pořádané přednášeny byly básně ve všech řečech jeho mocnářství, nepřál si slyšeti jediné řečníka českého. Později se však změnil průběhem pohrom, jež na říši jeho uvalil světoborný císař francouzský Napoleon. Když po té různí národové byli odměňováni za své služby v bojích proti Francouzům, ozářil paprsek milosti jeho i Čechy. Dovoleno bylo na př. na středních školách vyučovati češtině a usazovati české professory a úředníky v českých městech. Na Moravě působila již od dob Marie Teresie velmi vydatně vlastenecká společnost olomoucká, jež nepřímý vliv vykonávala i na Slezsko, obzvláště na slezské studentstvo, které tam hojně chodilo za dalším vzděláním na vysoké školy.

Ani domácích vlastenců však českému lidu ve Slezsku nescházelo; ukazovali se tu a tam jak ve Slezsku našem, tak i v pruském a rozvinovali vezdy činnost úctyhodnou. Lid si jich všímal a vážil a to tím více, že tou dobou nebylo u nás té nelidské nevraživosti národní se strany Němců, bez níž si jich dnes nedovedeme představiti. Tehdy se v Opavě, v Těšíně a i jinde mluvilo všeobecně česky, a proto i vláda k nám posílala své oběžníky, výnosy a zákonníky česky i německy beze všeliké ujmy té neb oné národnosti. Jak daleko jsme my Čechové slezští nyní za touto dobou, kdy nadřízené úřady i tím nejnevinnějším českým přípisem se dávají až do červena podrážditi!

Čilost života vlasteneckého těchto časů u nás můžeme posouditi též z toho, že v Opavě založena byla r. 1845. i malá *„Česká beseda“*, jejíž místnosti se nalézaly na Ratiborské ulici blíže Kateřinek; je-li možno porovnati malé s velikým, tož snad se tu dály první přípravy k počátkům politického života našeho v Opavě. Komu by tu nenapadla pražská hospůdka „U zelené žáby“, kde také vlastenečtí horlivci před r. 1848. již pilně pěstovali politiku! Předsedou opavské besedy byl varhaník u Panny Marie a horlivý vlastenec Živsa, členy pak lékař dr. Rokyta, kostelník Ryba, statkář Jan Filípek z Kateřinek, dr. Josef Mikula, katechera opavského gymnasia, pak soudní praktikant dr. Josef Kozánek, a z ostatních obzvláště nadšený a vážený kaplan z Hlučína v pruském Slezsku Cyprián Lelek.

Za takovýchto asi poměrů nás zastihl pohnutý rok 1848. Roku toho se chvěla celá Evropa, třásly se pod tíží revolucí

základy naší říše, a v rozechvění se nacházel i český národ. V Praze se vzedmuly vlny rozčilení co nejmohutněji a vynesly na povrch veřejného mínění touhu po úplné svobodě tělesné, po ústavnosti, po svobodě národní a především po spojení Čech, Moravy a Slezska jako jednolitého celku posvátné koruny svatováclavské. Nastává odlučování živlu českého od Němců, jejichž snahy se nesly směrem docela jiným nežli naše, při čemž každá práce za povznesením ducha slovanského jim byla solí do očí. Ale přes to vše nedovedli zastaviti mocný proud našeho probuzení ani v Čechách, ani na Moravě, ba ani ve Slezsku. V naší nejužší vlasti nové myšlenky pohnuly mocně životem veřejným a jako jinde v zemích našich, tak i zde se otázka česká tlačila přirozenou silou v popředí. Lid český ve Slezsku tak pomalu počal opouštěti půdu toliko duševně obrozovací a snaží se zájmy své uplatniti i ve veřejnosti — v životě politickém, toť se rozumí, že jen v malém, revolucí u nás nebylo žádných.

Když v březnu 1848. k nám zalehly zprávy o bouřích v Paříži a pak ve Vídni, tu nastalo hnutí i ve Slezsku. Již 18. března byl veřejně za velikého návalu lidí předčítán v opavské radnici patent ze dne 15. března ohlašující prvé svobody udělené od cís. *Ferdinanda V. Dobrotivého,* týkající se ústavnosti, zrušení censury či státního dohledu nad tiskem a zřízení národní gardy čili ozbrojeného občanstva. Z radosti nad tím počali hned Opavané v knoflíkových dírkách u kabátu nositi bílé stužky, ale Němci je za několik dní již vyměňovali za černo-červeno-žluté, aby české vlastence nenechali dlouho na rozpacích, v jakém rouše by si nové svobody nejraději přáli viděti. Také statečná národní garda již v březnu okrašlovala opavské ulice v síle 800 mužů, rozdělených do šesti setnin. Konávala veřejné služby vojenské a udržela se až do r. 1861. Podobně se dálo i v Těšíně. Aby český náš lid byl poučen o tom, proč se to vše děje, uveřejnil zmíněný soudní praktikant dr. Jos. Kozánek v Opavě čtyřlistový leták pod názvem „Co jest konstytuce, svoboda tisku, národní garda?“, kde na prvé stránce uvádí onen patent císaře Ferdinanda o prvých svobodách a dále v rozmluvě faráře se sedlákem uvědomuje náš lid o významu slov, jimiž leták byl nadepsal. Mezi tím se již objevily tužby po svobodě a volnosti, po rovnoprávnosti češtiny s němčinou ve škole i v úřadě a p., čehož výsledek byl, že na opavském gymnasiu počali vyučovati

češtině a v Těšíně na evangelickém gymnasiu že bylo od té chvíle některým předmětům vůbec jazykem českým vyučováno. Též v úřadování se snažila zemská vláda našemu lidu učiniti různé ústupky, jako že na př. počala vydávati po česku „Obecný zákonník říšský a věstník vládní.“ Němci sami se od prvopočátku protivili každému hnutí v českém lidu, ale obzvláště hrozivé postavení zaujali proti jakémukoli sloučení svatováclavských zemí.

Bohužel nebylo ještě dopřáno rakouským národům těšiti se nerušeně ze svého povznesení, neboť ústava byla zrušena koncem r. 1851. a vystřídána přísnou samovládou, za níž ministerstvo Bachovo svoji moc dávalo trpce pociťovati v prvé řadě našim předkům. Zlou tuto dobu našeho pronásledování zakončilo teprve hřmění děl u italských měst Magenty a Solferina r. 1859. a krvavé tamní porážky rakouských vojsk, jež přesvědčily vídeňskou vládu o nesprávnosti jejího počínání. Tehdy teprve císař *František Josef I.* se odhodlal vydati novou trvalou ústavu.

Od r. 1860. až na naše časy.

Národové rakouští osvobozeni od policajtského ducha padlé vlády si oddechli a počínají život nový, utěšenější. I český lid na Slezsku stával se těchto vymožeností účastným díky usilovné námaze a pevné vůli svých vlastenců *Lelka, Tomáška, Ochrany, Filípka* a ještě jiných, co vše bylo umožněno mimo to i příznivou nám vládou slezskou s hrabětem Richardem *Belkredim* v čele. Nastává tu pro nás veledůležitá chvíle především tím, že od roku 1860. a 1861., které Rakousku přinesly novou ústavnost, Češi slezští vstupují s odvahou v život politický, aby v rodné zemi proti nevraživosti německé uhájili svoji bytnost. Když v březnu r. 1861. došlo k volbám do zemského sněmu, prorazil na Opavsku našinec již jmenovaný kateřinský dvořák Jan *Filípek* za venkovský okres opavský, na Těšínsku pak rolník ze Skalice Jan *Peterek* za obvod frýdecký a dále Poláci pastor Ondřej *Zlik,* katecheta dr. Jiří *Prutek,* advokát dr. *Eisenberk,* jakož i méně národně uvědomělý Matěj *Kašperlík.* Volba těchto šesti slovanských poslanců makavě dokázala přítomnost, vůli a i sílu domácího obyvatelstva neněmeckého a přinutila vládu i

Němce, že s Čechy a Poláky musili v každé příčině počítati, ač proti nim měli přesilu 25 svých poslanců. Můžeme se domnívati, že tento pěkný výsledek zápasu volebního povznesl znamenitě mysl i ducha lidu slovanského.

Velmi blahodárně počal tenkráte působiti ve vlastech našich první český časopis politický *„Opavský Besedník“* v rukách obětavého prof. Ant. *Vaška*. Nadšení proň bylo všeobecné, Besedník byl všude čtěn se zájmem a porozuměním; za odběratele jeho přihlásil se i sám otec národa Frant. *Palacký*.

První zasedání zemského sněmu v Opavě se počalo dnem 6. dubna, a přineslo, s našeho nynějšího stanoviska pozorováno, mnoho překvapujícího. Nad jiné však záležitosti nás dnes zajímá, že r. 1861. měli slezští Němci ještě tolik smyslu pro cit a spravedlnost, že uznali jednohlasně rovnoprávnost všech tří národností na sněmě slezském a svolili, aby jednací zápisy byly vedeny ve třech příslušných řečech. I když později tyto přijaté návrhy nebyly úplně provedeny, přece jen pouhý jejich zjev na nás mile působí, jsa příznakem jakés takés umírněnosti německé a poctivé blahovůle slezské vlády. Horší, mnohem horší časy nastaly nám r. 1863. odchodem hraběte Belkrediho z Opavy a řízným, důsledným prováděním Slovanstvu vůbec nepřátelských zásad bývalého ministra Schmerlinga. Ještě podstatněji se zhoršil osud Slovanů slezských r. 1867., když působením ministra Beista naše říše byla rozdělena na Rakousko a Uhersko a když v polovině rakouské nespravedlivé nadpráví německé bylo uzákoněno. Zvůle a nepřízeň německá počaly hlodati na právech slovanského lidu ve Slezsku, sotva že byl k životu procitl, takže byl nucen zoufale se brániti. Hlučně a otevřeně tak učinil obzvláště prvním památným táborem na *Ostré Hůrce* u Chabičova 12. září 1869., kde za přítomnosti 12.000 lidí a za předsednictví neohroženého faráře velkopolomského Kazimíra *Tomáška* stěžováno si do nedostatku českých učitelů a škol a vůbec do macešského nakládání s příslušníky českého národa. Mohutný tento protest však vyšel téměř na plano, ba spíše nepřítele k ještě zuřivějším krokům povzbudil, ač jinak v duši slezských Čechů zůstavil stopy nikdy nesmazatelné.

Za těchto trudných dob bylo mnoho trpkostí prožíti slezským předákům, ježto kde jaký sled vlastenectví se objevil, měl býti mocí potlačen. Proti českým školám bylo podniknuto tažení závazným vyučováním němčině, které zemská školní rada

slezská po delším, ne beznásilném šetření nařídila 15. března 1871. Obětí tehdejšího protičeského směru stal se prof. *Vašek*, který po úsilovném osočování se strany německé byl přeložen do Brna r. 1873., ač to byl muž, kterému z nepřátel jeho ani jediný nebyl hoden zavázati řeménků u nohou. Byl však již takový proud po celém Slezsku. Nicméně sílil živel český přese všechny násilnosti vůčihledě jednak vystupováním nových pracovníků jako byli kaplan *Gruda*, redaktor Opavského Týdenníka *Zacpal*, prof. *Prasek* a j., jednak zakládáním vzdělávacích a pomocných spolků, ze kterých opět *Matice Opavská* r. 1877. nabyla největší vážnosti. R. 1883. zřízeno dokonce za pilného přičinění vlastenců slezských nákladem Ústřední matice školské v Opavě *české gymnasium*, jediný ústav, jenž měl skytati slezskému dorostu potřebného vyššího vzdělání. Nadšení z události této bylo v českém lidu slezském tak veliké, že při slavnostním otevření tohoto ústavu mnozí prý radostí slzeli.

K mohutnějšímu projevu utlačovaných došlo novým táborem *25. září 1887. u Slavkova,* kamž se sešlo 5000 lidí, aby porokovali o záležitostech přítomných i o plánech pro budoucnost. Společný projev táboru vyzněl však zase směrem k místu nejbolavějšímu — ke školám jako studnici dobré vody, po níž lid náš stále žíznil. Žádali škol jednojazyčných, vybízeli vládu k sestátnění gymnasia, k založení učitelského ústavu a škol pokračovacích. Koho však to překvapí, pravíme-li, že prosby jejich byly hlasem volajícího na poušti? Nejenom že z žádostí táborových nesplněna ani jedna, nýbrž když národ sám si chtěl brzy po té opatřiti důstojnou budovu pro gymnasium, činěny mu od obce opavské obtíže nepřekonatelné, kdežto vláda opět s právem veřejnosti pro gymnasium stále otálela.

Rozhořčení nad touto nevraživostí vyvolalo tábor třetí tentokráte do *Hrabyně* na den 30. června 1889.; po devíti létech (r. 1898. 11. září) následoval čtvrtý tábor v jubilejním 50. roce panování císaře Františka Josefa I. a sice opětně na *Ostré Hůrce u Chabičova.* Stížnosti tam pronešené byly v celku tytéž jako je jindy stále slýcháme. Nedostatky školské, němčení úřadů, ústrky a ponižování živlu českého.

Z pozdějších událostí jedna z nejvýznačnějších jest konečné sestátnění českého gymnasia v Opavě koncem r. 1898., čímž vyhověno zajisté nejvřelejšímu přání každého věrně českého srdce slezského.

Byl to nejkrásnější dar, jakým nás slezské Čechy milovaný náš panovník mohl v jubilejním roce obšťastniti. Bůh mu za to žehnej!

Kolem r. 1900. se národní protivy ve Slezsku bez ustání přiostřovaly. Neseme proto těžce své břímě práce vlastenecké, ale pocit, že bojujeme za spravedlnost a přirozené právo, které jest vezdy božské, nám břímě to činí lehčím. Pro přítomnost budiž nám všem rajskou útěchou, že sice pomalu ale přece jen stále sílíme duševně i hmotně. Krásný příklad tohoto pokroku nám poskytl velikolepý tábor kylešovský 25 září 1905.

Konec dílu prvního.

DÍL II.

1. Stavy.

Kterýsi mudřec otázán byv, kdo jest v zemi nejvyšším pánem, odpověděl: „Zákon. Nebo občané poslouchají úřadů, úřady i panovníci poslouchají zákona.“ Zákon určuje každému právo i povinnost v národě. A jaká práva i povinnosti k společnosti jsou, rozhoduje způsob života národního. Obyčeje a zvyky za právní uznané staly se zákonem a shrnuty v psané zákonníky. Takovým zákonníkem pro Moravu i naše Slezsko byla kniha Tovačovská, zvaná tak po jejím původci Ctiboru Tovačovském z Cimburka.

Ježto národ český byl hlavně rolnický, zakládala se práva jeho na majetku půdy. Kdo měl pozemek, zemi, považován byl za svobodného a oprávněného mluviti a raditi na schůzích sněmovních k obecnému dobru. Všichni majitelé půdy byli tudíž vlastně *zemané;* naproti nim stáli bezzemkové, kteří země neměli.

Všichni zemané řídili se jedním a stejným právem zemským. Ale i mezi zemany už v nejstarších dobách vidíme nějaké rozdíly, které způsobil jen majetek a nic jiného. Přirozeno, že ti, kteří měli větší majetek pozemkový, požívali jakési úcty a vážnosti u jiných, že považováni byli za výkvět národa, *za šlechtice,* a že jim svěřováno bylo zastupování národa na sněmích, soudech i v jiných úřadech. A zastupování to dlouholetým zvykem stalo se právem šlechty. Časem domohl se i stav městský zastoupení na sněmě, a slovem *stavové* označovány krátce ty stavy svobodné, které zasedaly na sněmě.

Ježto šlechtu tvořilo větší jmění, mohli postoupiti i nešlechtici mezi šlechtu, jakmile velikost majetku jim k tomu dávala práva; naopak šlechtictví ztráceli ti, kteří způsobem jakýmkoli zchudli.

Tento staročeský zvyk zajisté nebyl špatný, protože pobádal k píli a šetrnosti ty, kteří chtěli postoupiti, i šlechtice, kteří starati se museli, aby dědictví nezmenšené si zachovali. Nebylo tu žádné výsady, žádného privilegia pro několik rodů, nýbrž šlechtictví se stávalo přístupným každému.

Mezi šlechtou pak rozeznávali vyšší a nižší stupeň šlechtictví. Nejbohatší, kteří mohli na svůj náklad vyzbrojiti korouhev vojska, sluli *páni,* méně zámožní pak sluli *vládykové.* Ale ani mezi nimi nebylo s počátku žádné přehrady. I vládykové mohli se státi pány, i páni klesali na vládyky dle poměrů majetkových. A proto staročeský skladatel básně Alexandreidy slovy Aristotelovými radí Alexandrovi, aby nehleděl na bohatství těch, které za rádce si voliti chce, nýbrž aby volil toho.

„ktož jmá dobré nravy (t. j. mravy),
ktoliž jest své viery pravý (kdo zachová věrnost),
nebo ač i pokolenie
některý zbožného nenie (zbožný od zboží = bohatý)
však jsú dostojni čstnosti (cti)
když dbajú o múdrosti,
neb najvětšie šlechta tu je,
kdež smysl nravy okrašluje.
Šlechetný sčep bývá z pláni
když sě starý peň oplaní:
tak z chuzších bývají páni.
Když *zbožie* neb smysla nenie
v šlechtě bude porušenie.“

Jasněji se vyslovil o nabývání šlechtictví kronikář Dalimil, řka:

„Z chlapóv šlechtici bývajú
a šlechtičí syni chlapy bývajú,
neb ostaralé střiebro šlechtu činí
a často šlechtice chudoba chlapstvem viní.“

Avšak takovým zařízením staročeským nebyla později šlechta spokojena. Poznala, že v západních zemích šlechtictví neztrácejí, ani když jmění pozbudou, a zatoužila po podobném zařízení. A vskutku od panování Karla IV. už dávají si stvrzovati listy na dědičné šlechtictví, na dědičnou urozenost. I měl zůstati pán pánem, třeba neměl potřebného jmění, a podobně vládyka zůstával vládykou, když nabyl velkého jmění. Jako se šlechtictví neztrácelo, tak neopak ztíženo bylo postoupení

mezi vyšší šlechtu tím, že i páni i vládykové utvořili stavy pro sebe uzavřené, do kterých jen se svolením toho neb onoho stavu a po vyplnění určitých podmínek nový člen přijat mohl býti. Vládyka na př. chtěl-li býti přijat mezi pány, musil prokázati vladyčí stav do čtvrtého kolena. Vládykové nepřijali do stavu svého hned ani toho, koho panovník obdařil erbem i statkem, nýbrž teprve vnuky jeho uznali urozenými vládykami.

Toto nové nečeské zřízení šlechty mělo osudné následky pro národ český. Ježto zastupování národa ve veřejné správě stalo se právem šlechty, ježto pak šlechta vzpírala se proti přijímání nových členů a sama rozhodovala o povyšování do stavu šlechtického, octly se osudy národa českého v rukou několika rodů. A povážlivé to bylo, když šlechta spoléhajíc na tuto výsadu a nebojíc se o práva svá, pýchou naplněna byla a začala opatřovati jen zájmy své na ujmu ostatních tříd národa, a když po nich počínala si vésti i města svobodná.

Kdežto titule „páni a vládykové" jsou původu českého, jak i výrazy panský dvůr, choditi na panskou robotu a pod. svědčí, dostali se k nám i cizí titule šlechtické. U bojovných národů a zvláště za křižových výprav válečných do Palestiny ti, kteří vynikli statečností v boji, vyznamenáváni byli tím, že od panovníka povýšeni neb pasováni byli *na rytíře*. Toho vyznamenání domáhali se u nás téměř všichni. I bylo tudíž rytířů mnoho, a protože i vládyk bylo také mnoho, považovány na konec oba titule za stejně cenné. Odtud na místě vládyk nižší šlechtici nazýváni byli i rytíři. Jiné titule cizí, jako baron nebo hrabě, v právním poměru nic nezměnily, nebo žádný hrabě nesměl se svým hrabstvím nad pány vyvyšovati.

Jádrem národa byli *svobodníci,* obyčejně nazýváni *zemané,* t. j. všichni ti, kteří měli svůj majetek nezatížený žádnými jinými povinnostmi než zemskými, ale mezi šlechtu čítáni nebyli, a tudíž ani na sněmě nezasedali. Z rozličných příčin však svobodníků ubývalo, kdežto *poddaných* přibývalo. Sluli pak poddaní ti, kteří nabyli statku za jisté poplatky a povinnosti od jiného, od vrchnosti. Ježto byli usedlými na statcích smlouvou získaných, zvali se *sedláci.* Vrchnost záhy vymanila je z právomoci soudu zemského a podřídila je právu svému vrchnostenskému čili patrimoniálnímu.

Kromě těchto stavů odloučil se od práva zemského i stav duchovní i stav městský a oba řídily se svými právy. A tak už ve 13. a 14. století platilo v zemích našich právo *zemské, duchovní, městské, manské a selské.* Přestala rovnost občanská, dán byl podklad k potomním sporům mezi stavy, ač se nedá popříti, že na př. právo městské mělo veliký vliv na povznesení kultury a hospodářských poměrů obyvatelstva.

---

2. **Desky zemské nebo právo české.**

I.

Léta 1513 předstoupil před právo zemské Martin, bratr Jana Štavenského, se strýcem Janem ze Štavna a z Rychlotic, ukazujíce plnou moc od bratří Mikuláše a Valentina, kteří byli ve službách krále polského, a kázali „všecko právo, kteréž jmenovaným bratřím zavázáno bylo po Janovi Klimkovském, z desk vymazati a paní Johance, vdově po Janu Klimkovském, vložiti. Zároveň oba, strýc i bratr nebožtíkův, vložili jí městečko Klimkovice s tvrzí, se stavem, který leží na břehu pana Foglara (na Vřesině), ves pustú Hýlov i s tím, co jsme v Svinově měli“.*)

Nevím, jestli to učinili právě, když soud zemský zasedal, ne-li, tož obrátili se se žádostí svou na hejtmana opavského, a ten poslal posly k písaři zemskému, aby vklad ten dal do *předních desk.* Byl to zápis zatímní, který ještě nepotvrzoval paní Johance statků vložených. A potom, když zasedl soud zemský, tehdy komorník, sudí, písař a dva vládykové odebrali se k purkmistru a radě města Opavy, každý svým klíčem otevřel truhlu, kde uschovány byly *desky zadní,* vyňali desky a dopravili je do soudní síně. Zde písař zemský „četl desky nahlas přede všemi, při čem seděli úředníci a neodcházeli až do skončení, a to proto, že *desky* všem známy býti mají a před žádným netajeny. A také ve desky nemá nic pokútně kladeno býti, a na tom jich největší moc jest, že do nich zjevně jde a svobodně všecko“. A tak soud poručil mezi jiným i vklad učiniti paní Johance. Tímto vkladem do desk zadních nabyla

---

*) V. Prasek: »Hist. topografie země Opavské« str. 439.

teprve paní Johanka práva a jistoty k statkům vloženým. A když zasedání soudu odročeno bylo, zase s poctivostí desky uložili do truhly a opět komorník, sudí, písař i dva šlechtici, každý svým klíčem, truhlu uzamkli, pečeti své přivěsili a truhlu „věrné ruce" purkmistru a radě města k uschování svěřili. Uschovány byly tudíž té doby opavské desky zemské zadní u purkmistra, ale od r. 1620. chovány byly ve sklípku kláštera minoritského, kde také soudní síň byla. Desky pak přední chovány byly v domě písaře zemského, protože psal do nich, i když soud nezasedal.

O čtení a přenášení desk s poctivostí píše sice Ctibor Tovačovský z Cimburka, že se tak dálo s deskami moravskými, ale že právo moravské platilo i na Opavsku, jistě i zde se stejnou vážností a úctou k deskám se chovali. A proč bylo při tom tolik opatrnosti a vážnosti? Protože měli v rukách *klenot zemský*, jak nazývány byly desky, protože měli v rukách svod veškerého práva zemského, nejpevnější jistotu majetku, která podporovala úvěr i blahobyt těch, kteří do desk dávali si zapisovati své svobodné statky. A to činil každý, nechtěl-li se vydati v nebezpečí, že mu právo na majetek bude popíráno. A tak také každá smlouva týkající se koupě, prodeje, věna, zadlužení atd. nějakého statku za neplatnou považována byla, nebyla-li do desk vložena. Co bylo v deskách zemských, jen to bylo právem zemským, co v deskách nebylo, neplatilo.

Název „desky" není ještě náležitě vysvětlen, nejspíše byly to původně skutečné desky, do nichž dávali všeliké zápisy veřejné. Odtud vysvětlí se výrazy *vklad* do desk, *vkládati* do desk. Jsou pak desky chloubou českého právnictví a podle desk českých zařizovány byly i desky v ostatních zemích rakouských. Z jednoduchých počátků vznikl ústav nemalé důležitosti. K nejstarším deskám *půhonným*, do kterých se zapisovaly půhony neb žaloby a nálezy soudu, přidružily se *desky trhové*, určené k zápisům statků svobodných; potom vkládana do desk všecka usnesení sněmovní, všecky majestáty královské i knížecí, naučení soudů moravských, paměti komorníků atd. Dle obsahu třídily se desky a dostávali rozličná jména. Dle zemských desk zřízeny u soudů neb roků hejtmanských i desky roků hejtmanských. „Rok" utvořeno jest od slova řeknouti, rokovati, a znamenalo rokování o věcech, které řešiti náleželo soudu hejtmanskému, zvláště spory o čest a spory mezi pod-

danými a pány. Do desk zemských vkládalo se u soudu z nařízení komorníka a komorníci ozdobovati dávali tudíž titulní listy desk, které za jejich úřadování vznikly, svým erbem a malbami. Tím se liší desky moravské a slezské od českých, kde svazky nazývány byly dle písařů.

Ale desky nenazývaly se hned zemskými. Starší byly desky krajské. Země byla totiž rozdělena na kraje nebo župy, které spravovali župani čili, jak se také nazývali, kašteláni. Jméno toto dáno jim bylo od latinského slova castellum, co znamenalo hrad, ve kterém sídlili. Župan s počátku vykonával také moc soudcovskou, potom přiděleni mu na pomoc i jiní úředníci, jako *cudař,* jenž dostal moc soudcovskou, *komorník,* který dbal o důchody panovničí z kraje, *vladař,* který spravoval důchody panovničí ze statků zeměpanských, *písař,* který obstarával zápisy. Obvod pak, který podřízen byl soudní moci cudaře, zván byl také cúdou. Takové cúdy na Moravě byly na př. ve Znojmě, v Jihlavě, v Brně, v Olomouci, v kraji Opavském. V místech těch scházeli se úředníci i páni z celé země, aby konali sněmy a soudy. Důležitý byl takový sněm za krále Přemysla Otakara II. v kraji Opavském, kde se rozhodovalo o hranice Opavska. A podobně jest památné zasedání r. 1283. v Cvilíně (Lobenštein), hradu na Krnovsku, a r. 1288 na Hradci, kde se jednalo také o statky.

Brzo však cúda Olomoucká a Brněnská vyšinuly se nad ostatní cúdy a vklady do desk u těchto cúd považovány byly za jistější než vklady do desk jiných. I vkládali tudíž i z Opavska do desk olomouckých. Takovým způsobem desky olomoucké a brněnské byly povýšeny nad všecky krajské, staly se zemskými pro Moravu. A tím způsobem z krajského soudu opavského povstal soud zemský pro Opavsko, když kraj Opavský odtržen byl od Moravy a stal se samostatným knížectvím. Ale právo moravské platilo i v tomto novém knížectví. A když pak Opavsko dále se dělilo, vznikly zemské desky i v Krnově. Jenom v knížectví Těšínském, protože nenáleželo k Moravě, nebylo zřízení deskového. Kdežto v zemích původně českých mohl každý svobodně nakládati se svým statkem a svobodně vkládati do desk soudu zemského, který odtud i *svobodným* se nazýval, v knížectví Těšínském mohl převod statků do jiných rukou díti se jen se svolením knížete. Svolení to dálo se listy opatřenými pečetí knížete a svědků. V listech těch se vždy

praví, že kupitel statku s ponížeností prosil knížete, aby kup potvrditi ráčil, co on kníže rád činí. Ale takové listy nenahrazovaly jistoty, protože vždy se mohly ztratiti, a bylo třeba znovu dokazovati právo ke statku a prositi o nové potvrzení. To se u desk zemských státi nemohlo při opatrnosti, s jakou desky se chovaly.

II.

Právo na sněmu zasedati a úřady zemské zastávati měli šlechtici. Ač tedy šlechta hájila na soudech i sněmích zájmů svých, přece je musíme považovati za zástupce národa i za obhájce práv národních, pokud se šlechtici k národu českému hlásili. Bylo na př. právem českým, že úředníkem zemským může se státi jen domorodý člověk, ne muž, který příslušel do zemí cizích. Proto když „opavští měšťané směřovali k zámku v městě jich ležícímu a jsouce v odporu se stavy majíce nelibost k Moravě a náchylnost k Slízsku (t. j. nyní Pruskému) chtěli sobě tak bezpečně ustlati nabytím zámku, aby jim v záměrech jich snadno překáženo nebylo“, slavný vlastenec Karel z Žerotína odpírá Opavanům právo k zámku kromě jiných příčin i z toho důvodu, že zámek jest stolní statek (zeměpanský) a na takové statky pán země jest povinen dosazovati úředníky rodilé v zemi; ale města bez rozdílu prý berou do úřadů svých cizozemce a cizí nemohou toho práva užiti, jehož užívati právo mají domácí.

Právem českým bylo dále, že zemským jazykem v úřadech zemských jest jen čeština. Česky jednalo se ústně vždy, ale v nejstarších dobách zapisovalo se latinsky. Ale v Krnově přičiněním sudího Bartoše z Držkovic od r. 1426, v Opavě pak od r. 1431, kdy na místě zhořelých desk v Opavě založeny byly desky nové, na místě latiny užívalo se jazyka jen českého. A toho práva češtiny hájili stavové také houževnatě. Když kníže Jiří Bedřich, markrabě Ansbašský, zastavil soud zemský v Krnově a nařídil, aby tamější stavové spravovali se jeho soudem knížecím, aby užívali německého jazyka, aby mu vydali privilegia a desky zemské, opřeli se tomu stavové na radu komorníka Beneše z Drahotuš a desk nevydali. I uvězněn jest Beneš a desky násilím vybrány. Z toho vznikl spor. Stavové žalovali u císaře i u stavů českých, že markrabí chce je nutiti do stejně podřízeného postavení se stavy slezskými (t. j. v ny-

nějším Pruském Slezsku), kde platí manské právo, a kde knížata zkracují právo obyvatelů. Oni Krnovští že jsou tak svobodní jako Čechové a Moravané, že jejich jazykem zemským jest čeština. A za pravdu dáno statečným stavům. Markrabě jen v tom vyhrál, že před jeho soudem — tedy ne zemským — může se vedle češtiny užívati i jazyka německého, a vklady do desk aby se také poznamenávaly v registrech soudu knížecího. Ale už to bylo protržení práva jazyka českého. Později stavové povolovali nátlaku a tak čeština na Krnovsku udržela se v deskách zemských jen do r. 1654.

Podobně hájili českého jazyka i stavové na Opavsku. Když císař Leopold I. chtěl vydati pro Opavsko obnovené zřízení zemské, jako vydal Ferdinand II. pro Čechy a Moravu, kde němčina povýšena byla na roveň s češtinou, žádali Opavští stavové, aby byli ponecháni při starém, by se desky psali jen česky. I bylo jim vyhověno. Zároveň však nařízeno, aby ti, kteří neumějí česky, směli vypovídati i německy, a pro ně aby zřízeny byly zvláštní desky. A tak na Opavsku první zápisy německé vyskytují se v půhonných deskách teprve r. 1717, v trhových r. 1747. Po roce 1751 jsou však desky už německé, neb tehdy už šlechta se odnárodnila.

Nejdéle udržela se čeština v úředním jednání v Těšínsku. A jako nejdéle zůstala čeština úředním jazykem v našich krajích, tak naopak zde největší překážky se strojí opětnému připuštění češtiny do úřadů i sněmu.

Měli tudíž stavové velikou moc, majíce co největší samosprávu země ve svých rukách. Této své moci a samosprávy musili hájiti i proti panovníkům, kteří opět moc a vůli svou uplatňovali. A tyto snahy panovníků byly asi vítány lidu poddanému. Jako chvály zasluhují stavové, že hájily samosprávy i práv národa českého, tak nemohou ujíti výtky, že utiskovali poddané a zbavili se opory nejširších vrstev národa. Proto byli i v zápase osamoceni. Tím že nuceni byli uznati dědičnost panujícího rodu a zbaveni byli příležitosti žádati před korunovací potvrzení starých výsad i žádati nových, dále že kancelář pro společné věci zemí koruny české přenesena byla do Vídně, kde spojena naposled s kanceláří pro ostatní země rakouské; že panovníci si osvojili právo zákony dávati a nejen jmenovati, ale i sesazovati úředníky, že úřady a soudy změněny na královské: tím a jinými opatřeními seslabena byla moc stavů. Úředníci

už nepřísahali „králi a vší obci české", nýbrž králi a jeho dědicům, řídili se více pokyny z Vídně než právem zemským, spojením kanceláří v jednu vydávala se nařízení pro všecky země stejná. Jen živořila stará ústava česká ještě do r. 1848. Po vydání nové ústavy rakouské samospráva zemí ještě více omezena. Deskové zařízení pak už na konci století 18. a počátku 19. kleslo v zemích našich na pouhé pozemkové knihy pro statky velké. A potom někdy barbarsky zacházeli nesvědomití úředníci se starými deskami. Tak na př. opavské desky přední s jinými po pohazování sem tam octly se na konec ve stodole knížete Lichtenšteina, kde je nalezl r. 1858 ředitel J. Lepař a převezl do zemského domu. Nyní všecky slezské desky uloženy jsou u zemského soudu v Opavě.

---

3. **Právo duchovní.**

Jakmile se začaly objevovati stavovské rozdíly nebo kasty mezi obyvatelstvem, jeví se snaha u každé kasty opatřiti se svými zvláštními právy. A nejdříve duchovní považujíce se svým vzděláním a posláním za vyvýšenější stav, nehodlali se podrobovati témuž právu zemskému jako laikové, t. j. osoby světské, a vymohli si, že jim dovoleno bylo říditi se zvláštním právem římsko-kanonickým. Jen pokud byli duchovní zároveň držiteli svobodných statků, podrobovali se v této příčině soudu zemskému. Jindy nikomu neodpovídali na jiném soudu než na duchovním a také své poddané podrobili soudu svému. Špatně pochodil, jestli některý soud světský soudil osobu duchovní nebo ji trestal. Poklesku toho se dopustil městský soud v Opavě, že odsoudil kněze na skutku přistiženého *na měch.* Vizme, co vypravuje Prasek o tom a následcích tohoto odsouzení:

„Město Opava mělo již své hrdelní právo, na němž jakožto soudcové zasedali přísežní kmeti, nad životem i smrtí svých spoluobyvatel (a pokudž jim také cizí provinilci vydáváni byli) svobodně a právoplatně souditi i ortele mistrem popravčím dávali vykonávati. Za tehdejších dob městské právo vyměřovalo různé tresty, zejmena, co se týče popravování, rozeznávalo se dobře, za jaký skutek koho mečem odpraviti, oběsiti, čtvrtiti, kolem dáti lámati a do kola vplésti, upáliti anebo *do měcha*

zašiti a *utopiti*. Rozumí se samo sebou, že se děsné tyto tresty ještě přiostřovaly: koho před smrtí dáti na koňském ocase k místu popravnímu vyvléci, koho v hrobě kolíkem probiti, popel upáleného rozhoditi atd. Pokud nás nálezy práva Brněnského okolo r. 1350. v jedno snešené poučují, pokládalo se za na nejvýše potupno, když koho do měcha zašili a utopili. Nevíme, za jakou vinu přísežní kmeti Opavští toho kněze odsoudili na měch a utopení, ale jak by živá duše byla nehlesla, kdyby byli člověka odsoudili světského, tak se dopustili veliké viny, že soudili nad člověkem, jakého jim souditi nenáleželo, poněvadž *osobu duchovní*. Vždyť dle církevního řádu pro Olomuckou diecesi l. 1318 rozhlášeného, světský člověk pod klatbou nesměl osoby duchovní před soudem světským ani žalovati. A téže klatbě byli by propadli přísežní kmeti Opavští, kdyby byli zpomenutého kněze soudili, nedavše vykonati ortele, na to pak tím tíže se provinili, že ho odsoudili a smrtí tak potupnou se světa sprovoditi dali. Rozumí se samo sebou, že po vykonání ortele biskup Olomucký a nejspíše také arcibiskup Pražský na přísežné kmety Opavské, ne-li na celé město, pustili církevní klatbu. Taková klatba byla pro vinníky děsná. Však rozhřešení jim dáti nemohl žádný kněz, ani biskup Olomucký, ani arcibiskup Pražský. I bylo provinilcům třeba rozhřešení vymáhati až u stolice papežské v Římě. Putovali-li tedy všichni do Říma, či jen někteří z nich, anebo-li kníže Mikuláš II. Opavský za ně se přimlouval, o tom není zprávy; jen tolik jest jisto, že tam rozhřešení hledali.

Takového rozhřešení se jim mělo dostati pod výminkami od papežské stolice určenými, že se podrobí církevní pokoře a jiným ještě tuším od biskupa Olomuckého ustanoveným trestům, zvláště pak pod tím, že bude zbudována kaple u farního kostela Opavského, tato že se opatří oltářem a důstojnými ornáty a jinými potřebami, a že se k té kapli ustanoví kněz, kterýž jednak na vychování své, jednak na tu kapli bude míti pojištěn roční příjem šesti hřiven těžkých počtu moravského (64 grošů Pražských na jednu hřivnu počítajíc). Konečně pouští se podací k té kapli papežské stolici t. j. papež sám bude vykonávati praesentaci kněží (ustanovování kněží) k tomu kostelíku.

Rozumí se samo sebou, že rozhřešení vypočtením těchto podmínek jim ještě nebylo dáno. Toho se jim mohlo dostati od biskupa Olomuckého, až by všecko splnili. I jednáno teprve o

to, kterak a kdo má tu kapli postaviti, kterak a kdo a z čeho má stálý důchod k ní pojistiti. I poněvadž přísežní kmeti konali soudcovskou povinnost za město Opavu, Opava byla povinna, kapli zbudovati a důchody se statků svých pojistiti. Přísežným pak kmetům jakožto vlastním provinilcům náleželo dle řádu církevního na pokoru jíti. Kdy a jak se ta pokora stala, není nám dochováno, ale stala se skutečně. I možná nám hádati, že obešli provinilci všecky větší tehdejší kostely Opavské: farský, minoritský a sv. Vojtěcha (nyní kostel u sv. Jiří) na dolním trhu a sv. Jana Křtitele na Ratiborském předměstí. Že jim pak uloženy zvláště nějaké posty a jiné dobročinné skutky, ze slov listiny vychází na jevo.

A všecky tyto podmínky měli již vykonány, kaple již tuším stála, kaplan byl již také nepochybně jmenován, i jednalo se ještě o pojištění důchodů k té kapli na věčné časy, což se nemohlo státi bez vědomí a vůle zeměpána, který jediný dával k tomu svolení, když někdo statky a peníze odkazoval na záduší, kostelům a klášterům. A takž dne 14. dubna l. 1361. přibylo poselství od obce Opavské ku knížeti Mikulášovi do jeho knížecího dvoru, neboť hradu ještě nebylo v Opavě, aby milostivě povoliti ráčil zápis těchto 6 hřiven na městském statku v Oticích.

A to všecko že se stalo, víme jedině z listu knížete Mikuláše daného v Opavě."

Když takto duchovní osoby byly chráněny, není divu, „že kněží pro ledas při, pro některé nelibosti, sobě ukazované, rozličné puohony činili i kletby strojili a druhdy celú dědinu i panství obtěžovali, úplatkuov a pokor dovodíce, ježto skrze to veliké nelibosti mezi duchovními a světskými bývaly i často země zaneprázdňována. Ale po válkách Táborských jest toho přestáno a knězem Pavlem biskupem srovnáno, aby víc takových soběvolných kleteb nebylo a póhonuov bez vědomí biskupa, hlavy duchovní" (Tovačovský kap. 219.). A ustanoven byl asi tento pořad v hledání práva: Poškozený kněz měl při vznésti na hejtmana neb pány, kteří měli zjednati právo knězi. Pakli by toho hejtman a páni činiti nechtěli, tehdy měl kněz žalovati u biskupa, preláta svého, a ten obeslal hejtmana a pány, aby učinili knězi po právu; nestalo-li se ani potom, již kletba a půhon puštěn k duchovnímu právu mohl býti. A po tomto srovnání ubylo svárů a nelibostí, praví Tovačovský.

---

4. Právo německé.

Nepořádky, které panovaly v říši německé kolem roku 1200., nezvyšovaly nijak blahobyt německého obyvatelstva, které proto jalo se hledati nové vlasti. A zase králové čeští moc svou proti pánům chtějíce zvýšiti, hledali nových příjmů pro svoji komoru. A tak snaha těch i oněch měla za následek, že králové čeští rozličnými výhodami lákali Němce do svých zemí, Němci pak vidouce, že jim kyne u nás lepší budoucnost, ochotně přicházeli. Nikdo přece neopustí domova bez naděje, že mu v cizině lépe bude. A tak najednou požívají Němci větších výhod než domorodé obyvatelstvo. Ale tehdy to nebyla národnostní otázka, nýbrž pouze prospěch koruny, pro který Němcům tolik naštědřeno. Jinak nebyly by se právě přirozené hradby českých zemí, totiž pohraniční horstvo, dostaly do rukou Němců, ani města česká nebyla by ničena na prospěch měst německých. Úmyslem panovníků bylo opatřiti sobě vlastní poddané, kteří by, vyloučeni jsouce z práva zemského a osvobozeni od břemen zemských, z bohatých svých zdrojů množili poklad královský.

I byla zakládána města s obyvatelstvem německým na těch místech, která poskytovala podmínku jejich rozvoje. Tam, kde se doly na kovy otvíraly, objevují se nová města, a také i tam kde byly živé obchodní cesty. Ale na těchto cestách už byla města česká. Proto usazováni byli Němci jednak v těchto českých městech, jednak pro ně na blízku měst českých zakládána byla města nová. Česká města následkem priviligeií Němců se poněmčovala, zanechavše jen v zkomoleném jménu německém upomínku na bývalou českou osadu. Tak „Troppau" vzniklo sražením rčení: in Tr-opava, Cukmantl jest zkomoleninou názvu Suchomasty. Města pak česká, která byla na blízku nových měst, klesla na vesnice. Tak Staré Bílsko jest vesnicí vedle města nového, také Bílsko zvaného, tak zanikla Jamnice u u Frýdku, tak jest Staré Město u Bruntálu, Staré Město u Frýštátu pouze vsí. Nenaučili nás tedy Němci zakládati měst. Jinak by byli Velehrad, Prahu, hrady krajské, které po latinsku i urbes, civitates se jmenují, co je po česku jako město, a vůbec města u jiných Slovanů také Němci zakládali. Ostatně i Němci zřízení městskému naučili se jinde, hlavně od Italů. A také nás nenaučili řemeslu. Nebo už jednotlivé dědiny mají název

po řemesle, kterým se vedle rolnictví zaměstnávaly; v sídlech vlády jistě byli řemeslníci i obchodníci, aby vyhověno bylo potřebám těch, kteří za rozličným jednáním tu se scházeli. Němci mají jen tu zásluhu, že utvořili u nás *nový stav lišící se právy od ostatního obyvatelstva,* že následkem výsad řemeslo i obchod se povznesl. Další výhodou i pro nás jest, že vzdělanost v městech rychleji pokračovala, tedy i v městech českých, jakmile se po způsobu německém začala zřizovati anebo města s obyvatelstvem německým přirozeným během opět octla se v rukách českých.

Zakládání měst se dálo asi tímto způsobem: Úředník zeměpanský vyměřil osadníku — lokatorovi — místo k osadě. Ten ponechal sobě větší místo pro sebe na budoucí fojtství čili rychtářství, ostatkem podělil své krajany. Mezi úředníkem a osadou stala se písemní smlouva, kterou vyměřena městu práva i povinnosti k panovníku. K právům náleželo, že se budou spravovati týmž obyčejem jako v původní vlasti, tedy ve Slezsku právem magdeburským, že budou míti své vlastní soudy, od nichž odvolání jde ne k soudu zemskému, nýbrž k soudu panovníkovu. Soud konati bude *fojt nebo rychtář,* jmenovaný od zeměpána. Základem však blahobytu měst bylo *právo mílové,* to jest, že na míli kolem města žádné pivo točeno býti nesmí kromě městského, že také řemesel a obchodů v kruhu tom nikdo provozovati nebude. Nákup v městě usnadňován byl také jinými způsoby. Tak již r. 1296 dostali Opavané tu výsadu od krále Václava II., aby každý kupec, který se zbožím Opavou jde, zboží své nejméně po tři dny měl ve skladišti v Opavě vyložené, než by dále táhnouti směl.

Města pak moc svou uplatňovala i jinak. Dovedla si zjednati vliv na obsazování fojtství, volila své přísežné konšele, kteří měli pomáhati ve správě města, střídajíce se v předsednictví čili v purkmistrovském úřadě, kteří i na soudech městských zasedali a správu jmění obecního svěřovali prvnímu konšelu. Právomoc soudu městského rozšířila se i na hrdelní pře, někde také na poddané jiných vrchností, když v pozdějších letech vrchnosti k tomu svolovaly. Králové sami i jinak města zvelebovali velkolepými dary je podporujíce. Známo je na př., že král Přemysl Otakar II. daroval Opavě 40 lánů z lesa zeměpanského u Hradce, kteréhožto lesa u Skřipova do dnes město užívá. I bylo takovým městům svobodným tak dobře, že se

obyvatelstvo rádo do měst stěhovalo, že i města s českým obyvatelstvem zatoužila po týchž výhodách a zřizovala se také na právě německém.

Zvláště proslulé byly výsady města Hlubčic, podle kterých se řídila i jiná města. Aspoň některé z výsad toho města uvedeme, čerpajíce z Dějin země Opavské, které napsal V. Prasek. „Každý lán v Hlubčicích má míti 36 jiter; z každého lánu platiti se bude půl ortu stříbra (ort = 15 grošů) a sypati obilí desátek. Z každého dvorce dávati se bude 6 peněz. Aby město lesův a pastvisk svobodně užívalo. Aby na míli okolo Hlubčic nebylo žádného pivovaru, aniž jakého řemesla. Aby s vůlí rady obecní fojt městský ustanovoval rektora, zvoníka a pastýře. Kdo pokoj Boží a králův porušil poraniv někoho, a se sedmi lidmi neočistil, hrdlo ztratí. Kdo by dýkou, holí, nožem nebo mečem pohrozil a třemi svědky usvědčen bude, ruka se mu utne, anebo položí 10 kop pokuty“. A takových krutých trestů vypočítává se více. Dále: „Každého roku konají se třikráte soudy veřejné. K takovým veřejným soudům dostav se každý; kdo by nepřišel, 4 dobré peníze dá fojtovi. Kdo by slovy povykoval v takovém soudě, 8 dobrých peněz dá. Na *trhu* jest taková svoboda, že cožkoli na trhu veřejně kdo koupí, že koupené věci nikdy neztratí, i kdyby ji někdo naříkal, že je uloupena neb kradena; kdo by však na ulici neb v domě koupil, nikoli na veřejném trhu, ten ztratí věc, kdyby se usvědčilo, že jest uloupena neb ukradena. Zloděj a loupežník polapený s věcí, která má cenu půl ortu, třemi svědky buď usvědčen a hrdlo ztratí. Bude-li zloděj a loupežník z cizí země, sedm svědků třeba. Nemá-li věc ukradena neb uloupena ceny půl hřivny, zločinec neztratí hrdla, ale bude veřejně vymrskán“.

— — — — — — — — — —

Jiné právo z Německa k nám přinesené bylo *právo manské*. Král neb kníže vládna rozsáhlými statky, uděloval některý z nich osobě milé, ale ne v svobodné užívání, nýbrž v *léno*. To znamenalo, že obdarovaný užíval toho statku i s potomky svými tak dlouho, dokud rod nevymřel po meči. Vdova neb dcera ztratila právo na udělený statek a ten spadl opět na krále. Protože i biskup olomoucký měl v Opavském kraji rozsáhlé statky, usazoval také na nich many své. Tak dal biskup Bruno Hertice se značným statkem svému věrnému Perchtoldovi. A takových manů podle cizích vzorů nařízených a k nám

z Holštejnska přivedených, nových to šlechticů, měl biskup před l. 1249. několik.*)

Takové manské statky nenáležely před soud zemský, nebo tomuto podřízeny byly jen statky svobodné, nýbrž před královský dvorský soud neb před roky hejtmanské a zřízeny pro ně desky manské. Biskupové zase pro many své zavedly desky manské v Kroměříži. A to je pro Opavsko důležité. Nebo všecky manské statky zapsané v Kroměříži vyloučeny byly z knížetství Opavského, čímž Opavsko ztratilo kraj mezi Odrou a Ostravicí s městem Mor. Ostravou a všecky dědiny, které nazýváme enklavami moravskými. Konečně na právu německém zřízeny i vesnice.

---

5. Právo selské.

Obce vesnické původně také řídily se obecným právem zemským čili českým. Základem jejich byla *zádruha.* Abychom tomu rozuměli, všimneme si, jak asi obce povstávaly. Jakýs Dobroslav dostal od kmene, k němuž náležel, od Holasiců, kus pozemku, aby si jej s rodinou vzdělával. I vystavil si uprostřed pozemku dvůr, v němž s rodinou i s čeledí bydlel. Ale jeho rodina se množila, dvůr jeden už nestačil k bydlení všem, proto pro syna vystavěn byl nový dvůr vedle otcovského. A to se opakovalo stále. I povstávaly nové dvory, až vznikla osada. Všichni obyvatelé osady tudíž byli spojeni krevním příbuzenstvím, všem byla půda společná, všichni ji společně vzdělávali a z ní žili. Takové společné žití nazýváno bylo zádruhou. A že půda jim zůstavena byla od děda, říkali společné půdě i osadě *dědina.* Ale dědin bylo více, bylo třeba rozeznávati dědinu od lědiny vlastním jménem. Protože potomkům Dobroslavovým říkali Dobroslavici, nazývána dědina po nich Dobroslavice. Jiné dědiny nazývány od zvláštního zaměstnání. Dědině, kde chovali bobry, říkali Bobrovníky. Jiné dědiny dostaly jména od zvláštností míst jako Jasenice, Sosnová, Slatina, Moravice, nebo názvem dědiny zůstalo jméno prvního dvora, na př. Radotín (Radotín dvůr) Slavkov (t. Slávkův dvůr).

---

*) V. Prasek: »Dějiny Opavska« str. 47.

V čele takové dědiny byl starosta neb vládyka, obyčejně nejstarší, nebo i jiný muž volený pro svou zkušenost a moudrost. Starosta rozděloval práce, radil se s ostatními o majetku, má-li se co odprodati neb koupiti. Nebo nikdo nesměl dědině nic zciziti, leda dovolila-li to dědina. Starosta zastupoval svůj rod na schůzích krajských v sídle náčelníka kmene, u nás tedy v Holasovicích, kde se radili o obraně kraje, o jeho potřebách. Protože dobytím krajského hradu ztrácel kmen svou samostatnost, věnována od celého kmene zvláštní péče opevňování hradu. Mimo to věnována byla pozornost i důležitějším vchodům do země i krajů; odtud máme tolik míst pojmenovaných od kmene *stráž*, jako Strahov, Strážnice, Stražiště a j., odtud dostalo se i jméno Brance u Hradce, kde bráněn byl přístup do Opavska neb naopak na Moravu. Jinou povinností všech bylo stavěti cesty, mosty, poskytovati náčelníku, později panovníku zemskému i jeho družině nocleh, výživu, cestoval-li po kraji. Aby pak potlačovány byly zločiny, všecky dědiny podléhaly *obecné poruce,* t. j. ručily za škody, které se v kraji staly. V které dědině stopa zločincova se ztrácela, ta obec musila škodu nahraditi. Ty i jiné povinnosti nazývány byly robotou krajskou neb zemskou, byly tím těžší, čím více některé stavy a dědiny vymaňovaly se z práva zemského, a počet dědin k té povinnosti přidržovaných se tedy menšil.

Ale po čase v zádruze, v společném užívání dědiny, nastaly změny. Přijímáním hostí do dědin se příbuzenství očividně rušilo. I zůstávala tedy společnou už jen půda. Z dědin povstávaly *obce, vsi,* to jest, kde jen jmění bylo *obecné,* pro *všecky* společné. Bylo samozřejmé, že rodiny nepříbuzné se odlučovaly a zatoužily po rozdělení obecného pozemku. A tak buď se podělily všecky rodiny stejně, obecními nechávajíce většinou jen lesy a pastviny, a vznikly menší svobodné dvory, nebo původní rodině zakladatelově dostalo se větší půdy a jakéhosi práva ochranného nad ostatními. V tom byl zárodek poddanství. Mohlo se státi, že obce pro neposlušnost trestány byly ztrátou svobody a dány v poddanství některému vládykovi neb pánovi. Nebo válkou obec zpustla, a pustá ves dána někomu, aby si ji osadníky opatřil. Konečně svobodníci sami dávali se v ochranu mocnějších pánů a vládyk, aby se zbavily roboty zemské a břemen na ně ukládaných. To se dálo zvláště v ty doby, když osadníci němečtí k nám byli uváděni a osvobozováni byli od roboty zemské.

Vrchnosti duchovní nejdříve a po nich i vrchnosti světské vymohli pro své poddané toto osvobození a tím svobodníci lákáni dávali se svými statky v poddanství pánů. Toto nové právo německé neb emfyteutické rozšířilo se tak znenáhla na většinu obyvatelstva vesnického.

Rozdíl mezi právem českým a německým kromě té výhody, že na německém právě usazení nekonali robot zemských, byl ten, že na místo bývalých volených starostů ustanovováni vrchností fojtové, že smlouvami písemnými stanoveny povinnosti a práva poddaných. Často poskytovány osadníkům úlevy tak, že udělenou půdu bez úroku neb platu obdělávali nějaký čas. Úlevě té říkali *lhota*, které slovo utvořeno od téhož kmene jako slovo *lehký*. A že lhota trvala určitou dobu, nabylo slovo to i významu časového, lhůty. Ale jméno lhota zachováno jest v četných jménech dědin dosud Lhotami zvaných. Za osazování nových dědin vznikly i četné *Újezdy*. Pro nové majitele vyměřovali tolik půdy, kolik jí v určité době objeli, a sice tak, aby v objetém kraji byly pole, louky, lesy, vůbec pozemky všeho druhu. Jinak zůstávalo celkem při starém, voleni byli radní ku pomoci ve správě obce i v konání soudů vesnických, které se konaly za přítomnosti vrchnostenského úředníka.

Odznakem práva rychtářského byla ve Slezsku známá „kluka“ jinde „právo“ t. j. hůl na znamení, že mohli trestati. A tak i žezlo královské neb císařské není nic jiného, než odznakem práva trestati vinníky. Tento odznak „právo“ byl v některých českých krajinách rozličně koží ošíván i ozdobován.

Když soud čili právo zasedlo, dány strany se soudící nejprve na přátelské narovnání. I dožádali se strany „prostředníků, kteří co vyřknou, na tom že přestati chtějí, slibujíce. A právo jim to schvalovalo. Někdy dalo právo strany na přátelské porovnání až do třetího rázu. A teprve když se strany neporovnaly, rozhodlo právo samo, nebo dalo spor rozhodnouti vrchnosti.

Pokuty vyměřovány byly na penězích, nebo přidržováni byli odsouzení k pracím, na příklad opraviti cesty, pobíjeti šindelem střechy domů obecních, sekati dříví atd. Na konci následoval odpros a ručení jinými občany, že odsouzenec všecko, co mu uloženo, splní. Přísně trestáni byli hanobitelé práva, loupež nebo krádež, zvláště stala-li se na zámku. Jan Eliščak ukradl v noci hejduku na zámku v Paskově z truhly šaty.

I měl propadnouti hrdlo, co mu sice bylo odpuštěno, ale v odprosu slibuje, že kdyby se toho ještě jednou dopustil, beze všeho hrdlo ztratiti chce. To bylo v 17. století, a měla tedy vrchnost paskovská právo i hrdelní soudy konati. Svědectvím ve sporech o meze a podobné věci byla paměť starých lidí. Mezníky byly znamenané stromy, znatelné kopence na místech označených právem a jiné vhodné věci.

Stávalo se někdy, že vznikla obava, že právo nerozhodne nestranně, zvláště ve při, v které fojt neb obec byla zúčastněna. V takových případech přibíráno bylo k rozeznání sporu právo sousedních obcí. Ve při o krádež šatů, schovaných před zlými lidmi r. 1640 zasedalo právo Paskovské, Velkohrabovské a Novobílské; ve při o fojtství Malohrabovské r. 1607 zasedlo právo Paskovské a Brušperské. Taková obava byla r. 1614 v Kylešovicích, kdy nařknut byl občan jeden z krádeže. I požádáni fojti a přísežní z Opavy, Benešova a Klimkovic, aby věc tu rozeznali. Takové zasedání nevzbuzující podezření, nazýváno bylo *nepodezřelé* právo nebo velká hromada.*)

Práva svá zapisovaly si obce do knih obecních, které chovaly v truhlách. Naopak i vrchnosti zapisovaly si povinnosti poddaných do knih svých, později urbářů zvaných, které byly základem potom založených knih pozemkových. Celkem postavení poddaných bylo v starších dobách, asi do XV. století snesitelné, jinak svobodníci nebyli by se sami v poddanství dobrovolně dávali. Poddaní žili tehdy asi v tom poměru k vrchnosti, v jakém na některých statcích žijí hofeři. Jako těmto dopřáváno bytu na selském statku, aby o žních a v jiných nutných časích hospodáři pomáhali, majíce za to několik záhonů od sedláka k užívání propůjčených, tak také poddaní vrchnosti nebyli ničím povinni než nějakou dávkou a pracemi. Nelíbilo-li se sedláku, mohl volně se přestěhovati pod pána jiného, když to oznámil dosavadnímu pánu a vyžádal si *listu výhostného* nebo propouštějícího. Ale poměr mezi vrchností a poddanými se horšil od té doby, co šlechta se stala dědičnou a pro sebe uzavřenou. Tehdy rostla její pýcha. Dokud jinak na poddané si zasednouti nemohla, ulevovala si aspoň opovrhováním. *Chlapem* nazývali šlechtici svého poddaného a nepěkné vlastnosti v něm viděli. Týž skladatel Alexandreidy, který radí Alexan-

*) V. Prasek, »Věstník Mat. Op.«, č. 2.

drovi, aby za rádce volil jen šlechtice, třeba chudé vládyky, varuje před rádci selskými takto:

„Z chlapieho řáda nikoli
i jednoho v čest nevoli;
nebo chlap, když jest povýšen,
nesnadno bude utišen;
zlé kolo najviece skřipá,
malý had najviece sípa
a chlápě najviece chlípá (jest bujný).
— — — — — — — — —
A takéž chlap, když bude vyšší,
dobře šlyšě však neuslyší.
Takéž chlap když obohatie,
když sedí, daní neplatě
dobře znav, však nepozná tě.“

Když dnes žena slezská říká muži svému chłope, ani netuší, že ho volá jménem, které druhdy bylo potupným.

---

6. Jak se stali sedláci nevolníky.

Kde dobře je a snadno lze vydělávati chléb vezdejší, tam vždy lidé odjinud přicházeli. A protože v městech lépe se žilo než na venkově, synci venkovští raději volívali řemeslo nežli pluh a opouštěli vesnice. Ale to byl vývoj přirozený, že nadbytečné síly z dědin do měst odcházely a také nikdo tomu nebránil. Hůře bylo, když krvavé války v 15. století hubily lid tak, že nastal nedostatek pracovních sil. I zdálo by se, že nastala příznivá doba, aby lid si polepšil, aby pracující sami ustanovovali si podmínky, za jakých pracovati budou, jak se to v dnešní době přihází. Ale tenkráte svévolně to zařídili páni tak, aby oni škody nevzali, a aby si pracovní lid pojistili, překáželi poddaným se stěhovati tím, že nedávali výhostných listů a možný odchod poddaných ještě jinak ztěžovali.

V Opavě ustanovili stavové tato pravidla, jak se má bráti odpuštění nebo odchod s panství:

„Za první: Vystěhovati se nesmějí: rychtář, mlynář, hajný, rataj (pacholek, který obdělával pole, odtud síň pro ně určená slove ratajna nebo ratejna), ovčíř a šafář.

Za druhé: Nesmí se stěhovati žádný poddaný, nepostavil-li v náhradu za sebe jiného člověka, aby hospodařil na pozemku opuštěném. Co znamená: poněvadž lidí byl nedostatek, že odpuštění sedláka pro druhého pána jest nemožným.

Za třetí: O listovním odpuštění není vůbec řeči, nýbrž ztěženo jest tím, že je osobně musí vzíti poklončí, to jest rychtář z té dědiny, kam se někdo přestěhovati míní, u rychtáře dědiny, z níž se vystěhovati zamýšlí. Co znamená, že stěhování na vzdálenější panství takořka nemožným jest."

Ještě více bylo odpuštění braní ztíženo ustanovením, jak je v knize Tovačovské čteme:

„Když kterému člověku odpuštění má vzato býti, tedy fojt té dědiny, kamž béře, má jíti na druhú dědinu k fojtovi druhému a drže jej (sedláka) za ruku neb za sukni, neb což na sobě má, má říci: „pane fojte, já tomuto Pavlovi člověku beru odpuštění na pána svého dědinu a pod pána svého do vsi N." A to má *pod střechú* učiniti v té dědině, kdež ten člověk byl, *za dne*, ani *před sluncem*, ani *po slunci*. Pakli by se jeho poklončí nedrzel a fojt druhý ho znamenal a jeho prvé se chytil, tehdy toho času nemuož jemu vzato býti odpuštění a on vsazen má býti, neb za páň člověk (za pánova člověka) bude uručen atd." *)

Potíž v takovém odvádění sedláka byla ta, že fojt odvádějící musil se sedláka dříve chopiti, než fojt dědiny, kde dosud sedlák seděl, a že se to musilo díti *pod střechou*. Fojt oddaný vrchnosti neučinil to jistě k vůli fojtovi z panství jiného, aby se dal od něho se sedlákem pod střechou zastihnouti.

Tím způsobem se stal sedlák glebae adscriptus čili ke *hroudě*, kde dosud pracoval, *připsaný*, stal se nevolníkem, otrokem pánovým. Útěk z panství krutě trestán byl, a i ten podlehl trestu, kdo poskytl úkrytu sběhovi. Když zase lidu přibylo, dáváno ovšem odpuštění ochotněji, zvláště když dcera rolníkova chtěla se vdáti na panství jiné, ale dovoliti přece pán nemusil. Dovolovati se musil na konec o všecko, co sedlák počíti chtěl: chtěl-li se ženiti, chtěl-li syna dáti do města, chtěl-li dluh učiniti atd. Povinen byl na dvoře panském sloužiti, jak-

*) V. Prasek: »Nález o sedlakuom odpuštění braní učiněný l. 1478. v Opavě«. Program č. gymn. 1885.

mile se vrchnosti zachtělo. Ani nedbáno smluv mezi panstvem a sedlákem, robota činěna těžší a těžší, poplatky zvětšovány, a sedláku vůbec odpíráno všeliké právo na statek, kde dosud hospodařil, i na pole, která dosud vzdělával. A nejhorší bylo, že v rychtářích nalézala vrchnost ochotné pomocníky své libovůle.

Mohli ovšem poddaní dovolávati se práva svého proti vrchnosti na rocích hejtmanských neb u zemského práva. Ale bylo třeba k tomu odvahy. Professor Prasek praví: „Co se práv a svobod, robot a povinností a platů týče, lze při přemnohých výpovědech k selským rokům pozorovati *velice spravedlivé a bedlivé šetření listovního nadání,* avšak takořka všude končí se výpověď tím, že žalobníky páni v kázeň svou bráti ráčí.“

A tak se dálo také u zemského soudu v Těšíně. Professor J. Zukal takto líčí jeden případ: „Lidé ze vsi Koňakova (okr. Těšínského) r. 1594 stěžovali si na Viléma Barského pána svého, že je do neslušného vězení dal a k tomu bil i také, že z nich berní císařských více, než za starodávna dávali, bráti měl. Protiva tomu prý Vilém Barský prokazoval, že též lidé mimo vůli jeho potajné schůze a hromady mezi sebou měli a smluvíce se o to, na poručení jeho berni výběrčím odnesli a kvitancí na tu berni jemu nepřinesli a za tou příčinou je do vězení dal. Zemský soud vypověděl: Vilém Barský není povinen na tu žalobu stran toho trestání odpovídati a ti lidé budoucně žádných hromad bez vůle pána svého konati nemají. Dále nalezeno, že více berní platiti nemají, než k čemu svolil sněm.“ *)

Tedy i v tomto případu vyhověno stížnosti poddaných, že nemuseli větších berní platiti, než sněm ustanovil, ale prohráli svou při stěžujíce si na vězení a bití. A tak mohla každá vrchnost žalobníky trestati, protože vždy se při tom našlo bouření a umlouvání se proti vrchnosti, jako by vůbec nějaké žaloby bez úmluvy a porady byly možny. I když tedy vyhráli poddaní na soudu, doma zaplatili za to vězením a jinými tresty. Není tedy divu, že sedláci konečně přestávali dovolávati se práva a sáhali k svépomoci. Bouřili se a plenili statky panské, jak nám historie 17. a 18. století vypravuje. A po potlačení bouří selských bylo ještě hůře. Lid byl bez ochrany; lískovka,

*) »U zemského práva Těšínského.« Věstník Mat. Op. č. 9.

kláda, pranýř, dřevěný osel a jiná mučidla, to byly kruté prostředky panské k zjednávání si poslušnosti.

Sedlák povahou stal se uzavřeným, škodolibým, stala-li se škoda pánům, lstivým a chytrým proti pánům, jen aby si ulehčil. Chytrost byla jeho ochranou. Pěkně nám líčí tuto chytrost slavný náš básník Frant. Ladislav Čelakovský takto:

Ty český sedláčku,
vychytralý ptáčku!
Po zpěvu, po peří,
blázen, kdo ti věří!

Sedlák jde z hospody,
cesta mu nestačí,
když přijde před pána,
což je hned jinačí.

Škrabe se za uchem,
potírá si čelo,
jakby půl dušičky
z něho vyletělo.

„Jemnost pantatínku!
Letos není loni —
Já řku — toto vono —
Bída nouzi honí.“

Před pánem stejská si,
za vraty vejská si — —
Strčil urozenost
s rozumem do kapsy.

Nevolnictví hluboce se vrylo do povahy lidu. Dlouho to trvalo, nežli prolomena byla nedůvěra, kterou choval rolník k pánům a pro kterou těžko byl přístupný i radám nejlepším; na druhé straně však šel slepě za tím, kdo lichocením důvěry si získal, byť to byl i nepřítel. Dlouho lhostejně snášel všelikou libovůli zvláště ve věcech národních, jakoby myslel, že o takové věci jest starati se jako dříve pánům, ač i on zatím už nabyl práv, a to proto, aby si nezpůsobil nepříjemností. Teprve v novější době rolník nabyl vědomí o právech národa a jich se domáhá.

---

7. Jak stali se sedláci svobodníky.

Porážka na Bílé Hoře těžce dolehla na národ český. Tresty ovšem namířeny proti vinníkům odboje, proti pánům, tím že jim byly statky konfiskovány, ale statky jejich, jakož i statky nekatolíků, kteří se vystěhovali ze země, dostaly se namnoze do cizích rukou. Národ český ztratil ohromné jmění. Němčina prohlášena za rovnou češtině a nabyla konečně panujícího postavení. Arci připomenouti jest, že na Opavsku a Těšínsku

se to stalo teprve od polovice 18. století. Tím národ český vyloučen ze správy i sněmů zemských, když šlechta a i města, která dosud česká byla, se poněmčila. Z národa českého stal se pouze lid český. A ten byl ve velké části své poddaný.

Proto bylo dobrodiním pro náš národ, když panovníci jali se lidu ujímati proti vrchnostem i na jejich panstvích. Ulehčováním lidu poddanému ulehčovalo se i národu českému, který musil právě z lidu křísiti se k novému životu.

Dlouho to ovšem trvalo, nežli z poddaných se stali lidé svobodní. Především bylo třeba ochrany lidu na soudech. Ustanoveno, aby bez slyšení a dovolení appellačního soudu nikdo nebyl trestán právem outrpným. Potom vůbec hrdelní soudy odňaty byly vrchnostem a přiděleny větším městům. V menších věcech soud ponechán vrchnostem, ale vrchnosti musili se opatřiti soudcem zkušeným, *justiciarem,* anebo poddané své přikázati nejbližšímu soudu městskému. Od soudu vrchnostenského mohli se poddaní odvolati k úřadu krajskému.

Dále bylo třeba spravedlivého rozvrhování berní, které vrchnost uvalovala na selské statky. Císař Josef II. za tím účelem utvořil *obce katastrální,* spojiv menší vesnice bez ohledu na hranice panství ve větší obce, spravované voleným rychtářem a radou, ve kterých stejnoměrně daně rozvrhovány na statky selské čili rustikální i na statky panské — dominikální. Obcím těm náleželo i právo vybírati přirážky na potřeby obecní, jako na faráře, školu, a přirážkám těm podrobeny i statky panské. Dohled na hospodářství obcí dán úřadu krajskému.

Největší však dobrodiní stalo se lidu za Marie Teresie a Josefa ulehčením roboty a zrušením tělesného poddanství čili nevolnictví lidu. Ustanoveno, kolik dní a kolik osob s potahem neb pěší má každý statek robotovati. Zrušením nevolnictví pak dána selským příslušníkům opět svoboda voliti si dle libosti zaměstnání, volnost stěhovati se, volnost ženiti se. Sedlákům přiřknuto právo k statkům jako dříve dle práva, které platilo při osazování obcí. I stal se Josef II. pro ty i jiné činy a lidumilnost miláčkem lidu tak, že lid nechtěl ani věřiti, že císař po tak krátkém panování zemřel, a bájil, že byl od nepřátel lidu odstraněn. Oslavuje tedy český lid pro jiné příčiny císaře Josefa II. než Němci, kteří poněmčovací snahy jeho za přední zásluhu a ctnost jeho považují. Podezření, že Josef neumřel, bylo jaksi odůvodněno, když po smrti jeho vrchnosti zase domáhali

se většího vlivu nad poddanými, ačkoli už nikdy takového se nedomohli, jaký měli dříve.

Přišel rok 1848, kdy ozvali se hlasové pro zrušení roboty. Už za císaře Josefa bylo povoleno vykupovati se z poddanství. Ovšem už dříve mohl takto vykupovati si neb i jiným způsobem nabýti poddaný člověk svobody neb volnosti a takový pak nazýván na rozdíl od jiných Svoboda, Volný, která slova stala se příjmením. Za císaře a krále Ferdinanda V. bylo vykoupení z roboty za mírný poplatek nařízeno. Pro všecky občany pak ustanoveny soudy zeměpanské. A tak vedle velkých statků šlechtických jsou u nás zase svobodné statky malé, statky rolnické, kterým za nových poměrů přiřknuto i právo voliti poslance na sněmy a říšskou radu, když přetvořována byla ústava Rakouska. Zřízení vesnické postaveno na roveň zřízení městskému, a jen rozdělení poslanců dle kurie velkostatkářské, městské a venkovské upomíná na bývalou nerovnost stavů. Ale i tato nerovnost padá. Rozkvětem průmyslu povstala mohutná třída dělnická, která volá také po zastoupení na zákonodárných sborech, aby i ona mohla užívati práva, která jí vlast dává a ve vlasti se cítila také skutečně doma. Volnost a rovnost práva pro všecky jest heslem nové doby.

Třeba však stále pamatovati naučení, které nám historie dala. Jako hlavní příčinou pohromy národa českého bylo, že páni hleděli si prospěchu jen panského, rytíři rytířského a města městského, a žádný z těchto stavů nedbal lidu poddaného, tak těchto chyb musí se vystříci zástupcové národa v době nové. Jsouce zástupci všech stavů nesmí pracovati jen pro zájmy jednotlivých tříd obyvatelstva tak, aby ostatní třídy tím trpěly. Jen kde údy jsou zdrávy, tam i tělo je zdrávo, kde všecky stavy národa jsou spokojeny, tam jest i celek — národ — zdráv a spokojen. Prospěch národa všeho povýšiti jest nad okamžitý prospěch jednotlivců. A tak se to má i v říši. Jen kde všichni národové spokojeni jsou požívajíce nezkráceného práva, jen ta říše zkvétá, jen ta jest považována upřímně za skutečnou vlast.

Osvobozením lidu osvobozena byla i valná část národa českého. Ale svobodní nyní rolníci a majitelé svobodných statků mají i vážné povinnosti. Národ český k novému životu vzkříšen byl jen uvolněním lidu. I jest na lidu, aby také pečoval o povznesení jeho. Především aby rolník zachoval zděděnou půdu po otcích svým potomkům, aby půda nepřecházela do rukou

jiné národnosti. Třeba, by se nelekal břemen a povinností ukládaných na něho. Třeba proto, aby stejným krokem šel *ve vzdělanosti* s ostatními národy, aby *intensivně hospodařil,* t. j. nutil takřka půdu, aby větší výnos přinášela, třeba i *spořivosti.* Pravidlem jednoduchým budiž: Žíti tak, aby příjem byl větší než vydání, by přebytek mohl se výhodně uložiti do záložen, spořitelen, bank neb jinak se ho mohlo k rozmnožení jmění užiti. Vypočítáme-li počet osob výdělku schopných a průměrný jejich příjem i vydání, a přirovnáme-li přebytky se vklady do spořitelen a podobných ústavů, shledáme, že vklady jsou mnohem menší, nežli by měli býti. Jinými slovy: v národě českém milliony ročně se promrhají. Jenom zvýšení hospodářské zdatnosti vede k hospodářské neodvislosti jednotlivců i národa a tím i k neodvislosti politické.

---

8. **Řemesla.**

I.

R. 1629 Karel Mošovský z Moračina a v Benešově a Bohuslavicích dal poddanému svému Václavu Medkovi Štěpánskému výhostný list, kterým pustil jej na svobodu, buďto že se obrátí na studium, nebo na řemeslo. I viděti jest z listu toho, že studium i řemeslo mělo stejnou cenu, obojí přineslo svobodu, a řemeslo kromě toho i dobré živobytí. Ne nadarmo říkávali staří, že řemeslo má zlaté dno. Pochybuji, že by dnes za konkurence s výrobou tovární a jejími skladišti řemeslník starého rázu totéž tvrdil. Ale před svobodou živnostenskou tak se říkati mohlo, nebo i řemesla tvořila uzavřené kasty nebo stavy s velkou samosprávou a svého prospěchu hájila vytrvale.

Už městské právo mílové způsobilo, že řemeslníci městští zničili řemesla v obvodu mílovém a strhli na sebe všecku výrobu pro obyvatelstvo městské i vesnické. A nejen to, řemeslníci v městech sestupovali se v pořádky nebo cechy a utlačovali ty, kteří do cechu nevstoupili. Cechy totiž vymáhaly si pro členy své jistá práva od panovníků, a tato privilegia chránila členy jejich od konkurence, ale byly i příčinou ustrnutí a jakési pohodlnosti. Za to blahobytem řemeslníků se povznesl vůbec blahobyt měst.

Větší řemesla měla pro sebe své cechy, na př. ševci, kováři, pekaři, masaři, krejčí, menší pak řemesla spojovala se

v jeden cech větší. Semknuty takto v organisaci vedly si cechy tak, že sám purkmistr s radou městskou musil proti nim zakročovati na obranu ostatních obyvatel. Města zřizovala tak zvané volné trhy, na kterých vykládali i ti, kteří do cechu nepatřili. Ale i to chtěli cechmistři kaziti. Tak pekaři opavští r. 1574 začali pro to stávkovati a nepekli chleba. Tehdy však se stávkáři jinak zatočili: město vzalo zkrátka pekaře do kázně a jednání jeho schváleno bylo i na roku hejtmanském.

Jako výsady městské, tak i cechovní zřízení dostala se k nám z Němec, obyčejně z Vratislavě. A také měštští řemeslníci s počátku byli Němci. Ale časem stěhováním vesnického obyvatelstva i Čechové nejen že tvořili v městech značnou část obyvatelstva, nýbrž někde i většiny nabyli. Tím i řemesla dostala se do rukou českých. Aspoň ta skutečnost, že v listech rodných těch, kteří do cechu vstupovali, poznámky se nalézají, že žadatel jest dobrý Němec nebo Čech, svědčí, že byli řemeslníci obojí národnosti. Ševci už měli dva cechy v Opavě, německý a český, mezi kterými ovšem vznikaly spory. I rozhodlo město, aby moravský cech směl zhotovovati obuv dubovou a pytlovou a mohl větší kůže sám si vydělávati, cech německý pak aby kůže kupoval od koželuhů a zhotovoval obuv červenou. Tehdy město s německým zástupitelstvem vedlo si spravedlivěji k spoluobčanům moravským a vyřizovala v jazyku moravském čili českém všecka podání česká. Vždyť i s úřady zemskými musila česky jednati.

Abychom poznali, jak cechové šetřili prospěch svých členů, projděme artikule cechu ševcovského v Těšíně z roku 1602, které též česky napsány byly.

Když se hoch chtěl učiti řemeslu, musil prokázati, že je z rodu zachovalého, dal do cechu dva funty vosku a 2 zlaté. Učil-li se tři léta, nebyl už ničím mistrovi povinen, ale mistr musil opatřiti učně potřebným obuvím. Učil-li se jen jeden rok, zaplatil 6 zl., učil-li se 2 roky, zaplatil 4 zl. Po vyučení se stal tovaryšem a žádný mistr nesměl pod trestáním cechovním tovaryše jinému mistrovi odlučovati tajně ani zjevně. Mezi mistry se dostati, bylo ovšem spojeno s překážkami, protože v Těšíně smělo býti jen 28 mistrů. Nezbylo tedy tovaryši, ač-li chtěl v Těšíně zůstati, než čekati, až některý stůl se uprázdní smrtí mistra nebo prodejem nebo jinakým způsobem. Vdova mohla ještě jeden rok řemeslo provozovati, déle ne. Můžeme se však domysliti, že déle vdovou nezůstala, a že se jí některý

tovaryš ujal. A na dcery také pamatováno; když tovaryš ševcovský totiž se oženil s vdovou neb dcerou mistrovskou, dal do cechu jen jeden zlatý, jinak platil 2 zlaté, chtěl-li cech přijmouti.

Každý mistr byl povinen cechu hájiti. Nesměl dovoliti, aby šturaři neb šteréři po vsech mistrům do řemesla se pletli, nýbrž cechmistr vezma holomka, kterého mu dali zámečtí úředníci, měl překaziti kazičům řemesla jejich dílo. Věcí potřebných k řemeslu jako koží, sádla, loje, nikdo nesměl předkupovati nebo opatřovati si na předměstí, vše to smělo se prodávati jen na rynkách k tomu ustanovených. Kdo by dříve koupil, než odzvoní frejung (volný nákup), musil nakoupené potřeby do knížecí komory odevzdati. Žádný mistr nesměl vše skoupiti. Na příklad, přivezl-li někdo na trh dub a kůže, jeden mistr od něho směl koupiti dub, druhý kůže. A také masař, prodávaje maso, musil ukázati kůži dobytčete. Neměl-li masař prodávaje maso zároveň kůže, musil maso dáti do špitálu chudých. Nikdo jiný než mistr kupovati nesměl; jenom byl-li mistr nemocí poražen, mohla manželka jeho kupovati.

Tomu, kdo kůže jinam vyvážel, kůže pobrali a do komory knížecí dali. Kdyby švec vyvážel kůže, byl kromě ztráty koží trestán ještě vězením.

Valachům dovolovali koupiti 3 kůže do roka, ale musili je dáti cechu vydělávati. Valaši tedy pracovali pro venkov. Na trh přivážeti obuv odjinud dovoleno nebylo.

Ševci si vydělávali v Těšíně kůže sami. Dub tloukli v dubníku za poplatek 6 haléřů od čtvrtně. K dubníku vedena byla voda z knížecí příkopy u velkého mlýna. Kdyby bylo třeba dubníku nového, dostati měli od knížete naň dříví, ale musili by jej stavěti dále od mlýna.

Aby obuv řádná se zhotovovala, vycházeli každou sobotu dva mistři k dohlídání. Našli-li nehodnou obuv, bez milosti ji vzali a do špitálu chudým dali.

Každý rok dvakráte zasedalo *právo a soud cechovní*, jednou v pondělí po velikonoci, a po druhé v pondělí po sv. Václavě. Kdo k soudu neudav příčiny nepřišel, propadl funt vosku. Mistr obeslán byv, když nepřišel, zaplatil půl groše, nebo všickni povinni byli povinnosti horní i dolní bez všelikých odporů činiti pod cechovní pokutou. Všeliké všetečné a neodůvodněné řeči trestány byly podle uznání cechovního.

Kdo by dluh uřečený do dvou neděl nezaplatil, měl podle práva městského do městské kázni jíti.

Když mistr umřel nebo čeledín, tehdy dva mistři vykopali hrob, tělo nesli mladší a zase po nich 6 mistrů, aby pohřebové pořádní se dáli pod pokutou funtu vosku.

Taková pravidla platila pro ševce i v jiných městech knížetství Těšínského: na př. ve Frýštátě, kde bylo mistrů 21, ve Frýdku se 16, v Bilště s 18, ve Skočově s 18, v Strumeni s 8 mistry. Kolik mistrů bylo v Jablunkově, v artykulích udáno není. Stolu ševcovského mohlo se nabýti i koupí. Ve Frýdku r. 1625 koupil Václav Batov za 70 zlatých stůl po nebožtíku Jiříkovi Chromém.

II.

Řemesla nalézáme v každém městu i městečku slezském a všecka na konec ustavila se v cechy. Pomáhalo vzrůstu jejich to, že císař Karel VI., aby zamezil rozličné zlořády v řemeslech, vydal patenty generální o nich pro všecky země české. Těmi povzbuzen nový ruch cechovní, takže vydány r. 1739 generální artikule platné pro všecha řemesla, která postavena i pod dozor úřední. Naproti tomu přísněji zakročováno bylo proti kazičům řemesla, to jest proti všem, kteří řemeslu vyučeni nebyli a v cech nevstoupili. Kdežto dříve šlo o to, aby v míli kolem města, kterážto míle rozšířena na př. v Krnově až na hranice země, nyní ani nepřekáženo řemesel provozovati, ale žádalo se utvoření cechu a řádné vyučení.

Na vesnicích nebylo řemesel jiných než domácích. Jen vesnice na německém právě osazené dostávaly některého řemeslníka a nejčastěji dovolováno fojtovi řemeslníka chovati. Vrchnosti svým městům vlastním ovšem přáli a zakazovali řemesla v míli i těchto měst, ale nebránili poddaným, když v míli cizích měst sídleli, řemesel se chápati. Že z toho vznikaly nové a nové spory, jest očividno.

Jméno cech dostalo se sdružení od znamení nebo od cejchu, kterým se řemesla lišila vespolek. Tato znamení měla na praporci, na svících i v pečeti. Listiny a pečeť chovali v truhlicích cechovních. Každý cech oblíbil si svatého patrona, oltář nebo kapli, kde se pro něj konaly bohoslužby, a každý s praporcem svým zúčastnil se církevních slavností. Byly cechy jaksi jádrem obyvatelstva městského. Cechy dávaly ulicím městským názvy,

řemesla vyzbrojovala se k obraně města. Každý mistr ševcovský v Těšíně musil se opatřiti svou vlastní „braní“, to jest mečem dobrým, dlouhou ručnicí nebo halapartem.

Také pro tovaryše ustanovena pravidla, jak se mají chovati v městě, mezi mistry, mezi sebou. Mzda jim vyměřována byla v cechu a žádný mistr nesměl tovaryši více platiti než cech ustanovil. Na ochranu svou sestupovali se tovaryši v cechy tovaryšské pod dozorem mistrů, ale mistři i zde časem zjednali si plný viiv.

Každé zřízení, které utkvělo na jistých pravidlech, přežije se, vyhýbá-li žádoucím opravám. A to se přihodilo i cechům. Zajišťujíce privilegiemi živobytí a soustřeďujíce výrobu v několika rukách, staly se jednak ustanovením, které tlačilo ostatní obyvatelstvo, jednak u členů cechu přivodila pohodlnost a nedbání pokroku. Vždyť mistři sami byli omezováni v konkurenci, nesmějíce míti více chasy a platiti jí lépe, než cech poručil. Proto cechy upadaly víc a více jen ve formálnost, bděly více nad ctí členů, nad zachovávání čistých mravů než nad zdokonalováním řemesel. Přežily se a ustoupily konečně v polovici století 19. svobodě živnostenské.

Od té doby viděti jest veliký pokrok v řemeslech. Ale že nastala soutěž, klesaly i jednotlivé rodiny řemeslnické, které s duchem času nepokračovaly, vzdělání zanedbávajíce. Zřizovány tedy školy řemeslnické, ve kterých se učňové seznamují se všemi pokroky. Avšak nejhorší pro ně jest boj s velkým kapitálem. Ten podmaňuje si malé řemeslníky, čině z nich své stroje. Co jen ševců po městech roztroušených po všech vlastech pracuje pro jednoho chlebodárce za stálý roční výdělek, třeba malý, z materiálu, který jim zaměstnavatel dá. Netřeba tu stavěti továren a velkých nákladných strojů a přece jest to výroba továrnícká. Dělení práce slaví triumfy. Proti kapitálu jednotlivce jest sháněti kapitál sdružováním, tedy opět spolčováním, ale na jiný základ než dříve postaveným. Samospráva řemesel také ustoupila zákonodárství zemskému a říšskému, které právě nyní připravuje zákon o povinném průkazu způsobilosti a zřízení závazných společenstev.

---

9. Počátky literatury slovanské.

Prvopočátky vzdělanosti každého národa jeví se v jeho náboženství. Člověk nepachtil se jen po opatření svého těla, nýbrž vzdělával i ducha svého. Člověk touží po vědění. Viděl kolem sebe svět, rozličné přírodní úkazy a pátral po původu jejich. Nemoha tehdy dopátrati se pravé příčiny, pravého Boha, bájil sobě bytosti smyšlené, mocnější než člověk, tvořil si bohy. To byl *počátek vzdělanosti, to byla první věda.*

Bohům zařizoval člověk stánky; od jednoduchého kamene obětního dospěl ke stavbám chrámů, bohy sobě znázorňoval řezbami, malbami, k bohům obracel se obětmi, modlitbami, písněmi i tanci. A to byly počátky *umění.*

Věda i umění přešlo později do služeb světských věcí, ale i tu věda a umění povznáší člověka nad ostatní tvory zemské, protože obrací ducha od hroudy zemské, od materiálismu k něčemu vyššímu. Všemu, co nad všednost se povznáší, říkáme *vznešené;* věda i umění mají do sebe něco vznešeného.

Kult nebo uctívání bohů časem se ustálil v určitou formu, vedle jiných příčin vytvořil i povahu národa buď pokojnou, buď bojovnou. Zvláštní stav — kněží — věnovali se službě bohů. I byli kněží první učitelé i pěstitelé vzdělanosti národní, kněží nejdříve jali se zaznamenávati pro budoucnost rozličné důležité události črtami, vruby, kněží vytvořili písmo a dali základ jazyku spisovnému, t. j. tomu, kterým píšeme knihy. Jazyk spisovný liší se od obecního jakousi uhlazeností, ušlechtilostí jako se liší na příklad šat sváteční od všedního. Národ, který má jazyk spisovný a písmo, počítán jest mezi *národy kulturní čili vzdělané,* protože jazyk jest nejráznějším znakem národnosti a národ písmem zaznamenávaje, co ducha jeho zaměstnává, dává na jevo, že už obrátil mysl k něčemu vyššímu, než je pouhá starost o živobytí. Písemní památky jsou nám svědectvím, jak daleko národ ve vzdělanosti pokročil. Na základech první vzdělanosti spěje národ dál a dále a zanechává nám nové a nové památky písemné. *Souhrn všech takových písemných památek, z kterých můžeme poznati povahu a vzdělanost národa, nazýváme literaturou.*

Jisto jest, že již pohanští Čechové dospěli k nějaké vzdělanosti, jak o tom svědčí zprávy cizích spisovatelů a nálezy v hrobech pohanských. Ale touto svou pohanskou vzdělaností

nevystačili, když vznešená nauka Kristova zvítězila i u národů tak vzdělaných, jako byli Řekové a Římané, od kterých křesťanství šířilo se k sousedům.

Od obou národů právě jmenovaných přicházela nauka křesťanská také k nám. Z Říma prostřednictvím Němců ze západu, z východů od Řeků, z Cařihradu. Ale Němcům se práce jejich u nás nedařila, ježto kněží němečtí se nesnadno s lidem slovanským dorozumívali a s naukou křesťanskou šířili i své panství. Za to z východu na žádost moravského panovníka Rastislava posláni k nám byli r. 863 sv. *Cyrill a Metoděj,* kteří znalí byli jazyka slovanského a kteří nám nic jiného nepřinášeli než víru a jen víru. I požehnal Bůh jejich vznešenému dílu v našich zemích. Dílo jejich bylo korunováno zřízením arcibiskupství na Velehradě a uznáním jazyka slovanského za jazyk církevní. Jen tři jazyky jsou za takové uznány: jazyk řecký, latinský a slovanský.

Modly pohanské skáceny, písně a modlitby pohanské vyhlazeny, na jejich místo nastoupily písně a modlitby křesťanské. Důležitá to doba. Svatí naši apoštolové mluvili jazykem slověnským, všem Slovanům tehdy lehko srozumitelným. Tímto jazykem sloužili Bohu, tímto jazykem psali překlady písma svatého. Pro tento jazyk vytvořili písmo, hlaholské zvané. Utvořili jazyk spisovný i písmo slovanské a dali základ literatuře slovanské. Vyučili v tom jazyku a písmě i učedníky a nástupce své: Klimenta, Gorazda, Nauma, Angelara, Sávu, a ti roznesli potom knihy církevní k ostatním Slovanům, u kterých vznikaly knihy nové a nové. I byla tehdy dána příležitost utvořiti společný jazyk spisovný u Slovanů. Nestalo se tak; nicméně s blaženým vědomím na to poukazovati můžeme, že v našich zemích položen byl základ k vzdělanosti slovanské. Dnes hlaholského písma v chrámech užívají ještě ti katoličtí Jihoslované, kteří si dosud zachovali při bohoslužbě jazyk slovanský, Slované pak pravoslavní mají druhé písmo slovanské, které nazýváme cyryllicí.

U nás bohoslužba slovanská záhy hynula a nezachovalo jí ani založení kláštera na Sázavě. V jeskyni jakési žil zbožný muž vyučený písmu slovanskému na Vyšehradě, sv. Prokop. Jednou když lovil kníže Oldřich na Sázavě, pronásledoval laň a odloučil se od družiny. Laň zavedla knížete až k jeskyni Prokopově a kníže dojat mocně slovy a zbožností sv. Prokopa,

vystavil na tom místě klášter, učinil sv. Prokopa opatem, který obklopil se družinou slovanských mnichů. Jiným znamenitějším opatem byl Božetěch, který byl výtečný umělec a chrám ozdobil svým uměním. Pro poklesek jakýsi proti biskupu odsouzen byl zhotoviti kříž a donésti jej do Říma. Nedlouho však slovanští muži v klášteře tom působili, nebo vypuzeni byli r. 1097 a klášter odevzdán mnichům latinským, kteří knihy slovanské v něm zničili. Tak už jen tradicí se udržovalo vědomí o bývalé bohoslužbě slovanské. Jinak těžko bychom si vysvětlili, že Karel IV. po 250 letech chtěl oslaviti památku sv. Cyrilla a Metoděje tím, že založil v Praze nový klášter pro mnichy slovanské, které povolal od katolických Jihoslovanů. To byl však tehdy poslední pokus u nás vzkřísiti slovanskou bohoslužbu. Jenom jméno kláštera „Na Slovanech" nebo v Emauzích zůstalo, ale Slovanů tam dávno není.

Nicméně první uvedení vzdělanosti křesťanské k nám nezašlo beze stop. Nebo zachovaly se zbytky překladů písma svatého psané písmem hlaholským a v některých přepisech i písmem cyrillským. Pisatelé nezapřeli v nich svého původu českého, jak z některých tvarů a slov českých soudíme. V klášteře slovanském v Praze vznikla hlaholská část *evangelia Remešského*. Nazýváno jest tak evangelium proto, že chová se ve francouzském městě Remeši. To byla pro Francouze tajemná kniha, protože nedovedli v ní, napsané jim neznámým písmem, čísti. Ta tajemnost vzbudila ve Francii ke knize takovou úctu, že králové francouzští museli na evangeliu tom přísahati o korunovaci. Teprve car Petr Veliký poznal v knize té část cyrillskou, ale hlaholské části sám nedovedl rozluštiti.

Dnes už je celé evangelium prozkoumáno a také vydáno ve Francii tiskem nádherným.

Tato důležitá památka slovanská měla podivné osudy. Když Karel IV. založil klášter slovanský, dal bezpochyby klášteru darem část cyrillskou, která asi vznikla v Rusku. Ovšem nějaký mnich připsal, že tato část jest od sv. Prokopa, ale dnes se tomu nevěří. Do knihy této pak v Praze mniši psali další části evangelií, a protože byli přišli od Jihoslovanů, psali je písmem hlaholským. Obě části dány jsou do nádherné vazby. Takto vypravené evangelium dostalo se později do Cařihradu a odtud do Francie. Ve velké revoluci francouzské se

evangelium to na krátký čas ztratilo a když opět nalezeno bylo, nemělo již drahocenných desek.

Lid však sám zachoval si tradicí památku na své apoštoly v pověstech o cyrillských studánkách, jejichž vodou prý naši věrozvěstové křtili. Takovou studánku mají u Slatiny. Jinde v nízkých stejnoramenných křížích kamenných, které stávají v polích, u cest a j. vidí lid kříže cyrillské. Málo kdo však už ví, že ve svěcení vody a křídy v den před svátkem sv. Tří králů zachován jest kus obřadu slovanského.

Při důležitosti sv. Cyrilla a Metoděje pro národ náš jest s podivením, že nedocházejí takové úcty v celém národě, jak zasluhovali, a že jen Morava památku jejich světí zasvěceným svátkem.

---

10. **Vláda latiny.**

Jak rychle se povznesl Velehrad na sídlo osvěty slovanské, tak brzo zanikl. A pád jeho jest tím smutnější, že učenci s námahou shledávají stopy po něm. Slované dovedli pěkně stavěti ze dřeva, ale jakmile dílo jejich oheň zachvátil, zničil je docela. Velehrad byl spálen; učinili to Maďaři, kteří vyvrátili říši Velkomoravskou. Zbytek její, nynější Morava s Opavskem a Krnovskem, připojen k Čechám. Sídlem duševního života našeho stala se Praha, a ta podlehla záhy nátlaku západnímu. Nad obřadem slovanským v chrámích zvítězila hlavně přičiněním druhého biskupa pražského sv. Vojtěcha latina.

To způsobilo veliký převrat v životě národa českého. Čechové připojeni duševně k západním národům, jež všecky spojovalo katolictví a jazyk latinský v jednu skupinu národní. Národové této skupiny vytvořili kulturu křesťansko-latinskou; co vzniklo u jednoho národa, stalo se duševním majetkem všech ostatních. Národnost nic neplatila. Spisovným jazykem byla jim latina, neboť to byli opět kněží, kteří byli zprvu výhradnými spisovateli a písaři. Po nich i osoby světské nabyvše vzdělání ve školách latinských, také latinu si oblíbili. A tak latinské byly knihy církevní, latinské byly kroniky, latinské byly rozličné listiny veřejné i soukromé, latinské byly záznamy soudní, třeba že pro neznalost latiny u těch, kteří se soudili, veškeré soudní řízení ústní dálo se jazykem národa.

Přijetí jazyka latinského mělo za následek nestejný postup ve vzdělanosti národa. Vzdělanost stala se přístupnou jen malému kruhu lidí, lidí vznešenějších, kteří brzo se nad ostatní lid vyšinuli a naň s patra hleděli. Široké vrstvy lidu ponechány samy sobě. Jeho písně české a pověsti historické neuznány za hodny zaznamenání. Jenom obsah některých pověstí zachovali kronikáři v překladech latinských; kronikáři latinští jsou nám i svědky, že lid měl své písně. A tak jen náhodou zachovali se nám přece některé české písně, málo počtem, ale za to tím cennější.

Nejstarší známou písní jest píseň často pod jménem písně sv. Vojtěcha zvaná. Jest tak stará, že podle některých starobylých slov někteří badatelé ji kladou do doby slovanských bohoslužeb, tedy ještě před dobu, kdy žil sv. Vojtěch. Jiní ji kladou asi do polovice XII. století. Ať byla složena v té neb oné době, dožila se přece úctyhodného stáří. Písní tou obraceli se Čechové k Bohu s důvěrou jako děti k otci s dětskou přítulností, jevící se v opakování slova „Hospodine“, slovy prostými, nápěvem jednoduchým, za to tím mohutnějším. Píseň ta zní:

Hospodine, pomiluj ny (= smiluj se nad námi),
Jesu Kriste, pomiluj ny!
Ty spase všeho míra (= spasiteli všeho světa),
spasi ny i uslysiž (= spas nás),
Hospodine, hlasy naše!
Daj nám všěm, Hospodine,
žizn a mír v naší zemi; (= hojnost a pokoj!)
Krleš! (= Kyrie eleison!)

Na písni té vidíme zároveň, jak povstaly duchovní písně. Jest to rozvedení odpovědi lidu na slova kněžská Kyrie eleison. Naše píseň stala se oblíbenou a známou po všem národě českém a to způsobilo asi, že byla také zaznamenána. Píseň tu zpívali Čechové v dobách slavnostních i trudných a stala se hymnou českou, písní státní. Karel IV. nařídil, aby písní tou ukončovány byly korunovace králů českých. A do dnes v mnohých kostelích zpívána bývá na konci bohoslužeb o velkých svátcích. Pro její starobylost i pro dojemnost nemělo by jí býti zapomínáno. Jak pěkné by to bylo, kdyby opět hlaholila po vlastech našich o rozličných slavnostech a ve dnech památných pro národ.

Asi ve 13. století vznikla jiná starobylá a dnes ještě zpívaná píseň, píseň k sv. Václavu. Stal se sv. Václav ochráncem všech Čechů. Jak oblíbena byla i tato píseň, o tom svědčí nejlépe stálé rozmnožování jejích sloh, a víru svou v pomoc sv. Václava Čechové vyslovili vloženými do ní slovy: „Nedej zahynouti nám ni budoucím!“ Původní píseň byla krátká, měla jen tyto tři slohy:

Svatý Václave,
vévodo české země,
kněže náš,
pros za ny Boha,
svatého Ducha,
Kyrie eleison!

Nebeskéť jest dvorstvo krásné,
blažě tomu, kdož tam pojde:
v život věčný,
oheň jasný,
svatého Ducha,
Kyrie eleison!

Pomoci tvé žádámy,
smiluj se nad námi,
utěš smutné,
otžeň vše zlé,
svatý Václave, Kyrie eleison!

To jsou tedy dosud známé písně vzniklé v době, kdy všecko se psalo latinsky. I bylo Čechů, kteří latinsky psali, poměrně dosti mnoho, a mezi ně patří také *Martin Polák*, zvaný i *Bohemus*, rodilý z Opavy. Vstoupil do řádu dominikánského a odešel do Říma, kde se stal zpovědníkem papežským. Na podnět papeže Klimenta IV. napsal latinsky Kroniku světa, která se stala všude brzo známa a která později i do češtiny byla přeložena. Martin byl jmenován arcibiskupem v Hnězdně v nynějším Pruském Polsku, ale když ubíral se na nové působiště, zemřel v Bologni r. 1279.

Ti, kteří nuceni byli obírati se latinskými knihami, pomáhali si záhy způsobem známým, aby čtenému snáze a rychleji porozuměli. Psali si totiž mezi řádky nad jednotlivá slova český jejich překlad. Takovým přeloženým a vepsaným slovům říkáme glossy. Z těchto počátků vyvinuly se časem překlady celých textů. K takovým překladatelům se druží *Mistr Konrád z Benešova* v knížetství Opavském. Studoval na universitě pražské, kde se stal r. 1382 mistrem sedmera umění čili, jak bychom nyní řekli, professorem a doktorem. Přeložil z latiny *Sekvencionář* čili duchovní písně chvalořečné. Takové písně povstaly rozvedením slova alleluja. A ještě jednu podobnou památku z r. 1418 chová musejní knihovna v Opavě, totiž latinský

hymnář obsahující 83 písně latinské, z kterých 73 mají český překlad meziřádkový.

Působí čest písařům tehdejší doby, že psali knihy s láskou a už formou dávali na jevo, jak si jich váží. Písmo jejich jest úhledné (psané knihy nahražovaly nynější tištěné), jest ozdobné. Na tom však nepřestávali. Rádi malovali počáteční písmena čili iniciálky barvami, oplétali je rozličnými okrasami podobnými rostlinám i zvířatům, a prostory mezi okrasami vzniklé vyplňovávali malovanými obrázky. Takovým malířům říkali illuminatoři. A také takovým illuminatorem může se Opavsko pochlubiti, totiž *Janem z Opavy,* který malbou ozdobil přepis evangelií. Kniha nalézá se ve dvorní knihovně ve Vídni.

---

11. **Probuzení národního vědomí v literatuře.**

Jako přijetím křesťanství a přijetím latiny za jazyk spisovný nastal převrat v životě českém, tak nový převrat nastal, když ve století 13. počali se u nás Němci usazovati. Panovníci čeští, když se domohli titule královského a tím i formálního uznání, že jsou rovni neodvislým králům jiným, na př. králi francouzskému, anglickému a j., chtěli se leskem dvora svého také rovnati ostatním králům a zařizovali si dvůr královský po způsobu západních zemí. A k tomu přepychu na dvoře potřebovali peněz. Proto volali osadníky německé do svých zemí a učinili je jen sobě poplatnými a poddanými.

A že počínání panovníků dochází napodobení i u pánů, vidíme, že i na hradech panských oblibují si mravy západní. Přizpůsobili se životu rytířskému, zaváděly rytířské hry čili turnaje, oslavovali v básních a pověstech hrdiny, kteří v bojích i ve hrách se proslavili. Téže oslavy došli i svatí a světice, kteří zápasili a umírali rádi za křesťanství a považováni byli také za hrdiny, rytíře duchovní. S mravy rytířskými záhy objevují se v Čechách němečtí pěvci, kteří takové básně a legendy — životy svatých — skládali, protože s novotou k nám přišlou nepovstali hned básníci domácí.

Tato změna v životě panském a domýšlivost osadníků německých, kterým se u nás pro rozličné výhody dobře vedlo, nemile se dotýkala některých upřímných Čechů. Aby zamezili

šíření německých písní rytířských, hověli vkusu té doby a překládali a upravovali na jazyk český oblíbená tehdy ve všech zemích skládání rytířská, ale všímali si také i dějin a hrdin českých. Pěkné jsou původní české písně o Vilému Zajícovi a o Štemberkovi.

I když čeští básníci brali si látky ke skládání svému z ciziny, přece i v těchto látkách dali průchod svému českému vědomí tím, že ne zrovna lichotivými slovy mluví o Němcích. Skladatel největší a nejdokonalejší staročeské básně „Alexandreidy" touží na to, že Němci, kteří jsou v Praze hosté, chtějí toho se dočkati, by na pražském mostě nebylo viděti Čecha; ale dodává, že by spíše jich nebylo vídati, kdyby Bůh dal Čechům takého krále, jako byl Alexander. Básník legendy o sv. Prokopu dává tomuto světci vyháněti Němce z kláštera Sázavského. Nade všecky však hoří láskou k českému jazyku původce rýmované kroniky české, nazývaný Dalimil; ten všecko zlo, které na Čechy přišlo, svaluje na Němce.

Myšlenky šířené literaturou v národě docházejí ohlasu. A tak i vědomí české nabývá větší a větší půdy, památky české literatury se množí zvláště za Karla IV., který sám ukazoval náklonnost k jazyku českému a předcházel tak příkladem jiným. Od zábavných skladeb obrací se literatura česká ke knihám a skladbám poučným, zvláště když byla r. 1348 od Karla založena v Praze universita, první ústav toho druhu ve střední Evropě. I objevují se česky psané knihy dějepisné, právnické i filosofické. Chloubou české literatury z oné doby zůstane na vždy Tomáš Štítný ze Štítného.

---

12. Tomáš Štítný ze Štítného.

Tomáš Štítný ze Štítného byl vládyka čili majitel menšího svobodného statku v jižních Čechách. Od rodičů byl zbožně vychován. Touha po vzdělání vedla jej do Prahy, kde poslouchal ohnivá slova kazatele Jana Milíče z Kroměříže. Tehdy už ozývaly se hlasy volající po nápravě v církvi. Za tou příčinou Karel IV. povolal jmenovaného kazatele do Prahy, aby Čechům kázal. Slova Milíčova tak dojala Štítného, že si umínil také přispívati k obecnému přání. Nekázal, ale psal knížky. A nejprve dětem

svým vykládal učení křesťanské, a jak mohou poznávati Boha a moudrost Boží z přírody, jak mají milovati nejprve sebe a rodiče své, bližní, národ a na konec lidstvo. A ještě o více podobně poučujících věcech psal. Z knížek svých — a je jich slušná řada — přepracoval některé pro lid vůbec.

Ani se nenadál, že konaje tak záslužnou práci, vyvolá proti sobě odpor. Vždyť on nebyl mistrem university a opovážil se vykládati o věcech božských, třeba obsah knížek svých podroboval schválení osob duchovních. Dle tehdejšího zvyku totiž o takových věcech psáti náleželo jen doktorům neb mistrům university. A nejen to, opovážil se o tak vážných věcech psáti dokonce jazykem českým, jazykem lidu obecného! A pro lid nejsou prý taková díla, proto mají se psáti jen latinsky. Dnes se nám zdají tyto výtky směšnými, ale tenkráte to něco znamenalo, rušiti staletý zvyk a míti svůj vlastní názor o úkolech literatury. A toho odvážil se poprvé Štítný, a jeho činem Čechové předhonili jiné národy, kteří tehdy něčím podobným nemohou se pochlubiti. Však se Štítný sám vtipně brání. Proti první výčitce praví, že čistá voda téci může i po shnilém žlabě, jakoby chtěl říci, že pravdu — čistou vodu — může učiti a šířiti i ten, kdo není ozdoben mistrovstvím university. A proti druhé výčitce praví, když sv. Pavel kázal všem národům jejich jazykem, proč on, jsa Čech, neměl by Čechům psáti česky, co jest jim k dobrému. Tímto skutkem uvolnil Štítný cestu podobně smýšlejícím. Stal se ani nevěda předchůdcem Husovým.

Ale to, že psal Štítný česky knihy filosofické, nestačilo by ještě k úplnému ocenění jeho. Musíme věděti, že obsah knížek jeho jest ve smyslu křesťanském vesměs ušlechtilý, že by byla spokojenost mezi lidmi na zemi, kdyby žili dle jeho učení. Dále dlužno připomenouti, že knihy jeho jsou psány vzornou češtinou, že musil si pro latinské pojmy filosofické, pro které čeština neměla ještě pojmenování, tvořiti taková slova a že tudíž vytvořil první filosofickou mluvu českou. Abychom tomu lépe porozuměli, všimněme si, kolik a jakých slov užívá každý ve své mluvě. Jistě jen tolik, kolik potřebuje ve svém zaměstnání. Rolník bude míti pro své zaměstnání jinou zásobu slov než řemeslník nebo obchodník, a učenec zná zase jinou a větší, ale nezná mnohdy všech slov, kterých rolník užívá. A protože o věcech nadsmyslných, filosofických, Čechové dosud česky nemluvili a nepsali, neměli pro některé jen myslitelné pojmy názvů. Ty

musil Štítný vytvořiti. Konečně Štítný ukazuje, jak si rozličné stavy počínají skutečně a jak by měly dělati podle učení křesťanského. Tím však nám na oči staví, jakých mravů a zvyků tehdy Čechové byli. A proto rádi dějepisci, když chtějí o životě Čechů ve 14. století psáti, zahloubají se do knih Štítného a vybírají z nich potřebné obrázky. Tyto všecky věci povyšují Štítného na první místo v literatuře české ve století XIV.

---

13. **Literatura národní.**

Není dějin, praví Palacký, kde národ není prodchnut ideami, za které dovede i krev prolíti, aby si jich uhájil. Ve 14. století vládly v Čechách ideje dvě: opraviti církev a uplatňovati jazyk český proti šířící se němčině. Vznešena jest idea náboženská i národnostní a obě bývaly původkyně velkých dějů. Idea národnostní setkávala se s odporem, idea pak náboženská nedocházela s počátku dosti pozornosti a potom i ona narazila na odpor. Když smírným způsobem rozpory se neurovnají, tam vznikají bouře. A v Čechách nastaly bouře husitské. Původcem jich byl Jan Hus, ale ani on bez předcházejících proudů takých bouří nebyl by vyvolal. Bouře skončily vítězstvím kalichu a dovoleno bylo přijímati svátosti oltářní pod obojí způsobou, chleba i vína, skončily i vítězstvím jazyka českého v životě veřejném. Čeština stala se jazykem státním i v písemném jednání, především jazykem desk zemských, čeština šířila se i za hranice, do Polska, ba i král uherský Matyáš psal české listy. Státní jazyk český trval výlučně na Moravě a v Čechách do vydání Obnoveného zřízení zemského Ferdinandem II., na Opavsku a Těšínsku trval ještě déle. Ale potom okolnostmi nastalými byl vytlačován.

Hnutí husitské nezůstalo ovšem bez vlivu na literaturu. A že ústa povědí, čím srdce člověka překypuje, proto i Čechové mluvili i psali téměř jen o věcech náboženských. Na čí straně je víra pravá, bylo nejdůležitější tehdy otázkou. Proto od doby té počet českých biblí vzrostl, proto máme tolik výkladů čili postill na čtení nedělní i sváteční i výklady jiných článků víry. V čele těchto vykladatelů byl Hus sám. Učenci dokazují, že na 3000 latinských kázání Hus napsal, z nichž přes 1000 nám dosud známo jest. K tomu počtu jest přičísti i jeho spisy české.

V těchto zušlechtěnou mluvu lidu povýšil na jazyk spisovný. Hus i opravil a zjednodušil náš pravopis, jakým v hlavních rysech ještě dnes píšeme.

Dalekosáhlejší jest význam Husův, že proti autoritě postavil své svědomí, své přesvědčení. Nechtěl za pravdu uznávati, čemu jeho svědomí odporovalo. A tím se odlišil od obecného zvyku, tím předčil i Štítného. Výklady jeho setkávaly se s odporem u jiných národů, a bez vlivů těchto, ba proti nim psali i následovníci Husa. Čechové tvořili ze sebe, tvořili samostatně přerušivše styky duševní se západem. Dle zásady Husovy také jiní mužové dle svého rozumu jali se písmo sv. vykládati. První tak učinil *Petr Chelčický*, zeman z jižních Čech. Nikterak se mu nelíbila krutost, s jakou si počínali husité i katolíci, rozum mu pravil, že to nebylo jednání křesťanské, zavrhoval pokažené řády světské a duchovní a odporučoval život prvních křesťanů. To byly myšlenky vykvetlé jen na půdě české, Chelčický byl filosof v pravdě národní. Výklady jeho se některým zalíbili, sdružovali se v kroužky, říkali si bratří. A tak vznikla později proslulá Jednota českých bratří, pronásledována ode všech, když jala voliti si své představené beze zření k církevním obyčejům. Pikardů jim spílali, a přece počet jejich stále rostl.

Kromě otázky náboženské měli však Čechové ještě jinou svou zvláštní starost v oné době, totiž péči o obnovení pořádku v zemi, který válkami byl porušen. Za tím účelem zkoumali práva zemská. Ze snahy té vzniklo Vladislavovo *Zřízení zemské* pro Čechy, Viktorina Kornela ze Všehrd kniha o právech země české a na Moravě kniha Tovačovská. Důležitá jest pro naše Slezsko kniha Tovačovská, protože stala se zákonníkem i pro Opavsko a Krnovsko, jakožto kraje moravské.

Ctibor Tovačovský z Cimburka, vynikající neobyčejnou moudrostí státnickou, patří mezi nejznamenitější pány moravské. Třem králům sloužil. Král Jiří z Poděbrad učinil jej nejprve sudím dvorským, potom ustanovil jej hejtmanem čili správcem markrabství Moravského. V tomto úřadě pro jeho dovednost nechal jej i král Vladislav i Matyáš Uherský. Zvláště hřející byla jeho láska ke králi Jiřímu, jehož horlivě bránil proti pomluvačům. Shodovali se totiž v názorech na potřeby zemské, že obnoviti jest třeba autoritu v zemi. Jiřík obnovoval vážnost královskou, Ctibor vážnost práva, a k oběma přidružil se biskup podobojích Jan z Rokycan, který obnovoval vážnost duchovní.

Král a Jan z Rokycan potlačovali všeliké výstupky proti pořádku světskému i duchovnímu, Ctibor zahloubal se do práva moravského a vydal na světlo svou knihu o zemském právu moravském, knihu Tovačovskou. A jak pěkně mu plynula česká mluva právnická! Tovačovský to byl, který r. 1480 zavedl do desk moravských češtinu na místě latiny pro lepší porozumění těch, kteří latinsky neumějí.

Přísnost mravů a pořádku milovnost vedla jej však už dříve k napsání básně, kterou nazval „*Hádání pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich*". Ani v této básni nezapřel, že jest právníkem, nebo dal jí formu přelíčení soudního, ve kterém Pravda a Lež se přou o přednost. Pravda ovšem zvítězila. I můžeme dobře pozorovati, že míní ve své básni spor mezi katolíky a kališníky. Blahodárný život svůj Tovačovský dokonal 16. června l. 1494 na zámku Tovačově.

I naše Slezsko může se pochlubiti milovníky práva. Jim byla kniha Tovačovská milou a vítanou pomůckou v úřadování. Proto si ji opatřovali, jak mohli, koupí i opisováním. Archiv Sedlnických v Bílovci chová takový opis její, který pořídil svobodný pán Jiří Bedřich Skrbenský. Byli tehdy šlechtici zastanci i práv zemských i jazyka českého.

---

14. **Nové proudy**.

František Ladislav Čelakovský, přední básník český, praví, že i v smutku svém Čechové jedním okem pláčí, druhým už se smějí. Tím chtěl říci, že povaha česká nestrpí dlouhého smutku, že brzo a lehce zapomínají na to, co nedávno je tísnilo, ale i také na to, co jim bylo nedávno vším. Mnoho krve prolili, než si dobyli uznání české víry s přijímáním pod obojí způsobou. A jakmile se uznání kalicha domohli, už chápali se zase novoty. Tato touha po novotách podporuje sice pokrok, protože nutí ohlížeti se po výzkumech a kultuře cizích národů, ale často hubí i to, co doma jest dobrého.

Dvojí novota k nám vnikla: před r. 1500 humanismus a po onom roce protestantismus. Humanismem nazýváme zálibu v pohanské, staré literatuře řecké a latinské čili v literatuře klassické.

Z Italie rozšířil se humanismus do západních zemí evropských a také k nám. Humanisté čítali spisy řecké a latinské, se zvláštní pochoutkou vybírali a překládali místa, kde mluví se o ctnostech a povinnostech občanských, v nadšení svém pro klassickou literaturu a pro uhlazený její sloh sami psali latinsky i řecky. A tím se stala ujma jazyku českému, že užívání jeho v literatuře se znovu omezovalo. Prospěch jazyku českému přinesli jen ti, kteří na humanismus dívali se okem zdravým, kteří studovali díla klassická za tím účelem, aby dle vzoru jejich vytříbili a uhladili i sloh český, to jest způsob vypravování. Ale nějakým pozoruhodným dílem literárním humanisté vykázati se nemohou.

V Německu na počátku století 16. Martin Luter způsobil odpadnutí Němců od církve katolické a dal základ vyznání protestantskému. V něm viděli čeští kališníci obdobu hnutí husitského a hledali v něm posilu. Proto přestupovali k nové víře. Pomocí protestantského vyznání přátelili se čeští protestanté opět s Němci a upadali u vlažnost v národním vědomí. A to byl druhý proud v myšlení českém.

Podobojí tím slábli, protože mnozí z nich vraceli se také ke katolictví. Církev katolická totiž organisovala se v 16. století a nabyla nových sil zřízením řádu jesuitského. Opravami církevními odstraněny příčiny, pro které vznikl u nás rozkol v náboženství. I přestupovali kališníci ke katolictví nyní tím snáze, že husité jen málo se od katolíků lišili. Naproti tomu nastaly prudčí boje mezi katolíky a protestanty. Ani Slezsko nezůstalo těchto bojů ušetřeno, protože zde vyznání protestantské rychle se šířilo, ačkoli husitství nenalézalo zde valné půdy.

Mezi těmito proudy stáli čeští Bratří. Také oni brali podobojím vyznavače. Po nějakém kolísání ustálili se v Jednotu organisovanou, která vyniká nad ostatní proudy jako vzácný květ. Jsouc v opovržení u všech musila se brániti bezúhonným životem, čistými mravy, svou přímostí bez šalby, svou pracovitostí a svou láskou ke vzdělání. Pro tyto vlastnosti rostla Jednota i při veškerém pronásledování.

Nenalézajíce dosti jistoty v Čechách uchýlili se Bratří na Moravu. Literatuře české dali nejušlechtilejší plody své. Svědomitě vedli zápisky své, dbali dějin svých, sbírali přísloví česká. zdokonalili zpěvy církevní, dali návod pro skladatele písní. Duší a původcem mnohých těchto prací a celé Jednoty

v polovici 16. století byl *Jan Blahoslav,* biskup Jednoty v Ivančicích. On dbaje o čistotu a správnost jazyka českého napsal na tehdejší dobu pozoruhodnou mluvnici českou, on překladem *Nového zákona* z řeckého jazyka dal také popud k přeložení *Starého zákona* z jazyka hebrejského v pěti dílech. Tak vznikla pověstná šestidílná *Bible bratrská nebo Kralická,* jmenovaná tak proto, že tištěna byla v Kralicích na Moravě. K textu bible přidali bratří i poznámky na lepší porozumění. I tiskli pak bibli buď s poznámkami neb bez poznámek. Se zvláštní pietou dbali o výpravení bible, jak svědčí i úhledný tisk její.

Žádná kniha světové literatury nedošla takového rozšíření u všech národů jako bible a právem se nazývá knihou knih. A také žádná kniha nezahrnuje v obsahu svém tolik osob rozličného povolání, nevypravuje tolik rozličných příhod ze života jako bible. Vypočetlo se, že bible proto má ze všech knih světa nejvíce rozličných slov. Jest tudíž překládání bible jakousi zkouškou vyspělosti pro jazyky jiné, a dokonalé překlady bible stávaly se také vzorem spisovných jazyků. Čechové záhy překládali jednotlivé části na svůj jazyk a měli již ve 14. století celé Písmo sv. přeloženo. Ale byl to překlad nestejný, protože části Písma přeloženy v různých dobách a od rozličných osob. Ve století 14. i později byla bible pilně přepisována a znova překládána. Ale i tyto překlady měly tu vadu, že pořízeny až z druhé ruky, z textu latinského, a tedy české znění bylo od původního vzdáleno. Jakmile tudíž čeští Bratří přeložili Písmo z jazyků původních, měli Čechové konečně text věrnější ve svých rukou. A překlad se jim podařil tak dokonale, že bible Kralická stala se vzorem správné češtiny a její mluvnické tvary přijaty za tvary řeči spisovné i v nové době. Tím byl jazyk spisovný ustálen.

Komenský o bibli té praví, že s pilností velikou několik učených a věrných mužů po patnáctileté práci Písmo sv. do češtiny z původních jazyků uvedlo, a že Pán Bůh tomu tak požehnal, že málo ještě jest národů, kteří by tak pravdivě i jasně svaté proroky a apoštoly ve svém jazyku mluvící slyšeli.

Mezi ony učené muže patří i rodák slezský, *Mistr Mikuláš Albert z Kaménka.* Učil na školách bratrských a potom i na universitě pražské přednášel o hebrejštině. V té době pomáhal i Danielovi Adamovi z Veleslavína, nejznamenitějšímu knihtlačiteli a podporovateli literatury české, v sestavování jeho slovníku. Byl to muž nejučenější ze slezských spisovatelů

v oné době. A bylo jich dosti. Arci byly jejich knihy převahou obsahu náboženského. Výklad Písma, písně duchovní, modlitby jsou hlavní plody písemnictví Slezanů. Z protestantů vynikl v Opavě *Martin Philadelfus Zámrský* (1550—1592), duchovní správce kostela sv. Jiří, kde tehdy byla i česká škola. Téměř celý život svůj věnoval sepsání Postilly, která vedle účelu zjednati přívrženců protestantům měla i účel mravní. Káraje mnohé neřesti tehdejší, zachoval nám mimoděk obraz tehdejších mravů a zvyků. Měla tato kniha své osudy. První vydání zabaveno od biskupa Pavlovského a potom tiskaři trestáni vězením, že ji vytiskli.

Jako bible Kralická stala se vzorem pro bible všech vyznání, tak podle Kancionálu čili zpěvníku bratrského upravovali si písně duchovní i protestanti i katolíci. Takový protestantský zpěvník sestavil farář *Jiří Třanovský* v Těšíně. Po potlačení nekatolíků ušel na Slovensko do Uher. Jeho zpěvník zvaný „Cithara Sanctorum“ dočkal se až 70 vydání a původní počet písní — 400 jich bylo — rozmnožován víc a více. Písně Třanovského téměř až na naše doby byly zpívány česky od protestantů v Těšínsku a v překladě polském i německém zpívají se dosud. Třanovský sestavil i modlitby a za věnovaný výtisk dostal od Kateřiny ze Žerotína, oné vzorné a vlastenecké šlechtičny, odměnou 20 zl., na onen čas peníz veliký.

Mistr M. Albert z Kaménka, Zámrský, Třanovský jsou předními spisovateli slezskými. Ostatní se jim rovnati nemohou. Od století 17. jsou to vesměs katolíci, kteří psali knihy. Z nich nejplodnější jest Bohumír Hynek Bílovský z Hlučína (1659-1725).

Obsahu většinou náboženského jsou i české knihy, které tiskem vyšly v Opavě. V tom množství náboženských zanikají knihy světské, a i ty všímají si více jen časových událostí, které rozrušovaly a poutaly mysl.

---

15. **Školy za starých časů.*)**

Český název „škola“ povstal z latinského „schola“. Už jméno tedy dokazuje, že první školy u nás byly latinské, pro-

*) Dle článku V. Praska v Progr. č. gymn. 1894., Věstníku Mat. Op. 1892. — J. Zukal, Věstník Mat. Op. 1897.

tože v nich vzdělávali se jinoši na budoucí kněze. Nejstarší škola latinská v Čechách byla v Budči, kde se učil i sv. Václav, škola slověnská byla na Vyšehradě, kde se učil sv. Prokop.

Školy vychovávající kněze zřizovány byly u kostelů kapitulních i v klášteřích i při farách. Ale mohli se na nich učiti i osoby světské. V diecesi Olomoucké měl farář právo ustanovovati rektora školy, kantora (učitele zpěvu) i succentora (podučitele). Výživu měli učitelé z kostela za služby v kostelích konané, ač mohli se přiživovati i jinde; rektoři škol bývali z pravidla i písaři městskými. Zhusta se stávalo, že učitelé oženivše se nechali učitelování. Lépe bylo býti řemeslníkem nebo kupcem.

Vedle farských škol vznikaly i školy městské. Již za Otakara II. byla asi taková škola v Hlubčicích, protože jmenovaný král ustanovil, že fojt městský má právo voliti a ustanovovati rektora školy. Učilo se ve školách náboženství, čtení, počítání, psaní a zpěvu. Ale jakmile žák uměl čísti a psáti, už vpravována byla do něho latina tím způsobem, že žák se učil slovíčkům latinským, textům latinským nazpamět, třeba tomu nerozuměl. Znáti latinsky považováno bylo za základ vzdělanosti. Takto obecné školy byly spojeny s latinskými, a bylo latinských škol ve starší době více než nyní.

Vyšší školou bylo od Přemysla Otakara II. opět rozkvetlé studium generale v Praze. Učitelé na této škole nabývali vzdělání v cizině, ve Francii a Italii. Do ciziny však za vzděláním choditi se přestalo, když Karel IV. založil r. 1348 universitu v Praze, aby Čechové nebyli nuceni sbírati drobtů s cizích stolů. Od té doby rozmnožily se i školy v městech. Universita osvojila si dozor nad těmito školami dosazujíc na ně učitele. Správci jejich byli i mistři, to jest ti, kteří nabyli nejvyšší hodnosti na universitě a mohli na universitě také přednášeti. Obyčejně však byli učiteli bakaláři, totiž ti, kteří na universitě nabyli nižší hodnosti.

Po husitských bouřích a utvoření nových vyznání rozděleny byly školy dle konfessí. Katolíci měli své, podobojí také své, podobně i Bratří i protestanti zřizovali pro své vyznavače školy vlastní. Ovšem, že i města opatřovala se vlastními školami.

Za nejlepší tehdejší školy považuje prof. Prasek školy v Opavě, Krnově, Hlubčicích, Bílovci, Těšíně, tedy školy ve

větších městech, a není tím řečeno, že by v menších škol nebylo. Jisto jest, že byla škola i v Hradci, jejímž posledním protestantským rektorem na krátký čas byl Albertus Vítus.

V Opavě samé byla škola u kostela Panny Marie, a sice německá, kdežto u kostela sv. Jiří byla škola moravská. Kdy moravská škola vznikla, nedá se na jisto určiti, ale byla zde aspoň od polovice 16. století. Obě školy v tomto věku byly protestantské, protože i většina obyvatelstva tehdejšího byla vyznávačem Lutera.

S osudy vyznání protestantského jsou spojeny také osudy škol. Na krátko německá škola přenesena byla ke kostelu sv. Jiří, když kostel Panny Marie vrácen byl kněžím katolickým (1609--1618). V povstání českém r. 1618 ujali se protestanté zase kostela Panny Marie i školy tamější. Ale již r. 1625 odňaty všecky školy a kostely protestantům a dány jesuitům, kteří pak zůstali v držení kostela sv. Jiří až do zrušení řádu tohoto r. 1773.

Ze známých rektorů české školy dle J. Zukala byl Václav Daniel Košovic, který však oženiv se, přestal učitelovati; Jan Dalbitius působil v létech 1612—1617; posledním rektorem byl Georgius Crux (Kříž) a posledním kantorem Blažej Polentarius (Krupník nebo Sladovník). *

Řád jesuitů mohl chlubiti se učeností svých členů, přísným dozorem ve školách, i methodou vyučovací. Proto řád ten pozvedl i školu u sv. Jiří na gymnasium, vyšší školu, kdežto škola u Panny Marie zůstala obecnou. O školy obecné se jesuité mnoho nestarali, hledíce si jen škol latinských. Ve vyšších třídách učili jen latinsky a žáci uměli dokonale latinsky mluviti. V nižších třídách pomáhali si mateřskou řečí žáků, ale čím dále, tím více zapomínali češtiny a jen němčiny dbali. Člen řádu Emanuel Alvarus pořídil učebnice jazyka latinsko-českoněmeckého. Po původci nazývali knihu tu a podobné jiné učebnice alvary. Takový alvarus vytištěn byl v Nise před r. 1765. Ovšem že řádové školy — byli piaristé nejlepší soupeři jesuitů ve vyučování — obeznamovaly se také s methodami Komenského.

Co se týče studentů na vysokých školách nestojí Slezsko pozadu za ostatními zeměmi. Ještě než založena byla universita v Praze, už chodili do ciziny za vzděláním vyšším. Nebyli to ovšem tak mladí studenti jako nyní. Na university dávali se zapisovati mužové dospělí. V polovici 13. století odebral se

z Opavy Marlin Polák do Prahy, potom do Říma. Jan z Osoblahy, kanovník olomoucký zemřel v Padově r. 1273.

Hned na počátku svém universita pražská má mezi mistry i Bohuslava z Krnova a prvního českého spisovatele slezského Konráda z Benešova. Počet universiťanů stále rostl a vzrostl ještě více, když r. 1364 založena byla universita v Krakově, kam ze Slezska bylo ještě blíže než do Prahy. Později pak od r. 1568 hlavní proud katolických studujících šel do Olomouce, kde vysoké učení založil biskup Prusinovský. Do polovice 16. století napočetl Prasek 400 studujících z diecese Olomoucké a Vratislavské. Mezi ně nejsou počítáni, kteří studovali ve Vídni a protestanti, kteří vyhledávali pramen vzdělání svého v Německu. Taková byla touha po vzdělání ve Slezsku. Nicméně široké vrstvy lidu byly bez vzdělání školského, protože v lidu viděli jen dobré robotníky, jimž vzdělání nebylo třeba. Všeobecnou vzdělanost hlásali nejprve čeští Bratři, a skutečně z nich vyšel i reformator školy moderní. Teprve když škola stala se povinnou a ujaly se zásady Komenského, povzneslo se i vzdělání lidu a nastal pokrok ve všem.

---

16. Jan Amos Komenský.

Kdo má školy v rukou, má v rukou i osudy národa. Škola vštěpuje mládeži zásady, které ujavše se v srdci dětském řídí člověka i ve věku dospělém. Platí-li to i dnes, kdy máme mimo školu ještě jiné prostředky vzdělavací, jako jsou knihy, společnosti učené, přednášky atd., tím více účel školy vynikl ve starších dobách. Proto naskytuje se nám také ten zjev, že o školu vede se zápas. Národ chce pomocí školy vychovávati mládež tak, aby v ní měl uvědomělé vlastence; stát zmocnil se vyššího školství a nad obecnými a učivem jejich osvojil si dozor, maje na zřeteli opět zájem státu.

V starší době každé vyznání náboženské mělo své školy. Byly tedy školy konfessijní. A protože každá konfesse k tomu přihlížela, aby si nejen zachovala, ale i rozmnožila své vyznavače, nastaly jakési předstihy v zdokonalování školství. I pronášeny myšlenky, činěny pokusy v tomto směru. Ale ne ten, kdo myšlenku pronese, nýbrž ten, kdo myšlenku uskuteční,

jest veliký. Vše, co je velkolepé a dokonalé, může ukázati na své předchůdce. Také Jan Amos Komenský měl své předchůdce, ale teprve on, oč jiní usilovali a pileli, uskutečnil. A tak syn národa českého se stal velikým mezi učiteli národů. On jest vlastním zakladatelem školy obecné, od zřízení škol dle Komenského počíná vzdělání lidu všeho, mužů i žen, bohatých i chudých. Nejlepším svědectvím o velikosti Komenského jsou spolky, zvané Comenia, téměř u všech národů zřizované, které studují nauky Komenského a každou památku po něm pečlivě uschovávají v museích. Komenskému postaven pomník v Nardenu, kde odpočívá v hrobě, jemu dala postaviti pomník i vláda pruská v Lešně, a kdekoliv Komenský dlel, s úctou ukazují na obydlí jeho a označují památníky místa jemu zvláště milá. A při tom byl Komenský až do posledního dne života svého upřímný Čech a milovník národa svého, třeba větší díl života svého mezi cizinci tráviti musel. Často, aby potupili národ český, nepřátelé s úsměškem se ptají, čím že Čechové přispěli ke kultuře lidstva. Nuž, zde mějtež odpověď: „Čechové dali lidstvu Komenského“. A znají-li posměváčkové Komenského, s hanbou musí umlknouti. I jest povinností každého Čecha tím světější, aby sám o Komenském něco věděl.

Komenský narodil se 28. března 1592 v Nivnicích na Moravě. Ale příslušel do Uherského Brodu. Brzo ztratil rodiče a poručníci jeho nestarali se o vzdělání jeho. Teprve když mu bylo 16 let, šel z vlastního popudu do latinských škol. Ale to právě bylo příčinou, že jsa už starší, rozumem svým poznával vady tehdejšího vyučování. I umínil si státi se učitelem a kazatelem bratrské Jednoty. Za příčinou vzdělání dalšího odešel do Herbornu, potom do Heidelberku a procestoval valnou část Evropy. Když se vrátil, učil na bratrské škole v Přerově, potom ve Fulneku. Zde prožil nejšťastnější léta svého života. Ale od r. 1621 nastává pro něj utrpení. Toho roku totiž Ferdinand II. počal nekatolíky pronásledovati a vydal mandát nejprve proti kazatelům bratrským a kalvínským, že nesměli nikde kázati a učiti. Úmysl v tom byl ten, aby stádo zůstalo bez pastýřů. Komenský byl nucen opustiti církev ve Fulneku a skrýval se nejprve v okolí, až nabyl ochrany a útulku na panství Karla ze Žerotína v Brandýse nad Orlicí v Čechách. V tomto soužení hledal útěchy v žalmech jako druhdy král David a přebásnil je na jazyk český. V Brandýse zahloubal se do osudů života

lidského. Poznal, že člověk spokojenosti najíti může jen v čistém svědomí a vroucí pobožnosti, nikoli ve světě. Výsledkem toho hloubání jest jeho spisek *Labyrint světa a ráj srdce.* Tou knihou pak kromě bible utěšovali se Bratří. I dnes se musíme Komenskému obdivovatř, jak pravdivě líčí kolotání světa a s jakou dovedností dovede myšlenky své pronášeti.

Poutník, totiž Komenský, když dospěl v muže, vybral se na cestu do světa, aby si vyhledal zaměstnání, které by mu nejvyšší dobro, spokojenost, poskytovalo. Za průvodce přidruží se k němu Vševěd s příjmím Všudybud, co není nic jiného než zosobnění lidské zvědavosti, které člověk nesmí postrádati, chce-li vše zvěděti, a také musí všude býti, chceli vše viděti a slyšeti. Druhým průvodcem jeho na pouti bylo Mámení, které mu dalo brejle, skrze které viděl svět v tom světle, jak si zvykli lidé na svět pohlížeti. Štěstí bylo pro poutníka, že mohl se dívati na svět i pod brejlemi, tedy svým vlastním rozumem a mohl si udělati úsudek o světě odchylný od nazírání ostatních lidí. Takto prošel všecky stavy, řemeslnické, obchodnické stav učených, duchovních, vojenský i panský, prohlédl zřízení zemské a probádal moudrost lidskou, která věci na světě uspořádala a pořádá. Dokud se dle zvyku světa na všecko díval, viděl vše pěkné. Ale jakmile hleděl pod brejlemi, uvažoval svým rozumem, viděl ve světě jen starosti, práce, marné honění za vším, často šalbu a klam, nikde pravého citu náboženského, spravedlnosti a lidumilnosti. A tak byl zklamán a nešťasten, až vnitřní hlas mu pravil, aby se navrátil do sebe, k svému svědomí. A očistiv je, nabyl ve spojení s Bohem pravé blaženosti.

V rouchu allegorickém líčí nám takto Komenský ryzí skutečnost, ale že ukazuje na cestu, po které lze k spokojenosti přijíti, spojil s realismem i idealismus. Jest to kniha znamenitá. Po prvním čtení snad nás zarazí, protože není podle nynějšího vkusu psaná, ale má tu vlastnost, že čím častěji ji čteme, tím větší krásy a moudrosti v ní nalézáme. Pro své pěkné vlastnosti došla nedávno povšimnutí v Anglii, kde překlad její, pořízený hrabětem Lützovem, zařadili do sbírky nejlepších knih světových. A podobná jako Labyrint jest i druhá kniha Komenského „Hlubina bezpečnosti."

Utrpení Komenského však nebralo konce. R. 1627 vypovězeni ze země všichni nekatolíci a tak Komenský v zimě roku

1628 ubírá se přes hory Krkonošské do ciziny, aby se více nevrátil. Do Lešna, města v nynějším Pruském Polsku, se odebral. A tam nastal obrat v jeho práci. Stále doufal, že vyhnancům bude povolen návrat do vlasti, a činil přípravy, jak národu nejlépe prospěje. Poznal, že jen dobré školy zajistí budoucnost národa. I jal se proto psáti návod, jak by se s větším prospěchem na školách vyučovati mělo. Tak vznikla jeho *Didaktika* čili *umění umělého vyučování!* Jen náhodou nalezl knihu tu professor Purkyně r. 1841 v Lešně. Ale naděje Komenského, že se vrátí do otčiny, se nesplnila. Tedy aby z práce jeho měli všichni národové užitek, napsal Didaktiku také jazykem latinským.

Didaktika stala se základem moderního školství u všech národů. Učiti se mají dle Komenského všichni všemu svým *mateřským jazykem.* Učivo má se přizpůsobiti věku dětskému. Nejprve se učí děti doma do 6 let od matky a návod k tomu dal matkám v *Informatorium školy mateřské.* Od 6 let do 12 učí se ve škole obecné, od 12 do 18. roku ve školách latinských, potom na universitě. Studium zakončuje cestováním. Všemu ať se učí děti názorně. Mysleme si, že by se měly děti učiti v přírodopisu o zvířatech cizích krajin a neviděli ani na obraze ani na vycpaném exempláru, jak zvíře vypadá. Co by tu bylo namahání paměti, a přece by z tak naučených slov nikdo zvířete ve skutečnosti nepoznal. A tak má se názorem pomáhati v každém učení. A Komenský o takovou obrázkovou učebnici také se postaral napsav *Orbis pictus* čili *svět malovaný.* Jest to první obrázkový spis pro mládež. Učení má pokračovati dále od lehčího k těžšímu, od bližšího ke vzdálenějšímu. I o školy latinské se staral sestaviv methodu vyučovati jazykům cizím. Učebnice jazyků nazvaná *Ianua linguarum reserata aurea,* to jest, *Brána jazyků otevřená zlatá,* jest přeložena do všech jazyků evropských i některých mimoevropských. Těmi knihami stal se Komenský známý po celé Evropě. Volali jej do Anglie, aby založil akademii učenců, volali jej do Švédska i do Sedmihrad, aby školy řídil. Jeho řízením gymnasium v Lešně stalo se proslulým široko daleko.

Roku 1648 stal se biskupem Jednoty, téhož roku, kterého skončila válka třicetiletá. Mírem zbaveni Bratří na dobro naděje, že se vrátí do vlasti. V té smutné době Kšaftem odkazuje národu dědictvím, co dobrého Jednota vykonala. Když pak ve válce Poláků se Švédy Lešno bylo vypáleno, ztratil i Komenský své

jmění, ztratil v ohni i dílo, kterého nepřestal litovati. 40 let sbíral totiž slova a fráse jazyka českého a nasbíral tak poklad jazyka českého, který uspořádal do formy slovníku. I nazval také tento svůj slovník právem „Pokladem jazyka českého". Práce tato čtyřicetiletá byla nyní zničena. Ztratil opět Komenský i novou vlast, nebo bylo mu z Lešna odejíti. Odešel do Amsterodámu ke kupci Vavřincovi Geerovi, s jehož otcem už dříve se seznámil. Zde trávil pozdní léta svého života. Odtud posílal pastýřské hlasy Bratřím, odtud v listu *Unum necessarium* — *Jednoho jest třeba* — klade na srdce každému, aby pečoval o pravé blaho lidstva. V Amsterodámu upravil i spisy své k tisku. Zemřel 15. listopadu 1670 a pochován jest v Nardenu.

Jen člověk pevné víry v takových strastech nepozbývá mysli. Za útrapy odměnil se lidstvu láskou a dobrodiním. Jeho spisy přinesly lidstvu dobrodiní, nebo ukázal na cestu, jak lze snadno vzdělání dojíti. Miloval Boha, lidstvo i národ. Na svůj národ pamatoval vždy. Národu odkazuje lásku k pravdě, lásku ke kázni, horlivost k sloužení Pánu Bohu, snažnost v ozdobování milého našeho a milostného otcovského jazyka, lepší a zdárnější cvičení mládeže: nemá se mládež svěřovati cizím, kteří ji jen pováší a pokazí. „Věřím„, praví v odkazu Komenský, „že po přejití vichřic hněvu, vláda věcí českých k tobě se zase navrátí, o lide český!" Na rozžehnanou s národem požehnání vyprošuje od Hospodina Boha, aby národ český byl a zůstával ratolestí rostoucí. „Živ buď, národe posvěcený, neumírej, muži tvoji ať jsou bez počtu!"

Ale když přešly vichřice a bouře válečné, nevrátila se ještě vláda věcí českých lidu českému, nastaly doby pro národ náš nejsmutnější. A přece požehnání Komenského spočinulo na lidu: lid se probral z mrákoty a ujímá se věcí svých a bohdá se jich i ujme zcela.

16. **Vzkříšení literatury české.**

Žalostné doby nastaly pro národ český v 18. století, kdy český jazyk dříve v našich zemích panující, byl na dobro vyloučen ze sněmů, z úřadů i ze všech vyšších škol. Praví se, že příčinou toho úpadku byl císař Josef II., který chtěl povýšiti

němčinu za jazyk státní v celém Rakousku a zavinil, že i města dosud česká od té doby vzala na se nátěr německý. Nedá se upříti, že císař svými rozkazy k poněmčování nejvíce přispěl, ale příčiny ponížení jazyka českého jsou starší. Dokud stavové zemští zůstávali věrni českému jazyku, dotud čeština trvala. Ale když následkem centralisace Vídeň nabývala větší moci a stavové k jazyku českému stávali se vlažnými, až se poněmčili, samozřejmě i sněmování i úřadování konalo se v jazyku německém. Vždyť jen stavové zemští zasedali na sněmu. Ostatní lid český nemohl hájiti jazyka českého jsa ve větší části poddaným a nemaje vůbec práva pozvedati hlasu svého o věcech veřejných a nemaje k tomu ani dosti vzdělání. Z národa českého stal se pouze lid česky mluvící, který nemohl o sobě a o jazyku svém rozhodovati. I bylo domnění, že jazyk český vyhyne, že lid vida, jak jeho jazyk jest v neváženosti a odstrkován, aby se vyhnul ponižování, raději zapře svůj jazyk a odnárodní se.

Ale Bůh nedal jazyku českému zahynouti. Vzbudil lidu českému vůdce, kteří ujali se opuštěného jazyka českého a dobývali mu uznání i v úřadech i ve školách, kteří jazyku českému dobývali opět vážnosti. Tito vůdcové vzali na sebe úkol, který měla druhdy šlechta. Z lidu českého stal se takto opět národ, ale národ demokratický, jemuž v čele nestojí šlechta, nýbrž intelligence vzešlá z lidu obecného. Dobu, ve které lid český nabývá vědomí národního a jazyku svému zjednává opět platnost v literatuře i ve veřejném životě, nazýváme dobou *vzkříšení národa českého a jeho literatury.*

Vědomí národní šířilo se s hora dolů, to jest od intelligence čili vzdělaných mužů na vyšších školách k lidu obecnému. Člověk vůbec váží si jen té věci, o které ví, že má nějakou cenu. A podobným způsobem nejprve ti mužové začali si jazyka českého vážiti, s chloubou k němu veřejně se hlásiti, kteří vědou a vzděláním nabyli vědomostí o tom, jak národ český druhdy byl slavný, a jak pěkná literatura jazykem českým napsána byla. A tato intelligence česká musila se teprve utvořiti. I působily k vytvoření nové intelligence české hlavně 1) reformy prováděné v říši na konci 18. st., 2) záliba ve vědách vlasteneckých, 3) uznaná potřeba znáti jazyk český pro praktický život.

Reformami svými Marie Teresie a Josef II. byli bezděčnými původci vzkříšení národa českého. Tehdy ve Francii na-

stalo veliké hnutí pro volnost, rovnost, bratrství všech lidí. Tlačeni tímto hnutím oba panovníci obrátili pozornost k poměrům lidu obecného. I zbavili ho tělesného poddanství, umenšili robotu a umožnili i lepší vzdělání. Zrušení nevolnictví mělo zvláště ten následek, že více synků z venkova chodilo studovat. — Ctí bylo v tehdejší době slouti osvíceným. Šlechta i bohatší měšťané zvali do domů svých učence a umělce všech směrů a zábavou jejich bylo rozprávěti o vědách i umění. Nejvíce zaměstnávali se vědami vlasteneckými. Jakoby z piety k odumírajícímu národu zkoumali jeho dějiny, starožitnictví, literaturu, jazyk atd. a to činili, ne že by tím chtěli národu českému pomáhati k novému životu, nýbrž aby po něm památka zůstala. Proto jejich knihy psány jsou německy nebo latinsky. Tito učenci sestupovali se v kroužky a spolky. A tak povstala v Praze Vlastenecká společnost nauk, v Olomouci pak již 1746 ustavil se kroužek učenců, mezi nimiž vynikal *Josef Vratislav Monse.* Tento professor byl sice právník, ale přednášel také o dějinách vlasti, protože prý právník může jen tehdy dobře působiti, ználi vlast a dějiny národa. — Ale i ti, kteří se stali úředníky, nemohli se bez češtiny obejíti z té příčiny, že lid český německy neuměl. Tedy začali někteří mužové hlásati, že třeba jest se učiti jazyku českému. K těmto mužům patří olomoucký knihovník *Hanke z Hankenšteina.* Divné to byly poměry, když potřeba českému jazyku učiti se v zemích českých teprve dokazována býti musela. A protože školy byly německé, kde se češtině nevyučovalo, učilo se češtině soukromně. Odtud tolik mluvnic a slovníků jazyka českého v oné době. Pamatujeme se, že když nařízeno bylo před několika léty vnitřní úřadování české, že hned se vyrojily na trh knižní rozličné praktické učebnice české. Něco podobného se dálo i tenkrát. A také rodák z Velké Polomě na Opavsku, učitel *Josef Novák,* k poznané potřebě přispěl svou mluvnicí německo-českou a česko-německou. Češtiny potřebovali zvláště kněží. Ti našli výtečného učitele češtiny v Josefu Dobrovském, nejlepším znateli jazyků slovanských a zakladateli slovanského jazykozpytu.

V takovém ovzduší v Olomouci se tedy octli slezští studující vyšlí z lidu venkovského. Mnoho z nich se odnárodnilo, rozmnožujíce tak intelligenci německou, protože se jim nedostávalo víry v budoucnost národa českého, když viděli, že český jazyk vyloučen jest z veřejného života. Neměli ani dosti síly,

aby chtěli odstraňovati předsudky proti jazyku českému. Jen málo studujících, když poznali minulost národa, přilnulo k jazyku, jímž i rodičové jejich mluvili, a za jazyk otcovský se nestydělo. Ti z víry, že národ český opět povznésti se může, čerpali i sílu k práci. A víra, jak dí písmo, i hory přenáší, to jest vykonává věci, které se zdají nemožnými. A vírou posilněni, láskou k otcovskému jazyku nadšení vlastenci vykonali zázrak, národ český probudili.

II.

První snahou vlastenců bylo, aby lid opět sobě zvykal čísti české knihy. Vzdělávajíce lid pomocí knih přiváděli jej k národnímu vědomí, tak jako sami uvědomění jen vědou nabyli. I byli takovými prvními vlastenci ve Slezsku kněží *Josef Karel Šip, František Kohut, Jan Alois Zábranský,* za nimi v druhé řadě následovali v Pruském Slezsku *Cyprian Lelek,* na Opavsku *Kazimír Tomášek, Ludvík Ochrana.* Kdežto Lelek především spisováním knih vlasteneckého obsahu se zabýval, druzí dva obraceli zřetel také k hospodářskému povznesení lidu. Vzrůstem průmyslu a kapitalistů vzniklo nové panstvo jazyku českému také nepříznivé. Tedy aby lid nebyl odvislým od kapitalistů, Tomášek i Ochrana zakládaly záložny a podporovali vše, co lidu prospívalo. Pořádáním besídek ušlechťovali zábavy lidu a budili jimi lásku k českému jazyku. Rozšiřovali knihy české. Vynikající místo v tomto směru měl *Jan Ryba,* kostelník v Opavě, který mnoho a mnoho knih, zvláště vyšlé z dědictví svatojanského lidu do ruky vložil. Takovým způsobem lid, když osvobozen byl z poddanství a dostal i zastoupení na sněmu, už hlásil se k národu a nestrpíval mlčky, potlačoval-li se jazyk jeho.

V té době počíná také vlastní literatura česká ve Slezsku. Nové poměry žádaly, aby lidu dostalo se v ústavním životě vedení a poučení časopisem. I získali si nehynoucích zásluh *Jan Lepař a Jan Vašek,* oba professoři v Opavě, že založili *Opavský Besedník.* Žel že již r. 1865 výborný tento časopis zašel. Plných 5 let trvalo, nežli založen byl nový časopis. Obětavý vlastenec, všestranný buditel a pracovník, při tom nejvýš skromný *Jan Zacpal* založil r. 1870 Opavský Týdenník, který do dnes vychází.

Oba tyto časopisy mají daleko větší význam pro Slezsko než noviny jinde. Nebyly to časopisy jen politické, nýbrž také na nejvýš vzdělavací. Oběma časopisům připadl i úkol, který

mají rozličné časopisy odborné a vědecké. V nich dějepisci seznamovali lid s minulostí národa, v nich povídkáři bavili povídkami, v nich učili lid přírodopisu, zeměpisu, naukám hospodářským, v nich uveřejňovali básníci své básně původní a milovníci lidových památek uveřejňovali lidové písně, pověsti a zvyky atd.

Od těchto počátků šlo se dále. Založena Matice Opavská, aby podporovala zřizování škol, zakládány spolky jiné. Zásluhou Matice Opavské a Ústřední v Praze založena obecná škola a gymnasium v Opavě, jehož programy obsahují nejeden cenný příspěvek literární; Matice sama vydává svůj *Věstník*. Opavský Týdenník dostává proto směr více jen politický, a v tom pomáhají mu později vzniklé Těšínské noviny a Gudrichův Slezský Věstník, a konečně i listy vycházející v Ostravě. Ale také už samostatně vydávány jsou knihy poučné i zábavné. A co článků napsaných od rodáků slezských nebo těch, kteří ve Slezsku svůj domov našli, roztroušeno jest po rozličných časopisech mimo Slezsko vycházejících!

Obsahem této literatury české jest především dějepis a národopis, povídky, básně a články hospodářské. Hospodářům skýtají poučení Zemědělské a družstevní rozhledy. Učitelé založili pro sebe také svůj časopis Školský Věstník.

Daleko by nás vedlo vypočítávati všecky knihy a spisovatele. Dostačí připomenouti jen jména předních mužů. Z dějepisců vynikli *Jan Lepař* už jmenovaný, *Leopold Svoboda z Fernova*, zakladatel vědeckého místopisu, *Josef Zukal* a *Vincenc Prasek*, nejpřednější znalci archivů a minulosti slezské. Samostatně vydal Prasek Historickou topografii země Opavské, Dějiny Těšínska, Dějiny země Opavské. K mužům těm druží se *Fr. Sláma* svým Vlasteneckým putováním po Slezsku a Dějinami Těšínska.

Zvláštností lidu, jeho pořekadel, pověstí, písní, zvyků a obyčejů všímá si Prasek (ve Vlastivědě, I. dílu a v Selském archivu) a neúnavný Jan Vyhlídal, jehož nejpřednější knihy jsou Pruské Slezsko a Naše Slezsko, toto ve dvou dílech vydané. O zábavné čtení staral se Fr. Sláma, založiv Slezskou kroniku; z básníků pak *J. Bezruč* dovede roztřásti srdce svými básněmi o bídě a pronásledovaní lidu českého. A nesmíme ani *Pavla Křížkovského* opomenouti, který ač do vlastní literatury nepatří, přece jméno slezské proslavil i za hranicemi své vlasti, založiv svými hudebními skladbami českou umělou hudbu. Na

počet Čechů ve Slezsku a za nepříznivých poměrů vykonali Slezané hezký kus práce. Práce tato padesátiletá překonává i počtem i obsahem vše, co Slezané vykonali v literatuře za celou dobu minulou.

A k čemu nestačí Slezané, to doplňují bratři z Moravy a z Čech. Literatura vzniklá v Čechách a na Moravě jest duševním majetkem i lidu slezského zrovna tak, jako obyvatelé všech tří zemí tvoří jeden národ. A tato literatura všečeská jest už taková, že dobývá si uznání u jiných národů, jako dříve pochvaly si dobylo umění výtvarné i hudební. Není odboru lidského vědění, o němž by Čech nedošel poučení v jazyku svém. A k tomu pokroku začíná družiti se i pokrok v průmyslu a obchodu, co musí každé srdce české naplniti radostí a nadějí, že předpovídání Komenského přece se naplní.

Mnohému jsme se naučili od sousedů. S národy se to má jako s jednotlivci. Jako tito učí se tomu, co u souseda dobrého vidí, tak národ učí se od národa jiného. Od Řeků učili se Římané, od Římanů západní Evropané, i Němci, od Němců přiučili jsme se všeličemu i my. Směšno však jest, vyčítá-li se nám proto nižší kultura a žádá-li se po nás, abychom jaksi z vděčnosti jim přiznávali větší práva nad sebou. Či se učeň učí řemeslu proto, aby stále jen pro mistra pracoval a jemu sloužil? I není tudíž žádná hanba, že jsme od jiných vzali, co našli jsme dobrým, jenom když dovedli jsme to obrátiti k svému prospěchu.

Ostatně ani národ český nebyl bez vlivu na kulturu národů jiných. Chlubí-li se Němci svým protestantismem, třeba věděti, že Luter studoval našeho Husa; naše zřízení deskové přijali i národové jiní, a konečně náš Komenský má zásluhy o všecky národy. A to bylo v minulosti. Jakými vynálezy v průmyslu a objevy ve vědách v přítomnosti Čechové se proslavili, o tom dalo by se mnoho psáti. A nikde není psáno, že by v budoucnosti Slované neměli vyšinouti se na první místo mezi ostatními národy. Jen když neztratí víry v sebe a lásky k svému národu.

---

18. Čechové v Prusku.

Když odtrženo bylo Slezsko pruským králem Bedřichem od koruny české, utrpěla říše česká tím, že rozsah její byl

zmenšen. Ale se zřetelem k tomu, že Slezsko jest z větší části poněmčeno, ani bychom ztráty té neželeli, kdyby bylo bývalo odtrženo jen Slezsko samo a neodtrženy také kraje druhdy k Opavsku patřící. Vše, co leží na levém břehu řeky Opavice kromě Kateřinek, vzalo si Prusko. A tak Čechové bydlící v těchto krajinách odloučeni jsou od národa svého, osamoceni a opuštěni jen z těží zachovávají si svou milou mateřštinu. Česká města a městečka, neb do nedávna ještě česká, jsou Hlučín, Bavorov, Benešov, Chřenovice, Sudice, z nichž Hlučín jest nejčeštější.

Odtržení tohoto kraje jest pro nás tím škodlivé, že Čechové v Rakouském Opavsku jsou o tolik duší seslabeni ve svém zápase o rovnoprávnost, Čechové pak v Prusku jsou na tom ještě hůře. Zdálo se, že nebudou se museti o svou národnost obávati. Vždyť měli české školy, české knihovny ve školách, měli své besedy, hráli česká divadla. Jak se probouzelo národní vědomí na Opavsku, tak dálo se i u našich krajanů v Prusku. Zásluhu o to má hlavně *Cyprian Lelek.* Týž narodil se v Benešově 20. října 1812, studoval v Opavě, v Hlubčicích a ve Vratislavi. Zde seznámil se s českým učencem Janem Purkyněm, který byl ve Vratislavi universitním professorem. Lelek se tak utvrdil v národním vědomí. Stav se knězem působil v Bavorově, v Oldřišově, v Hlučíně, až se stal r. 1854 duchovním správcem ve Vodce, kde žil přes 28 let.

Lelek věnoval se horlivě práci národní. Zpěvem ušlechťoval srdce, knihami vzdělával rozum. Napsal *„Opis Slézska“* opatřený mapou a vydal jej r. 1846 v Ratiboři. Počal vydávati téhož roku časopis *„Holubici“,* a když časopis ten brzy zašel, horlivě šířil v Prusku Opavský Besedník, do kterého psal také rozličné články. Pro školy sestavil slabikář a ještě některé jiné spisy vydal. Byl všude oblíben. Volen byl i za poslance r. 1848 a 1849. Povahy byl prosté, beze lsti. Radoval se vida, jak roste símě jím zaseté, a jak rmoutil se, když viděl, že rostlinka sotva vypučevši už opálena byla mrazem ničícím. Ještě než umřel r. 1883, svědkem byl pronásledování, jemuž vydáni byli Čechové v Prusku od r. 1871.

Když Německo r. 1871 zvítězilo nad Francií a obnovilo si císařství, první skutek tohoto mocného státu byl, že se vrhnul na slabé národy neněmecké své říše. Bojem proti katolictví to začalo. Bojem kulturním nazývali toto řádění, jako by bojovali za vzdělání. Vzdělanost šířili tak, že Čechům vzali neb zničili

všecky knihovny ze škol, že kněžím zapověděli ve školách učiti náboženství, že duchovní stíhali žalářem i pokutami, že odstranili vůbec český jazyk ze škol. Děti školní mluvící vespolek česky byly trestány. Takovým způsobem byla by čeština jistě za čas vyhynula, kdyby se nebyli lidu opět ujali vlastenečtí kněží.

Jest to známkou houževnatosti českého národa, že za největších ústrků vždy ukazuje sílu a chuť k dalšímu životu. Sešlo se r. 1893 několik kněží v Kobeřicích u faráře Emila Bitty a ti se usnesli, že vydávati budou noviny pro lid, aby se v nábožnosti a v mravnosti utvrzoval a na svůj mateřský jazyk nezapomněl. Ježto ve školách latinskému písmu se neučí, tiskli noviny, které nazvali „Katolické noviny“, švabachem. Prvním redaktorem novin byl Arnošt Jureczka, tehdy duchovní správce ze Štěpánkovic, nyní v Sudicích. První číslo novin těch vyšlo 1. října 1893.

Od r. 1896 jest redaktorem *Josef Hlubek*, duchovní v Hlučíně. Hlubek byl pro Noviny také souzen i pokutován, ale pravil: „Jako vojínu jsou ctí jizvy v boji utržené, tak i mně tresty jsou chloubou, protože trestán jsem za věc spravedlivou a dobrou.“ Nejvíce předplatitelů mají noviny na Hlučínsku, čím více k severu, tím předplatitelů ubývá a germanisace přibývá.

Rozumí se samo sebou, že Katolické noviny nesmějí se pouštěti do politiky, která by se německým úřadům nelíbila, nechtějí-li se vydati nebezpečí, že budou zakázány. Proto vedle denních zpráv omezují se na články poučné, náboženské a povídky. Za tou příčinou mají nedělní přílohu „Zábavu nedělní“. Výchova lidu v duchu náboženském a zvykati lid českému čtení jest hlavním jejich úkolem. Nedovolují, aby česká řeč byla snižována s chloubou ukazujíce, že lid český rozumí spisovné řeči. I v Rakousku v letech šedesátých chtěli lidu namluviti, že jeho řeč není česká a vzíti mu vědomí, že patří k většímu národu, odkud může čerpati posilu. Nelze činiti výtky Katolickým novinám pro jejich směr. Nežijí Čechové v Prusku životem národa, jsou spokojeni, že starají se, aby řeč česká tam nevyhynula. V každém čísle stojí slova: Učte děti česky čísti! — A už tyto snahy stojí vydavatele novin v Prusku více obětí než u nás. S počátku kněží dopláceli 700—1000 marek. Každý styk s Čechy rakouskými vykládán v Prusku za politickou agitaci.

Duchovní v Prusku odebírají si i jiné knihy, z nichž oblíbeny jsou Slámova Kronika a dědictví Cyrillometodějské. Po boku duchovních stál i opavský kostelník Jan Ryba. Do Opavy i do Hrabyně přichází mnoho lidí z Pruska na pobožnost, a Ryba při té příležitosti byl velice hledán. Měl vždy české knihy, které si krajané jako poklad do Pruska nosili. Co Ryba zemřel, jsou Čechové prusští i toho zbaveni. Naříká si stařenka z Bohuslavic: „Co Ryba umřeli, žádného šumného čítania z Prahy nědostanu, na mě už v Praze zapomněli."

Lid takto vychovávaný jest ovšem zbožný a jeho příchylnost ke kněžím zachovává jej při jazyku českém. Dokud v kostelích bude kázáno česky, dotud netřeba se obávati o český jazyk. Hůře je, kde duchovní nepochopují svého úkolu, tam germanisace postupuje. Bůh suď, jak to bude dále. Dnešní duchovní nabyli vzdělání částečně ještě v Olomouci. Ale i to jest zakázáno a nařízeno jim studovati ve Vratislavi nebo v nedávno biskupem Vratislavským zařízeném semináři ve Vidnavě. Budou i budoucí kněží prodchnuti láskou k českému jazyku? Neumlkne české slovo v kostelích, až vymřou nynější duchovní? Doufejme, že v možných zlých časích opět povstanou mužové naplněni láskou i vírou a že odvrátí pohromu od jazyka českého v tomto koutku českém.

---

19. P. **Pavel Křížkovský**.

Dle K. Eichlera nastínil Fr. Horák.

Malý jest národ náš proti jiným národům evropským, čítáť neúplných 9 millionů příslušníků, než čeho Bůh na číselném počtu ušetřil, nahradil na duševních vlohách a schopnostech. Jednou vlohou vynikáme však my Čechové nade všecky národy, a to velikým nadáním hudebním. Česká hudba slaví po veškerém vzdělaném světě pravé triumfy a české jméno jest dnes, byť i ne jako velikánů na poli průmyslovém nebo politickém, přece jako velikánů v oboru hudebním známo na celé zeměkouli.

Naše malé, ale krásné Slezsko může též se pochlubiti velikánem prvé třídy, kterého zrodilo, který vlastně české hudbě

první udal nynější směr tvorby umělé, a velikán ten jest slavný krajan náš *P. Pavel Křižkovský.*

Křižkovský narodil se v Holasovicích dne 9. ledna 1830 a dostal při křtu jméno *Karel.* Rodina jeho byla chudičká, ale vesměs hudbě oddaná. Též Karlův strýc Jakub, který po chudobných rodičích se uvázal ve výchovu jeho, byl zručným klarinetistou a vypomáhal při každé příležitosti na kůru v Neplachovicích, kam Holasovice až dosud jsou přifařeny. Též hudební sbor neplachovský, po většině z Křižkovských sestavený, byl po celém okolí chvalně znám. Ale rozumný strýc znaje trampoty venkovského muzikanta, nechtěl nikterak dopustiti, aby se Karlík v hudbě cvičil. Než Karlík přes všecky hrozby a zákazy, sotva že strýc z domu odešel, sáhal po klarinetu a sám beze všeho návodu naučil se pískať na klarinet, naučil se i notám a zpěvu. Též ve škole býval Karel často trestán, že byl „u muziky“, než nic nepřevrátilo jeho „muzikantské nátury“. Vida neobyčejné hochovo nadání hudební a vůbec jeho bohaté schopnosti, zamiloval si ho neplachovský pan učitel Urbánek, ujal se ho a vzav jej k sobě do školy, vyučil ho ve zpěvu, ve hře na housle, na klavír i na varhany. Panu rektoru Urbánkovi patří tedy zásluha, že položil zdařilý základ k hudebnímu vzdělání Křižkovského, které potom v Opavě bylo prohloubeno a rozšířeno.

Jednou v neděli vzal strýc Jakub Karlíka s sebou do Opavy, kde se zastavili v městském kostele u P. Marie na velkých službách Božích. Hoch byl jako u vyjevení, když slyšel městskou hudbu kostelní, takže příští neděli, jakož i potom častěji, utekl prostě strýcovi z domu a běžel do Opavy poslouchat hudby v kostele. Tam objevil opavský ředitel kůru jenom náhodou vzácné hudební nadání Karlovo. Jednou totiž, když se opavský zpěváček zmýlil, zanotil Křižkovský a zazpíval zcela bezvadně sopránové solo, čímž pozornost ředitelovu na sebe upoutal. Ten se hocha ujal a vymohl mu, že byl přijat ke kostelu P. Marie za fundatistu, čímž umožněna Křižkovskému cesta ke studiím gymnasijním.

Od r. 1834 až do r. 1840 studoval Křižkovský v Opavě, výtečně prospívaje nejen ve vědách, ale i v hudbě, takže tehdy skládal pro své spolužáky vícehlasé sborky a při každé příležitosti vypomáhal v kostele, buď jako zpěvák nebo varhaník, anebo violista. — Vystudovav dle tehdejšího učebného plánu

všech šest gymnasijních tříd, odebral se na filosofii do *Olomouce.* Ale v Olomouci nenalezl v chudobě své pražádné podpory, ani hodin, aniž jaké výživy, takže se odhodlal, že půjde k divadlu za zpěváka. Byl však zvolen za kapelníka krakovského divadla. Když se již měl stěhovati a na cestu sobě vymáhal průvodní list, vyšlo na jevo, že posud svojí vojenské povinnosti nedostál, i byl postaven před vojenskou komissi a také odveden a to dle tehdejšího výměru na 14 let. Tento smutný obrat v osudech Křížkovského naplnil opavské přátele jeho upřímnou soustrastí. A tu šlechetný arcikněz opavský P. Kirnig se ho účinně ujal a ustanovil Křížkovského skutečným učitelem v blízké Jamnici, odkudž brzo se dostal za učitele do Opavy. Tak ušel Křížkovský šťastně dlouholeté vojančině.

Ačkoliv měl při učitelství dosti času i příležitosti k hudbě, toužil Křížkovský ještě dále, toužil výše, až se r. 1843 odhodlal, že bude v přerušených studiích filosofických pokračovati, ne však v Olomouci, nýbrž v Brně, kdež doufal, že najde více přízně a podpory pro své ušlechtilé snahy hudební. Naděje tato jej též nezklamala. Ujalť se v Brně Křížkovského jeho professoři, doporučovali jej jako zručného hudebníka do předních domů brněnských a přiměli jej k tomu, že sestavil z akademiků pěvecký sbor, který nejen v salonech, ale hlavně při akademických službách Božích zpívával. Již tehdy složil Křížkovský celou mši i s příslušnými vložkami.

Po filosofii vstoupil Křížkovský do augustiánského kláštera na St. Brně, ježto zde mu kynula nejvábnější naděje, že se bude moci své nade vše milované hudbě zcela oddati. Byv r. 1845 do noviciátu přijat, obdržel klášterní jméno *Pavel.*

Vykonav svůj zkušební rok, konal bohoslovná studia v Brně. A tu styky jeho se spolužáky, hlavně s *Ignácem Wurmem*, a pak s professorem *Fr. Sušilem*, probudily v Křížkovském vlastenecké vědomí, které až posud tehdejšími poměry a celou výchovou bylo tlumeno, jak bohužel i teď u mnohých Slezanů bývá. Sušilovi patří však bez odporu největší zásluha o probuzení Pavlovo. Sám jsa výborným hudebníkem a nejlepším znalcem moravských písní národních, jsa též upřímným milovníkem svého národa a znaje také nevšední nadání Pavlovo, dal sobě jednou ukázati jeho skladby. Mlčky probíral se v nich, tu i tam něco zazpíval, až pak řekl: „Inu, ano, pěkné je to, ale cizí! Jsme my Němci či Italiáni? Takových

skladeb mají oni veliké množství. Vy musíte studovat naše národní písně, vy musíte vniknouti do ducha národa svého. Potom náležitě užijte svých znamenitých vloh a skladby vaše budou národní! To jest vaší povinností." A nebohý Pavel skládal nové skladby, byl zachráněn národu, stal se skladatelem naším. — Tak líčí B. M. Kulda obrácení Pavlovo.

Za návodu Sušilova jal se teď Křížkovský studovati moravské národní písně, zahloubal se do jejich ducha a harmonisoval čtyřhlasné sbory pro mužský sbor bohoslovecký. Prvou písní v první sbírce Sušilově z r. 1835 byla *„Utonulá"* a *„Utonulá"* byla též prvním národním sborem Křížkovského, ovšem v rouše mnohem prostším, nežli jest nynější všeobecně známý sbor jeho téhož jména. Jiné sborky byly „Převozníček", „Anička", „Čáry" a j. Sám Sušil nazval práce Křížkovského zdařilými, čímž dostalo se mu z úst nejpovolanějších uznání a posvěty za národního skladatele. A Křížkovský se stále cvičil a zdokonaloval v zaujatém jednou směru.

Bouřlivý rok 1848 uspíšil vysvěcení Pavlovo, takže již v tomto revolučním roku byl ustanoven kooperátorem a ředitelem klášterního kůru na St. Brně. Prvotiny své slavil v Neplachovicích.

Křížkovský byl v povolání svém knězem horlivým a svědomitým. Nejmilejším úřadem byl mu však úřad dirigentský, v němž jej klášterní jeho představení obětavě podporovali, takže kůr starobrněnský stál pod Křížkovským na vrcholu své doby. Tehdejší směr hudby chrámové byl v úpadku, neodpovídaje namnoze obřadným předpisům církevním, což Křížkovský těžce nesl a v duchu brzy se zanášel myšlenkou na opravu hudby kostelní, kterou též později netoliko v Brně ale i v Olomouci vzorně provedl. — P. Pavel byl též výtečným hudebníkem výkonným, hraje výborně na klavír a s obzvláštní zálibou na violu, i byl stálým členem brněnského kvartetta, které u hudbymilovného hr. Michala Bukuoky hrávalo a též celou řadů koncertů v Brně pořádalo. Než vedlo by nás daleko, kdybychom všecky úspěchy jeho měli doličovati i všimneme sobě více skladatelské činnosti jeho, která jest nejzáslužnější a také největší ozdobou českého jména.

Prohloubiv se do skladby a ducha národní písně moravské a odpozorovav důkladně její ráz, tvořil stále Křížkovský, vybíraje perlu za perlou z nepřeberného pokladu našich písní ná-

rodních. Sbory jeho stávají se rázem čísly programovými a miláčky národa, kterému tak srdečně z duše do duše mluvil. Již r. 1849 provedena byla v Brně jeho *„Utonulá“* a téhož roku v květnu něžná ukolébavka *„Odpadlý od srdca“*, více pode jménem *„Dívča“* známá; v prosinci pak slyšelo Brno valašský sbor *„Dar za lásku“*. R. 1850 uvedl Křížkovský na oslavu svatých Cyrilla a Methoda Sušilovu báseň *„Cyrill a Method“* v hudbu, kterýž sbor byl již českou Besedou Brněnskou proveden a sice mužským sborem s průvodem klavíru. Potom přišla brzy na řadu *„Rozchodná“* a *„Zatoč se“*, a tak tvořil Křížkovský neúnavně dále splétaje snítku za snítkou do vavřínového věnce svých zásluh o českou hudbu národní. Při tom nezanedbával druhého odvětví své tvorby a skládal mše, vložky a jiné pro potřebu vlastního kůru.

Rok 1861 vyvádí P. Pavla z ústraní klášterního a staví jej k sbormistrovskému pultu Besedy Brněnské.

V letech šedesátých minulého století mohutněl na Moravě znamenitě národní život, podporován jsa účinně různými „besedami“, při nichž se deklamovávalo, zpívalo, hrávalo a ku konci i tančívalo. Po venkově zakládaly se zpěvácké a čtenářské spolky a „Besedy“. Beseda Brněnská povznesla se však pod řízením Křížkovského k takové umělecké výši, že uznávána byla jednohlasně za první pěvecký spolek na Moravě.

Pro Besedu přepracoval Křížkovský svoji *„Utonulou“*, která nyní v novém rouše putovala po všech krajích československých, ano i v Praze přijata byla s nadšením. Sláva Křížkovského rostla po krajích našich, jednotlivé zpěvácké spolky počaly jej jmenovati svým čestným členem, i nebylo věru vzdělance českého, který by neznal velikého našeho krajana aspoň podle jména. Královská Praha poctila jej tím, že jej r. 1862 pozvala, aby tam o slavnostech svatojanských osobně řídil svoji „Utonulou“. A věru 16tý máj r. 1862 zůstane v dějinách české hudby zapsán písmeny zlatými. Když toho dne večer provedl stěžejní svoji skladbu sborem 800 zpěváků, tu byl úspěch jeho v Praze dokonalý. Nejenom kritika, ale i přítomní skladatelé byli nadšeni, vidouce a slyšíce, kterak se dá národní motiv hudebně zpracovati. Sám *mistr Smetana* vyznal častěji, že, teprve když uslyšel sbory Křížkovského, poznal, co je hudba česká. Oslava Křížkovského v Praze neznala tehdy

mezí. Ale vrcholem slávy a úspěchů skladatelských dostoupil Křížkovský v r. 1863.

V r. 1863 slavila se na Moravě a především na Velehradě tisíciletá památka příchodu našich svatých věrozvěstů Cyrilla a Methoda na Moravu. K velehradským slavnostem složil Křížkovský na slova *Soukupova* známou píseň *„Ejhle, svatý Velehrad již září“,* kterou až do dnes každoročně hlaholí české kostely naše, a účinně se účastnil slavností velehradských. Dne 25. a 26. srpna 1863 pořádána byla pak v Brně velkolepá slavnost Cyrillo-Methodějská, k níž se sešlo na 1100 českých zpěváků a na 50.000 účastníků z našich vlastí. Hlavním číslem koncertu, v Lužánkách pod širým nebem pořádaného, byl *chvalozpěv na sv. Cyrilla a Methoděje,* Křížkovským na slova Sušilova složený. Dr. Karel Eichler, životopisec Křížkovského, líčí úspěch jeho takto: „Když spustilo 1100 dobrých zpěváků českých chvalozpěv Cyrillo-Methodějský „Hvězdy dvě se z východu berou . . .“ všechno obecenstvo uchváceno bylo nejhlubšími dojmy. Velebnost sboru unášela mysl každého v jiné světy, a když zapěly sborové: „Zlomte svodnou osnovu těchto nectných okovů“, nebylo lze ubrániti se slzám pohnutí. Ovace skladateli učiněné lze přirovnati jen vichřici, zachvátivší obecenstvo. To tleskalo, dupalo, křičelo, mávalo šátky a Palacký osobně vzdal čest a chválu skladateli; za ním také jiní.“

Tak rostl věhlas Křížkovského po veškerém světě českém, jeho sbory rozlétly se po všech vlastech našich, konajíce důležitý úkol svůj buditelský a vzpružujíce jiné muže vlastenecké k horlivé činnosti na roli národní. Křížkovského sbory plnily doslovně heslo „zpěvem k srdci, srdcem k vlasti.“ I není nikterak divno, že tehdejší pražské prozatímní divadlo vyzvalo Křížkovského, aby složil operu v duchu národním, vždyť na počátku let šedesátých nebylo věru pro tento úkol skladatele povolanějšího. Avšak Křížkovský tomu vyzvání nevyhověl.

V době té, kdy stál Křížkovský na vrcholu své slávy, když tvořivost jeho nejpůvabnějšími zakvétala květy, byla jeho skladatelská činnost jedním rázem podťata. Tehdejší byrokracie jak světská, tak i církevní, nepřála obrodu lidu českého, nerada vidouc, že tento lid český k novému procitá životu a svých domáhá se práv. Proto pod záminkou, že život řeholní se neshoduje s veřejnou činností, jakou rozvíjel P. Křížkovský, zakázal mu brněnský biskup hr. Schaffgotsche veškeré skládání

na texty světské, hlavně milostné, a přinutil jej, že koncem r. 1863 veškeré činnosti v Besedě se vzdal.

Tato rána, tato nespravedlnost úzkoprsá hlodala až do smrti na kořenech života Pavlova a nezacelila se již nikdy. I stal se Křížkovský popudlivým samotářem, uzavřeným i proti vlastním spolubratřím klášterním. Jediná radost, která mu zbyla, byla hudba církevní, v níž se ukázal zrovna tak velikým, jako v hudbě národní.

Jak již krátce podotknuto, byla tehdejší hudba kostelní vším jiným, jen ne hudbou církevní. Různé nešvary, intrády, pochody, hřmotivé koncerty břeskných trub a kotlů vloudily se do kostelní hudby, činíce ji hudbou světskou. Také Křížkovský prováděl až do r. 1869 tuto sesvětačenou hudbu na kůře starobrněnském. Ale toho roku pochoval ji na dobro i se všemi houslemi, troubami, bubny i basou. Neohlížel se ani na pravo, ani na levo, nedbal narážek, ani nadávek, ani osočování, ani pronásledování ve vlastním domě, a zavedl na klášterním kůře starobrněnském vokální hudbu v nejušlechtilejším slohu církevním. Vzorem byl mu řezenský reformátor P. Fr. X. Witt, s nímž byl jak v osobním, tak i v písemném styku. — Při slavnosti *tisícileté památky úmrtí sv. Cyrilla a Methoda* prováděl po celý oktáv na Velehradě skladby rázu přísně církevního, které se též všeobecně líbily, a slavnost tato odstranila poslední předsudky před reformovanou kostelní hudbou. I provedl pak Křížkovský reformu tu v Brně až do nejmenší podrobnosti.

Kostelní hudba v metropolitním kostele olomouckém byla tehdy též v úpadku a zbědovanosti největší. Prostřednictvím P. Ignáce Wurma, bývalého spolužáka P. Křížkovského, nyní vikáře dómského v Olomouci, povolán byl Křížkovský do Olomouce, aby i zde reformu hudby chrámové provedl. Úloha jeho v Olomouci byla velice nesnadná, než provedl ji za dobu své tamější působnosti — od r. 1872 až do r. 1883 — skvěle, takže až do dnes je olomoucký dómský sbor jedním z nejlepších v Rakousku, a hudba v Olomouci pěstovaná uznaným vzorem vznešené hudby církevní.

K hudbě světské se Křížkovský již nevrátil. Teprve roku 1880, kdy založen byl v Olomouci P. Jindřichem Geislerem zpěvácký spolek „Žerotín“, složil proň dva sbory *„Vesna“* a *„Jest jaro“*, které byly též přijaty do alba pro korunního

prince Rudolfa a princeznu Štěpánku. Za zásluhy o „Žerotína" zvolen byl Křížkovský prvním jeho čestným členem.

V roce 1883 dne 7. května byl Křížkovský raněn na půl těla mrtvicí a stav se takto neschopným k řízení kůru, uchýlil se do své cely klášterní, kdež smutně trávil svoje dny, až 8. května r. 1885 náhle skonal.

Pohřeb Křížkovského byl v pravdě královský. Se všech stran přichvátali nesčetní ctitelé jeho, aby uctili nebožtíka nejen jako kněze, ale i jako skladatele a hudebníka. Brněnská Beseda zapěla při smutečních obřadech v kostele starobrněnském jeho vlastní skladbu *„Odpočiň si v tichém chládku"*, kterou složil ku pohřbu Sušilovu a tak vyplnila přání nebožtíkovo, aby mu ten sbor byl při pohřbu zazpíván. Pražský *„Hlahol"*, olomoucký *„Žerotín"* a vídeňský *„Slovanský zpěvácký spolek"* zastoupeny byly deputacemi. Na rakvi ležel také věnec s významným věnováním: *„Tvůrci české hudby — Beseda Brněnská"*.

Tvůrci české hudby! Ano, *náš Pavel Křížkovský jest tvůrcem* — nebo lépe řečeno — *zakladatelem národní hudby české na podkladě lidové písně.* Na této pravdě nezmění ničeho řevnivost Čech, ani náhled V. Zeleného, jenž prvenství v národní skladbě české přiřkl Bedř. Smetanovi; vždyť „Smetana sám doznal, že to byly sbory zasloužilého Křížkovského, jež se nesly tónem prostonárodním, které mu vnukly myšlenku, uvésti prostonárodní tón do zpěvohry a tím jaksi stanoviti nový, samostatný ráz dramatické hudby české". (Em. Chvála.) Ano P. Pavel Křížkovský byl prvním skladatelem, který na základě národního živlu nastoupil novou, samostatnou cestu, a jeho sbory jsou pravé drahokamy, které nikdy neklesnou v zapomenutí a nevymizejí nikdy z programmové hudby české, poněvadž jsou to díla *ceny absolutní,* která na nedohledné časy uchovají neochablou sílu svoji životní. Byť i Křížkovského předčil Smetana, Dvořák a jiní v technice skladatelské, tu zásluhu mu nevezme nikdo, že byl prvním, který skladbami svými první založil základ k umělecké naší národní hudbě, která vítězným pochodem prošla celý vzdělaný svět, každého neodolatelně nutíc k úctě a obdivu naší české hudby.

P. Pavel Křížkovský byl postavy prostřední a zavalité. Povahou byl skromný a ostýchavý. Hlučných společností nemiloval a dokud bylo možno se jich stranil. V práci byl vy-

trvalý a energický; nespoléhaje nikdy na jiné, brával hlavní námahy sám na sebe. Ku konci života svého býval samotářský a popudlivý, než dovedl se vždycky opanovati. Ke svým dobrodincům byl vděčným a ke příbuzným dobročinným.

Jest tedy P. Pavel Křížkovský i jako člověk mužem, před jehož duševní velikostí dlužno se pokloniti.

Konec dílu druhého.

Obsah.

Strana

I. díl.

Matice Opavská

založena byla na počátku r. 1877 za tím účelem, by pečovala o vzdělání českého lidu ve Slezsku. Dle stanov svých má totiž šířiti osvětu a vzdělání mezi lidem československým ve Slezsku, sbírati starožitnosti a jiné památky historické a literární, uschovávati je, působiti dále k tomu, aby obecenstvo dbalo starožitností a památek dotyčných, je sbíralo a chránilo před zkázou; udržovati hostinskou živnost v Matičním domě v Opavě, protože dům jest střediskem českého života na Opavsku.

Založení Matice bylo nutné, protože o vzdělání českého lidu nebylo nikterak postaráno. Tak nebylo ve Slezsku žádné střední školy české, žádné odborné a pokračovací, ba v Opavě samé, ač má daleko větší počet českého obyvatelstva než úřední sčítání udává, nebylo ani školy obecné, nebylo žádné knihovny české, žádného knihkupectví, kde by se mohly české knihy kupovati, nebylo střediska, z něhož by vycházelo se vstříc vzdělání lidu přednáškami. I sáhnuto k svépomoci a založena Matice.

Matice nejprve založila školku v Opavě, v Kateřinkách a ve farnosti sv. Trojice. Z těch dosud trvají jen první dvě.

Matice založila obecnou školu v Opavě. Pomocí Matice Opavské a na podnět její založila Ústřední matice školská gymnasium v Opavě. Gymnasium jest postátněno, obecná škola a školky jsou ve správě Ústřední matice.

Matice Opavská založila a dosud vydržuje při nedostatečné podpoře státní a zemské průmyslovou pokračovací školu v Opavě a zachová tak národu budoucí mistry a obyvatele města. Návštěva školy rok od roku vstoupá. V posledním roce měla na počátku 91 učňů, na konci roku 61. Čím větší návštěva, tím větší ovšem jest náklad, který Matice s radostí věnuje. Ale není dosud na Opavsku měšťanské školy, obchodní školy, není zajištěna hospodyňská škola, není jiných ústavů, kterých by bylo třeba.

Matice Opavská zařídila a vydržuje museum. Musea jsou obrazem minulosti. V nich soustředěno vše, co jest upomínkou na předky, jejich práva, vzdělanost, kroje, zvyky a obyčeje. Znalost minulosti jest podpora vědomí národního. Národové slavné minulosti získávají si sympatií národů jiných. Museum matiční zachovává obraz minulosti budoucím pokolením. Třeba, aby lid slezský, obce dávali museum k uschování své památky listinné, knihy staré a jiné starožitné věci, které v museu budou

lépe uschovány než v rukách soukromníků. Matice ráda vynakládá proto na zřízení a udržování musea svého — vlastně musea českého lidu ve Slezsku -- značné obnosy peněžní.

Nač nestačí školy, doplňují dobré knihy, veřejné čítárny a přednášky. Matice vydržuje veřejnou knihovnu svou v Opavě, založila velkou řadu knihoven po obcích venkovských. Matice členy svými pořádala a pořádá dosud — ač o to pečuje nyní jiná organisace — poučné přednášky v Opavě i po venkově, ale volá za tím účelem za vhodné příležitosti i učence odjinud.

Při smýšlení obyvatelstva německého proti Čechům nedostala by Matice pro museum, knihovnu a ostatní spolky české žádné místnosti. Proto bylo nutné koupiti vlastní dům, který se musel později přístavbou rozšířiti. Dům nepřináší takového výnosu, jako by vynášel v soukromných rukách. Ale to je účelem Matice, aby podporovala život český poskytnutím útulku spolkům českým. Právě pro tu příčinu a proto že Matice neměla kapitálu, uvalila na sebe značný dluh, který se sice rok od roku umenšuje, ale úroku a splácení dluhu vyžaduje a vyžadovati bude ještě dlouho mnoho peněz, jichž by mohla Matice vynaložiti na vlastní úkol svůj, na vzdělání lidu. Matice nedělá hluku, jen tiše prosí příznivců za dary, za členské příspěvky. Těmi uhrazuje náklady nevyhnutelně nutné. Každý Slezan měl by býti členem Matice Opavské. Vždyť příspěvek roční, 4 koruny, není tak velký, aby snad bez něho nemohl existovati. A k tomu dostává každý člen Matice poučný časopis „Věstník Matice Opavské“ bez dalšího příplatku.

Bez vzdělání marný jest boj za zlepšení poměrů hmotných. Aby objasnila Matice minulost českou ve Slezsku, aby dle minulosti správněji nazíral na přítomnost, dala do rukou lidu slezského tuto *Dějepisnou čítanku* a tím vyplňuje další úkol svůj: vydávati knihy. A že zpěv ušlechťuje srdce, utěšuje v zármutku, radost činí ještě větší, vydala Matice i *Zpěvníček* pro lid. Účelem jeho jest, aby lid nacházel zálibu v pěkných písních a zpíval rád. Kdo zpívá, dobré srdce prozrazuje.

Jak řečeno, všecko to vykonává Matice jen pomocí členských příspěvků a darů dobrodinců. I prosí tedy každého, komu na prospěchu lidu slezského záleží, aby přistoupil za člena a nových členů jí získával. Kdyby každý tak učinil, zrno zasadil, potom dle slov básníkových brzo celý dvůr by se ostožil.

Slezsko r. 1742.
Kraje, jež ke Slezsku kdysi patřily, neb dosud patří (Zhořelecko).
Rak. Slezsko.
Někdejší rozloha kníž. Nisského, Krnovského a Opavského.
Svobod. stavov. panství Bílské, Frýdecké a Bohumínské (s jin. menšími).
Moravské enklávy.
Baryč
Milič
Trachenberk
Volov
Třebnice
Lubuš
Olešnice
Lysá
Vratislav
Olava
Namyslov
Krajcburk
Sobotka
Břeh
Odra
Molvice
Střelin
Grodkov
Němči
Minstrberk
Nisa
Opolí
Frankenštejn
Střelice
Toš
Kamenec
Otmuchov
Nisa
Pačkov
Horní Hlohov
Hlivice
Bytom
Frývaldov
Cukmantl
Osoblaha
Hlubčice
Rybník
Krnov
Opava
Vrbno
Ratiboř
Ples
Bruntál
Opava
Benešov
Benešov
Moravice
Hradec
Bohumín
Fryštát
Pol. Ostrava
Skočov
Těšín
Bílovec
Frýdek
Ostravice
Jablunkov

Slezsko r. 1742.
Kraje, jež ke Slezsku kdysi patřily, neb dosud patří (Zhořelecko).
Rak. Slezsko.
Někdejší rozloha kníž. Nisského, Krnovského a Opavského.
Svobod. stavov. panství Bílské, Frýdecké a Bohumínské (s jin. menšími).
Moravské enklávy.
Dějepisná mapa Slezska.
Odra
Krosno
Bobrava
Nisa
Zaháň
Hlohov
Baryč
Milič
Trachenberk
Stinava
Volov
Třebnice
Olešnice
Spréva
Kvisa
Boleslav
Lehnice
Lubuš
Zhořelice
Lvov
Zlatá Hora
Válštat
Javor
Lysá
Vratislav
Slenza
Namyslov
Krajcburk
Olava
Bolkenhajn
Střehom
Sobotka
Břeh
Odra
Hiršberk
Hohnfridberk
Svidnice
Molvice
Střelin
Grodkov
Opolí
Němči
Minstrberk
Nisa
Frankenštejn
Střelice
Toš
Kamenec
Otmuchov
Nisa
Pačkov
Horní Hlohov
Kladsko
Hlivice
Bytom
Fryvaldov
Cukmant
Osoblaha
Hlubčice
Krnov
Lobnštejn
Ratiboř
Rybník
Vrbno
Opava
Bruntál
Holasovice
Opava
Benešov
Hlučín
Pless
Moravice
Hradec
Frýštát
Skočov
Bílsko
Klimkovice
Těšín
Ostrava
Frýdek
Olešnice
Visla
Ostravice
Jablunkov